ANUARUL

MUZEULUI ETNOGRAFIC AL MOLDOVEI

V

IAŞI
2005

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

ANUARUL

MUZEULUI ETNOGRAFIC AL MOLDOVEI

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei primeşte articolele dvs. în următoarele condiţii:

1. Text de cel mult 25 pagini (inclusiv note, imagini şi eventuale anexe), redactat cu **â,** în Times New Roman 12, la un rând – pe dischetă, CD sau e-mail la adresele: **etnomuz2003@yahoo.com; etnomuz@email.ro**;
2. Articolele vor fi însoţite de un rezumat într-o limbă de circulaţie europeană;
3. Notele vor fi scrise, cu font 10, la subsolul paginii, iar pentru scrierea lor va fi utilizat sistemul european de notare, cu trecerea autorului, a titlului lucrării (italizat), localitatea, editura, anul şi pagina;
4. Articolele nepublicate nu se restituie decât la cererea expresă a autorilor;
5. Responsabilitatea asupra conţinutului textelor publicate revine exclusiv autorilor.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

COMPLEXUL NAŢIONAL MUZEAL „MOLDOVA” IAŞI
MUZEUL ETNOGRAFIC AL MOLDOVEI

ANUARUL
MUZEULUI ETNOGRAFIC AL MOLDOVEI
V

IAŞI – 2005

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

CONSULTANT ŞTIINŢIFIC
Prof. univ. dr. Ion H. Ciubotaru

REDACŢIA
Vasile Munteanu – redactor coordonator
Marcel Lutic – secretar de redacţie
Angelica Olaru
Victor Munteanu

TEHNOREDACTARE
Angelica Olaru

TRADUCEREA
Coralia Costaş

Adresa redacţiei:
Muzeul Etnografic al Moldovei
Bulevardul Ştefan cel Mare şi Sfânt, nr. 1, Iaşi, 700028
tel. 0232/213296, 0232/213324; int. 123, 174
E-mail: **etnomuz2003@yahoo.com; etnomuz@email.ro**

ISSN 1583-6819

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

SUMAR

RESTITUIRI

Petru CARAMAN, *Reflexul meşteşugurilor şi al negoţului în folclor şi în etnografie la români*…..……...11

STUDII ŞI MATERIALE

Varvara BUZILĂ, *Hotarul şi semnele de hotar în satul tradiţional*…. 57

Nicoleta CĂINAP, *Text, imagine, imaginar: satul românesc în viziunea călătorilor străini (secolul al XVIII-lea)* …….. 89

Lucia CIREŞ, *Poezia etnografiei. Rituri funerare în ciclul „La lilieci" de Marin Sorescu* …….… 103

Anton COŞA, *Un izvor inedit privind catolicii din Moldova: „Ziarul Parohiei Faraoani"* ..……..……..…..… 131

Marius Dan DRĂGOI, *Şezătoarea la Spermezeu* ……..……... 167

Mihail Ion I. GORGOI, *Feminin şi masculin în organizarea spaţiului locuinţei şi gospodăriei* ……..…… 191

Adina HULUBAŞ, *De la Pegas la calul feciorului* …..……..…. 203

Emilia PAVEL, *Descântece şi strigături în jocurile cu măşti de Anul Nou* …….…… 211

Ion POPESCU-SIRETEANU, *Cuvântul* ***năma***ie *„oaie" şi familia lui* ……..…. 231

Raisa TABUICĂ, Alexandru MAGOLA, *Condici de cercetare prenupţială în colecţiile Muzeului Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală din Chişinău* ……..…….…. 253

PATRIMONIU – MUZEOGRAFIE

Rodica ROPOT, Marcel LUTIC, *Sisteme manuale de producere a făinii existente în colecţiile Muzeului Etnografic al Moldovei din Iaşi* ... 271

CORESPONDENŢĂ, DOCUMENTE

Artur GOROVEI, *Corespondenţă cu Teodor Bălăşel şi Gheorghe N. Dumitrescu-Bistriţa* …….…… 281

Lucian-Valeriu LEFTER, *Izvoade funerare* (II) …..……..... 307

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

RECENZII, PREZENTĂRI, NOTE BIBLIOGRAFICE ……..….. 335

ATLASUL ETNOGRAFIC ROMÂN, vol. 1, *Habitatul*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2003; vol. 2, *Ocupaţiile*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005 (**Lucian-Valeriu Lefter**) …….. 335
Eugen D. NECULAU, *Sate pe Jijia de Sus*, vol. I, *Aşezările*. Iaşi, 2003; vol. II, *Boierii*, Iaşi, 2005 (**Lucian-Valeriu Lefter**) …... 338
Xenia COSTAFORU, *Cercetarea monografică a familiei.* Contribuţie metodologică. Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Maria Voinea, Bucureşti, Editura Tritonic, 2004 (**Silvia Ciubotaru**) ……...…… 342
Paul Henri STAHL, Marin CONSTANTIN, *Meşterii ţărani români*, Bucureşti, Editura Tritonic, 2004 (**Adina Hulubaş**) …….… 345
Rodica ZANE, *Codul poetic al colindelor. Principii de codificare*, Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti, 2004 (**Adina Hulubaş**) …..…. 348
Vasile ADĂSCĂLIŢEI, *Un pol de contribuţii etnografico-folcloristice privind realităţile vasluiene,* Vaslui, 2005 (**Ana-Maria Caşcaval**) ……...…. 350
Petru CARAMAN, *Kochanowski – Dosoftei. Psaltirea în versuri. Influenţa lui Kochanowski asupra lui Dosoftei şi consideraţii critico-axiologice*. Ediţie îngrijită şi tabel cronologic de Ion H. Ciubotaru. Prefaţă de Al. Andriescu, Iaşi, Editura Trinitas, 2005 (**Ioana Repciuc**) …….……... 353
Petru CARAMAN, *Vechiul cântec popular ucrainean despre Ştefan Voievod şi problemele lingvistico-etnografice aferente*. Ediţie îngrijită şi cuvânt înainte de Ion H. Ciubotaru, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, 2005 (**Livia Cotorcea**) … 358
ÉTUDES ROUMAINES ET AROUMAINES. Studii româneşti şi aromâneşti, IX, sous la rédaction de Paul H. Stahl, Paris-Bucarest, 2005 (**Silvia Ciubotaru**) …….…. 364
„ION CREANGĂ”. Revistă de limbă, literatură şi artă populară, vol. III (1911). Ediţie anastatică, Vaslui, 2005 (**Lucian-Valeriu Lefter**) …...…….…. 368

ABREVIERI …….…….…. 371

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

TABLE DES MATIERES

RESTITUTIONS

Petru CARAMAN, *L'habitude des métiers paysans et du commerce dans le folklore et l'ethnographie chez les Roumains* …..……. 11

ETUDES ET MATERIAUX

Varvara BUZILĂ, *La frontière et les signes de frontère dans le village traditionnel* …….. 57

Nicoleta CĂINAP, *Texte, image, imaginaire: le village roumain selon les voyageurs étrangers (le XVIIIème siècle*) ……... 89

Lucia CIREŞ, *La poésie de l'ethnographie. Les rites funéraires dans le cycle „Auprès des chauve-souris" de Marin Sorescu*…..…. 103

Anton COŞA, *Une source inédite concernant les catholiques de Moldavie: „Le journal de la paroisse Faraoani"* ……..… 131

Marius Dan DRĂGOI, *La veillée à Spermezeu* ……..…..... 167

Mihail Ion I. GORGOI, *Féminin et masculin dans l'organisation de l'espace de l'habitation et de la ferme* …….…… 191

Adina HULUBAŞ, *De Pegas au cheval du jeune homme* ……...….. 203

Emilia PAVEL, *Incantations et improvisés dans les jeux à masques du Nouvel An* …….……..... 211

Ion POPESCU-SIRETEANU, *Le mot* ***năma***ie *(„mouton") et sa famille lexicale* …….. 231

Raisa TABUICĂ, Alexandru MAGOLA, *Registres de recherche prénuptiale dans les collections du Musée National d'Ethnographie et d'Histoire Naturelle de Chişinău* …… 253

PATRIMOINE – MUSEOGRAPHIE

Rodica ROPOT, Marcel LUTIC, *Systèmes manuels de production de la farine existant dans les collections du Musée Ethnographique de la Moldavie de Iaşi* …….. 271

CORRESPONDANCE, DOCUMENTS

Artur GOROVEI, *Correspondance avec Teodor Bălăşel et Gheorghe N. Dumitrescu-Bistriţa* ……...……..… 281

Lucian-Valeriu LEFTER, *Documents funéraires* (II) ……...…..... 307

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

COMPTE-RENDUS, PRESENTATIONS, NOTES BIBLIOGRAPHIQUES ……...…… 335

ABREVIATIONS…….…….…….. 371

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

TABLE OF CONTENTS

RESTITUTIONS

Petru CARAMAN, *The Tradition of Folk Crafts and Trade Within Romanian Folklore and Ethnography* ……..….. 11

.

STUDIES AND MATERIALS

Varvara BUZILĂ, *Rural Boundaries and Boundary Signs Within the Traditional Village* …….… 57

Nicoleta CĂINAP, *Text, Image, Imaginary: the Romanian Village According to Foreign Travelers (18th century)* ……... 89

Lucia CIREŞ, *The Poetry of Ethnography. Funeral Rites within Marin Sorescu's „By the Bats" Cycle* ……..….… 103

Anton COŞA, *A New Source Concerning the Catholics of Moldavia: „the Newspaper of Faraoani Parish"*……..... 131

Marius Dan DRĂGOI, *The Watch at Spermezeu* …….....…... 167

Mihail Ion I. GORGOI, *Feminine and Masculine within the Organization of the Space of the Dwelling and of the Farmhouse* ……... 191

Adina HULUBAŞ, *From Pegas to the Youngster's Horse* ……... 203

Emilia PAVEL, *Incantations and Witty Couplets the Mask Plays with the Occasion of the New Year* …….…..…. 211

Ion POPESCU-SIRETEANU, *The Word* ***nămaie*** *(„sheep") and Its Lexical Family* …….….. 231

Raisa TABUICĂ, Alexandru MAGOLA, *Prenuptial Research Registers in the Collections of the National Museum of Ethnography and Natural History in Chişinău* …….…… 253

HERITAGE– MUSEOGRAPHY

Rodica ROPOT, Marcel LUTIC, *Manual Systems for Making Flour Within the Collections of the Ethnographic Museum of Moldavia in Iaşi* …….…….…… 271

CORRESPONDENCE, DOCUMENTS

Artur GOROVEI, *Correspondence with Teodor Bălăşel and Gheorghe N. Dumitrescu-Bistriţa* …….....… 281

Lucian-Valeriu LEFTER, *Funeral Documents* (II) ……..…..... 307

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

REVIEWS, PRESENTATIONS, BIBLIOGRAPHIC NOTES 335

ABBREVIATIONS 371

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

REFLEXUL MEŞTEŞUGURILOR ŞI AL NEGOŢULUI ÎN FOLCLOR ŞI ÎN ETNOGRAFIE LA ROMÂNI*

Noţiuni preliminare

Petru CARAMAN

Este un adevăr evident astăzi că progresul omenirii – mai înainte de orice – e condiţionat pe de o parte de progresul tehnic, iar pe de alta de cel al negoţului. În principiu, se poate spune că omul s-a detaşat distinct de regnul zoologic din momentul când a născocit prima unealtă, care i-a servit la îmbunătăţirea vieţii sale. Aspra nevoie l-a constrâns – în variatele împrejurări de aşezare geografică şi de climă, în care a fost pus – să se gândească la aflarea de mijloace, care să-l ajute la dobândirea celor necesare pentru trai, sporind recolta acestora şi perfecţionându-şi lucrul mâinii. Dar în stadiul când omul primitiv, secondat de asemenea mijloace auxiliare, a ajuns să cumuleze într-un grad neobişnuit bunuri materiale – cum ar fi, de exemplu, fructele

---

* Studiul pe care îl încredinţăm acum tiparului a fost redactat pe la mijlocul deceniului al şaselea al veacului trecut. După cum se poate constata, nu este însoţit de un riguros aparat critic, aşa cum proceda autorul atunci când aborda o temă ştiinţifică. Este un indiciu clar că această lucrare – care are mai mult aspect de conferinţă – a fost scrisă în condiţii speciale.

Textul datează din perioada când profesorul Caraman era angajat „în acord" la *Institutul de Istorie şi Filologie* al Academiei Române, Filiala Iaşi (1954-1956). Pentru o retribuţie derizorie, el trebuia să alcătuiască, în doi ani, o amplă lucrare asupra meşteşugurilor, transportului şi negoţului la români, din perspectiva culturii populare.

După ce şi-a încheiat documentarea, a înştiinţat conducerea institutului că *proiectul* său se va finaliza prin publicarea mai multor volume de proporţii apreciabile. Înainte însă de a începe redactarea primului volum, i s-a desfăcut contractul de muncă, fiind îndepărtat din aşezământul academic.

Peste ani a continuat cercetarea pe cont propriu, redactând doar partea introductivă a îndrăzneţului său *proiect*: o excepţională lucrare, *unică* în literatura noastră de specialitate, intitulată *Prolegomene etnografice şi tehnogenetice la studiul meşteşugurilor în România.* (Vezi Petru Caraman, *Studii de etnografie şi folclor*, Iaşi, Editura Junimea, 1997).

Ion H. Ciubotaru

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

sălbatice din care reuşea a strânge mari cantităţi cu ajutorul coşurilor împletite din nuiele, sau cum ar fi peştele, a cărui prindere îi era înlesnită pe o scară mai întinsă de anumite unelte speciale, sau cum ar fi vânatul de fiare ori de păsări, favorizat de unele arme abile – atunci, el a trebuit să-şi dea seama că aceste bunuri depăşeau nevoile sale şi alor săi. Desigur, o parte din ceea ce-i prisosea va fi fost păstrat, din spirit de prevedere, pentru mai târziu spre a preîntâmpina eventuale perioade de lipsă. E ceva care ţine de instinct, dat fiind că astfel de acte se pot observa şi la animale de diferite specii; cu atât mai mult au trebuit ele să-l caracterizeze pe om încă din cele mai primitive etape ale evoluţiei lui. Mijloacele potrivite pentru o bună conservare a produselor neutilizate imediat le va fi învăţat el, cu timpul, tot la şcoala implacabilei necesităţi şi a experienţei. Totuşi, plusurile puteau adesea depăşi cu mult şi exigenţele unor asemenea manifestări ale prudenţei. Dar, în acelaşi timp, omul primitiv era animat de anumite dorinţe după obiecte pe care singur nu şi le putea procura sau va fi simţit chiar unele arzătoare lipsuri, pe care el însuşi nu avea cum să şi le acopere. Vor fi existat însă alţi semeni ai săi – mai apropiaţi sau mai depărtaţi în spaţiu – care posedau într-o măsură abundentă tocmai ceea ce-i lipsea lui, în timp ce lor le erau necesare altele. Astfel, ideea schimbului prisosurilor unora cu ale celorlalţi n-a întârziat de a se prezenta minţii celor mai vechi dintre oamenii preistorici. Aici e începutul negoţului. Dar, cu trecerea vremii, procesul de schimb nu s-a limitat la această finalitate iniţială de a satisface nevoi din cele mai elementare. A apărut, în mod natural şi încă foarte de timpuriu, dorul de câştig – de-o parte ca şi de alta. Acesta a şi fost marele stimul care l-a determinat pe om să producă mult, din ce în ce mai mult. Pentru atingerea unui astfel de scop însă, el a trebuit să aibă mintea mereu trează la desăvârşirea instrumentelor de lucru sau la născocirea altora cu totul noi, superioare celor de până atunci. Iar producţia tot mai crescândă se cerea desfăcută în acelaşi ritm şi în condiţii avantajoase, cu câştiguri tot mai mari. Şi, pentru aceasta, s-a simţit nevoia ca anumiţi oameni să se ocupe de preferinţă cu asemenea treburi. Astfel, iată că negoţul, ca şi munca de producţie, devine de la un timp scop în sine, care avea trebuinţă de slujitori proprii. De aici înainte, cei ce produc nu mai sunt totdeauna şi cei ce desfac bunurile produse; iar cei care le pun în circulaţie, foarte adesea, nu mai au timp să se ocupe de altceva decât de aceasta. Iau naştere deci două categorii de oameni în una şi aceeaşi comunitate. La origine, nu e vorba aici de clase şi de conflict de clase, ci de categorii care se completează

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

una pe alta şi care urmăresc, deşi nu în chip cu totul conştient, un scop comun: bunăstarea omului. Măcar că între aceste două categorii a existat o continuă emulaţie – căci una fiind consecinţa celeilalte, ele se însufleţesc reciproc – ele par a nu se fi duşmănit chiar dintru început. Raportul lor real definindu-se prin cea mai strânsă interdependenţă, armonia perfectă între ele era semnul sigur al unei stări normale şi prospere în societatea primitivă. Puntea de legătură între cele două genuri de activitate umană şi totodată factorul esenţial care le ajută pe amândouă, – asigurându-le nu numai existenţa, ci şi perfecţionarea – le-au constituit întotdeauna mijloacele de transport. Fără acestea, o evoluţie – în ascensiune neîntreruptă, pe linia prosperităţii – nu poate fi imaginată la nici una din menţionatele activităţi. Vom desprinde dar succesiv aceste trei obiective din complexul din care se află împletite ca într-un tot organic, spre a le examina pe fiecare din ele în parte.

Meşteşugurile. Consideraţii generale

Aruncând retrospectiv o privire de ansamblu asupra trecutului umanităţii, următoarea constatare interesantă se impune atenţiei noastre în ce priveşte mijloacele auxiliare ale omului la munca depusă de el spre a-şi întreţine viaţa:

Cu cât coborâm mai jos pe scara evoluţiei, remarcăm că omul era cu atât mai nevoit să-şi confecţioneze singur toate uneltele trebuitoare pentru lucrul său. Această situaţie – deşi în forme mult atenuate – se continuă până azi chiar şi în ţări din cele mai civilizate, dacă avem în vedere lumea rustică. În consecinţă orice ţăran din România sau de aiurea este în mod necesar un „πολύτεχνος”. Dimpotrivă, cu cât urcăm mai sus pe scara evoluţiei omului, cu atât mai mult tehnica tinde a se diversifica până la virtuozitate. Astfel, azi, asistăm la o culminaţie a acestei diversificări. Aşadar, ruralul de pretutindeni – care, în lumea civilizată, este continuatorul a variate tradiţii de viaţă primitivă – se caracterizează în primul rând prin aceea că el cumulează nu o dată în una şi aceeaşi persoană, practicile mai multor meşteşuguri executate de obicei în mod rudimentar, Acesta e simptomul cel mal tipic al primitivismului unei societăţi. Spre a-l califica just, l-am putea numi *enciclopedismul tehnic.* În opoziţie cu el, stă aspectul modern al tehnicităţii, care are drept caracteristică dominantă *specializarea* în sensul cel mal larg imaginabil. Între aceşti doi poli contrastanţi, s-a dezvoltat viaţa omului din cele mai vechi timpuri – de când ea a lăsat vestigii – până astăzi. Existenţa umană, de-a

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

lungul secolelor şi mileniilor, nu este în fond altceva decât o îndârjită strădanie de a ieşi din faza enciclopedismului tehnic. Şi avem dovezi incontestabile încă din epoci preistorice că omul a izbutit adesea, în mod cu totul parţial – evident – să iasă din ea. Dar, dacă ne raportăm la ruralii din Europa şi la numeroase popoare exotice din celelalte continente, remarcăm că ei continuă a trăi, într-o măsură mai mare sau mai mică, împrejurările caracteristice acestei faze până în zilele noastre. În adevăr, procesul de detaşare din enciclopedism, deşi are o mare vechime, el s-a produs totuşi foarte lent, aproape imperceptibil la început. Numai târziu de tot – cu înflorirea a o serie de nuclee de civilizaţie superioară, care au radiat binefacerile lor în diferite părţi ale lumii – acest proces s-a accelerat atingând în ultimul timp un ritm, care nici n-a putut fi bănuit vreodată în trecut. Trebuie să relatăm însă că formele iniţiale de detaşare – atestate de preistorie şi chiar de istorie – sunt pentru ochiul contemporanilor noştri, din lumea oraşelor în special, tot aspecte de enciclopedism tehnic. Numai comparate cu ceea ce a fost înaintea lor, ele pot fi privite drept manifestări de tipul specializării. Şi desigur, multe din aspectele tehnice care ne apar nouă astăzi ca o expresie superlativă a specializării, vor putea fi în ochii viitorimii de-abia nişte rudimente bine intenţionate ale efortului de evadare din enciclopedismul primitiv.

Pentru a ne da seama de modul cum a evoluat la noi tehnica, în diversele ramuri ale ei, nu avem decât să examinăm felul cum trăieşte ţăranul român. Viaţa sa constituie, fără îndoială, tabloul cel mai elocvent de supravieţuiri, unde se întâlnesc elemente din preistorie, din istorie şi din actualitate, într-un amalgam bizar, iar adesea de-a dreptul paradoxal. Trăitori într-un climat din cele mai fericite – în afara rigorilor excesive ale căldurii sau ale frigului – şi într-o zonă geografică foarte fertilă şi de o mare varietate a florei ca şi a faunei, românii au avut din cel mai îndepărtat trecut posibilitatea de a exercita aproape toate felurile de ocupaţii pentru întreţinerea existenţei lor. În adevăr, referindu-ne la cele patru îndeletniciri care au constituit din timpuri străvechi principalele resurse de trai ale omului, în cele mai diferite mediuri antropogeografice – *vânătoarea, pescuitul, păstoritul* şi *agricultura* – observăm că ele au fost şi sunt încă toate practicate de către români. Aceste îndeletniciri cu caracter vital – pe care tocmai de aceea le vom numi ocupaţii cardinale – au fiecare, fireşte, o tehnică aparte specifică lor. Tehnica lor însă, în ciuda primitivităţii ei, ne apare neobişnuit de complicată, întrucât fiecare din ele este de fapt un

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

conglomerat tehnic însumând o serie întreagă de ramuri tehnice din care vor lua naştere în decursul vremii felurite meserii, ce vor deveni profesii independente de-abia la un moment evolutiv înaintat. Astfel, când zicem „pescar”, am avea o imagine cu totul falsă a acestui profesionist dacă ni l-am reprezenta ca pe un „μονότεχνος”, a cărui activitate s-ar reduce exclusiv la prinderea peştelui, adică la aruncarea plasei ori la plasarea diferitelor curse în apele râului, ale bălţii sau ale mării. În această complexă îndeletnicire, prinderea peştelui constituie doar un moment tehnic, care de altfel e departe de a fi ultimul. Şi cu drept cuvânt, căci pescarul este totodată şi meşterul care fabrică numeroasele şi feluritele instrumente necesare la pescuit, care variază după soiurile de peşti, după loc şi natura apei, precum şi după anotimp. Apoi, orice pescar e în mod implicit un abil barcagiu şi chiar un constructor de bărci foarte adesea. De asemenea, el e de o rară competenţă în anatomia peştelui, care se cere curăţat cu cea mai mare grijă. În fine, pescarul cunoaşte practic o serie de metode care asigură conservarea pe timp îndelungat a diferitelor specii de peşti, prin operaţii ca săratul, afumatul, marinatul. La fel e cazul şi cu celelalte ocupaţii cardinale. Aşa, păstoritul, în afară de cunoaşterea industriei caşului în toate detaliile ei, în afară de o bună orientare în spaţiul şi în flora anumitor regiuni, precum şi în afară de orientarea sigură în climă şi în vreme – de care depinde păşunatul turmei în condiţii optime şi succesul profesiei – cere de asemenea confecţionarea celor mai variate ustensile necesare ocupaţiei de cioban; cere apoi pricepere la construirea sălaşelor sezoniere, unde este fixată stâna; cere cunoştinţe şi practică în domeniul medicinii veterinare. De aici, se vede clar că în fiecare din profesiile cardinale mijesc în germen, încă din adâncul preistoriei – la români, ca şi la alte popoare – numeroase îndeletniciri de tipul special. Ocupaţiile cardinale sunt marile surse generatoare de meserii. În adevăr, geneza variatelor meşteşuguri actuale dintre cele mai specializate este explicabilă numai în baza unui proces îndelungat de diferenţiere a vreuneia din profesiile cardinale. Pentru ilustrarea acestui proces, putem lua ca exemplu şi agricultura, care le întrece cu mult prin caracterul ei tehnico-cumulard pe toate celelalte. Astfel, ca să ne oprim numai la câteva derivate ale sale, vom aminti că ea este substratul tehnic din care au luat naştere morăritul, meşteşugul pităriei, pomicultura, horticultura, viticultura, rachieritul etc. Şi acum, trecând pe terenul concret al faptelor, vom relata că a fost o vreme când omul nu a cunoscut morile, de care se servesc colectivităţile umane ale

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

satelor şi oraşelor; ci măcinatul cerealelor constituia o muncă gospodărească circumscrisă fiecărei familii de plugari. Ea era realizată cu ajutorul unei mici morişte, alcătuită din două pietre rotunde în formă de discuri suprapuse, dintre care cea cu diametrul mai mare servea de bază şi era fixă; iar cea mobilă, de deasupra, era învârtită cu ajutorul unei bare de lemn, înfiptă – în poziţie puţin oblică – într-o margine a sa. Morişca era mişcată cu mâna, de unde şi numele ei de râşniţă < sl. рѫчница. În chipul acesta, ţăranul plugar, care-şi producea el însuşi grânele, tot el le şi măcina în cadrul gospodăriei sale. Dar a trebuit să se simtă foarte de timpuriu nevoia morilor mari, care să poată satisface într-un timp scurt o populaţie numeroasă. Atunci, principiul instrumentului casnic miniatural mai sus prezentat a servit de bază pentru crearea morilor de apă şi de vânt, la care omul a născocit în plus procedeele ce trebuiau adaptate spre a capta forţele naturii ca sursă de energie motrice în locul mâinilor sale. Şi totuşi, câtă depărtare de la râşniţă până la moară – de la mamă la fiică! Şi câtă depărtare de la moara de apă ori de vânt până la moara de foc şi apoi până la tipul morii-fabrici, mişcate de motoare cu benzină sau electrice! Zicătoarea românească cu sens figurat „a trimite pe cineva de la moară la râşniţă” relevă tocmai această deosebire remarcabilă dintre cele două instrumente – expresie ale aceluiaşi principiu şi ale aceleiaşi finalităţi – măsurând distanta, în progresul tehnic de la unul până la celălalt. Ţăranul român n-a renunţat niciodată la râşniţă, măcar că morile sunt o apariţie tehnică ce precede cu mult epoca formării noastre etnice. În împrejurările istorice dure pe care a fost constrâns a le străbate – ca o fatalitate a aşezării sale geografice – râşniţa îi conferea un caracter de independenţă economică şi de securitate vitală; căci ori de câte ori, sub presiunea diferitelor invazii, era nevoit să-şi părăsească gospodăria şi satul – luând calea munţilor şi a codrilor nepătrunşi, spre a se ascunde acolo până trecea furtuna – ţăranul nostru nu uita niciodată să-şi pună în car şi râşniţa alături cu proviziile de hrană. Astăzi, continuând încă a figura în inventarul gospodăriilor rurale de la noi şi continuând a măcina, râşniţa îndeplineşte întrucâtva alte funcţii domestice decât cele de la origine. Dar ea nu este mai puţin un preţios document tehnic, de preistorică vechime, care se obstinează de a întârzia printre noi. Ivirea morii pe lume marchează momentul separării unei industrii specific agrare în începuturile ei de gospodăria ţărănească strict individuală, Totodată, moara fiind un instrument de ample proporţii, îşi cerea slujitorul ei special, care să aibă permanent

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

misiunea de a o pune în funcţie, de a o supraveghea şi îngriji. Aşa a apărut morarul ca tehnician profesionist şi morăritul ca o tehnică ce nu mai avea nimic comun cu tehnica agricolă, adică cu profesia cardinală care i-a dat naştere. La fel se poate explica apariţia pităriei – a fabricării pâinii – care, la obârşie, este tot una din seria de munci tehnice gospodăreşti ale agriculturii, deservind interese vitale în cadrul familial. Dar, sub imperiul necesităţii de a hrăni cu pâine colectivităţi mari din centrele orăşeneşti, această muncă s-a desprins din complexul agricol pentru a deveni şi ea o profesie cu totul distinctă, măcar că în acelaşi timp ea îşi continuă mai departe existenţa şi ca o muncă domestică în cadrul vieţii agricole. Dacă urmărim acelaşi proces la o profesie cardinală cu origini din cele mai primitive, cum este vânătoarea, vom remarca şi aici că ea este substratul tehnic din care – sub impulsul exigenţelor populaţiei numeroase a oraşelor – se conturează treptat ocupaţii tehnice speciale ca: măcelăria, tăbăcăria, cojocăria. Evident, cu timpul, multe din meşteşugurile diferenţiate din profesiile cardinale ajung nu numai îndeletniciri complet de sine stătătoare, dar au devenit ele însele generatoare de noi meserii. Aşa, de exemplu, referindu-ne la unele din cele mai sus menţionate, remarcăm că din meşteşugul pităriei s-au detaşat, la oraşe, profesiile de plăcintar şi de cofetar; iar din meseria de cojocar, cea de blănar şi cea de căciular etc. Procesul de diferenţiere tehnică manifestă deci tendinţa de a se multiplica la infinit. Asistăm azi la un apogeu al lui, care e în adevăr uluitor, dar care totuşi este pe punctul de a fi mereu depăşit de la un moment la altul. Acest important proces s-a produs şi în mediul rural însuşi din cele mai vechi timpuri; ba, el a apărut din ce în ce mai manifest şi într-un ritm din ce în ce mai viu cu cât ne apropiem de epoca modernă. Dar cel mai propice îi este mediul urban. Aici, s-a arătat el foarte activ: marile aglomeraţii de oameni – care sunt oraşele şi târgurile, cu multiplele lor cerinţe, dar şi cu însemnatele lor resurse materiale şi cu debuşeurile sigure de desfacere imediată ce ofereau – au fost, în toate ţările, centre unde au luat naştere şi au înflorit meşteşugurile cele mai diferite, chiar şi dintre acelea care nu-i serveau deloc pe orăşeni în mod direct. Însă, fireşte, urbanismul n-a favorizat cultivarea febrilă a meseriilor şi implicit procesul de diferenţiere tehnică numai pentru oraşele înseşi, ci au fost influenţate de asemenea satele din raza lor, dând şi acolo un imbold puternic procesului în chestiune. Totuşi, deosebirea dintre oraşe şi sate a fost totdeauna uimitor de mare în ce priveşte evoluţia tehnică. De aceea, trebuie să

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

distingem două tipuri, care se conturează precis în domeniul tehnicii: *tipul rural* şi *tipul urban*. Desigur, la origine, tipul rural ne apare ca părintele celui urban; dar acesta din urmă, odată consolidat, ia un avânt aşa de mare încât ajunge uneori de nerecunoscut în comparaţie cu tipul primitiv care i-a dat naştere. Şi nici nu se putea altfel. Privit în cadrul social specific lui, e lesne de înţeles de ce tipul rural a avut perspective foarte limitate. Circumscris unei comunităţi restrânse şi puţin exigente, pe care o deservea, el se ridică cel mult până la o mică grupare tehnică de modest atelier. Dimpotrivă, perspectivele tipului urban sunt neasemănat mai largi, atât în ce priveşte diferenţierea tehnică, cât şi în ce priveşte perfecţionarea fiecărei meserii în parte, datorită unei acerbe şi continui emulaţii între meşterii de aceeaşi specialitate. Pe de altă parte, sub aspectul economic şi social, el are posibilităţi remarcabile, prin cultivarea de relaţii întinse şi prin dezvoltarea de asociaţii tehnice de impresionante proporţii adesea, cum sunt marile ateliere cu personal numeros, iar mai târziu fabricile şi uzinele. De asemenea, în scopul apărării intereselor profesionale, tipul urban îşi organizează – din membri ai aceleiaşi ramuri tehnice sau, adesea, asociindu-se şi membri din ramuri diferite – un fel de corporaţii care se conduc după regulamentele lor proprii şi care sunt recunoscute de legile ţării. Aceste corporaţii ale trecutului dispărând, le vor lua locul – în perioada contemporană – sindicatele, care, deşi în fond sunt expresia aceluiaşi principiu corporatist, le depăşesc totuşi prin adoptarea unor idealuri de un liberalism mai larg şi mai generos. În sânul grupărilor de tipul atelierului, aflai în trecut adevărate şcoli tehnice unde domnea o ierarhie foarte distinctă şi respectată cu stricteţe: *ucenicul* sau *ciracul* era elevul venit la învăţătură pe câţiva ani cu resemnarea de a îndura toate rigorile unei discipline implacabile; *calfa* era proaspătul absolvent, care îşi începea viaţa de practicant şi care era de asemenea utilizat la instruirea ucenicilor; *meşterul* era stăpânul autocrat şi instanţa didactică supremă, care dirija totul fără drept de apel din partea subalternilor săi. Între aceştia, existau şi grade intermediare ca: ajutor de meşter, ajutor de calfă etc.

Examinând terminologia din cadrul vechilor noastre grupări tehnice, precum şi pe cea referitoare la organizaţiile corporatiste, remarcăm un complex de influenţe străine şi anume: *turcească* – cirac <„čyràq” [< „čyràgh”] چراق , calfă (cu derivatul rom. călfie) < „qalfa” قلفه , isnaf < „esnàf” اصناف , rufet (cu derivatul rom. rufetaş) < حرفت ; *slavă* – ucenic (cu derivatul rom. ucenicie)

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

< оученикъ, breaslă (cu deriv. rom. breslaş < брятство, staroste (de breaslă, de isnaf ori de rufet) cu deriv. rom. stărostie < староста; *ungurească* – meşter < „mester” şi meşteşug < „mesterség”; germană – maistru (şi dialectal: maister, maistăr, maistor) < „Meister”; iar târziu de tot, chiar franceză, prin denumirea de „patron” atribuită meşterului şef. E probabil ca termenii aceştia, care oglindesc atâtea înrâuriri străine asupra tehnicii noastre, în diferite momente ale evoluţiei ei, au scos din uz anumiţi termeni autohtoni echivalenţi ce vor fi existat la noi înainte de influenţele respective. Dar credem în afară de îndoială că unii din termenii de origine străină citaţi sunt totuşi mărturie că, o dată cu ei, au pătruns în tehnica noastră şi stări de lucruri cu totul noi, necunoscute până atunci.

Repertoriul meşteşugurilor la români

Repertoriul meşteşugurilor cunoscute de români este în adevăr impresionant prin bogăţia şi varietatea lui. Independent de apartenenţa lor la tipul rural sau urban, vom căuta să le trecem în revistă, enumerându-le numai, fără să avem însă nicidecum pretenţia de a le epuiza. Dar, pentru o mai bună orientare, este nevoie să încercăm în prealabil o clasificare a lor. Astfel, vom distinge mai întâi două categorii: I. meserii practicate de români; II. meserii practicate, la noi, de străini.

Prima categorie prezintă şi ea două grupe distincte:

a) meserii de preferinţă bărbăteşti; b) meserii prin excelenţă femeieşti.

Iată acum un repertoriu cu totul aproximativ al categoriei I gr. a:

1. Plugăria. 2. Vieritul sau profesia de podgorean. 3. Pomicultura (de ex. ocupaţia de prunar). 4. Rachieritul sau meşteşugul de velniţar ori povarnagiu. 5. Albinăritul sau ocupaţia de prisăcar. 6. Morăritul, la moara de apă sau de vânt. 7. Profesia de tăietor de lemne sau de dărvar, cum i se mai zicea în trecut. 8. Tăiatul scândurilor la joagăre mişcate de apă. 9. Profesia de „lemnar”, diferenţiată în o serie de specialităţi tehnice ca: dulgheria, tâmplăria, stoleria şi meseria specific urbană de „sicrier”. 10. Dogăria sau butnăria cu ramura specială de „ciubărar”. 11. Şindrilăria. 12. Rotăria. 13. Profesia de „caretaş”. 14. Vânătoarea. 15. Măcelăria sau căsăpia. 16. Tăbăcăria. 17. Opincăria. 18. Ciobotăria sau cizmăria cu specialitatea de „papugiu” ori pantofar. 19. Curelăria cu profesia specială de „hămurar”. 20. Şelăria. 21. Cojocăria cu specialitatea de

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

căciular. 22. Blănăria. 23. Pâslăria cu profesia specială de pălărier. 24. Ceaprazăria. 25. Pescuitul. 26. Rogojinăritul. 27. Împletitul de coşuri din mlajă. 28. Împletitul din paie: coşuleţe, pălării... 29. Frânghieritul. 30. Profesia de „băieş” sau miner. 31. Cărbunăritul, adică prepararea de cărbuni pe cale artificială. 32. Fierăria. 35. Cuţităria. 34. Meseria de săbier. 35. Meseria de „arcar”. 36. Meseria de armurier. 37. Arămăria sau cazangeria. 38. Tinichigeria. 39. Lăcătuşeria. 40. Argintăria sau giuvaiergeria. 41. Ceasornicăria. 42. Cărămidăria. 43. Olăria. 44. Zidăria. 45. Pietrăria. 46. Hornăritul sau ocupaţia de coşar la oraşe. 47. Sobăria. 48. Meseria urbană de geamgiu. 49. Meşteşugul de lumânărar sau „mumgiu”. 50. Meşteşugul de săpunar. 51. Profesia urbană de „lampagiu”, din trecut. 52. Profesia de „vărar”. 53. Meseria urbană de bărbier, care se complica frecvent cu unele practici medico-chirurgicale, în special de natură dentistică, precum erau extracţiile de dinţi; apoi, lăsare de sânge, aplicare de lipitori, de ventuze... 54. Păstoritul cu variatele sale ramuri: ocupaţia de baci, adică în special fabricatul de brânzeturi de diferite soiuri; apoi aceea de păstor în sensul strict etimologic: mânzărar, miorar, mielar, căprar, văcar, viţelar, bouar, bivolar, herghelegiu. 55. Abageria. 56. Dârstăria. 57. Meşteşugul de ştezar. 58. Boiangeria sau vopsitoria, 59. Profesia de „sumănar”. 60. Croitoria. 61. Meşteşugul de fântânar sau „cişmegiu”. 62. Meseria urbană de „cioclu” şi de gropar. 63. Practica rurală a medicinii veterinare. 64. Practica rurală a medicinii umane de către aşa-numiţii „vraci” şi de femei „meştere” care îmbină leacurile şi procedeele empirice de tot felul cu magia şi alte acţiuni superstiţioase.

Vom prezenta acum un repertoriu tehnic – tot aproximativ – al categoriei I gr. b. Aceste ocupaţii eminamente feminine ar putea fi calificate drept domestice – cel puţin la origine – ca unele ce sunt practicate de obicei de gospodina româncă la casa ei sau în jurul casei: 1. Spălatul rufelor – ocupaţie care, la oraşe, devine profesia de spălătoreasă, implicând în ea şi călcatul. 2. Ghilitul sau înălbitul pânzei. 3. Operaţiile de pregătire a lânii pentru lucrat: curăţitul şi scărmănatul, spălatul, pieptănatul. 4. Torsul. 5. Ţesutul din fire de lână, in, tort, mătase, bumbac, precum şi din fire combinate. 6. Sericicultura – începând cu creşterea viermilor de mătase şi terminând cu ţesutul borangicului. 7. Toată industria inului şi a cânepii, sub variatele ei aspecte, începând cu însăşi cultura acestor plante, care este considerată în popor ca o „treabă femeiască”. 8. Pregătirea diferitelor produse agricole pentru a le face comestibile, de exemplu decorticarea

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

meiului spre a-1 transforma în păsat, apoi decorticarea seminţelor de cânepă, a grâului... prin datul la piuă 9. Mânuirea râşniţei pentru prepararea de derivate alimentare din grăunţele a variate cereale. 10. Fabricarea pâinii, a mămăligii de mei şi, mai târziu, a celei de porumb; apoi a mălaiului. 11. Conservarea a variate produse alimentare; a cărnii, a legumelor, a fructelor… 12. Industria laptelui cu fabricarea brânzei, smântânii, untului şi alte derivate. 13. Meşteşugul bucătăriei, care constituie una din răspunderile esenţiale – de fiecare zi – ale gospodinei faţă de întreaga familie. 14. Croitoria – foarte complicată – privind ambele sexe şi cele mai variate vârste – pentru confecţionarea de haine şi rufărie la toţi membrii familiei. 15. Împletitul de ciorapi, mănuşi, flanele, şaluri, scufiţe... din lână. 16. Complexa ocupaţie a maternităţii: alăptarea şi îngrijirea pruncilor, precum şi educaţia celorlalţi copii – ocupaţie din care, la oraşe, se detaşează profesia de doică sau mancă şi de dădacă. 17. Floricultura – pe terenul grădinii din faţa casei şi în glastrele de la fereastră. 18. De asemenea, femeia de la ţară practică cele mai multe din ocupaţiile agricole sau păstoreşti, la care participă alături de soţul ei, când îşi termină treburile menajului.

Fapt incredibil, toate aceste îndeletniciri tehnice şi altele încă, omise de noi, sunt cumulate de una şi aceeaşi persoană – ţăranca română – care e cel mai neîntrecut cumulard ce poate fi imaginat pe terenul tehnicii!

În afară de cele mai sus prezentate, mai trebuie să amintim o ocupaţie specific feminină, care – din cea mai adâncă vechime – a devenit o profesie de sine stătătoare la dispoziţia întregii comunităţi rustice: moşitul.

În ce priveşte profesiile tehnice din categoria II – cele exercitate de străini stabiliţi printre români – vom distinge şi aici, înainte de a schiţa un repertoriu al lor, două grupe şi anume:

a. meşteşuguri practicate de ţigani;

b. meşteşuguri practicate de persoane aparţinând altor naţionalităţi.

Iată-le pe cele din categoria II gr. a:

1. Fierăria – în special la sate. 2. Potcovăria. 3. Spoitoria. 4. Meseria de aurari sau „zlătari”. 5. Cărămidăria – fabricatul de cărămizi arse în cuptor şi de „chirpici”. 6. Meseria de „rudar” – fabricatul de obiecte menajere pentru uzul satelor. Aici trebuie menţionate specialităţi ca aceea de „lingurar”, „fusar”... 7. Meseria de „trocar”. 8. Meseria de ciurar. 9. Meseria de pieptănar: fabricarea pieptenilor din coarne de vite.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Iată acum şi o succintă orientare referitoare la profesiile din grupa b a aceleiaşi categorii:

1. Grădinăritul, profesat mult timp la noi de bulgari, veniţi cel mai adesea ca imigranţi periodici direct din Bulgaria; iar uneori chiar statorniciţi definitiv în România. Aşa se explică faptul că pe alocuri, românii numesc grădinile de zarzavat „bulgării". E o tehnică în care bulgarii excelează, fiind neîntrecuţi în toată Europa şi care – după părerea noastră – este, la acest popor, o moştenire nu de la slavi, ci de la bulgarii uralo-altaici. Ea a fost deci adusă în Balcani din îndepărtatul orient asiatic. 2. Pescuitul, în anumite localităţi de pe litoralul dunărean şi maritim al ţării noastre, este practicat de lipoveni, iar adesea – într-o măsură mult mai mică – chiar şi de „haholi" (cum sunt porecliţi ucrainenii de către ruşi). 3. Meseriile urbane de cofetar, plăcintar, covrigar sau simigiu, bragagiu, iaurgiu... au fost exercitate timp îndelungat, la noi, de către balcanici: turci, greci, albanezi, sârbi şi uneori chiar de bulgari. Originea tuturor acestor profesii trebuie căutată în Asia Mică, în lumea musulmană turco-arabă, de unde ne-au venit în special după invazia turcilor în Europa. Chiar şi o parte din bucătăria noastră se resimte de gustul, ca şi de tehnica asiatică. E destul să amintim „sarmalele", considerate de către toţi românii şi chiar de străini drept o mâncare specific românească din cele mai autohtone, dar care totuşi – prin originea ei – este o mâncare specific turcească, precum o recomandă însuşi numele său. Se cuvine să menţionăm însă că, începând de la sfârşitul secolului XIX, profesia de iaurgiu – prin toate oraşele mai mari ale ţării, începând cu Bucureştii – a încăput pe mâna oltenilor. 4. Unele meşteşuguri mai fine din tehnica metalurgică, cu deosebire în sfera maşinismului, care în trecut au fost practicate de occidentali, sunt în general atribuite până azi de ţăranul român „nemţilor".

Unde şi cum au fost captate în folclorul românesc meşteşugurile

Cum era şi natural, folclorul românesc – ca produs psihic ce oglindeşte viaţa populară autentică, în principalele el aspecte – a trebuit să se resimtă de aceste variate ocupaţii, cu care se îndeletnicea poporul. E de aşteptat deci să aflăm aici ecoul lor în măsura în care diferitele meşteşuguri îl preocupau pe ţăranul nostru şi în măsura în care ele erau mai apropiate sau mai depărtate de sfera vieţii lui de toate zilele. În principiu, el trebuie căutat: 1. în folclorul ritual – adică în variatele rituri şi datini; 2. în folclorul poetico-muzical; 3. în muzica populară pură; 4. în folclorul poetic în proză – basme, legende, snoave...; 5. în folclorul

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

paremiologic; 6. în ghicitori şi în unele jocuri de copii; 7. în credinţe şi eresuri de tot felul; 8. în antroponimie, pe care noi o integrăm tot creaţiei folclorice, datorită faptului că ea este, aproape în totalitatea ei, expresia unui complex de credinţe şi uzanţe specific populare.

Desigur, nu trebuie să ne imaginăm că exclusiv aspectul tehnicităţii de tipul rural a putut avea răsunet în folclorul românesc. Aceasta e adevărat numai pentru profesiile specific ţărăneşti, care nu au devenit şi nu vor deveni niciodată urbane. Când însă e vorba despre cele comune oraşelor ca şi satelor, atunci în mod logic e de aşteptat ca creaţia folclorică cu teme sau motive din domeniul tehnic să fie de asemenea, rezultatul contribuţiei tehnicienilor din mediul urban, ba încă aceasta cu precădere. Două importante împrejurări vin să pledeze în acest sens:

a) Cea mai mare parte dintre respectivii tehnicieni se recrutau de la ţară, erau adică purtători de folclor – deşi, dacă ne raportăm la trecut, nu s-ar putea spune că oraşele participau cu mult mai puţin decât satele la producerea tezaurului folcloric.

b) În atelierele oraşelor, ei formau o comunitate numeroasă, unde cântecul, glumeaţa snoavă, basmul cel grav până la înfiorare, proverbul... constituiau o necesitate psihologică de primul rang, foarte favorabilă destinderii pentru cei ce trebuiau să lucreze împreună ceasuri lungi din zi şi din noapte.

În afară de aceasta, trebuie să relatăm că, în asemenea grupări tehnice, se întâlnesc lucrători proveniţi din cele mai variate localităţi ale ţării, care, de la un timp – părăsind centrul urban – se separau pentru a merge să se statornicească, în calitate de calfe sau meşteri, fie în locurile lor natale, fie în alte părţi. Astfel, atelierul oraşelor era adesea nu numai un focar de creaţie, dar şi unul de răspândire a folclorului pe spaţii întinse.

Nu trebuie să ne aşteptăm ca toate acele ramuri tehnice, atât de numeroase şi de variate – după cum rezultă din enumerarea de mai sus – să se reflecteze în mod necesar, în vreun chip sau altul, în produsele noastre folclorice; ci numai unele din ele şi anume cele mai cunoscute poporului adică cele care s-au bucurat de o mai mare răspândire, precum şi cele ce prezintă o vechime mai mare sau măcar o durată apreciabilă. De asemenea, având în vedere numai meşteşugurile captate de folclorul nostru, ar fi o eroare să ne închipuim că ele figurează într-o măsură egală în diferitele produse ale geniului popular. Cum e şi firesc lucru, vom întâlni şi aici anumite preferinţe explicabile în diferite chipuri.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Unele îndeletniciri fiind capitale pentru ţăranul român – adică identificându-se cu viaţa sa de toate zilele – îi sunt atât de familiare, încât ele apar la tot pasul în creaţia folclorică. Altele, mai puţin obişnuite, i s-au impus totuşi din alte motive – atrăgându-i simpatia sau interesul şi curiozitatea, pe care el şi le manifestă în culori frapante, măcar că mai puţin frecvent. Apoi, există meşteşuguri care apar în produsele folclorice româneşti numai sporadic, ca unele care sunt mai puţin prezente în conştiinţa maselor populare. În fine, nu trebuie să ne surprindă că altele – în special cele mai noi, cu care ţăranul nostru n-a avut încă timpul necesar să se familiarizeze – nu se întâlnesc decât rar de tot sau chiar de loc în creaţia folclorică. Deşi, pe de altă parte, nu putem trece cu vederea nici faptul excepţional că unele meşteşuguri foarte moderne s-au impus atenţiei poporului prin noutatea lor impresionantă, ceea ce a făcut ca el să le dea expresie chiar dintru început în produsele sale spirituale, ilustrându-le aşa cum le-a înţeles şi simţit.

Atitudinea poporului român faţă de meşteşuguri în general – concepţia sa despre ele: modul cum le priveşte şi le evaluează

Mai întâi trebuie să stabilim, în toată claritatea, ce înseamnă meşteşug, adică meserie, pentru ţăranul nostru. Căci nu orice fel de ocupaţie sau muncă, pe care o execută cineva, se identifică în ochii lui cu meşteşugul. Prin meşteşug, el înţelege numai o asemenea ocupaţie, la exercitarea căreia se aplică o tehnică mai complicată ce iese din comun şi pentru deprinderea căreia se cere o ucenicie perseverentă şi de durată la un meşter consacrat. Astfel, apare deosebit de curios faptul că plugăria şi ciobănia nu sunt considerate de românul plugar sau de românul cioban drept meşteşuguri! Şi totuşi, dacă examinăm mai atent această ciudăţenie şi mai ales dacă încercăm a o privi prin unghiul logicii ruralului – care are o mentalitate întrucâtva diferită de a noastră a citadinilor – ea încetează de a mai fi ciudată... Ba chiar, ni se înfăţişează ca foarte naturală. În adevăr, plugăria, la români – în mediul prin excelenţă agrar – ca şi oieritul, în regiunile muntoase, sunt ocupaţii pe care omul nu le învaţă, propriu zis, în mod special de la nimeni, ci se poate spune că se naşte cu ele! Pe de altă parte, ele sunt îndeletniciri atât de vitale şi totodată atât de generale – cuprinzând întreaga comunitate a satului – iar prin însuşi acest fapt, atât de banale şi de sine înţelese ca apanaj obişnuit al fiecăruia, încât nici prin minte nu-i trece cuiva să le socotească drept meserii. Si cu drept cuvânt... căci, ar putea fi imaginat

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

oare în regiunea câmpului vreun ţăran, care să nu cunoască plugăria sub toate multiplele şi variatele ei aspecte? Şi e cu putinţă să existe, printre locuitorii satelor de munte vreunul, care nu ar cunoaşte treaba oieritului de la alfa la omega? Iar dacă, întâmplător, ar exista asemenea specimene, ele sunt privite de ţăranii noştri nu numai ca excepţionale, ci pur şi simplu ca anormale, dacă nu chiar ca patologice şi ele nu scapă satirei populare, care le biciuieşte public fără cruţare. Cum poate fi deci meserie ceea ce-i la îndemâna oricui, întocmai ca aerul şi ca apa, nefiind nevoie de nici un efort special ca să ţi-o apropii? Aşa se face că ţăranul român – plugar sau cioban – atunci când îşi duce vreun băiat să înveţe fierăria, sau dulgheria, sau cojocăria, sau cizmăria etc., zice: „mi-am dat băietu la meşteşug”, ca şi cum plugăria lui sau creşterea oilor nu ar fi meşteşuguri! Şi cum să nu fie?! Căci doar fiecare din ele are tehnica sa ori, mai just, tehnicele sale, întrucât – precum s-a relatat deja – atât una cât şi cealaltă reprezintă de fapt cumuluri de meşteşuguri. Apoi, se cere şi aici, ca la orice meserie, să posezi o sumă însemnată de cunoştinţe şi să ai o anumită dexteritate în aplicarea lor. Iar pentru aceasta, este nevoie de o lungă – chiar foarte lungă – ucenicie, care începe din cea mai fragedă vârstă şi care se face la cel mai bun şi cel mai devotat meşter, la propriul tău părinte, mai interesat ca oricine să scoată din copilul său un plugar sau un cioban destoinic.

Totuşi însă, – dacă e să ţinem seama de mentalitatea rustică – aceste ocupaţii de uz obştesc, moştenite din tată-n fiu, nu sunt concepute de către poporul nostru de ţărani ca meşteşuguri. Aceasta nu înseamnă nicidecum că el le dispreţuieşte; ci doar atât că ţăranul nostru nu se crede pe sine meseriaş. Astfel, el va preţui şi mai mult tot ceea ce – după dânsul – constituie o meserie: pe de o parte, fiindcă aşa ceva i se pare că lui îi lipseşte total; iar pe de alta, fiindcă spiritul său ager se simte atras ca de-un miraj de către ingenioasele taine, pe care le ascunde-n ea orice ramură tehnică. Dar în ciuda relevatei atitudini a ţăranului român faţă de ocupaţia sa ereditară, el nu a putut totuşi să nu-şi dea seama că aceasta are ceva esenţial care îi este comun cu orice „meserie” şi anume: *munca*. Câtă preţuire arată el pentru muncă, se vede dintr-o întreagă serie de produse folclorice, unde laudă hărnicia ca pe cea mai înaltă virtute. Începând, de exemplu, cu însuşi dictonul „omul sfinţeşte locul” – şi-l sfinţeşte tocmai prin munca sa creatoare, care e în stare să transforme în chip minunat totul în juru-i, sub semnul utilului şi al frumosului – şi sfârşind cu basmul *Fata moşului cea cuminte*, care se arată gata a se osteni să săvârşească tot felul de treburi

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

anevoioase, care mai târziu îi aduc surprinzătoare recompense, făcând-o bogată şi fericită, folclorul român ne ilustrează, sub cele mai variate aspecte, ceea ce am putea numi elogiul muncii. Dar aceeaşi apreciere superlativă pentru muncă reiese şi, prin contrast, din creaţiile folclorice unde ţăranul nostru satirizează lenea – ca, de exemplu, proverbul „Lenea e cucoană mare, care n-are de mâncare" sau diferite snoave, între care culminează prin umor şi satiră faimoasa *Poveste a unui om leneş*, căruia îi era lene să mestece posmagii primiţi în dar şi care chiar pe cea mai milostivă dintre femei o face să aprobe moartea prin spânzurătoare pentru un asemenea parazit al pământului. În fine, ea mai reiese din plin şi din numeroase strigături în uz la horă, care înfierează acest viciu fatal atât la fete şi neveste, cât şi la flăcăii şi gospodarii satului.

Dar aprecierea lui pentru muncă este exprimată şi în chipul cel mai direct, de proverbe. Astfel, unul din acestea povăţuieşte sentenţios: „Dă din mâini, dacă vrei să ieşi la lumină!". Altul constată cu satisfacţie: „Munca e blagoslovită, / Când te ţii de ea, ai pită!". În fine, altul spune reconfortant şi admirativ totodată: „Munca e comoara omului"… Nu e de mirare deci, că cel ce manifestă astfel de sentimente faţă de muncă, va iubi şi stima de asemenea, meşteşugurile ca unele ce sunt expresia tipică a muncii inteligente şi disciplinate. De aceea, zice românul în proverbele sale: „Orice fel de meserie / Nu e rău omul să ştie". Căci, „nici un meşteşug nu e rău, ci oamenii sunt răi", continuă altul tincturat de mizantropie faţă de excesele şi viciile care bântuie omenirea. Este exact ceea ce spun şi aromânii: „Tehnele tute-s bune, oamenili maşi sunt arăi". Aşadar, cine vrea să pregătească un viitor sigur copilului său, să-l deie la meşteşug, pentru că ştiut este de toată lumea, „Omul cu meşteşug nu piere" sau, cum zic românii din Macedonia: „Tehnea ajun nu te lasă", căci „Dintr-o meserie cât de mică, / Dacă nu curge, tot pică!". Ba, există o serie de proverbe, care exprimă un optimism cu mult mai larg încă în ce priveşte lucrativitatea meseriilor şi bunăstarea pe care ele o pot oferi omului. Astfel, se zice pe bună dreptate că: „Omul cu meşteşug / Trăieşte din belşug".

Dar şi mai evocativ suna proverbul: „O meserie / Plăteşte cât o moşie", unde, imaginea hiperbolică a moşiei ca termen de comparaţie este foarte elocventă, dat fiind că poporul are-n minte pământul ca sursă a tuturor bunătăţilor după care oamenii luptă în viaţă cu atâta înverşunare. E posibil însă ca în subconştientul marelui anonim – când a creat acest proverb – să fi fost prezentă şi ideea veniturilor bogate pe

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

care le aducea cândva unui boier moşia. În acest caz, proverbul românesc, ca sens, nu e departe de cel francez: „Qui a métier, a rente”.

Dar supremul omagiu adus meseriilor de către poporul român, mi se pare că-l exprimă proverbul foarte răspândit pe tot teritoriul grupului dialectal dacoromânesc: „Meşteşugul e brăţară de aur!” Într-o formă aproape identică în ce priveşte imaginile-i de o rară frumuseţe, în ciuda cuvintelor străine prin care ele au fost redate – cuvinte care au înlocuit, desigur, vocabule autohtone dintr-o veche zicală panromânească – apare aceeaşi idee şi la aromâni: „Tehnea-i ghirdane di malamă”. Mai puţin răspândit, dar concretizând un gând identic, este proverbul: „Meseria bună / La om e cunună”.

Dar meşteşugul mai are şi o altă calitate, care n-a scăpat observaţiei poporului nostru: el conferă meseriaşului, în viaţă, o siguranţă pe care nici o altă sursă de câştig nu o poate da omului, dat fiind că orice meşteşugar bun este un om care produce, un creator. De dânsul oricând are lumea nevoie. Pe de altă parte, meseria constituie o avere de care nimeni nu-l poate deposeda, niciodată, pe meseriaş. De aceea, lui nu-i pasă de nimeni, convins fiind că lui – dacă-şi caută de lucrul său – nimeni pe lume nu-i poate face nici un rău. Aşa se şi explică faptul că în cazul când e ameninţat vreodată de cineva dintre puternicii zilei, el spune flegmatic şi încrezător în soarta sa: „N-are să-mi ieie meseria din mână!”. Zicătoarea aceasta exprimă totodată şi spiritul de independenţă absolută de care e animat îndeobşte meseriaşul conştient de tăria lui.

Aşadar, din cele mai sus expuse, rezultă clar că salvarea sigură a omului stă în aproprierea unei meserii. Altfel, nu e scăpare pentru dânsul; căci, în caz contrar, în loc de a trăi ca om liber stăpân pe destinul lui el e ursit să aibă viaţă de rob al altora, de „paria”. Sau, cum se exprimă foarte categoric aromânii, vestiţi meşteşugari ai Balcanilor în cele mai variate ramuri tehnice: „Cari nu se aştearne la una zănate, huzmi-chiar auşeaşte!”. Dar, pentru a ajunge să stăpâneşti un meşteşug, trebuie să i te devotezi cu curaj şi cu răbdare îndelungă, căci „Meşteşugul vreme cere, / Nu se-nvaţă din vedere”, adică nu-l poţi deprinde cât ai bate din palme şi nici fără trudă.

De asemenea, nu-l poţi căpăta nici pe bani, precum îndeobşte nici o învăţătură bună nu poate fi cumpărată, vorba veche: „Procopseala nu se cumpără cu bani, / Ci se câştigă cu ani”; căci ştiut este că „Banii nu aduc procopseală, ci procopseala aduce bani!”. Procopseala are aici sensul de învăţătură valabilă pentru viaţă – fie într-o meserie, fie în ale

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

cărţii. În adevăr, meşteşugul se dobândeşte şi el tot prin învăţătură ca şi cartea, atâta doar că, aici, lucrul minţii se complică în mod armonic cu lucrul mâinilor. Totuşi, oricât de ostenitoare ar fi munca aceasta, trebuie să te consolezi la gândul că „Rădăcinile învăţăturii sunt amare, dar fructele dulci”. Şi oricât de grea, iar adesea de intangibilă în rezultatele ei ideale, ţi s-ar părea o meserie, nu ai motive să disperi, căci în definitiv „Nimenea nu se naşte meşter”; ci fiece meşter a trebuit să-şi înveţe de la alţii meseria pe care-o profesează. Deci, oricine o va putea învăţa la rându-i, dacă va persevera bărbăteşte, încrezător în puterile lui. Cu acest prilej însă, tânărul candidat la o meserie se cuvine să nu uite că „Nu e sărac cel ce n-are tată şi mumă, / Ci cel ce n-are învăţătură bună!”.

Foarte adesea, umblatul prin lume te pune în situaţia fericită nu numai de a dobândi cunoştinţe multe, dar de a învăţa şi meserii care-ţi erau cu totul necunoscute mai înainte. De unde, a luat naştere proverbul: „Câte sate a umblat, / Atâtea meşteşuguri a-nvăţat”.

Dar nu odată, ajunge omul să înveţe o meserie chiar din lupta piept la piept cu lipsurile şi cu sărăcia, deşi pe această cale se învaţă mult mai greu şi într-un timp mai îndelungat. Ţăranul nostru cunoaşte bine şi o astfel de cale; de aceea, zice el foarte plastic: „Dăscăliţa Sărăcie / Învaţă pe om meserie!”.

Şi-n adevăr, la şcoala acestei aspre dăscăliţe, omul – constrâns să mediteze asupra mijloacelor de îmbunătăţire a traiului său – a fost în stare să-şi perfecţioneze munca şi să descopere multe unelte ingenioase, căci „Mama născocirilor este nevoia”. Iar născocirile – adică invenţiile – au fost totdeauna factorul decisiv, care a condiţionat progresul în evoluţia meseriilor. Şi este o vorbă, care cu tot dreptul zice: „După unelte se cunoaşte meşteru”, pentru că nu-i de ajuns să ştii o meserie şi să fii îndemânatic în practica ei, dar este neapărată nevoie să ai şi cu ce lucra la dânsa. De aceea, atunci când vezi un meseriaş cu unelte iscusite şi fine, ai bună nădejde că şi lucrul ce va ieşi de pe mâinile lui va fi de ispravă. Dar înainte de toate, „Meşterul se cunoaşte la lucru!”. În zadar ar avea el chiar şi cele mai perfecte instrumente, în zadar ţi l-ar recomanda elogios alţii şi tot atât de zadarnic ar fi şi dacă ţi s-ar lăuda el însuşi anterior. Nimic nu-l recomandă mai bine pe dânsul decât lucrul executat de el. Astfel, fiecare lucru al meseriaşului e un examen în faţa publicului, dar în acelaşi timp şi un atestat al vredniciei lui. Însă odată ce i s-a stabilit faima de meseriaş talentat, „Meşterul cel bun merge ca banul, din mână-n mână”, adică e căutat de toată lumea, îl năvăleşte clientela...

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Şi meseriaşul nu trebuie să se ferească de muncă multă, nici când face ucenicia meşteşugului, şi nici după ce a ajuns meşter cu reputaţie. Aceasta nu numai, fiindcă munca îi aduce câştig, chiar când el e foarte modest în pretenţiile sale, ca unul care ţine seamă de înţelepciunea poveţei bătrâneşti: „Lucrează şi pe mult, şi pe puţin!”. Dar şi pentru un alt motiv nu de mică însemnătate: muncind continuu, meşteşugarul se desăvârşeşte în meseria sa pe el însuşi din ce în ce mai mult. El devine tot mai abil şi mai stăpân pe uneltele sale, întocmai ca un muzicant neîntrecut pe instrumentul lui. Căci „Multa lucrare face pe meşteru bun”, ceea ce spune de altfel şi cunoscutul proverb german: „Übung macht den Meister”. Dar aceasta nu înseamnă deloc că poporul român – atunci când e vorba de munca unui meseriaş – este impresionat de marea cantitate a lucrului produs de dânsul. Pe el îl interesează, mai presus de orice, calitatea lucrului. De aceea, înţelepciunea noastră populară nu recomandă nicidecum munca grăbită şi fecundă, ştiindu-se prea bine că „Graba strică treaba!”. Poporul nostru se arată neasemănat mai mulţumit cu „puţin, da bun”, decât cu mult şi rău. Şi e clar doar pentru oricine că „Lucrul bun nu se face curând” sau cum se mai spune: „Lucrul bun anevoie se dobândeşte!”. Înţeleptul nu întreabă niciodată pe meşter cât timp i-a trebuit ca să facă un anumit lucru, ci se uită să vadă cum este făcut lucrul acela. Aşadar, dacă eşti cu adevărat cuminte: „Lucrul bun, care îţi place, / Nu-ntrebi în cât timp se face!”. Astfel, meseriaşul care se respectă şi ţine la buna lui reputaţie, trebuie să aibă în vedere în rândul întâi calitatea lucrului săvârşit, indiferent de timpul cerut pentru a-şi realiza acest ţel.

Dar calitatea lucrului mai e condiţionată şi de un alt factor toarte important, pe care poporul român nu-l ignoră. Folclorul nostru paremiologic ne indică fără echivoc că ţăranul – acest πολύτεχνος de gen arhaic, care practică în mod rudimentar atâtea meşteşuguri – manifestă o deosebită preţuire pentru meşteşugarul specialist, care ştie „una şi bună”, iar nu „multe şi rele!”. Faptul apare în lumină de paradox; dar totuşi el nu poate fi contestat, ba nici măcar pus la îndoială, fiindcă prea este atestat de multe proverbe. Iată ce recomandă unul din ele meseriaşului: „Ţine-te numai de una; nu sări din una-ntr-alta!”. Iar alteori, exprimându-se ironic la adresa meşteşugarului, care se ţine de mai multe meserii – ca vânătorul care „aleargă de-odată după doi iepuri”, sau ca nechibzuitul care vrea să ducă „doi pepeni într-o mână” sau ca cel care vrea să steie „în două luntri” – proverbul spune cu duh: „Multe ştie, multe croieşte / Şi nici una nu isprăveşte!” sau: „La multe

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

cine gândeşte, / Nici una nu isprăveşte!”. Alteori, satira proverbului loveşte şi mai în plin enciclopedismul tehnic, ca atunci când constată că: „Celui cu meserii multe, / Casa-i este fără curte!”. Prin urmare, enciclopedismul se răzbună crunt asupra meseriaşului care-l practică, prin repercusiunile cele mai nefaste asupra bunei lui stări. Şi e foarte natural dacă ne gândim că un asemenea meseriaş nu poate adânci pe nici una din multele lui meserii, aşa că lucrul ieşit din mâna lui va fi în mod fatal de calitate inferioară, ceea ce va avea drept consecinţă imediată crearea unei faime rele în jurul său şi implicit evitarea lui de către clienţi, care vor merge toţi să-şi caute alţi meşteri mai destoinici. Falimentul economic este deci, mai curând sau mai târziu, inevitabil. Dar atitudinea satirică a poporului împotriva meşteşugarului de tipul πολύτεχνος culminează în proverbul: „Douăsprezece meserii / Treisprezece sărăcii!”, care-şi află corespondente şi la alte popoare din Europa. Însă echivalentul cel mai perfect al proverbului românesc ni-l oferă limba germană prin: „Neunerlei Handwerk / Achtzehnerlei Unglück!”, unde raportul de la „nenorocire” la „meserie” apare impresionant: de 18 la 9, adică de 2 la 1! Efectul proverbului românesc – atât în ordine afectivă, cât şi estetică – stă însă în alegerea numerelor: pe de-o parte, duzina de meserii, care reprezintă un grup numeric respectabil, pe de-alta, numărul de rău augur – 13 – raportat la sărăcii! Cum se explică oare acest fapt paradoxal al preconizării monotehnismului, la ţăranul român, care este πολύτεχνος prin excelenţă? – Simplu: Avem a face, la el, cu un politehnism de nevoi, iar nu din vreo predilecţie specială. Adică, atunci când „dura necessitas” i-a pus omului problema uzului mai multor practici tehnice diferite, pentru a satisface într-o măsură minimală nevoi vitale urgente prin singurele mijloace posibile ce se ofereau unei mentalităţi primitive – sau de a nu satisface deloc acele nevoi, lăsându-se ameninţat de foame ori de alte primejdii, ieşirea salutară din dilemă nu era decât una singură. Şi ea s-a impus ruralilor din toate ţările, fie că le-ar fi fost pe plac, fie că nu. Poporul român însă – precum o dovedeşte folclorul său – ca şi alte popoare de altfel, şi-au dat seama din vechi timpuri de impasul politehnismului, mai ales din momentul când au început a avea prilejul să-l compare cu rezultatele prospere ale practicilor „monotehnice”. Din acel moment, s-a reliefat tot mai proeminentă năzuinţa omului de a evada cât mai mult din îngrădirile primitivismului „politehnic”, măcar mintal dacă altcum nu-i era cu putinţă.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

În fine, nu putem să nu ne oprim o clipă şi la atitudinea satirică a ţăranului român faţă de meseriaşii neîndemânatici ori leneşi, acei „încurcă-lume”, pe care el îi flagelează cu un dispreţ şi cu o ironie arzătoare. Unii ca aceştia sunt reprezentaţi în folclorul nostru prin tipul denumit „Meşterul Strică” sau „Meşterul Drege-Strică”! Acesta este un meşter atât de dibaci, încât atunci când îi dai să-ţi dreagă vreo unealtă care prezintă doar o uşoară deteriorare, el reuşeşte să ţi-o strice de tot, pentru ca apoi să vină să ţi-o dea înapoi spunându-ţi: „Na-ţi-o frântă, că ţi-am dres-o!”.

Când, de la un timp, această formă satirico-umoristică a proverbului construit pe bază de antiteză nu a mai fost înţeleasă la noi pretutindeni, proverbul a suferit atunci – în unele regiuni ale ţării – o bizară modificare de aspect, devenind: „Na-ţi-o bună, că ţi-am dres-o!” sau simplu: „Na-ţi-o bună!”, ceea ce ar fi un non-sens dacă nu am cunoaşte forma de la origine mai sus citată. Dar bună aici poate fi înţeles şi ca ironie.

Dar cum păgubaşul nu e dispus să ierte cu uşurinţă pe meseriaşul care-i înşeală aşa de amarnic aşteptările, el îl constrânge pe căi violente să-i restituie prin imposibil lucrul stricat, în stare bună. Dintr-o asemenea împrejurare, a luat naştere proverbul: „Meşteru-Strică / Drege de frică!”.

Desigur, meşteşugul – oricât de bun ar fi el şi oricât de bine mânuit ar fi de către meşter – nu poate săvârşi miracolul de a schimba şi caracterul omului. Astfel, din observaţia că există mulţi meseriaşi abili, dar totuşi stăpâniţi de vicii – unii foarte lacomi şi necinstiţi, alţii beţivi… etc. – a luat naştere proverbul: „Meserie are bună; însă ea nu schimbă firea, nici nărăvirea!”. Noi credem totuşi că exercitarea activă a unui meşteşug e în stare să realizeze, într-o însemnată măsură, şi un asemenea miracol. Dar aceasta constituie deja o altă chestiune, care iese din raza obiectivului nostru.

Precum am văzut, proverbul – în ciuda lapidarităţii sale – reuşeşte totuşi să ne elucideze, uneori în chip scăpărător chiar, atâtea aspecte din modul cum apreciază ţăranul român meşteşugurile şi utilitatea lor.

Ar mai rămâne să arătăm acum de ce consideraţie se bucură ele în ochii lui, adică să relatăm cam pe ce treaptă din scara valorilor sociale – ţinând seamă de modul cum cinsteşte şi ierarhizează el aceste valori – vor fi fiind situate. Nu-i vorbă, şi proverbele expuse mai sus au aruncat oarecare lumină asupra acestei chestiuni. Nicăieri însă nu este ea

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

ilustrată mai magistral ca în basme. Tipic pentru aceasta este basmul cunoscut sub titlul *Împăratul rogojinar*. Aici, e vorba despre un fiu de împărat, care îndrăgeşte pe o frumoasă fată din popor – foarte săracă, dar de o rară înţelepciune. Când împăratul se hotărăşte în cele din urmă s-o primească de noră – numai după ce a văzut că fiul lui stă să moară şi mai multe nu, de dragul ei – se pomeneşte că fata îi pune o condiţie, care i s-a părut împăratului stranie din cale-afară şi chiar lipsită de cuviinţă: ca feciorul lui să cunoască numaidecât o meserie! Dar să reproducem pasajul foarte evocativ din basm, unde e redată convorbirea dintre împărat şi fata cea isteaţă:

„– Am venit, fată mare, să te cer de soţie pentru fii-meu.

– Bine, mărite împărate, oiu primi; dar ia spune, rogu-te, feciorul dumitale ce meşteşug ştie?

Împăratul auzind aşa, se cam oţărî şi zise cam posomorându-se:

– Cum vrei ca un fecior de împărat, ca mine, să ştie meşteşug ca cei mai de rând poporăni?!

– Vorbă scurtă, mărite împărate, zise fata, dacă fii-to nu ştie vreun meşteşug, eu nu-l iau de bărbat!...”.

Împăratul o sfeclise de tot auzind aceasta, căci, acasă, îşi lăsase feciorul zbătându-se între viaţă şi moarte de dorul fetei. Iar acum, dacă ea mai născocise şi piedica meşteşugului, cum să iasă din încurcătură? Nu era chip de stat nicidecum la gânduri! Şi basmul ne povesteşte că împăratul „dădu de veste-n toată împărăţia să se strângă la curte toţi meşteşugarii” pentru a-i întreba pe fiecare ce meşteşug are şi cât timp cere spre a fi învăţat. Cele mai multe meserii cereau ba 3 ani, ba 2, mai rar unul… Dar aceasta era prea mult. Era nevoie de o meserie care să poată fi învăţată într-un timp foarte scurt, ca nu cumva să se prăpădească odrasla împărătească de prea multă aşteptare! Din fericire, iată – printre cei adunaţi la curte – şi un moşneag, care se îndeletnicea cu rogojinăria şi care-i spune împăratului:

„– Mă prind să-l învăţ meşteşugul meu pe fiul măriei-tale numai în 3 zile”.

„– Tu eşti de mine!” zise împăratul.

Şi de a doua zi chiar, fiul împăratului intră pe mâna rogojinarului, care în 3 zile îl învăţă să împletească nişte rogojini de să se ducă pomina! Când văzu împăratul că fiu-so învăţase un meşteşug, alergă la fată şi îi spuse c-a învăţat să împletească rogojini.

– Şi asta este un meşteşug – zise fata – căci la vreme de nevoie, prinde bine…”.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Astfel, condiţia pusă de fată fiind îndeplinită, nunta se putu face acum fără întârziere. Din desfăşurarea firului epic al basmului, aflăm apoi că meşteşugul rogojinăriei l-a scăpat pe fiul împăratului de la moarte. Fiind prins de nişte căpcăuni şi aruncat într-o pivniţă întunecoasă cu alţi robi, el îi convinge pe căpcăuni să dea de lucru celor ce cunoşteau vreo meserie, pentru a avea din asta câştig. Dar cum nici unul din ceilalţi captivi nu mai cunoştea vreun meşteşug, fiul de împărat singur avu norocul de a fi scos la lumină să lucreze. După ce el a terminat prima rogojină, căpcăunii au trimis pe unul din ei la un bâlci apropiat ca s-o vândă. Întâmplarea a făcut ca tocmai în ziua aceia să treacă prin târg şi împăratul, care văzu de asemenea rogojina cea minunată, în jurul căreia se strânsese norod mult. Privind însă cu atenţie podoabele cu care meşterul înfrumuseţase rogojina, împăratul a observat că acesta scrisese printre înflorituri următoarea frază: *Această rogojină e făcută de mine feciorul de împărat, care sunt în mâna căpcăunilor din pădurea cutare*.

În acest chip, împăratul a aflat precis locul unde se găsea închis fiul său, care dispăruse de multă vreme şi pe care toată lumea îl credea mort. Trimiţând pe dată acolo oaste puternică, prinţul şi cu toţi ceilalţi robi au fost scăpaţi de la moartea grozavă care-i aştepta, iar căpcăunii exterminaţi fără cruţare. Şi basmul sfârşeşte sentenţios, cu apostrofa ironică a nurorii împăratului către socrul ei:

„– Vezi tată, că şi rogojinăria prinde bine câte-odată?” Şi împăratul răspunse:

„– Da!”

Această temă de basm e atestată şi la sârbi, unde – deşi peripeţiile acţiunii epice şi înlănţuirea lor prezintă un aspect deosebit – basmul nu este mai puţin un panegiric în toată puterea cuvântului al meseriei în general. Şi aici e vorba tot de dragostea, pentru o fată frumoasă, a unui fiu de împărat căruia i se pune condiţia de a cunoaşte o meserie spre a putea dobândi fata. Numai că cel ce pune condiţia, în basmul sârbesc, este şi el împărat, însă un împărat căzut într-o mare adversitate. Pe când se afla la plimbare în corabie, pe mare, împreună cu soţia şi fiica sa, fură duşi de o furtună năprasnică departe pe nişte ţărmuri străine, într-o împărăţie cu totul necunoscută, unde, ca să poată trăi, a intrat văcar într-un sat şi a păzit vacile satului ani de zile. Întâmplarea face ca fiul împăratului din ţara aceea s-o vadă pe fata văcarului, care era de e mândreţe fără seamăn şi să-i cadă dragă. Împăratul, trimiţând la văcar un vizir ca să-i peţească fata pentru fiul

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

său, fu întrebat de către văcar:

„– Ce meserie ştie feciorul împăratului?”.

Vizirul, uimit peste măsură de o astfel de întrebare – pe care el o atribuia mai degrabă prostiei văcarului – vru să-i explice că nu se poate cere aşa ceva de la un fiu de împărat:

„– Pentru numele lui Dumnezeu, omule, cum să ştie un fecior de împărat meserie? La ce-i bună pentru el meseria? Oamenii învaţă meserii ca să se hrănească cu ele, pe când un fecior de împărat are moşii şi cetăţi!”.

Văcarul însă o ţinea una şi bună:

„– Apoi dacă nu ştie nici o meserie, eu pe fata mea nu i-o dau!”

În zadar a trimis după aceea pe un alt vizir la văcar în nădejdea că, prin vorbe mai meşteşugite, va reuşi să-l convingă. Văcarul nu voia să ştie de nimic:

„– Câtă vreme feciorul împăratului nu-nvaţă o meserie oarecare şi nu-mi aduce mie să văd lucrul mâinilor sale, nu poate fi între noi decât prietenie!”.

Înţelegând prinţul că nu-i de glumă, s-a hotărât să-nveţe un meşteşug, care-o fi mai uşor şi care-o cere mai puţin timp spre a fi învăţat. În acest scop, umblând el din prăvălie-n prăvălie şi privindu-i pe diferiţi meseriaşi cum lucrează, intră şi într-una unde se împleteau rogojini. Părându-i-se cea mai uşoară din toate câte le văzuse, se şi apucă s-o înveţe şi în câteva zile, ajunse s-o stăpânească bine. În cele din urmă împletind el singur o rogojină, o trimite văcarului. Acesta, examinând-o cu atenţie, întreabă: „– Câţi bani face asta?”. I s-a răspuns că 4 parale. Atunci el, deplin satisfăcut, a exclamat:

„– Bun! 4 parale azi şi cu patru mâine, fac 8 şi cu încă 4 poimâine, fac 12… Dac-aş fi ştiut eu meseria asta, nu aş păzi azi vacile satului!”.

Apoi, aflându-se totodată şi cine era tatăl fetei, nunta s-a făcut numaidecât, iar fostul văcar fu trimis cu mare cinste în împărăţia lui, redobândindu-şi tronul.

Varianta românească ni-l arăta pe un fiu de împărat pus de soartă în cele mai nefericite împrejurări, dar fiind ajutat şi chiar salvat de la pieire de o meserie pe care-o cunoştea; în timp ce varianta sârbă ne înfăţişează ce se poate întâmpla unui împărat ajuns, din înalta-i şi strălucita-i poziţie socială, la cea mai neagră sărăcie, în primejdie de a muri de foame el şi cu familia sa. Neştiind nici o meserie, nu-i rămâne alta de făcut decât să intre văcar, adică să caute scăpare în munca cea

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

mai ingrată şi în acelaşi timp cea mai dispreţuită de toată lumea. În lumina relatatei teme de basm, câteva idei remarcabile se impun atenţiei noastre – toate de esenţă apologetică faţă de meşteşug în general:

1. *Marele prestigiu la care e ridicat meşteşugul* prin însuşi faptul că un fecior de împărat învaţă rogojinăria şi o practică în împrejurări hotărâtoare din viaţa lui. Şi să notăm bine că rogojinăria – despre care e vorba aici – este o meserie insignifiantă, aproape umilă în comparaţie cu altele, dar totuşi, la câtă onoare e înălţată în ochii lumii, când chiar un prinţ nu se ruşinează a se îndeletnici cu ea!

2. *Valoarea sa nepreţuită pentru utilitatea-i inegalabilă*, dat fiind că meşteşugul asigură meseriaşului o viaţă cu mult mai bună decât a celor ce nu cunosc vreo meserie. E ceea ce scot în relief, în chipul cel mai clar, ambele variante. În special pe acest aspect, pur utilitarist, pune accentul basmul sârbesc. Varianta românească însă ridică valoarea meseriei la un nivel şi mai înalt: datorită cunoaşterii rogojinăriei, meseriaşul e salvat de la o moarte grozavă şi, împreună cu el, toţi tovarăşii săi de nenorocire.

3. Amândouă variantele arată în mod strălucit că *rangul social, începând cu cel mai de sus, nu dă prin el însuşi dreptul la viaţă unui om*. Căci dacă, printr-un joc al soartei, omul cade din rangul său, el nu mai înseamnă nimic în cazul când nu stăpâneşte un meşteşug, care să-l reintegreze vieţii prin muncă. De-abia când are o meserie, adică de-abia când e în stare să creeze ceva cu mintea lui şi cu mâinile sale abile, el merită să trăiască – pare a ne spune basmul. Numai atunci, el ni se prezintă ca un element care onorează societatea umană, întrucât şi el contribuie pozitiv la prosperitatea ei.

Dar în varianta românească mai este încă de relevat ceva, care ţine tot de apologia meseriilor. Şi anume, dacă fiecare meserie îşi are tehnica ei proprie, pe care meşterul conştiincios caută s-o realizeze într-un mod cât mai desăvârşit, nu-i mai puţin adevărat totuşi că orice meşter autentic îşi are arta lui aparte – se poate spune chiar virtuozitatea sa – în practica pe care-o exercită. Aşa se face că, la meşterii deopotrivă de valoroşi, aceleaşi obiecte confecţionate de ei diferă sensibil între ele, purtând fiecare pecetea individualităţii celui ce l-a creat. Şi aşa se explică faptul că, de multe ori, realizările meşterilor talentaţi – în afară de perfecţiunea lor tehnică – marchează în plus şi o contribuţie estetică personală, adică specifică, ce variază de la meseriaş la meseriaş. În măsura în care aceste două calităţi sunt prezente în lucrul unui meşter şi în măsura în care armonia dintre ele atinge un grad mai înalt, va fi

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

apreciat şi meşterul. Uneori, rezultatul muncii lui este de natură a stârni admiraţia privitorilor, uimiţi şi de tehnica ireproşabilă în execuţie, dar şi de simetria impresionantă a obiectului, de frumuseţea aspectului său. Despre un asemenea sentiment al publicului faţă de lucrul meseriaşului ce iese din comun, este vorba şi în basmul „împăratului rogojinar". Pentru a ilustra aceasta, vom relata mai întâi pasajul care povesteşte despre chipul cum lucra eroul nostru pe când se afla în robie la căpcăuni: „Şi unde mi-ţi începu, nene, împăratul meu să împletească o rogojină aşa de frumoasă şi împodobită numai cu flori, că nu se mai îndurau căpcăunii să se dezlipească de lângă el, privind la mâinile lui care sfârâiau împletind...".

Căpcăunii, adică un fel de oameni sălbatici şi foarte cruzi – imaginaţi de popor ca antropofagi – sunt aici, orice s-ar zice, publicul ce apreciază munca meseriaşului. Povestitorul anonim nu ne spune ce fel de sentimente încercau căpcăunii în timp ce se uitau la rogojina cea înflorată cu variate desene şi nici nu se osteneşte să le descrie; dar uzează de un procedeu, care înseamnă – în ordine artistică – mai mult decât atât. El se serveşte de fapte şi anume de efectul produs de către lucrul meşterului asupra căpcăunilor: aceştia nu se mai pot dezlipi de lângă meşter; ci stau ca ţintuiţi, nemaisăturându-se de a privi cum lucrează şi de a-şi desfăta ochii cu frumuseţea obiectului ieşit din mâinile lui. E clar aici că ei se minunau şi de tehnica, dar şi de arta sa. Iar când rogojina a fost expusă-n târg, spre vânzare, de un căpcăun, aici un alt public – de data aceasta foarte numeros – îşi exprimă şi el în felul său acelaşi sentiment de admiraţie pentru dibăcia şi frumuseţea neobişnuită a lucrului. Împăratul, care trecea prin târg, a fost atras şi el de faptul c-a văzut „lume strânsă ca la urs". Deja numărul mare de oameni şi îmbulzeala arată că acolo se petrecea ceva excepţional, în stare să anime atâta mulţime. Atunci, împins de curiozitate, împăratul „se dete jos dă pă cal şi intră şi el între oamenii care se mirau, că nu mai văzuse ei aşa mândreţe dă rogojină de când îi făcuse mă-sa!".

Expresia folclorică din finalul citatului pasaj reprezintă un mod superlativ de a reda uimirea extraordinară a acelei mase de oameni.

Dar apologia meşteşugurilor atinge puncte şi mai culminante încă într-un basm din celebra colecţie a lui Ispirescu, intitulat *Hoţul împărat*. Aici, ni se povesteşte despre un împărat, care capătă tocmai la bătrâneţe un băiat nespus de deştept:

„Văzând împăratul că fiu-său are ţinere de minte grozavă şi ia în cap uşor toate cele ce i se arăta, se umplu de mulţumire sufletească, căci

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Dumnezeu îi dase copil tocmai după gândul său…”. Atunci, în semeţia lui de a face dintr-însul o minune a timpului, acest împărat – încrezător în puterile fără margini ale învăţăturii asupra copiilor cu mintea ageră – „puse de gând ca pe fiul său *să-l dea să înveţe toate meseriile şi toată procopseala cărturarilor*…”. El l-a dat întâi la carte, pe la cei mai mari şi mai vestiţi cărturari. Apoi, „învăţând el toată cartea, împăratul a început a trimite pe fiu-său din cetate în cetate să înveţe toate meseriile… Cum auzea că în cutare cetate este câte vreun meşter mai dibaciu şi că acea meserie nu se află pe la dânsul, îndată îl trimetea să înveţe şi acea meserie. Astfel, umblă fiul împăratului din ţară-n ţară ca şi un pribeag, *până ce învăţă toate meseriile de pre pământ.* Şi, întorcându-se la palaturile tatălui său, socotea că acum s-a sfârşit, are să se strângă după drumuri...”.

Fiind convins şi împăratul că de-acum încolo fiul său nu mai are ce învăţa, „de bucurie că are un fiu aşa de procopsit şi de iscusit, tatăl său făcu o masă mare, unde chemă pe toţi împăraţii, vecinii lui, ca să le arate fiul său procopseala…”.

E interesant de relevat că chiar ospăţul acesta este folosit ca un prilej nimerit pentru ca prinţul să-şi arate în chip strălucit talentul său de meseriaş într-o anumită ramură – cea a bucătăriei. În adevăr, „însuşi fiul împăratului porunci la bucătari şi le arătă cum să facă bucatele. Mesenii nu ştiau cum să mai laude gustul acestor bucate…”. În basm, împăratul se simte obligat să şi explice fiului său de ce a ţinut atât de mult ca el să ştie toate meseriile câte există pe lume: „... dacă un împărat voieşte să fie drept şi adevărat stăpânitor supuşilor săi, trebuie să ştie toate meseriile, ca să cunoască prin înşişi ochii săi păsurile fiecăruia. De aceea, fătul meu, te-am dat să-nveţi toate meşteşugurile…”. Evident, poporul, care pune în gura împăratului acest raţionament, s-a gândit foarte bine. Un împărat ideal – conceput ca un ireproşabil împărţitor de dreptate – nu s-ar putea achita în modul cel mai fericit de misiunea sa decât dacă ar cunoaşte el însuşi, ca meseriaş, toate îndeletnicirile supuşilor săi. De aceea, anonimul povestitor popular – în năzuinţa sa către absolut în ce priveşte justiţia pură, cea fără greş şi fără părtinire – a imaginat un împărat, care să cunoască toate, nu numai din auzite sau chiar din văzute, dar care ştie el însuşi să facă toate cu propriile sale mâini. Fireşte, acesta e un gând utopic, posibil numai în fantezia basmului. El nu trasează totuşi mai puţin un principiu foarte solid, demn de urmat de către cârmuitorii ţărilor; căci împăratul din basm raportează numai la menirea

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

căpeteniilor de popoare cunoaşterea tuturor meşteşugurilor, cu care l-a înzestrat pe fiul său. Dar problema mai prezintă şi alte aspecte – în special de natură etico-socială – la care pare a nu se fi gândit împăratul, dar care ies singure în evidenţă. Mai întâi faptul că unui fiu de împărat nu-i este nicidecum ruşine să înveţe orice meserie de pe lume, ridică la mare cinste prestigiul meseriilor, indiferent de care meserie ar fi vorba. De vreme ce odrasla celui situat pe prima treaptă a ierarhiei sociale nu numai că nu dispreţuieşte profesia de meseriaş, dar chiar se arată mândru de ea şi tatăl său de asemenea – manifestând această mândrie public, ca atunci când prinţul îşi dă la iveală talentul de meşter bucătar în faţa celei mai selecte asistenţe, alcătuită tot din împăraţi, regi şi prinţi – atunci ce mai pot avea de zis oamenii din popor înaintea unui exemplu atât de elocvent?

Şi se cuvine să mai relevăm, în mod special, încă un aspect – extrem de interesant – al temei folclorice în chestiune. Basmul nostru mai pune totodată faţă-n faţă îndeletnicirile muncii fizice cu cele ale muncii intelectuale. Povestitorul nu face aceasta pentru a ni le prezenta în lumina antitezei, marcând vreo contradicţie flagrantă între ele. Ci dimpotrivă – slujindu-se de fapte concrete – el arată cum, în realitatea minunată a basmului, cele două serii de preocupări umane pot coexista într-o perfectă armonie la una şi aceeaşi persoană. În adevăr, am văzut că împăratul şi-a dat fiul să înveţe „toate meseriile şi toată procopseala cărturarilor”. Departe de a fi vorba aici de vreun contrast, avem a face cu completarea cea mai naturală – şi tocmai pentru aceasta, cea mai fericită – a lucrului minţii cu lucrul mâinilor. Basmul numai cât nu ne spune, cu cuvinte, că unul îl luminează pe celălalt şi că ambele se ajută reciproc, fiindu-şi suport unul altuia. Dar aceasta se-nţelege de la sine. Astfel, înţelepciunea ţăranului român preconizează din timpuri vechi soluţia cea mai sănătoasă şi mai conciliantă: a fraternizării celor două genuri de activitate omenească până la contopire. Este greu de imaginat o mai splendidă apologie a meşteşugurilor şi o mai cuminte încadrare a lor în viaţă! Ţăranul român nu poate a-şi îngădui să facă o distincţie tranşantă între meserie şi carte, întrucât şi una şi alta se realizează printr-o muncă analoagă, care e învăţătura. Iar sursa spirituală, care le animă pe amândouă, este şi ea aceeaşi: inteligenţa. De aceea, terminologia meseriilor şi cea a şcolii, în limbajul lui adesea nici nu se deosebesc; ci uzează de termeni comuni, dat fiind că – după concepţia sa – ele denumesc realităţi identice. Şi meşteşugul, ca şi cartea, se învaţă. Ţăranul îşi dă copilul – de obicei băiatul, mai rar fata

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

– „să înveţe un meşteşug” sau „să înveţe o meserie”. Dar putem ilustra, prin exemple concrete din folclorul român, cum terminologia meşteşugărească invadează şcoala până şi-n ierarhia didactică. Astfel, eroul unui basm moldovean, *Trişti-Copil*, fiind trimis la o vestită şcoală împărătească, arată o uimitoare isteţime: „Cum o întrat băietul în şcoală, numai o dată i-a arătat *calfa* pe hârtia asta, pe ceealaltă, pe cărţi, şi când o venit şi *l-o luat la cercetare*, singur calfa s-a mirat:

– Măi, că nici aşa băiet încă nu mi s-o dat ochii a vedea şi urechile a auzi. Aista are să fie mare om la vremea vremii! O stat el în şcoala aceea preţ de-un an şi-n vremea asta, toată cartea o-nvăţat-o, mai-mai că-l întrecea pe *calfă*. *La împlinirea anului*, s-o dus la-mpăratul cel cu şcoala ş-o zis aşa:

– Înalţate Împarate, eu de-amu mă duc acasă. Cartea *cât am avut de învăţat, am învăţat-o*, n-am la ce mai sta...”.

Un ucenic, care şi-a împlinit sorocul uceniciei şi vrea să plece din atelierul meşterului, ar fi folosit exact acelaşi limbaj... În peregrinările sale către mănăstirea Calu-Gastru (sic), Trişti-Copil dă de o altă şcoală împărătească:

„… Calfa de-acolo, cum l-o văzut, l-o întrebat dacă ştie carte.

– Ia o leacă ştiu.

Şi-i dă băietului nişte cărţi să cetească. Şi când o prins el a ceti, o rămas *calfa* ca cum ar fi încremenit:

– Măi-măi, carte ştiu; dar aista mai-mai să mă-ntreacă! Văzând el că Trişti-Copil îi dobă de carte, n-o mai stat de dânsul să-l înveţe, că n-avea ce. L-o pus să *cerceteze* pe ceilalţi *ucenici*. Da amu, o samă de *ucenici* o prins ciudă pe iest străin şi s-o sfătuit să-l bată, să-l alunge de-acolo…”.

Basmul ne zugrăveşte aici tabloul şcolii noastre vechi, care se resimte profund de aspectele şi procedeele atelierului meşteşugăresc. În plus, termenii sunt şi ei – fireşte – acei ai meseriilor; elevii sunt ucenici, iar învăţătorul lor este calfă, adică un tânăr absolvent al şcolii. Desigur, peste el era mai mare un învăţător în vârstă, care corespundea meşterului. Calfa îşi îndeplineşte atribuţiile sale servindu-se de un monitor, care, în graiul basmului, va fi fost poate ajutor de calfă. Acesta era pus „să cerceteze” ucenicii, adică să-i controleze la lecţii şi teme şi să facă repetiţie cu dânşii... Aşadar, e clar: după acest basm, şcoala apare drept o meserie aproape ca oricare alta.

Revenind acum la basmul despre *Hoţul împărat*, ne vom opri în mod special la motivul folcloric, care constituie însuşi centrul de

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

gravitaţie al lui, măcar că pentru scopul urmărit de noi acest motiv prezintă mai puţin interes decât celelalte. Dar totuşi, prezintă îndeajuns ca să nu fie neglijat. Împăratul-tată din poveste, în dorinţa-i arzătoare de a face din fiul său cel mai desăvârşit cârmuitor de ţară – înzestrându-l cu cunoaşterea repertoriului complet al tuturor meseriilor din lume – are ambiţia prezumpţioasă de a nu omite absolut nici un meşteşug. Astfel, el merge cu mult mai departe decât ne-am fi aşteptat... O discuţie încinsă la ospăţ între împăraţi – despre un tâlhar mare, scăpat fără pedeapsă, în timp ce un nevinovat fusese osândit în locul lui – îi sugerează ideea mucalită că hoţia nu e mai puţin şi ea o meserie. Ba încă una din acelea, care cere multă pricepere şi iscusinţă şi totodată foarte mult curaj. Deci ar merita de asemenea să fie învăţată. Şi adresându-se în special fiului său, îi spune oarecum cu regret că nu şi-a dat seama de aceasta mai din timp:

„– Nu mi-a venit în gând că şi hoţia este un meşteşug! Aceasta îţi rămâne să mai înveţi, după care te vei face un împărat ca Solomon-Împărat şi cum altul nu va mai fi pe lume…”.

Se ştie că regele Solomon – erou popular preferat, în jurul căruia gravitează un mare număr de legende ce pun în lumină înţelepciunea lui fără seamăn şi dreptatea impecabilă a judecăţilor sale – apare în creaţiile folclorice ale diferitelor naţiuni (având drept sursă Vechiul Testament şi antice legende apocrife), ca monarhul ideal.

Prinţul, auzind cele spuse de tatăl său, faţă de toţi oaspeţii, s-a prefăcut atunci a fi ruşinat; îndemnul părintesc însă mersese drept la ţintă! Fără zăbavă, el a plecat din nou în lume, neputând fi oprit de nimeni. Cum era grozav de deştept, n-a trecut prea multă vreme şi s-a întors acasă cu renume de hoţ neîntrecut. Iar ca o probă a vredniciei sale în acest domeniu, a adus cu dânsul şi pe frumoasa fiică a unui mare împărat, dobândită „tot prin furtişag”, ca să-i fie soţie. Şi aşa, într-un timp foarte scurt, eroul nostru a izbutit s-o înveţe şi pe cea din urmă, dar nu pe cea mai uşoară dintre meserii! Văzând aceasta împăratul – voios din cale-afară de agerimea fiului său – se coborî din scaun şi-l înălţă pe el la domnie, exclamând:

„– Ştiu acum că are să se ducă pomina fiului meu peste ţară. Ştiu că popoarele au să ştie şi ele acum ce este dreptatea, căci a fi bun domnitor şi drept, trebuie să ştii totul!”.

Lăsând deocamdată la o parte controversa dacă hoţia poate fi considerată sau nu ca o meserie, ceea ce izbeşte în mod deosebit atenţia noastră, în acest basm, privit în întregul lui, este faptul că cele relatate

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

de el – referitor la pluralitatea meşteşugurilor stăpânite de un singur ins – par a veni în conflict acut cu cele constatate de noi mai înainte din afirmaţiile folclorului paremiologic mai ales. În adevăr, la prima vedere, concluzia care s-ar impune de aici ar fi că poporul este entuziasmat în gradul cel mai înalt de enciclopedismul tehnic, pe care, precum am stabilit deja documentar, proverbele ca şi genul epic minor al snoavelor de altfel, îl repudiază în mod categoric şi cu toată asprimea. Dar să nu ne lăsăm înşelaţi de aparenţe. Cunoaşterea perfectă a tuturor meseriilor din lume este încă unul din acele mari „impossibilia" devenit posibil în basm şi numai în basm. Şi apoi aici e vorba de un erou cu o inteligenţă genială. Şi geniilor le e permisă realizarea imposibilului! Tocmai de aici şi atitudinea admirativă prin excelenţă a poporului pentru un astfel de erou, fiindcă el ne este arătat a fi săvârşit ceea ce nimeni pe lume nu e-n stare să facă!

Dar dacă în lumea fantastică a basmului aşa ceva e considerat ca posibil, creaţiile folclorice realiste – cum sunt proverbele, care deţin cu totul un alt limbaj în ce priveşte politehnismul – ne aduc la adevărata realitate a vieţii ruralilor noştri. Şi când e vorba de realitatea obiectivă, de datele pe care ni le oferă aceste din urmă produse trebuie să ţinem seama, fireşte, iar nu de cele filtrate prin fantezia basmului. Nu e mai puţin adevărat totuşi că, în acest ideal „politehnic" din basmul *Hoţul împărat*, putem vedea şi un ecou al politehnismului ţăranilor de pretutindeni în sensul că aceştia – sub apăsarea fatală şi dezolantă a imperfecţiilor, ba chiar a neputinţei lui – l-au înălţat, în chip compensativ, la rangul de ideal, făcându-l totodată şi realizabil în sfera pur fantastică, unde toate sunt posibile.

Meşteşugul ca ideal pedagogic – după folclorul român

Deja examinând proverbele, în capitolul anterior, am observat că multe din ele recomandă părinţilor cu toată căldura să-şi pregătească pentru viaţă copiii învăţându-i o meserie bună. Şi ele se întrec în a arăta calităţile ademenitoare ale acesteia, care în rândul întâi este prezentată ca bănoasă: cu o meserie, vei reuşi în chipul cel mai sigur să-ţi câştigi existenţa, ba mai mult, vei putea trăi în belşug, vei fi bogat. Totodată, nu vei depinde de nimeni – vei fi un om liber. Cum meşteşugul însă, nu se dobândeşte fără trudă serioasă şi fără a-i jertfi un timp îndelungat spre a-l învăţa precum se cuvine, părinţii ţărani îşi pun problema instruirii copiilor lor încă de pe când aceştia sunt la o vârstă destul de fragedă, dat fiind că şi lor le este cunoscut că numai în anii cei mai tineri se imprimă

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

bine orice învăţătură. E ştiut doar de către orişicine că „pe-un cal bătrân nu-l mai deprinzi să meargă-n buestru!”. Dar cine şi-ar închipui că grija de a găsi copilului un meşteşug bun îl animă pe ţăranul român cu mult mai timpuriu decât ar putea copilul să-l înveţe şi anume încă de la venirea lui pe lume? În adevăr, spre a-i asigura în viitor o viaţă prosperă – sprijinită pe o meserie lucrativă - ruralii noştri apelează la unele practici, care ne detaşează complet de solul strict realist pentru a ne introduce în sfera mistică a magiei. Astfel, îndată după naştere, când are loc prima scăldătoare, între alte rituri care se săvârşesc atunci, mai este şi acela de a pune o clipă la capul pruncului „diferite unelte, mai ales de acelea cu care nou-născutul ar avea să se ocupe în viaţa sa, anume ca după ce va creşte mare, să fie harnic şi pricepător la toate...”. Nu e vorba aici numai de ustensile din gospodăria rustică, ci şi din acelea pe care chiar ţăranul le consideră ca aparţinând meşteşugurilor propriu zise. Aşa, în Bucovina, este atestat faptul că părinţii – cu deosebire când ei înşişi sunt meseriaşi nu uită să aducă la scalda pruncului „ac, sulă, ferestreu, sfleder, bardă, gialău… mai pe scurt, la ceea ce doresc ei ca copilul lor să aibă mai mare aplecare şi talent…”. Iar în Ţara Moţilor, e în uz datina de a se pune la capul pruncului, cu prilejul scaldei de după naştere, toate uneltele meşteşugurilor practicate de către părinţi. Instrumentele aşezate lângă prunc, în imediata lui vecinătate – ba uneori chiar în albioară – nu sunt altceva decât simboluri magice ale diferitor meşteşuguri, pe care ele le reprezintă la această ocazie solemnă. În acelaşi timp, ele concretizează anumite idealuri tehnice ale părinţilor, proiectate-n viitor pentru copilul lor. Semnificaţia ritului este de a determina, pe cale magico-contagioasă, ataşamentul pruncului pentru vreuna din meseriile reprezentate prin acele unelte-simboluri. Evident, nu se pun orice fel de unelte, cu acest prilej; ci, de obicei, se manifestă preferinţa pentru anumite meserii. Dar sunt părinţi, care dau expresie celei mai vii dorinţe ca pruncii lor – în special băieţii – să apuce calea şcolii. De aceea, li se pun în mână cărţi şi condeie, spre a avea talent la carte şi scris. Aceeaşi practică e în uz cu deosebire la scăldătoarea de după botez, care este tot o baie rituală şi care reia în mare parte riturile săvârşite la scalda naşterii. Astfel, în Moldova de Nord şi în Bucovina, în apa din albia pruncului – între obiectele cu rosturi magice ca: bani de argint, ou, busuioc şi alte flori, boabe de grâu, zahăr, pene… puse cu scopul de a-i meni să fie bogat, sănătos, voinic, frumos, cu belşug în pâine, dulce la fire, uşor la mers... – se pune un moment şi „hârtie, condeiu, ca să înveţe bine”.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Vom mai releva de asemenea că, tot la botezul pruncului, riturile care au de obiect determinarea ocupaţiilor profesionale de viitor ale noului-născut, mai iau şi o altă formă, deosebit de interesantă prin originalitatea ei, şi anume: cineva dintre părinţi sau dintre rudele ori prietenii familiei execută lucrul cel mai caracteristic al unei anumite îndeletniciri, chiar în timpul îmbăierii pruncului. Aşa, de exemplu, la românii din Bucovina „în Mihalcea, pe când îl scaldă, de-i fată: cos, torc… etc., ca să ştie lucra; iar de-i băiat, bărbaţii iau coasa, hârleţul, toporul… sapă, cosesc… etc. Apa se duce cu cântece afară şi o toarnă la un copac tânăr şi joacă împrejur…”. Avem a face aici cu un rit homeopatic de tipul *Similia Similibus Curantur*, care, pe plan magic, îl introduce pe prunc în însăşi munca profesiei dorită lui şi care – după mentalitatea ţăranului – va avea ca efect că, peste ani, când noul-născut va fi matur, va exercita şi el o astfel de ocupaţie, Aşadar, intrarea pruncului în viaţă, care reprezintă un moment cardinal al existenţei sale, se pretează la unele acţiuni rituale de natură mistică, cărora li se atribuie de către popor puterea de a influenţa în bine – într-un anumit sens voit – destinul copilului. Între acestea, cele mai sus relatate – în legătură cu profesia pe care părinţii doresc a i-o inculca de pe acum – nu sunt cele mai puţin importante. Tot de la începutul vieţii pruncului, vom mai prezenta un tip de practică, pe care-o aflăm atestată la aromâni şi care urmăreşte aceeaşi finalitate, deşi sub un aspect mistic diferit şi anume: alegerea profesiei de către pruncul însuşi! În ziua, în care micul aromân împlineşte anul, „părinţii îi pun dinainte, pe o tipsie, fel de fel de unelte şi lucruri ca: foarfeci, pâine, carte… ca să ghicească ce zănate va avea. Dacă copilul întinde mâna întâi la pâine, va fi ciripar; la carte, dascăl; la foarfeci, croitor…”. La prima vedere, s-ar părea că e vorba aici de o practică pur divinatorie. Dac-o examinăm cu atenţie însă, observăm că în realitatea mistică, divinaţia se complică cu intenţia de a acţiona totodată şi asupra viitorului copilului, identificându-l chiar din acel moment cu ocupaţia sa profesională de mal târziu. Că nu este nicidecum o simplă divinaţie, se poate conchide şi din faptul că părinţii nu pun în faţa copilului la întâmplare orice obiecte sau unelte, ci fac anticipat o alegere pe baza unei preferinţe – adică sunt lăsate la o parte anumite unelte ce reprezintă meşteşuguri, pe care ei nu ar dori ca pruncul lor să le profeseze. Evident, nici cele alese spre a le înfăţişa copilului nu sunt toate simboluri de meserii deopotrivă de agreate – şi aici există o scară a preferinţelor – dar toate sunt acceptate totuşi ca bune pentru copil. De aceea, când întâmplarea face ca pruncul să-ntindă mâna către obiectul-simbol al meseriei celei mai plăcute părinţilor, bucuria lor este aşa de mare, ca şi cum l-ar fi văzut deja plecat pe calea acelei profesii.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Dar extrem de uimitor – pentru caracterul foarte timpuriu al grijii părinţilor de profesia viitoare a pruncilor lor – este faptul că, la aromâni, această grijă se manifestă chiar cu mult mai înainte încă de a fi venit pruncul pe lume, adică de pe atunci când naşterea lui se află doar în stare de vag potenţial. Căci, la acest grup dialectal românesc, preocuparea de meseria pe care-o vor avea copiii eventuali, apare încă din ziua nunţii unei tinere perechi! În adevăr, într-un cântec ritual din Moscopolie – cântat în timpul dansului şi închinat în special miresei – i se fac acesteia toate urările de fericire îndătinate la o asemenea ocazie. E interesant însă că centrul de greutate al acestui cântec nupţial – alcătuit numai din urări – îl formează tocmai urarea ca mireasa să fie prolifică şi anume să aibă nu mai puţin de nouă copii şi toţi să fie băieţi! Cântecul nu se mărgineşte la aceasta, ci se ocupă şi de viitorul profesional al tuturor celor nouă prunci din realitatea magico-fantastică prezentată de el. Dar iată cântecul: „Albă să ń te ved, o sor, / Tsi ń te aliḱiš n kor, / Ta să ń fats noụă fitšorĭ / Ka lutsẹafir şă ka sorĭ! / Doị s nă Íi pitretsem BešÍi / Ta s învească kăftâń să vešti; / Doị s nă Í'i băgăm la sholie / Ta s nă nveatsă γramatikie; / Doị s nă Íi băgăm părmătefsi / Pi zinatẹa a tătâńlor; / Doị s nă Íi băgăm prămătári / Ta s nă kọasă fustań să sakuri; / Š un s lu băgăm tšobanbáš / Ta s nă adukă umtu š kaš!".

Primii doi băieţi, meniţi să meargă la Viena, ilustrează un apogeu al bunei stări materiale, întrucât urarea face aici aluzie la situaţia de mari bogătaşi: e vorba de bancherii cu întinse relaţii comerciale internaţionale, având reprezentanţă în însăşi capitala Austriei, centru atât de renumit pe timpuri. Este ştiut că oameni de afaceri aromâni, dintre cei mai întreprinzători, aveau case de schimb în marile capitale europene. A doua profesie – în ierarhizarea făcută de cântec – este acea de cărturar; a treia, cea de negustor, a patra, cea de croitor şi în fine, cea din urmă menţionată – desigur, nu pentru c-ar fi cea mai puţin apreciată, dar pentru că este cea mai comună, dată fiind generala ei răspândire în lumea aromânească – e profesia de cioban. Tabloul idealurilor profesionale, după cum se vede, este înfăţişat cam în aşa chip de citatul cântec nupţial, încât – dacă ni l-am imagina ca real – familia respectivă nu şi-ar mai avea nimic de dorit pentru a juisa din plin de aproape toate satisfacţiile materiale ale vieţii. Tocmai acesta este, de altfel – pe plan magic – şi scopul urmărit de cântec. E manifestarea magică de tipul cel mai răspândit – al urării pure – adică al magiei cuvântului. Acest cântec este de o vechime respectabilă, la aromâni, ceea ce se poate deduce atât din caracterul său ritual în cadrul unei datine aşa de conservative cum e

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

cea a nunţii, cât şi din faptul că el cunoaşte numeroase variante. De la o variantă la alta, remarcăm – după regiuni – schimbarea unora din idealurile profesionale, raportate la acelaşi număr favorit de nouă copii, câţi se doresc miresei să aibă. Astfel, iată cum sună tema folclorică în chestiune într-o variantă din Cruşova: „… Doi s'li băgăm prămătari, / Ta s'n-adară fustańi şi bedeni; / Doi s'li băgăm hrisiçi, / Ta s'ne facă néle ş-minghiuşi; / Doi s'li băgăm picurari / Ta s'n'aducă unt şi caş; / Doi s'li băgăm gumisari, / Ca s'alagă di uşa-uşa / Ti nă lae căldăruşa!...".

Iar în alta, unde e vorba de aceleaşi idealuri, apare în final, tot ca o profesie: haiducia! Celui de-al nouălea copil i se urează să ajungă „căpitan" pentru ca, prin vitejia lui, să-i apere de primejdii pe cei opt fraţi ai săi, care se vor îndeletnici cu diferite meşteşuguri sau cu negustoria: „... Maşi unlu, aţél fidán, / S nî-l faţim gioni căpitán, / Tra să-apîră pri optuĺ fraţi...".

Dacă însă ocupaţiile ce se menesc viitorilor prunci variază, în cântec, după localităţi, există una care apare în toate variantele, precum e şi natural, dat fiind că ea este îndeletnicirea fundamentală şi de veche tradiţie a grupului dialectal aromânesc. Aceasta e ciobănia.

Dar să intrăm acum în însuşi miezul problemei ce ne-am pus, abordând aspectul ei cel mai realist. Să trecem adică la examinarea produselor folclorice, care ni-i prezintă pe părinţii ţărani faţă-n faţă cu imperativul aflării unei profesii pentru copilul lor, chiar la vârsta când acesta este apt de a şi-o însuşi, Am văzut că şi monarhul din basmul *Hoţul împărat* îşi dă băiatul la învăţătură, nu numai de carte, ci şi de meşteşuguri şi anume idealul tatălui era aici de a-l învăţa pe fiul său toate meşteşugurile de pe lume. Dar am arătat că acest motiv folcloric nu oglindeşte realitatea de fapt a vieţii noastre rurale, întrucât el se menţine în domeniul fantasticului pur, făcând dintr-un prinţ un erou cu virtuţi extraordinare, capabil să realizeze ceea ce pentru orice om – oricât de dotat ar fi – este cu totul irealizabil. Aiurea vom găsi ilustrat adevăratul ideal pedagogic al părinţilor ţărani în legătură cu meşteşugurile. Astfel, un basm din sud-vestul Moldovei (Movilița – Putna) ne povesteşte că un gospodar dintr-un sat – făcându-i-se mari cei trei băieţi ai lui – se sfătuieşte cu nevasta să le caute la fiecare câte o meserie:

„… – Ştii una, femeie? … M-am gândit că-i bine să dăm băieţii la meşteşug; că fără meşteşug îi greu de trăit. Vorba ceea: meşteşugul îi brăţare de aur...".

Nevasta nu numai că nu se împotriveşte, dar găseşte foarte

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

cuminte propunerea bărbatului şi aduce şi ea argumente în plus pentru a o sprijini:

„… – Bine, bine, române... să-i dăm să-nveţe, că doar îi pentru dânşii nu-i pentru noi... Vorba ceea: cum îşi aşterne aşa doarme fiecare”.

Femeia le şi pregăteşte merinde pentru drum lung şi a doua zi, de cu noapte, omul pleacă cu cei trei fii să le caute meşteri la oraş. Pe drum, el nu uită să-i povăţuiască cum să se poarte, dacă vor intra la stăpân: să fie supuşi, harnici...

În persoanele acestor părinţi ţărani, basmul ne înfăţişează nişte oameni foarte conştienţi de datoria ce au faţă de proprii lor copii de a-i înarma serios pentru viaţă. Şi ei au cuminţenia de a crede că la aceasta se poate ajunge numai dacă vor pune în mâna fiecăruia din ei câte un meşteşug bun. Dar o întrebare, care răsare fatal atunci când vrei să-ţi dai copiii la meserii, este aceea de a şti ce anume meserie e mai potrivită pentru un copil sau altul? Este o problemă pedagogică – aceea a vocaţiei – ce se pune aici cu aceeaşi gravitate cu care se pune atunci când vrei să-l dai pe un tânăr la o şcoală de specialitate, unde să se pregătească pentru cariera vieţii. Întrebarea aceasta nu şi-o pune dintru început ţăranul din poveste; dar el se izbeşte de dânsa atunci când dă ochii eu primul meşter întâlnit la oraş. În adevăr, acesta se arată foarte dispus să-l primească îndată pe unul dintre băieţi, însă el pune tatălui – spre marea lui nedumerire – următoarea condiţie: „… Să mi-l dai pe ăla, pe care-l va trage inima la meşteşug…”, adică la butnărie, căci acesta era meşteşugul lui. Răspunsul ţăranului la o asemenea pretenţie – care lui i s-a părut nu numai bizară, ci de-a dreptul absurdă şi deci cu neputinţă de satisfăcut – sună cât se poate de semnificativ: „… D-apăi, duh sfânt sunt eu să ştiu pe care-l va trage inima la meşteşug?...”.

Atunci butnarul, om cu experienţă, îl învaţă – fără ştirea copiilor – ce trebuie să facă spre a-i îndeplini condiţia pe care i-o pusese: „… Să iei băieţii şi să te duci prin pădure cu dânşii şi unde vei vedea copaci de fag sau stejar drepţi ca lumânarea şi netezi adică fără cioturi, să-i întrebi pe rând şi care ţi-o răspunde că cutare copaci îs buni de doage, acela-i de mine...”.

Tatăl merge cu băieţii la pădure, chip ca să culeagă bureţi şi fragi. Când aici, unul din feciorii săi – spre marea lui bucurie – spune, făr-a-l fi întrebat nimeni: „… Eu gândesc… că fagii ăştia aşa de drepţi, înalţi, îs buni pentru doage – de putini, vase...”. Al doilea îi răspunde şi el cam la fel, ceea ce l-a înveselit şi mai tare pe bravul părinte. Celui mai mare însă, lemnul copacilor din codru nu-i spunea absolut nimic.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Pentru dânsul, era bun doar de foc şi nu de altceva! În schimb, lui îi plăceau tot soiul de arme, umbla cu pistoale la brâu, cu cuţite... De unde tatăl, cu adâncă mâhnire, a tras concluzia că feciorul său călca a tălhar mare. Şi, precum arată mai departe basmul, nu s-a-nşelat.

Proba aceasta, la care-i supune tatăl din poveste pe fiii săi spre a descifra în sufletul lor aplecarea către cutare sau cutare îndeletnicire, dovedeşte la poporul nostru de la ţară un subtil simţ psihologic. În adevăr, s-ar putea spune că nici cel mai versat psiholog n-ar fi putut proceda mai ingenios – în cazul când ar fi urmărit un scop analog – decât ducându-şi persoanele-subiecte în mijlocul naturii, la locul cel mai potrivit, unde rezidă stimule în stare de a pune-n acţiune orice fel de aparat aperceptiv. Dar, aflarea de meşteşuguri la feciori este, în basmele române, un motiv favorit, care se ataşează la diferite teme epice de basm, el însuşi variind însă destul de puţin. Demn de remarcat este faptul că orice schimbare de meşteşug ar apărea de la o variantă la alta, ea se menţine mereu în cadrul lucrului lemnului. Astfel, într-un basm din Oltenia (Dolj) intitulat de culegători *Neghinuţă*, e vorba tot de un ţăran cu trei feciori, cu care el pleacă de-acasă „să le găsească meşteşug”. În acest basm însă, tatăl – fără a-i fi dat ideea vreun meseriaş – merge chiar el cu dânşii, din proprie iniţiativă, direct la pădure. Ajungând acolo, ei umblă printr-însa un timp, când deodată, „... feciorul cel mare vede nişte lemne bune de făcut care.

– Tată, eu m-apuc de lemnele astea.

– Bine, tată, bun meşteşug ţi-ai găsit...”.

Apoi tatăl – continuându-şi drumul prin pădure cu ceilalţi doi – numai ce-l aude şi pe cel mijlociu, care nu-şi mai lua ochii de la nişte copaci frumoşi:

„... – Ce lemne bune, măi tată, de făcut doage, putini... Rămâiu aici.

– Rămâi, taică – zise românul – că e bună şi dogăria…”.

După aceea, tatăl a pornit iar prin pădure cu mezinul, în nădejdea că doar şi-o găsi şi ăla vreun meşteşug. Când colo, după multă vreme, ăla micu şi-aruncă ochii la un curpen:

– A, tată, ce mai umbră de dormit aici!

– I! păcatele mele! zise unchiaşul...”.

Văzând una ca asta, tatăl – scârbit peste măsură – l-a lăsat acolo singur în mijlocul codrului şi a plecat pe dată acasă hotărât să se lepede de aşa pacoste de băiat:

„... Ce s-o alege de el, nu vreau să-i mai ştiu de ştire!”.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Pentru ţăranul nostru, acesta se alesese un rău. Consolarea lui de părinte îşi afla compensativul în cei doi mai mari, care amândoi s-apucaseră de câte o îndeletnicire onorabilă şi de ispravă – unul făcându-se meşter dogar, iar altul meşter de lucrat cară. Nu prezintă interes pentru noi faptul că în desfăşurarea ulterioară a acţiunii basmului, leneşul de mezin – care, atunci când a fost vorba de a se hotărî soarta lui, în loc de o meserie, a ales somnul la umbră deasă – ajunge în cele din urmă cel mai bogat dintre toţi, datorită deşteptăciunii lui neobişnuite. Şi, cu drept cuvânt, căci – deşi un asemenea deznodământ vrea să fie un omagiu adus inteligenţei eroului – el este în acelaşi timp rezultatul unui şir de peripeţii fantastice prin excelenţă. Pe noi însă, ne interesează aspectele strict realiste ale motivului în chestiune, care ne reliefează clar, mentalitatea populară cu privire la meserii, concretizată într-un mod atât de elocvent în atitudinea bătrânului ţăran.

În fine, vom mai relata o variantă din Moldova, unde examenul făcut de tată cu fiii – în afară de meseria propriu zisă, din domeniul fasonării lemnului – descoperă la unul din ei şi o înclinare de natură gospodărească, tot în legătură cu arborii, însă cu cei vii, precum vom vedea.

În basmul *Voinicu nu piere*, un tată îşi pune la probă pe cei trei flăcăiandri ai lui, ca să vadă ce ocupaţie va fi partea fiecăruia pe lume. În acest scop, merge odată cu toţi trei într-o pădure şi umblă aşa prin ea.

„… Din când în când, feciorul cel mare zicea tătăni-său:

– Doamne, tătucă, ce bun îi lemnul ista de grindă, ce talpă de casă sănătoasă ar ieşi din copacul istalalt, ce costoroabe din celalalt…”.

La aceste observaţii ale fiului, tatăl i-a replicat aprobativ şi cu îndemnuri încurajatoare:

„… – Bine, fătul meu, vină cu carul la pădure, taie ce-ţi trebuie, că dulgheria-i partea ta pe lume, că la dânsa te trage inima...”.

Întrebându-l şi pe cel mijlociu dac-a aflat ceva potrivit pentru dânsul, acesta i-a răspuns:

„… – Am ales numai câţiva copaci de corn şi nişte tufe de călin şi, de vom ajunge la toamnă cu sănătate, am să-i ieu să-i răsădesc în pomătul nostru…”.

Tatăl îi spuse atunci şi lui, foarte satisfăcut:

„…– Tu ai să-mi sameni mie, fătul meu, văd bine…”.

Adică, acesta avea să fie gospodar: se va ocupa cu agricultura în general dar va avea o deosebită predilecţie pentru cultura pomilor roditori. În sfârşit, după ce umblase toată ziua prin codru, bătrânul

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

se-ntoarce către fiul cel mai mic şi-l întreabă şi pe el dac-a găsit ceva să-i placă. Acesta se sfieşte întâi să-i răspundă, dar mai pe urmă, la stăruinţele tatălui, „el scoate de sub suman o măciucuţă”. Tatăl, alarmat, întreabă:

„..– Ce-i aceea?”.

Iar fiul îl explică:

„…– Am găsit o cioată de măcieş, am curăţit-o şi mi-am făcut măciucuţa asta”.

Aceasta-l face pe tată să prevadă că haiducia va fi destinul fiului său cel mic. De aceea, el exclamă înspăimântat:

„…– Să ştii c-ai să te faci tâlhar!...”.

Gospodarul cinstit din el se revoltă şi e aşa de supărat de o asemenea perspectivă, încât îşi alungă copilul din familie: „... dacă ţi-e aşa povestea, de astăzi încolo n-are ce-ţi mai călca piciorul în casa mea, că neam de neamul meu au fost tot oameni de omenie… nu vreu să-mi dogoreşti obrazul!...”.

În zadar băiatul se roagă să-l ia şi pe el acasă, tatăl rămâne neînduplecat şi-l lasă-n pădure. Băiatul, în adevăr, ajunge tâlhar vestit; nu mult după aceea, este ales căpitan de hoţi!

Ceea ce urmează mai departe, în povestea respectivă, nu ne mai preocupă. Nu am avut ca scop decât să detaşăm – spre a-l pune într-o lumină cât mai clară – episodul cu examenul pentru alegerea meseriilor la copii şi rezultatul lui.

Pentru studiul meşteşugurilor la români, acest motiv de basm prezintă însă un interes remarcabil sub mai multe aspecte. În afară de cel psiho-pedagogic deja relatat, un altul, care nu e nici el mai puţin important, este de natură genetică şi istorico-evolutivă. În adevăr, ceea ce se impune aici atenţiei noastre în primul rând, este faptul că proba pentru descifrarea înclinării copiilor pentru o anumită meserie se face totdeauna nu aiurea decât la pădure şi numai în legătură cu variate meşteşuguri, care ţin de lucratul lemnului: dulgheria, tâmplăria, rotăria, dogăria... La acestea, trebuie adăugată şi ocupaţia de pomicultor ca o anexă a celei agricole. Faptul nu e nicidecum ceva întâmplător şi nici vreo apariţie de domeniul fanteziei pure, cum aflăm de-atâtea ori în basm. Am menţionat deja că avem a face aici cu un motiv favorit al basmelor româneşti, ceea ce dovedeşte atât vechimea sa mare, cât şi autohtonismul lui. Evident, nimic mai natural decât ca un asemenea motiv să fie cultivat cu predilecţie de epica populară în România, ţara codrilor, unde aceştia au alcătuit totdeauna podoaba cea mai minunată a

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

peisajului, nu numai la munte, ci – în trecut mai ales – şi în celelalte regiuni, de la deal şi de la câmpie. O mărturisesc adesea şi numiri geografice foarte caracteristice. Aşa, de exemplu, în plin ev-mediu când cumanii au invadat Dacia, au fost surprinşi de codrii nesfârşiţi pe care i-au întâlnit întinzându-se până pe litoralul Dunării şi ei sunt cei ce au denumit un întreg ţinut *Teli-Orman*, nume care s-a păstrat până azi în toponimia ţării. Aşadar, nu poate fi îndoială pentru noi că – plasat într-un astfel de mediu antropogeografic – românul a trebuit să se consacre din vechime lucratului lemnului şi că, pe teritoriul întregii Dacii, meseriile al căror material brut era lemnul vor fi avut aici în totdeauna primatul faţă de celelalte. În adevăr, în lucrul lemnului – sub cele mai variate forme – au excelat românii în toate timpurile, cu deosebire acolo unde pădurile abundau, ceea ce vom încerca să arătăm aiurea. Ba, date etnografice actuale ne dovedesc, pentru anumite regiuni izolate în munţi, excesiv de conservative, că locuitorii lor sunt în stare să facă lucrări mari de construcţie – cum sunt casele lor, biserici şi mănăstiri, staule pentru vite, porţi de proporţii monumentale, garduri, poduri peste ape… – exclusiv din lemn, dispensându-se complet de orice fel de piese metalice, până chiar şi de cuie, pe care ştiu să şi le confecţioneze tot din lemn, de orice dimensiuni au nevoie, de la cele mai mari până la cele mai mici. Faptul pare incredibil: parc-am fi în vreuna din epocile preistorice, care-au precedat descoperirea bronzului şi a fierului!

De asemenea, ni se înfăţişează tot ca un motiv arhaic şi detaliul din basmul moldovenesc cu băiatul, care pune ochiul pe nişte corni tineri şi pe nişte tufe de călin, în intenţia de a-i răsădi în livada lor din sat. El ni-i indică pe români în ipostaza de domesticitori de pomi sălbatici aduşi de-a dreptul din păduri spre a fi replantaţi, altoiţi şi îngrijiţi în grădina din preajma casei. Este şi aceasta – ca şi meşteşugurile ce prelucrează aici lemnul, din vremi antice – o veche activitate civilizatoare a omului asupra locurilor de care l-a ataşat destinul.

Chiar şi motivul băiatului, care trage la haiducie, deşi are un aspect mai degrabă modern, pare a fi o reactualizare a unui motiv vechi. Şi cu drept cuvânt, căci pricini de nemulţumiri şi conflicte, de răzbunare ori de pizmuire a bogăţiilor celor avuţi, au existat întotdeauna; iar codrul va fi ispitit de asemenea oricând, ca ascunziş, pe cei ce călcau alăturea cu legea. Astfel, asocierea feciorului care avea să devie tâlhar de codru cu feciorii ce se desemnează pe ecranul soartei ca meşteri, care aveau să muncească cu tragere de inimă la lucrul lemnului – în unul şi acelaşi motiv folcloric – nu apare deloc discordantă. Aceasta cu atât mai mult,

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

cu cât însăşi măciuca – arma-simbol care-i descoperă tatălui cariera viitoare a fiului său – îşi are ca sursă tot codrul.

Ingeniozitatea meşteşugurilor şi originea lor supranaturală – după concepţia folclorică

Ţăranul, uimit de măiestria şi iscusinţa până la care se poate ridica adesea un meseriaş talentat, atribuie meşteşugurilor o origine supranaturală. El e dispus a crede că există puteri nevăzute şi nepământene, care deţin tot ceea ce este meşteşug şi că oamenii cunosc meseriile numai în măsura în care anumite taine sunt smulse de la acele puteri sau în măsura în care ele însele, adesea, le împărtăşesc de bună voie oamenilor în împrejurări speciale. De aceea, fantezia basmului ne prezintă nu odată eroi învăţând meşteşugul lor de la zâne, care sunt însăşi personificarea măiestriei şi a subtilităţii celei mai rafinate în executarea unui lucru. Astfel, de exemplu, basmul oltenesc al lui *Gioarsă-Împărat sau băiatul unchiaşului* ne povesteşte că „odată… mergea pe drum un unchiaş cu fiu-său să-l ducă să înveţe un meşteşug...”. Ajungând ei, în drumul lor, la o fântână şi scoţând apă ca să-şi astâmpere setea, văd că iese, din adâncul fântânii: „o zână, măi tată, măi!...”. Ea întreabă:

„… – Da bine, moşule, nu ne dai băiatul ăsta nouă să-l învăţăm şi pe el un meşteşug?”.

Unchiaşul, plin de bucurie – căci nici nu visase el aşa noroc – căzu pe dată la învoială: „– Cum nu, îl dau! Pe câtă vreme?”.

Dar mai ales dracul este conceput de mentalitatea populară ca un meşter neîntrecut. E foarte răspândit în toată Dacia proverbul: „Mare-i Dumnezeu şi meşter îi dracu!”. El e întrebuinţat în variate sensuri figurate, deşi, la origine, pare a fi mai degrabă o invocaţie. Atât prin frecvenţa sa, cât şi prin marea lui arie de răspândire, proverbul acesta se recomandă ca foarte vechi. Însă vechimea lui este confirmată cu deosebire de fondul său, care ilustrează, în formulă lapidară, credinţa dualistă în principiile binelui şi al răului divinizate. E curios numai faptul că tocmai principiului răului i se atribuie ingeniozitatea născocirilor şi dibăcia realizărilor de tot felul. Ba chiar, dracul este imaginat de popor ca un meşter atât de abil, încât îl întrece pe însuşi creatorul a toate din lume – pe Dumnezeu! E ceea ce reiese clar din numeroase legende româneşti, unde chiar Dumnezeu recunoaşte aceasta în mod indirect; deoarece atunci când se află-n vreun impas greu, el se vede nevoit să recurgă la iscusinţa diavolului. Aşa, de exemplu, după o

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

legendă olteneasca (Boureni-Dolj), cică moara aşa cum o făcuse Dumnezeu întâi, n-o nimerise cum trebuie, căci, pornind-o „mergeau amândouă pietrele-ntr-o parte! iar boabele apucate-ntre ele stau întregi”. A mai meşterit-o ce-a mai meşterit-o prea sfântul, şi-a dat-o „pe umblet”. De data aceasta însă, „nu cădeau deloc boabele din coş”... Şi-a bătut el fel şi chip capul, dar degeaba! Atunci, dac-a văzut că nu mai ştie ce să-i facă şi că singur n-o poate scoate la capăt, a lăsat ruşinea la o parte şi l-a chemat pe dracul: „– Ia fă-ncoa, Necurate!”. Şi venind el, îl întrebă: „– Măi, … ce crezi tu că are moara asta? N-o pot da pe grăunţe...”. Dracul, ca orice meşter chemat într-o asemenea ocazie, întreabă la rândul lui ce cusur are. Dumnezeu îi arată, iar el îndată îi şi află leacul: „– Păi ia fă şi-i pune un titirez colo între piatra de sus şi coş… şi-i vedea că boabele au să cadă numai atâtea câte trebuiesc...”. Dumnezeu a făcut întocmai după indicaţiile diavolului şi moara a mers apoi perfect.

O altă legendă, din Muntenia (Dienci-Olt), ne povesteşte că Dumnezeu – după ce-a făcut moara de apă – a tămâiat-o; însă fumul, oprit de pietre, n-a putut ajunge până la părpăriţă. Când a dat drumul morii, părpăriţa nu se-nvârtea deloc, pentru că – nefiind tămâiată – dracul o putuse sminti din rosturile ei. Dumnezeu nu se dumerea unde să fie pricina de nu merge moara. În zadar s-a trudit în toate chipurile: „… Dă-i Dumnezeu, drege colea, desfă dincolo, strânge dincoace, dar deloc! Dacă văzu şi văzu, trimise vorbă să vie dracu...”.

Dracul însă, fireşte, ca orice tehnician care-nţelege să-şi valorifice priceperea şi osteneala sa, nu-şi putea oferi serviciile în mod gratuit lui Dumnezeu. Şi cum pe vremea aceea, plata se făcea în natură, el n-a voit să s-apuce de dres moara până ce Dumnezeu nu i-a făgăduit că-i va da ca plată „dulceaţa mălaiului” ce se va măcina la moară. Dumnezeu, ca să nu piardă muşteriii – căci era plină de cară şi curtea morii, şi locurile din preajma curţii – s-a învoit… Apoi, dracul i-a dres moara, dând-o pe grăunţe. Deosebit de interesant, pentru problema ce urmărim, este aici faptul că Dumnezeu – atunci când i se defectează mecanismul morii – trimite după dracul întocmai ca după un inginer, care-ar reprezenta suprema autoritate tehnică.

O variantă din Bucovina ne prezintă tema legendei într-o ordine contrară. Dracul este inventatorul morii, iar Dumnezeu nu face decât s-o perfecţioneze, adăugându-i un dispozitiv în plus: „Şi moara tot dracul a făcut-o cu totului tot… numai clenciul, care toarnă grăunţele-n piatră, nu era, şi nu măcina...”.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Diavolul, văzând că nu merge, i-a dăruit-o lui Dumnezeu, care „a îndreptat-o… şi moara a-nceput a umbla...”. Cică ar fi plâns atunci dracul de necaz, văzând-o cât de bine mergea, Dumnezeu însă l-a liniştit spunându-i că-i lasă moara tot lui, numai să nu se lege de oamenii, care vor veni la măcinat.

O legendă din Oltenia ni-l prezintă pe diavol ca fiind şi inventatorul carului: „Dracul cic-a scos întăi şi-ntăi carul în lume... Iar de lucrat, l-ar fi lucrat în moară unde l-a încheiat…”. Dar când să-l scoată afară din moară, nu-ncăpea pe uşă! S-a necăjit el în tot felul, însă degeaba! Acum, îi era de-a scăpare, fiindcă-l încurca acolo-n moară... Dumnezeu, trecând pe-acolo cu sfântul Petre tocmai pe când dracul se chinuia de-a surda cu carul, îi zice: „– Dă-mi-l mie, drace, că tu n-ai ce face cu el!”. Dracul nu s-a împotrivit, însă a spus să vie să şi-l ieie, gândind că nici Dumnezeu n-are să-l poată scoate afară. Când colo, ce să vadă? Dumnezeu „intră-n moară, desface frumuşel carul, îi ia roatele, îi ia leucele, loitrele, scaunile, osiile, inima... mă rog, îl descheie tot şi le-aruncă pe rând afară. Dup-aia, ... s-apucă de le-ncheie iar şi... la drum!”.

Apoi, Dumnezeu a dăruit omului carul ca să se folosească de dânsul. Dracului cică i-a părut rău când a văzut cât de uşor l-a scos Dumnezeu din moară şi i-a cerut ca să-i deie şi lui ceva de la car; iar Dumnezeu l-a păcălit, dându-i scârţâitul.

Legenda este atestată şi-n Bucovina, unde cică dracul a lucrat carul în casă şi neputându-l scoate afară, se pregătea să dărâme casa. Tocmai atunci, trece Dumnezeu pe-acolo şi cere să-i dea lui carul, ceea ce dracul a acceptat.

Există şi variante care prezintă tema într-o formă inversă: Dumnezeu e cel ce-a născocit căruţa. Şi el ar fi lucrat-o tot în casă; dar când s-o scoată afară pe uşă, nu fu chip să poată. Atunci, a trimis îndată după dracul, care desfăcu căruţa bucată cu bucată şi-o dete afară, iar Dumnezeu drept plată pentru treaba asta, i-a dat scârţâitul căruţei!

Se pare că primul tip de variante, dintre cele menţionate aici, reprezintă schema originară. Ceea ce ne interesează însă la ambele tipuri ale legendei, este ingeniozitatea şi competenţa de meşter desăvârşit a diavolului, la care face apel Dumnezeu, atunci când el singur nu mai află nici o soluţie pentru a ieşi din încurcătură.

Dar legenda populară românească ni-l înfăţişează pe diavol drept inventator al multor altor lucruri şi unelte de însemnătate capitală în viaţa omului. Astfel, el este cel ce-a născocit focul. Dumnezeu, când a

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

văzut acea minune de invenţie, s-a gândit cum să facă să pună stăpânire pe ea şi „a mers cu un băţ bortit de soc şi tot jucându-se cu băţul în foc, a intrat un cărbune în băţ; aşa a avut şi Dumnezeu foc…”. Dar, de teamă să nu i-l găsească diavolul, l-a ascuns repede în piatră.

„Dracul a început a-l învinui pe Dumnezeu că i-a furat focul…”.

De asemenea, dracul a clădit întâia dată pe lume casa. Numai că era întunecoasă, fiindcă nu ştiuse să-i facă şi ferestre. Ca să aducă lumină-ntr-însa, el se tot necăjea cu-n sac, pe care-l întorcea cu gura spre soare şi apoi, da fuga-n casă să-l deşerte! Dracul, văzând că nu izbândeşte nimic i-a dăruit-o lui Dumnezeu, iar acesta a tăiat îndată ferestre-n pereţi de-a năvălit lumina-n casă...

Şi fierul l-a descoperit dracul, scoţându-l din piatră. Ba chiar „şi plugul diavolul l-a făcut, numai că nu ştia cum să puie boii”. Dumnezeu a venit şi i-a arătat, punând boii cum se cuvenea şi trăgând o brazdă...

Tot „dracul a făcut şi ciubotele” – după o legendă bucovineană. El însă, dintru început, a făcut numai una singură şi tot încerca să-şi bage-ntr-însa amândouă picioarele, crezând că va putea umbla aşa. Dumnezeu a cerut-o să i-o dea lui. Dracul, văzând că lui nu-i slujeşte la nimic, nu s-a împotrivit. Dar Dumnezeu l-a rugat să-i mai facă o ciubotă întocmai ca aceea. „Atunci Dumnezeu s-a încălţat”, trăgând câte-o ciubotă pe fiecare picior, spre marea uimire a diavolului. După aceea, prea sfântul le-a dăruit oamenilor ca să se folosească de ele. Totuşi, meşterul care le-a lucra a fost dracul!

„Şi scripca, tot el a făcut-o…”, pentru veselia oamenilor. „Numai borţile la scripcă nu le-a fost făcut…”. Dumnezeu a venit apoi s-o desăvârşească, spre a se putea cânta minunat cu ea.

Până „şi altiţele la cămeşe, la femei, tot diavolul le-a făcut aşa frumoase cum sunt, dar nu ştia unde să le pue: cerca să le pue ba pe picioare, ba pe trup. Dumnezeu a spus că la umere au să vie…”.

Dar, după unele legende ale poporului român, dracul l-a făcut chiar pe om ba şi pe vite, din lut. Numai că el n-a avut puterea să facă să fie vii – să aibă grai, să umble... Dumnezeu a venit şi a suflat duh sfânt omului, care a şi început atunci să vorbească; de asemenea, el a suflat viaţă asupra vitelor de lut şi le-a binecuvântat să fie spre folosul oamenilor.

Ba, diavolul îşi are partea lui – după legende cosmogonice populare – şi la creaţia lumii, căci pământul a fost adus la faţa apei de către dânsul din fundul mării: muncă de scafandru în toată puterea cuvântului! Iar „munţii, care îi vedem, dracul i-a făcut; a suflat 24 de ceasuri, că el a vrut să ajungă la Dumnezeu la ceriu. Dar Dumnezeu a

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

blagoslovit numai cât cu o mână şi-au stat de crescut de-au rămas atâta cât sunt astăzi”.

Din cele mai sus relatate, pe bază de documente folclorice, rezultă că dracul trece-n popor drept marele meşter, drept incarnaţia perfecţiunii tehnice. De la dânsul se trag născocirile cele mai minunate, de la el uneltele şi maşinăriile cele mai meşteşugite. Tot ce iese de pe mâna lui poartă pecetea ingeniozităţii, care uimeşte. Nu poate fi de mirare deci, că poporul – în năzuinţa sa către ideal, în ce priveşte tehnicitatea – a imaginat, în basme şi legende, că omul are legături cu diavolul şi că numai de la el poate învăţa perfect meşteşugurile. În consecinţă, cei mai buni meşteri sunt foşti discipoli ai dracului. În adevăr, tema băiatului care face ucenicie la dracul, este o temă favorită basmelor româneşti, ca şi basmelor altor popoare. Astfel, un basm din Oltenia ne povesteşte că un om cu copii mulţi ia pe unul din ei şi-l duce să-l bage „la stăpân”. În drumul său, întâlneşte pe dracul – sub chipul unui uncheş bărbos şi cu pielea roşie – care iese dintr-o fântână şi-i cere pe băiat să-l dea la dânsul, făgăduindu-i simbrie bună. Totodată, zice el: „o să-l învăţ şi meşteşug”. Omul, cum tocmai aceasta căuta, s-a învoit şi i l-a lăsat. Băiatul care de altfel era tare isteţ, după câţiva ani de ucenicie la dracul, a ajuns aşa de îndemânatic, încât l-a întrecut pe dracul însuşi, reuşind mai târziu să-l răpună chiar.

Într-o variantă sârbească, eroul – plecând în lume după meşteşug – întâlneşte şi el pe diavol la o apă mare, sub chipul unui drumeţ în haine verzi care se recomandă drept meşter. Se tocmeşte îndată ucenic la dânsul şi e dus la fundul apei, unde se aflau curţile dracului.

Tema depăşeşte limitele ariei balcanice, pentru a se pierde în folclorul asiatic, dat fiind că vestigii ale ei pot fi aflate în ciclul epic arab *O mie şi una de nopţi*.

Măiestriile pe care, după citatele variante, le-nvaţă eroul la diavol, nu prezintă interes pentru problema meseriilor privite prin prisma folclorică, întrucât acele măiestrii ne introduc de-a dreptul în sfera fanteziei pure – a supranaturalului, adică a imposibilului. Ceea ce se cuvine însă să fie reţinut din această temă de basm, este faptul că mai bună ucenicie ca la diavol, nu poate exista, pentru orice meşteşug din lume. Cine s-a dus să-nveţe meseria sa chiar la dracul, acela iese odată meşter!

Desigur, aici trebuie căutată originea expresiei superlative populare de admiraţie, la români: „al dracului”, „a dracului” ori „ai dracului”, „ale dracului”, în legătură cu persoane sau lucruri, pe ale căror nume le precedă uneori – ca, de exemplu, „al dracului meşter!”, „a

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

dracului maşină!”… – iar alteori, le succede: „Cutare e meşter al dracului!”… Dar această expresie precede sau succede frecvent şi verbul în româneşte: „al dracului mai umblă moara asta!” sau „roţile se-nvârteau al dracului!”… şi, în asemenea cazuri, expresia capătă funcţie adverbială. Pe de altă parte, este de uz curent şi formula, cu acelaşi sens superlativ de apreciere la adresa cuiva: „a fi dat dracului”, „a fi dată dracului”, „a fi daţi dracului”…, unde, în plus, capătă expresie şi preţul cu care respectiva persoană şi-a câştigat faima ce-o face admirată: a fost vândută dracului sau ea însăşi şi-a dat adică şi-a vândut sufletul dracului. Nu trebuie uitat că şi tema folclorică germană a celebrului doctor Faust este ea însăşi o formă originală, mai evoluată, a aceleiaşi ucenicii făcute la marele meşter din lumea întunericului.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

HOTARUL ŞI SEMNELE DE HOTAR ÎN SATUL TRADIŢIONAL*

Varvara BUZILĂ

1. Argument

Spaţiul, în accepţia lui Jacques le Goff, este cel mai important loc de întâlnire între omul biologic şi omul social, fiind „eminamente cultural, variabil în funcţie de societăţi, de culturi şi de epoci”[1]. Problema preluării pământului în stăpânire de către om de la natură, cea a perceperii şi valorizării spaţiului de către societăţi este una fundamentală pentru cercetarea culturii tradiţionale. Purtătorul acestei culturi se confundă încă în mare parte cu mediul natural în care locuieşte şi de care depinde, este încă foarte integrat în neamul său, care constituie reţeaua relaţiilor sociale, comunică cu lumea încă foarte emoţional şi afectiv, reflectă în imagini, iconic asupra lumii, naturii, cosmosului[2]. În acest sincretism, delimitarea unui spaţiu, pentru a fi culturalizat, activează întreaga paradigmă a culturii, ceea ce lărgeşte câmpul de investigaţie al cercetătorului interesat de problematica hotarelor.

Hotarul este un mijloc generalizat de delimitare a unui spaţiu stăpânit. Este marginea unui spaţiu cultural. În ansamblul problemelor pe care le implică, el se pretează unei cercetări etnologice. Interesul manifestat faţă de domeniu în alte ţări[3], necesitatea de a ne sincroniza la

---

* Acest studiu a fost publicat în „Buletinul ştiinţific” al Muzeului Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală din Chişinău, vol 1 (14), serie nouă, Chişinău, 2004, p. 27-55. Apare şi în **A.M.E.M. în** urma încheierii unui protocol de colaborare cu Muzeul Naţional de Etnografie din Chişinău, protocol care prevede publicarea simultană în revistele de specialitate ale celor două muzee a unor studii sau materiale demne de interesul specialiştilor de pe ambele maluri ale Prutului.

[1] Jacques le Goff, *Imaginarul medieval. Eseuri*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1991, p. 179.

[2] Ideile lui F. Klix privitoare la gândirea arhaică specifică purtătorilor culturii arhaice, într-o anumită măsură, rămân valabile gândirii şi culturii tradiţionale. A se vedea: F. Klix, *Pobujdaiuşciesea myşlenie. U istokov celoveceskogo intellecta*, Moscova, 1983, p. 152-155.

[3] A se vedea: Bjorn Thomassen, *Border Studies in Europe: Szmbolic and Political. Boundariees*, *Anthropological Perspectives*, în „Europaea. Journal des Europeanistes”, Cagliari, 1996, II-1, p. 37-48; Piero Vereni, *Boundaries*, *Frontiers*, *Persons*, *Individuals: Questioning „Identity” at National Borders*, în aceeaşi publicaţie, p. 77-89 şi următoarele.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

un proces ştiinţific de o mai mare deschidere[4], motivează apariţia prezentului studiu. Din cele câteva tipuri de hotare cunoscute – între state, între pământurile domneşti şi cele mănăstireşti, între moşiile localităţilor şi moşiile familiale – ultimele două ne vor interesa cu precădere în acest studiu, acestea fiind mai puţin cercetate în complexitatea manifestărilor cultural-istorice pe care le-au implicat. Abordarea acestora din perspectivă etnologică ar putea oferi noi argumente privind dimensionarea simbolică a spaţiilor în raport cu fixarea juridico-administrativă a hotarelor.

Stabilirea hotarelor, respectarea şi încălcarea lor, la fel ca structurarea formelor şi fenomenelor culturale în anumite cadre spaţiale, au fost şi rămân probleme de actualitate pentru toate societăţile şi un domeniu foarte generos pentru cercetare. Hotarul este o componentă de modelare a spaţiului, iar în procesul culturalizării sau socializării spaţiului, acesta capătă însemne simbolice. „Din momentul în care este structurat, făcând obiectul unei ordonări care va înscrie în structurile sale reprezentarea sistemelor sociale, spaţiul devine simbolic”[5]. Are dreptate Daniela Roventa-Frumuşani când susţine că experienţa spaţiului este o veritabilă traversare semiotică, inclusiv sub forma terenurilor posedate[6]. Hotarele, frontierele, ca şi totalitatea faptelor ce capătă rosturi deosebite în spaţiul delimitat de ele, sunt rezultatul unei activităţi de ordin semiotic, funcţionează în context semiotic şi se pretează unei abordări semiotice.

Prin acest studiu ne propunem să elucidăm valoarea simbolică şi diferenţială a hotarelor în cultura noastră, urmărind însemnele lor pe parcursul ultimelor sute de ani. Ni se pare relevant să încercăm a cerceta comportamentul de marcare a spaţiului, ca pe un sistem comunicativ. Pentru că, potrivit lui B. Lamizet, „a da sens spaţiului înseamnă a trasa frontiere care separă teritoriile între ele (...). Inventarea teritoriului de către oameni corespunde într-un fel socializării spaţiului, înscrierii spaţiului în structurile simbolice prin care el devine nu doar o formă, ci o formă dotată cu sens”[7]. Spaţiul, ca realitate culturală, este perceput printr-un sistem corelat de determinative, aflate în opoziţie binară. Referindu-se la înţelegerea lui în evul mediu, Jasque le Goff remarcă, pe

---

[4] Pierre Bonte, Michel Izard, *Dicţionar de etnologie şi antropologie*, Iaşi, Editura Polirom, 1999, p. 687-689.
[5] Bernard Lamizet, *Les lieux de la communication*, Liege, Armand Colin, 1992, p. 258.
[6] Daniela Roventa-Frumuşani, *Semiotică. Societate. Cultură*, Iaşi, Institutul European, 1999, p. 207.
[7] Bernard Lamizet, *op. cit.*, p. 262.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

lângă păstrarea actualităţii opoziţiei stânga-dreapta, sporirea interesului pentru împărţirea lui în opoziţiile sus-jos şi interior-exterior[8]. Ultimele două perechi de opoziţii sunt de referinţă în stabilirea hotarelor.

În sistemul de valori propriu culturii tradiţionale, pământul era situat în vârful ierarhiei valorilor, era cel mai de preţ obiect transmis ca moştenire, primit ca dar sau cumpărat pe bani grei. Cercetătorul vechilor cărţi domneşti de miluire şi de danie, dar şi a celor de întăritură, a zapiselor rămâne impresionat de practicile prin care satele de altădată îşi legalizau şi protejau moşiile. Arhivarul care investighează dosarele voluminoase ale proceselor juridice privitoare la litigiile latifundiare, constată că ele sunt doar o mică parte din mărturiile necontenitelor neînţelegeri privitoare la împărţirea pământului şi respectarea hotarelor. S-ar putea ca acest proces să fie firesc într-o ţară ale cărei bogăţii esenţiale erau solurile, iar oamenii ţării se sincronizau ritmurilor vegetaţionale ale pământului, în virtutea mentalităţii tradiţionale de care aminteam la începutul studiului. Spre deosebire de alte ţări europene, unde acest proces şi-a pierdut din intensitate mult mai înainte, ţăranii de la noi au păstrat această relaţie cu pământul până la mijlocul secolului al XX-lea. Ea s-a schimbat în timpul gospodăririi colective a pământului din a doua jumătate a secolului al XX-lea.

O cercetare de teren desfăşurată de Societatea de Etnologie în acest scop în satele Republicii Moldova a demonstrat că în ultimii 15 ani, în timpul reformei agrare, s-a produs o nouă mutaţie în această relaţie. Redescoperit ca valoare prin anii ’90, în debutul reformelor sociale, mai târziu pământul s-a devalorizat. Cei care şi-au obţinut cota de pământ, neavând tehnica necesară pentru a asigura aplicarea tehnologiilor moderne, n-au reuşit să-l gospodărească adecvat. Drept rezultat, pământul a fost dăruit până şi oamenilor din afara familiilor, dat în arendă doar pentru o parte din recoltă sau vândut pe preţuri simbolice. Pământul nu mai este preţuit la valoarea reală. În cel mai bun caz, este lucrat nu pentru recoltele pe care proprietarii ar trebui să le obţină, cum ar fi firesc în mileniul III, ci pentru că, în virtutea străvechii, exemplarei relaţii a omului cu natura, „pământul trebuie îngrijit”, trebuie arat, semănat, cultivat, prăşit. În viziunea sătenilor mai în vârstă, cei care sunt majoritatea proprietarilor de pământuri, „e ruşine, e păcat să laşi pământul nelucrat, în parajină”. Dar, deşi pentru unii săteni, el rămâne a fi singura sursă de existenţă, continuă să fie

[8] Jaques le Goff, *op. cit.*, p. 179-180.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

lucrat, de obicei, numai pentru întreţinerea necesităţilor familiei. Uneori, este înţeles ca o povară şi lăsat să pârlogească. Cei care au rămas să gospodărească pământul în colectiv, fie că la sfârşit de an primesc foarte puţin din recoltele obţinute, fie că nu au venituri, dar dimpotrivă, rămân cu datorii, în urma folosirii utilajelor moderne la executarea lucrărilor agricole. Şi doar foarte puţini proprietari de pământ au reuşit să menţină rostul pământului. În cercetarea de teren, concomitent cu atestarea acestor aspecte contemporane ale relaţiei omului cu pământul, au fost relevate şi altele, mult mai profunde ca temporalitate, care vizează modelul tradiţional al interdependenţelor dintre comunitate şi natură. La cele din urmă ne vom referi cu precădere.

Pe parcursul cercetărilor de teren, am întâlnit stâlpi de piatră aflaţi în largul câmpurilor, în lungul drumurilor, în păduri sau pe crestele dealurilor; rostul acestora localnicii nu şi-l mai aminteau. Doar numele lor, cel mai adesea, *stâlpi* sau *pietre* cu care erau amintiţi în comentariile acestora, toponimele locurilor unde se aflau – *La brazdă*, *Pe hindichi*, *La hotar* – trimiteau indirect la faptul că ar putea fi stâlpi de hotar. I-am documentat în conformitate cu rigorile unei cercetări de teren, filmându-i, fixându-le toate semnele şi înregistrând povestirile oamenilor în vârstă despre ei. De cele mai multe ori, aşa cum se obişnuieşte în asemenea cazuri, locuitorii fie că nu ştiau de când sunt şi la ce au servit stâlpii, fie că, cei mai zeloşi, improvizau careva legende motivatorii, conform unor stereotipuri care circulă în mediul rural. Puţinele texte şi imagini păstrate pe feţele acestor stâlpi, chiar şi descifrate, nu sunt prea relevante pentru a argumenta funcţiile lor. Este necesară o interpretare complexă pentru a le pune în valoare. Am căutat să identificăm în investigaţiile de teren cât mai multe mărturii privind hotarele. Informatorii cu care am discutat posedau în mod pasiv informaţiile solicitate, îşi aminteau foarte vag despre hotare din spusele bunicilor şi părinţilor lor. Din aceste considerente ni s-a părut oportun să abordăm problematica hotarelor şi a semnelor de hotare.

2. Sursele şi problematica

Dat fiind acest decalaj între patrimoniul atestat şi memoria colectivă, în procesul de documentare asupra temei am considerat oportun să recurgem şi la alte categorii de surse care s-au completat sub raport temporal, informaţional şi funcţional. Cele mai vechi dintre ele, cele mai complexe şi mai constante pentru toată perioada cercetată sunt documentele scrise: cărţile domneşti de danie, de întăritură şi de

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

hotărnicie. Corpusurile de documente: *Documente basarabene* şi *Moldova în epoca feudalismului. Documente slavo-moldoveneşti*[9] permit urmărirea evoluţiei fenomenului hotărniciei pe parcursul mai multor secole.

O altă sursă importantă pentru studiu au constituit-o stâlpii de hotar identificaţi în timpul cercetărilor de teren şi imaginile lor descoperite în arhive. Am beneficiat în acest sens de colecţia fotografică a arhitectului Eugen Bâzgu, câteva dintre acestea prezentându-le în studiu. În general, nu există prea multe imagini, dar cele devenite accesibile ne-au oferit importante repere imagistice. Aceste semne au intrat în atenţia cercetătorilor la sfârşitul sec. al XIX-lea. Chestionarele lui Bogdan Petriceicu Hasdeu şi Nicolae Densuşianu solicitau informatorilor răspunsuri la multe întrebări privind marcarea, respectarea hotarelor, obiceiurile practicate la reconstituirea vechilor însemne[10]. Programele de cercetare etnografică aplicate în spaţiul nostru cultural în anii ’70-80 ai secolului al XIX-lea cuprindeau şi întrebări referitoare la existenţa diferitor monumente, numite pe atunci antichităţi, între care figurau şi stâlpii de piatră. Descrierile realizate în baza acestor programe au atestat stâlpi sau cruci care conţineau înscrieri sau imagini mai neobişnuite pentru contemporani, dar nu au luat în considerare stâlpii simpli de piatră care erau mai numeroşi şi serveau ca semne de hotar[11].

Raportul lui Iacob Ebergardt despre vechii stâlpi, pietre funerare şi morminte, elaborat în 1918, în baza răspunsurilor la chestionare, prezintă aceste obiecte în ipostaza de supravieţuiri, fără a se face referire la multiplele funcţii ale acestora, între care se afla şi cea de a hotărnici. Totuşi, din lista sumară vom selecta câteva exemple care se pretează, după noi, a fi şi stâlpi de hotar: aproape de Cubolta, pe o movilă este o piatră; nu departe de Cobâlea Veche, între cele două şanţuri paralele s-a dezvelit o

---

[9] L. T. Boga, *Documente basarabene*, vol. V-XX, Chişinău, 1928-1938; **M.E.F.**, vol. I-VIII, Chişinău, 1961-1998.

[10] B. P. Hasdeu, *Obiceiurile juridice ale poporului român*, Bucureşti, 1878, passim; N. Densuşianu, *Despre tradiţiile istorice şi autenticităţile ţărilor locuite de români*, Bucureşti, 1893, passim; Adrian Fochi, *Datini şi eresuri de la sfârşitul secolului al XIX-lea*, Bucureşti, Editura Minerva, 1976, p. 137-138.

[11] *Cele 32 manuscrise din Basarabia*, Chişinău, 1884. A şasea întrebare din chestionar se referea la aceste antichităţi. Biblioteca Academiei de Ştiinţe a Ucrainei, Secţia Manuscrise, Fond Y; despre ele, vezi: Alexandrina Matcovschi, *Din preocupările folclorice ale Societăţii de Istorie şi Antichităţi din Odessa*, în „Limba şi literatura moldovenească”, 1977, nr. 1; Olga Luchianeţ, *Russkie issledovateli i moldavskaja nauka v XIX-naceale XX v*, Chişinău, Editura Ştiinţa, 1986, p. 34.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

piatră cu cruce, fără inscripţii; la răsărit de satul Puţintei, din pământ a fost dezgropată o piatră; aproape de Sireţ sunt trei pietre; lângă Selişte (în vecinătatea Boldureştilor) au fost atestate câteva asemenea pietre vechi; la Ghidighici şi mai jos de acest sat sunt doi stâlpi cu inscripţii; la fel sunt şi pe moşia Mireni; aproape de Cârnăţeni stă un stâlp cu inscripţii necunoscute; lângă Cruglic şi Jevreni, este câte un stâlp; la Feşteliţa au fost patru asemenea stâlpi, dar a rămas unul, pe celelalte le-au luat oamenii[12].

O a treia categorie de surse documentare o alcătuiesc planurile topografice şi hărţile vechi de hotărnicie. Ele constituie o invenţie mai târziu aplicată în spaţiul nostru, dar foarte utilă pentru a fixa pe hârtie o anume situaţie a împărţirii pământului cu ajutorul hotarelor. Realizarea planurilor topografice şi hărţilor constituie un proces semiotic prin excelenţă, ceea ce presupune stăpânirea unor tehnici evoluate de transpunere codificată a caracteristicilor geografice, naturale şi antropogene ale pământului, după anumite semne şi convenţii general acceptate, pe o suprafaţă redusă la minim. Colecţia de hărţi a Muzeului Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală, cuprinzând mostre începând din 1800 şi terminând cu prima jumătate a secolului al XX-lea, a constituit un reper în cercetarea acestei practici de semiotizare şi decodare[13].

Despre tradiţia hotarelor din spaţiul nostru cultural au fost publicate câteva studii importante, fiecare dintre ele abordând anumite sau mai multe aspecte din complexitatea acestui domeniu. La începutul secolului XX, când împărţirea şi respectarea hotarelor dintre moşii focaliza intens trăirile colective, I. Brăescu a analizat practicile de măsurare şi împărţire a pământului[14]. Câţiva ani mai târziu, George Fotino a prezentat, în contextul dreptului cutumiar, obiceiurile practicate la fixarea hotarelor[15]. H. H. Stahl a desfăşurat şi nuanţat cadrul problemei în context socio-istoric[16]. Romulus Vulcănescu a luat în dezbatere unele aspecte semnice ale marcării hotarelor şi formele

---

[12] Iacob Ebergard despre vechii stâlpi, pietre funerare şi morminte, în *Pamiatniki stariny – ili arheologhiceskjie nahodki v Bessarabii*, Chişinău, 1918.

[13] Colecţia cuprinde 154 de piese.

[14] I. Brăescu, *Măsurătoarea pământului la români din vechime până la punerea în aplicare a sistemului metric*, în „Buletinul Societăţii Regale Române de Geografie”, Bucureşti, 1913, p. 65-137.

[15] George Fotino, *Încercări de vechi drept românesc. Obiceiuri la fixarea hotarelor*, Craiova, 1925, passim.

[16] H. H. Stahl, *Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti*, vol. I, Bucureşti, 1958, p. 119-123.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

juridice de perpetuare a tradiţiei hotarelor[17]. Ampla monografie *Satul în Moldova feudală. Instituţiile*, acoperă cadrul enunţat al domeniului, analizând componentele de organizare şi funcţionare ale satelor, instituţiile şi reprezentanţii lor care îi reglementau activităţile. Din această perspectivă, autorul cercetează şi probleme din domeniul hotărnicirii[18]. Gheorghe Burlacu a recuperat cercetării un domeniu foarte important al marcării hotarelor – utilizarea bourului ca stemă a Moldovei în delimitarea moşiilor, dar şi pământurilor Ţării Moldovei[19].

Aceste lucrări valoroase şi complementare s-au dovedit a fi insuficiente pentru a putea răspunde la întrebările apărute în urma cercetării mărturiilor vremii, ceea ce ne-a îndemnat să formulăm problematica acestui studiu. Totodată, ele ne-au ajutat să construim prezentul demers. El este adresat cititorului interesat care fie caută răspunsuri la anumite întrebări privind problematica satului tradiţional şi a hotarelor lui, fie încearcă să determine noi probleme de cercetare ale domeniului. De asemenea, pentru că devine tot mai sesizabilă lipsa studiilor cuprinzătoare privind tradiţia locuirii în spaţiul nostru, practicile de asimilare a teritoriilor, de adaptare şi integrare a comunităţilor în mediul natural, gospodăria, locuinţa, dar şi ocupaţiile agricole. Deocamdată, în tradiţia ştiinţifică din Republica Moldova s-a dat prioritate cercetării unor teme înguste, care fragmentează cultura tradiţională, evitându-se cele complexe, care ar fi vizat ansamblul ei. Muzeul Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală, prin profilul său şi prin programele sale ştiinţifice, focalizează direct aceste probleme, încercând să cuprindă acest câmp de cercetare.

O posibilitate sigură de a apropia cercetarea de aceste obiective o constituie monografiile satelor. Au fost elaborate multe monografii ale satelor de la noi în perioada interbelică şi în a doua jumătate a secolului al XX-lea, însă autorii lor s-au referit prea puţin la domeniul hotarelor. De curând, Mihai Gribincea, într-o lucrare despre istoria satului Mingir, a specificat practicile de demarcare a hotarelor şi cele de vindere/cumpărare a moşiilor[20].

---

[17] Romulus Vulcănescu, *Etnologie juridică*, Bucureşti, 1970, p. 149-165,183-196.

[18] Alexandru I. Gonţa, *Satul în Moldova feudală. Instituţiile*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986.

[19] Gheorghe Burlacu, *Bourul Moldovei – semn de hotar*, în „Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»”, tom. XXXI, Iaşi, 1991, p. 517-543.

[20] Mihai Gribincea, *File din istoria satului Mingir (De la prima atestate documentară până la Marea Unire)*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, nr. 2 (58), aprilie-iunie, Chişinău, Civitas, 2004, p. 65-95.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

3. Marcarea hotarului: de la repere naturale la cele antropice

Din perspectivă mitologică, conştiinţa populară idealizează o vreme când omul a primit de la Dumnezeu atâta pământ cât putea cuprinde, cât putea lucra, ca să se hrănească. Pe atunci nu existau hotare.

În accepţie istorică, la începutul delimitării teritoriale dintre state au fost folosite ca însemne de hotar reperele naturale. „Natura a trasat cu o mână grosolană, dar fermă, proiectul istoriei omului şi al revoluţiilor sale în liniile munţilor pe care i-a ridicat şi ale fluviilor pe care le face să coboare din vârfurile lor. Mările, munţii şi râurile sunt limitele cele mai naturale ale naţiunilor, obiceiurilor, limbilor, regatelor, tot atât cât şi ale teritoriilor şi, chiar în cele mai mari revoluţii umane, ele au fost directoare sau hotarele istoriei lumii”[21]. Ţările care şi-au fixat hotarele cu ajutorul munţilor, mărilor sau râurilor mari, înscriindu-se în mărginirea acestora, au reuşit, în mare parte, să şi le menţină peste veacuri. Invers, când s-a luat drept hotar un reper natural mai uşor accesibil, el a fost neglijat în procesul de stabilire a noilor hotare.

Un exemplu elocvent în acest sens poate fi cazul vechii Basarabii, care, geografic, era amplasată la sud-estul Moldovei. Mihai Eminescu, reproducea verbal hotarele ei pe hartă: „Trage o linie curmezişă de lângă Nistru, de la Bender, până la vârful lacului Ialpug la Bolgrad, până la Reni, pe Dunăre, în sus până la Chilia, a treia lature, apoi luând malul Mării Negre până la Cetatea Albă la gura Nistrului, a patra lature; apoi în sus, pe Nistru, de la Cetatea Albă până la Bender, a cincea lature. Numai pământul cuprins între aceste cinci linii s-a numit cu drept cuvânt Basarabie, tot ce-i deasupra – e Moldova curată, războtezată de la 1812 încoace”[22]. Conform Tratatului ruso-turc din 1812 de la Paris, anume această Basarabie urma să fie anexată la Imperiul rus, ca despăgubire pentru faptul că acesta a purtat războaiele ruso-turce în sud-estul Europei. Dar, Rusia a extins hotarele teritoriului numit „Basarabia”, până a cuprins de cinci ori mai mult pământ decât prevedea tratatul. În realitate, graniţele noii gubernii au fost lărgite până la limite naturale distincte – râurile Prut şi Nistru, Marea Neagră.

Ca vechime, practica marcării hotarelor este premergătoare primelor cărţi domneşti păstrate. Ea rămâne în custodia culturii orale. Cele mai vechi dintre documente specifică despre hotarele satelor: „Şi îi întărim hotarele vechi, pe unde au fost din veac”; „Iar hotarul (...) să fie

---

[21] Lucian Boia, *Pentru o istorie a imaginarului*, Bucureşti, Humanitas, 2000, p. 203.
[22] Mihai Eminescu, *Opere*, vol. X, Bucureşti, 1989, p. 58.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

după hotarele vechi, pe unde din veac au folosit" sau „după hotarele cele vechi, pe unde au umblat din vechi", „pe unde au ţinut din vechi"[23]. Deci, în timpul elaborării acestor acte (sec. XV-XVI) satele erau destul de vechi şi aveau hotare neschimbate de veacuri. Micile intervenţii (danii, schimbări, iar ulterior şi cumpărări) produse în interiorul lor, nu afectau marele hotar al moşiei satului. Satele continuau să-şi administreze posesiile – „după a lor vechi hotare". În prima jumătate a sec. al XV-lea deja hotarele majorităţii satelor se stabiliseră, dar între ele mai erau unele „locuri de pustiu" şi numai foarte rar câteva sate ieşeau la un hotar. Doar sporadic se stabileau noi hotare[24].

În modul de locuire a terenurilor de către comunităţile săteşti persista un echilibru, o măsură, cunoscută şi respectată de toată lumea. Ea apare cel mai elocvent în documentele prin care domnitorul Moldovei dăruia în sec. al XV-lea slugilor sale credincioase „locuri pustii", adică cele din stăpânirea domnească, „ca să-şi aşeze sat" / „să-şi facă sat". Şi atunci hotarul trebuia „să fie cât poate folosi de ajuns un sat" / „cât poate cuprinde un loc de sat cu aşezare" / „cât va putea folosi un sat din plin"[25], „cât vor putea folosi aceste sate să întemeieze îndestul" sau „cât va fi de ajuns să locuiască două sate"[26], măsura rămânând valabilă şi când se renovează săliştele: „hotarul (...) să fie cât se vor putea hrăni din destul două sate"[27].

Cât de mari erau aceste pământuri? După informaţii mai vechi, „mărimea vetrei satului se stabilea prin tragerea cu arcul de la stâlpul aşezării în toate direcţiile. Reperele obţinute prin căderea săgeţii erau unite printr-o brazdă de plug"[28]. Astfel vatra satului tindea să fie rotundă. Şi moşia lui, care înconjura vatra, avea aceeaşi formă. Mărimea moşiei satului, era egală cu suprafaţa pe care reuşea s-o înconjoare un om călare sau pe jos în timp de o zi sau de o zi şi o noapte. Menţiuni despre aceste practici se regăsesc în naraţiuni populare – oamenilor li se da atât pământ cât puteau să înconjoare cu calul din răsăritul soarelui şi

---

[23] **M.E.F.**, vol. I, 1432-1442, p. 2; dar şi în continuare: 1435, p. 2-4; 1443, p. 10-12; 1528, p. 34-35; 1528, p. 37, 39-41; 1528, p. 43; 1528, p. 49; 1537, p. 69-70; 1555, p. 74-75; 1560, p. 80; 1570, p. 83; 1573, p. 143-144; 1598, p. 159.

[24] *Ibidem*, vol. II, p. 78.

[25] *Ibidem*, 1507, 1535, p. 223, 270; *ibidem*, vol. I, 1507, p. 24-26; 1529, p. 45.

[26] *Ibidem*, 1552, p. 65.

[27] *Ibidem*, 1552, p. 59; Gheorghe Ghibănescu, *Impresii şi note din Basarabia*, Chişinău, Civitas, 2001, p. 252-253.

[28] Ion Ghinoiu, *Comentarii etnografice asupra fenomenului de „întemeiere" a aşezărilor*, în **R.E.F.**, nr. 2, Bucureşti, 1979, p. 200-202.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

până în apusul lui[29]. Unele sate şi-au format moşia cu ajutorul unui om ales de comunitate care căra din centrul satului spre hotare un sac cu pământ. Locul unde se oprea, era considerat marginea moşiei satului. Conform altor informaţii, hotarul moşiei satului era stabilit, în locurile unde nu se mai auzea toaca de lemn bătută în mijlocul vetrei lui"[30]. În Codrii Moldovei, oamenii îşi făceau vatră largă de sat în pădure, „o înconjurau cu hindichi şi gard de nuiele, zăhătuit pe unele locuri, a cărui urmă se vede şi azi", scria la începutul secolului al XX-lea Gheorghe Madan. „Gardul avea patru porţi dinspre cele patru părţi a lumii şi la fiecare poartă sta câte un străjer"[31]. Conform unei tradiţii generalizate, la porţile ţarinei erau răstigniri din lemn sau piatră şi ori de câte ori brazda era întretăiată de drumuri, în acele locuri se puneau răstigniri. Riturile de invocare a ploii sau de îndepărtare a fenomenelor nedorite se săvârşeau obligatoriu la aceste răstigniri.

La Ermoclia, Ştefan Vodă, s-a păstrat credinţa că „pe vremuri nu se împărţeau pământurile într-un sat până nu se făcea biserică. Aşa era datina. Satele care nu aveau biserică, nu aveau nici brazde, aveau pământ pe care-l lucrau împreună. Brazda-i hotarul satului. Înjugau 3-4 perechi de boi şi trăgeau brazda satului. Oamenii mai în stare duceau boii pe brazdă"[32]. Mai multe rituri privind trasarea brazdei satului la întemeierea lui oferă A. Fochi: plugul era tras „de doi boi negri, gemeni" şi „oameni sau băieţi tot gemeni", cu scopul de a fi „apărat de ciumă, holeră, grindină, cotropire"[33].

Peste această brazdă nu era permis să se treacă. Interdicţia este de ordin general. Peste nici un hotar nu se permite trecerea în mod obişnuit. Brazda, hotarul, hindichiul, ca şi gardul sau orice alt cerc imaginat, având funcţii de apărare, adică de închidere a oricărei treceri, puteau fi trecute numai ritual. Când alaiul nunţii care se ducea la mire în sat ajungea la brazdă, flăcăii din satul fetei cereau acestuia răscumpărarea miresei. Nu se dă de pomană peste gard, hat, margine, altfel pomana nu ajunge la destinatar pe lumea cealaltă. Hotarul n-ai voie să-l ari, pentru că face parte din reperele stabilităţii lumii; de pe hotar, ca din cimitir, n-ai voie să iei nimic.

Toţi locuitorii trebuiau să-şi aşeze gospodăriile în interiorul vetrei

[29] *Cât îi Maramureşul*, Chişinău, Editura Ştiinţa, 1993, p. 221.
[30] Ion Ghinoiu, *op. cit.*, p. 202.
[31] Gheorghe Madan, *Văzute şi trăite*, Chişinău, 1989, p. 174.
[32] Com. Ermoclia, Ştefan Vodă, inf. Florea Fănache, născut în 1929.
[33] A. Fochi, *op. cit.*, p. 137.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

satului, ca să fie sub protecţia brazdei. Centrul acestui cerc şi al satului era stâlpul satului, considerat şi buric al pământului. Această formă rezultă din modul omului de a percepe întinderile orizontului şi a fost perpetuată prin vechile rituri de întemeiere a localităţilor[34]. Cercul conferea spaţiului funcţii apotropaice. Ca să-şi păstreze aceste proprietăţi sacre, brazda satului era reactualizată la Anul Nou şi în timpul epidemiilor[35], odată cu ea reactualizându-se întregul spaţiul cultural al localităţii.

Dintre toate semnele de hotar, satele au păstrat în memorie cele mai multe fapte despre brazdă, poate de aceea brazda se confunda cu hotarul şi era adeseori reîmprospătată. Toponimele *La brazdă* sunt foarte răspândite pe întreg teritoriul Basarabiei, dar mai ales la şes, în partea de sud-est (raioanele Anenii Noi, Căuşeni, Căinari, Ştefan Vodă, Cimişlia). La sud-vest e mai frecvent utilizat toponimul *Hindichi* (în raioanele Vulcăneşti, Cantemir, Cahul, parţial Leova). Iar la nord apare mai des toponimul *Şanţ,* deşi au rămas în uz şi celelalte două. La Lipnic, hotarele moşiei treceau pe Cubolta, în alte locuri hotarul era însemnat cu un hândichi (şanţ). Erau hindichiuri săpate de la podul Cernoleucii până la Sălişte. Hotarul era păstrat strict[36]. La brazda dintre două sate, în locul unde aceasta era întretăiată de drum, se puneau răstigniri din lemn sau piatră. Între satul Căuşenii Vechi şi oraşul Căuşeni există şi acum toponimul *La brazdă*. Mai recent, un întreprinzător şi-a deschis pe locul unde drumul întretaie brazda dintre aceste localităţi o cafenea, numind-o *La brazdă*.

Conform unei credinţe generalizate, ca să plouă, preotul, împreună cu enoriaşii din toate satele megieşe, făceau înconjurul moşiei satului pe brazdă sau pe hotar ori trebuiau să înconjoare cel puţin două hotare pentru a atrage ploaia[37]. Se credea că pe brazdă, hotar, hat sălăşluieşte necuratul, dansează Rusaliile, iar dincolo de ele sălăşluiesc fiarele sălbatice, balaurii, ielele, demonii bolilor şi duhurile rele[38].

---

[34] *Ibidem*. A se vedea şi Ion Ghinoiu, *op. cit.*, p. 200-204. Andrei Oişteanu, *Mithos and Logos. Studii şi eseuri de antropologie culturală*, Bucureşti, Editura Nemira, 1997, p. 153-164.

[35] A. Fochi, *op. cit.*, p. 137; Andrei Oişteanu, *op. cit.*, p. 153-164; „La vreme de boale rele, molipsitoare, să se tragă brazda împrejurul satului cu doi boi de gemene şi boala nu se mai apropie de sat niciodată” – inf. Petru Matei, Suciulucani, Bălţi, **A.F.A.R.**, caiet 475.

[36] Com. Lipnic, Ocniţa, inf. Nicolae Dub, născut în 1911; înregistrare Dumitru Harabagiu, 1992.

[37] *Cornova*, Chişinău, Editura Museum, 2000, p. 189.

[38] „Acolo să nu şezi, să nu dormi” – Elena Niculiţă-Voronca, *Datinile şi credinţele poporului român*, vol. I, Bucureşti, 1998, p. 363; H. H. Stahl, *op. cit.*, p. 176-177; despre Rusalii – Vasile Grosu, *Talmaza – creaţii folclorice*, Chişinău, 2003, p. 76-77.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Este aproape imposibil să redescoperi astăzi în planurile moşiilor satelor hotarul străvechi imaginat ca un cerc, ceea ce este firesc la distanţă de secole. S-a schimbat modul de a ara câmpul, care demult nu mai formează margini rotunde, ci laturi drepte, pentru că se ară de-a lungul câmpului. Concomitent, ele au fost remodelate şi sub impactul modalităţilor de fixare pe hârtie a moşiilor. Deja în secolul al XIX-lea, figurile geometrice dominante în planurile topografice sunt dreptunghiul şi triunghiul. La compararea planurilor topografice ale localităţilor se observă fărâmiţarea sau permanenta frângere a liniei hotarelor din centrul şi nordul republicii, ca urmare a îndelungatei lor istorii şi menţinerea unor drepte lungi pentru crearea unor dreptunghiuri alungite în satele de la sud, în special în cele ale coloniştilor, ca rezultat al împărţirii pământurilor în 1818-1828 în Bugeac. Unde au fost inevitabile, au fost luate ca semne de hotar Valul lui Traian, cursul râurilor, drumurile comerciale, dar, de cele mai multe ori, mâna cartografului a fixat sigur suprafeţe mari, uşor de măsurat, pentru că coloniştii au fost împroprietăriţi dintr-o dată cu suprafeţe mari – 5 ha. În urma studierii colecţiilor de planuri s-a observat că liniile de hotar ale moşiilor tind să fie cât mai rectilinii.

Semnele folosite de către comunităţi pentru a demarca hotarul erau naturale sau artificiale, mai mult sau mai puţin rezistente[39]. În evul mediu, după exemplul hotarelor ţării, şi pentru demarcarea hotarelor dintre sate erau folosite la început însemnele naturale de caracter durabil: râurile, dealurile, stâncile, văile sau cele mai puţin rezistente: pădurile, arborii, heleşteiele, iazurile, care ieşeau în evidenţă pe linia de marcare. Deja în primele documente ale secolului al XV-lea, graţie străvechii locuiri a pământurilor, erau destul de frecvent utilizate şi semnele artificiale: prisăcile, drumurile, podurile, fântânile. Mai târziu, încep a fi luate ca semne movilele, brazdele, valurile, pietrele şi copacii de hotar etc.

Vechile hotare erau verificate începând de la *capul moşiei de sus sau de jos*, apoi se urmărea, de obicei, hotarul pe linia de răsărit, miazăzi, unde se puneau *pietre de fund* (de cotitură a liniei hotarului) până se ajungea la locul de început, unde era *cheutoarea moşiei*, adică se încheia hotarul. Se respecta, în acest mod, mişcarea firească a soarelui. Prin sincronizarea acestor direcţionări, se dorea asigurarea bunului mers al lucrărilor, durabilitate în timp. *Piatra cheutoare* avea însemne la părţile care corespundeau direcţiilor unite. Uneori, piatra

[39] Nicolai Grămadă, *Toponimia minoră a Bucovinei*, vol. I, Bucureşti, Editura Anima, 1996, p. 69-71.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

încheia mai multe moşii. Spre exemplu, la gura văii Peresecinii era o *piatră-cheutoare* a patru moşii, în alt loc erau trei *pietre-cheutoare*. În documente apar şi câteva pietre-cheutoare într-un singur loc. *Stâlpul cărăuşului* (fig. 1) din apropierea satului Rogojeni are însemne şi pe latura îngustă, ceea ce-l face să semene cu o piatră-cheutoare.

Fig. 1. Stâlpul cărăuşului; Rogojeni, Floreşti

Am încercat să reconstituim, ca exemplu, semnele de hotare într-un spaţiu concret şi ne-am oprit la cel format de localităţile Trebujeni, Butuceni, Morovaia şi Maşcăuţi în baza cărţilor domneşti, planurilor topografice, cărţilor de hotărnicie şi atestărilor de teren. În cărţile domneşti mai vechi la care vom face referinţă, modul de desemnare a hotarului este foarte vag. Cartea de întăritură hotărniceşte seliştea Stogişte (1576): locul se afla la răsărit, în faţa satului Golăeşti, „unde merghe locul spre Lucaşeuca şi unde cade Lucaşeuca în Răut, şi în faţa Lucaşeucăi, la gura Ivancei, iar de acolo la asfinţit, şi de acolo la obârşia Ivăncii, şi de la obârşia Ivăncii în dreptul locului de sub făget, şi de acolo pe sub făget la vale, unde se împreună hotarul cu Maşcăuţii dinspre asfinţit, cu loc de moară, unde se numeşte moara lui Mihăilaş”[40]. La fel de sumar apar descrierile localităţilor Trebujeni (1591) şi Golăeşti (1603), „alt loc la capătul peşterilor, mai sus de Orheiul Vechi, unde cade drumul spre Orhei în Răut, pe din sus de chişinăul din stâncă, de ceea parte a Răutului dinspre Nistru”[41]. Ca mărturie fie a acestei departajări, fie a uneia de mai târziu, pe marginea stâncii a rămas încastrat un stâlp de mai puţin de un metru înălţime, cu un semn, „III”, imprimat pe una din feţele lui late. În zapisul de danie de la 1667 al lui Dionisie Portărescul se află o precizare privind pământurile dăruite: „din moşia satului, din vaduri de mori pe râul Răut, din pământuri arabile şi fânaţ, peşteri, stânci din jurul satului Trebujeni”[42]. Dar la 1668, când s-a încercat precizarea hotarului săliştii

[40] **M.E.F.**, vol. I, p. 92-93.
[41] *Ibidem*, p. 150-151.
[42] *Ibidem*, vol. VI, 1677, p. 103.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Peştere nu s-a mai reuşit[43]. Lipseau prea multe dovezi ale hotarelor şi oameni care să le fi memorizat.

Mult mai amănunţit apare descris hotarul moşiei Maşcăuţi, la 1616. Din cauza invaziei tătarilor s-au pierdut vechile documente pe care localnicii le aveau de la Ştefan voievod cel Bătrân şi boierii hotarnici au hotărnicit ocina Maşcăuţi „după hotarele vechi din jur şi după împărţeala lor”[44]. Au identificat hotarul după multe vechi pietre de hotar, văile pârăiaşelor, drumuri, poduri, mori, copaci, fântâni, pădure, râpă, mormintele tătăreşti, altarul vechii biserici, cursul Răutului etc. Documentul aminteşte altarul bisericii de piatră de lângă caravan seraiul promontoriului Peştera (Orheiul Vechi) sau, mai drept, ruinele ei. Mai jos de ea, în locul numit de săteni *Ţintirimul cailor*, a stat o piatră de hotar până prin anii ’70 ai secolului al XIX-lea. Aceasta avea o singură cruce, pe latura de răsărit, adică din direcţia de unde venea hotarul.

Un document de la 1617[45], vizând aceeaşi problemă a Maşcăuţilor, repetă însemnele din documentul precedent, dar apropie toponimele de altele care pot fi regăsite pe un plan al satului Maşcăuţi de la mijlocul sec. XIX (anul n-a putut fi identificat din cauza deteriorării ei)[46]. Probabil în cartea de întăritură de la 1616 au fost folosite toponime din documentele străvechi, iar în cea ulterioară ele au fost redactate în conformitate cu cele aflate în uz. Astfel, în loc de podul lui Eftimie apare podul lui Aftene, podul lui Miculcean a devenit podul lui Neculce, fântâna hoţului a devenit a furilor. Confruntând hotarul de pe hartă cu cel semnalat de cărţile domneşti, vom observa că el nu s-a schimbat prea mult în decursul secolelor. Pe hartă, pietrele hotarului mare al moşiei satului sunt însemnate cu cerculeţe, dar noul hotar al moşiei lui Ion Sârbu are însemnate pietrele de hotar cu acelaşi semn grafic, susţinut de inscripţia „kameni”. Cuvântul apare scris de nouă ori, doar pe o singură latură a moşiei, cea care formează o dreaptă, frântă doar în două locuri. Pe celelalte laturi, care sunt destul de zigzagate, figurează doar semnul grafic al pietrelor de hotar. E greu să afli o motivaţie de ce măsurătorul de pământ a dublat informaţia doar parţial, pe o singură latură. Probabil aceasta era cea care avea mai multe probleme, ea fiind cea mai lungă. Vom observa că documentul nu aminteşte de bouri, ci doar de copaci şi se referă cel mai frecvent la

[43] *Ibidem*, vol. V, p. 207-208, 211-212.
[44] *Ibidem*, vol. I, p. 297-302.
[45] *Ibidem*, p. 324-327.
[46] Nr. 2983 din colecţia Muzeului Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală din Chişinău.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

pietre de hotar vechi, lucru firesc, pentru că locurile sunt bogate în piatră şi acest material conferea mai multă rezistenţă în timp însemnelor de hotar.

Din documentele vremii, rezultă că stâlpii şi pietrele de hotar sunt destul de timpuriu intrate în uzul delimitării moşiilor. Important este că cele mai vechi documente denotă deja acţiunea de confirmare a pietrelor de hotar existente, nu de instalare a lor.

Când se puneau stâlpi de piatră ca semne de hotar, sub ei se mai îngropau cărbuni şi hârburi sau prund şi cenuşă – care erau probe sigure că aceşti stâlpi sunt de hotar. Uneori, doar prezenţa acestor atribute, în lipsa stâlpilor sau a pietrei, era o probă suficientă că pe acolo trecea linia de hotar. Pietrele fără aceste semne însoţitoare erau numite „viclene”[47].

În cercetările de teren întreprinse în împrejurimile satului Zamcioji de către protoiereul Emanuil Brihuneţ, dintre doi stâlpi de hotar despre care povestesc localnicii, a identificat unul masiv, aflat în sectorul de pădurice dintre Zamcioji şi Copileni. Piatra era culcată la pământ şi pe singura latura lată, care a putut fi văzută, are scrijelate cinci cruciuliţe amplasate astfel ca să formeze o cruce imaginară. O mărturie hotarnică a satului Copileni făcută la 10 aprilie 1815 aminteşte despre fixarea hotarelor în această parte cu pietre[48].

Fig. 2. Stâlp de hotar (?) de lângă autostrada Chişinău-Ciniseuţi

Din imaginile publicate vom observa că au fost atestate două tipuri de stâlpi de hotar. Primul dintre ele, are două feţe mai late şi două mai înguste şi atunci fie numai pe părţile late sau şi pe acestea şi pe cele înguste apar semne. Semnele păstrate mai bine în spaţiul nostru sunt cele ale crucii (fig. 2). Fie că ele au fost mai frecvente, fie că oamenii s-au temut de acest semn şi le-au scos de la locul lor. În textele vremii apare sintagma „s-au pus hotar cu cruce”. Un stâlp de hotar cu semnul crucii a fost atestat de protoiereul Emanuil Brihuneţ în vatra comunei Cortin (Comrat). Localnicii ştiu rostul stâlpului. Celălalt tip de stâlp nu are feţe prelucrate, este aşa numitul

[47] L. T. Boga, *op. cit.*, vol. XX (*Mărturii hotarnice*, 1602-1814), p. 6.
[48] **A.N.R.M.**, Fond 37, inv. 2, U. P. 79.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

bolovan de piatră (cei din Roşietici şi Căzăneşti), dar şi cei din vetrele satelor Drăsliceni, Brăneşti, Maşcăuţi, care fie că au avut careva semne şi acestea au dispărut cu anii, fie că serveau ca semne prin ceea ce reprezentau – o stavilă verticală mare, bine observată din toate părţile la acea vreme (fig. 3).

Fig. 3. Stâlp de hotar; Rogojeni, Floreşti

În 1649, pentru a hotărnici o jumătate din satul Vascăuţi au fost puşi numai stâlpi de piatră[49]. În 1668, la hotărnicirea părţilor de moşie din Sârcova au fost puşi mulţi stâlpi şi doar doi copaci au fost crestaţi cu semne de hotar[50]. Hotarul satului Lamanova din ţinutul Sorocii a fost delimitat cu ajutorul a nouă stâlpi de piatră şi patru fântâni[51]. Aceste exemple arată preferinţele celor care fixau hotarele pentru obiecte marcatoare rezistente, aflate din prisosinţă în partea locului.

Planurile topografice, cu câteva excepţii, nu au legendă. Pe ele stâlpii de hotar sunt însemnaţi cu un cerc, fântânile sunt reprezentate cu două semne: un cerc circumscris în pătrat de culoare albastră (Iablona) sau un cerc albastru însoţit de cuvântul respectiv (Maşcăuţi), ceea ce face dificilă identificarea lor. Planul satului Gura Căinarului (1902) are desenate şapte pietre de hotar, dar conţine cuvântul „piatră” o singură dată. Pe planul moşiei răzeşeşti Prisaca din 1873 este scris de opt ori cuvântul „piatră” pe linia hotarului, acesta apărând alternativ cu semnul ei grafic, repetat de mai multe ori.

Pe linia hotarului sunt şi morminte. Precum se ştie, conform vechilor credinţe, sinucigaşii erau înmormântaţi la hotar. Se credea că dacă cineva dintre ei ar fi îngropat în cimitir, nu va ploua doi-trei ani[52]. Mormintele lor erau altfel consemnate decât ale celorlalţi răposaţi. Adeseori li se punea o piatră de mormânt. Treptat mormintele erau incluse într-un circuit al practicilor magice, pentru a se neutraliza intenţiile agresive ale celui înmormântat. Alteori, hotarul era tras spre pietrele funerare existente deja. Pentru că şi pe vremuri, ca şi acum,

[49] **M.E.F.**, vol. IV, p. 205-207.
[50] *Ibidem*, vol. V, p. 232-233.
[51] *Ibidem*, p. 127-128.
[52] Burlăneşti, Edineţ, inf. Emilia Pleşan, n. 1927; Vădeni, Soroca, inf. Elena Cuşnir, n. 1930; Alexandru Furtună, *Tradiţii etnofolclorice*, în *Cornova*, p. 201.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

oamenilor morţi în câmp, pădure sau râu li se ridica cruce pe locul unde şi-au dat sufletul. Hotărniciile referitoare la teritoriul numit actualmente Orheiul Vechi amintesc şi morminte tătăreşti, adică un cimitir. Fireşte, pietrele mai mici au dispărut cu timpul, dar cele masive au rezistat. După câteva legende înregistrate în Trebujeni, Orhei, rezultă că şi trădătorii erau îngropaţi la hotar[53].

Există mai multe afinităţi între hotare şi morminte – toate reglementează accesul dintr-un spaţiu în altul; în cazul mormântului, acestea controlează trecerea dintr-o lume în cealaltă. Prin pietrele de hotar şi cele de mormânt se oprea în mod magic trecerea. Piatra, spre deosebire de lemn, fiind considerată în mentalitatea arhaică şi tradiţională neînsufleţită, trebuia să oprească accesul nedorit[54].

Adeseori, pentru conturarea hotarelor erau luate ca reper şi curganele aflate pe linia de demarcare. Planul topografic al satelor Frigeni şi Oiceni (1891) cuprinde cinci; cel al satului Burghelea-Soci (1909) are pe latura est-sud a hotarului patru; tot patru sunt şi pe planul moşiei Alexăndreni, Făleşti (1876); pe cele ale moşiilor Soltoi, Dănuţeni, Beileşti, Oiteni, Ţuţora (1871) figurează câte două morminte, tot două sunt însemnate pe cel din Chiselia etc[55]. Identificarea curganelor din morminte este destul de dificilă. Pentru că atunci când pe planuri e scris ruseşte „moghila”, nu înseamnă neapărat mormânt, ci poate fi şi curgan, adică movilă în expresie locală. Un exemplu elocvent în acest sens este schimbarea numelui lui Petru Movilă în Moghila când a devenit mitropolitul Kievului. Iar în documente, curganele apar sub numele de movile. Spre exemplu, hotarele dintre Peresecina şi Copileni treceau pe movilele tătăreşti.

---

[53] Inf. Andrei Nour, născut 1909, înregistrare din 1976. Susţine că pe piatra trădătorului era scris că numai în acel loc se poate face rău; a se vedea şi Gheorghe Remenco, *U istokov prekrasnogo*, Chişinău, 1975; Nicolae Chetraru, Isac Rafalovici, *Comoara pârcălabului Gangur*, Chişinău, Tiragetia, 2002, p. 87-88. Cu tot respectul pentru autorii acestei ultime cărţi, de dragul adevărului ştiinţific, trebuie să avertizăm cititorii că ea conţine o ficţiune privind vulturul bicefal folosit ca semn de hotar la Orheiul Vechi. A confirmat acest lucru arheologul Nicolae Chetraru când l-am rugat să precizeze faptele descrise. Arheologii n-au descoperit un stâlp cu inscripţie („Meja” – „Hotar”) şi cu un vultur bicefal pictat cu vopsea neagră, nu l-au rostogolit de pe stâncă în apa Răutului, cum scrie în carte. Dar e simptomatic însuşi faptul că s-a recurs în acest mod la un însemn de hotar, ceea ce denotă insuficienta cunoaştere a domeniului.

[54] Eugen Bâzgu, *Semnificaţiile mito-simbolice ale pietrei în gândirea populară românească*, în „Destin românesc”, Chişinău – Bucureşti, nr. 3, 2001, an. VIII, nr. 31, p. 116-119.

[55] Nr. 3361-3363 din colecţia Muzeului Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Între semnele naturale utilizate pentru marcarea hotarelor apar frecvent şi copacii singulari sau pâlcurile de copaci. Se recurgea la arbori pentru că ei constituiau una din bogăţiile principale ale ţării şi aveau o viaţă relativ lungă. Modul de însemnare a copacilor hotarnici era înfierarea sau scrijelirea pe ei a bourului-stemă a Moldovei sau a semnului crucii. Primele menţiuni ale bourilor apar pe la mijlocul secolului al XV-lea – „unde sunt bouri pe copaci”[56]. În hotarnica moşiei Căbăeşti (1619-1620), figurează ca bouri de hotar mai mulţi copaci: fag mare, tei mare, stejar, ulm, arţar. Iar în întreaga Moldovă, între copacii însemnaţi mai figurează arinul, carpenul, paltinul, jugastrul, bradul, plopul, părul pădureţ, cireşul etc[57]. Frecvenţa fiecărei esenţe este diferită. Într-o carte de întăritură a moşiei Nişcani, stejarul figurează de patru ori, teiul de două, iar frasinul şi arţarul o singură dată. În documentele care vizează realităţi istorice din jurul Orheiului Vechi, ulmul apare cel mai des în această ipostază. Până acum două decenii lângă pădurea Selitra de lângă Trebujeni era un ulm bătrân-bătrân, fără scoarţă, care pe vremuri servea ca semn de hotar. Localnicii numeau acest loc *Ulmu*. Nu departe de Dănuţeni, la cheutoarea cu moşia Budeşti, apare pe hartă toponimul *Stejarii*. Anume stejarii erau folosiţi cel mai des ca semne de hotar, ei fiind cei mai longevivi şi mai răspândiţi copaci în spaţiul nostru.

Privitor la tehnicile însemnării limbajul, documentelor este foarte laconic: „un bour ce s-au făcut dintr-un stejar în marginea dumbrăvii”[58]. Ceea ce nu ne permite să înţelegem cum erau făcute aceste semne. Dar investigaţiile premergătorilor în domeniu au relevat aceste practici. „În copac s-a desemnat un bour, ai cărui doi ochi au fost sfredeliţi, două bucăţi de cremene s-au împins înăuntru şi s-au bătut două bucăţi de lemn”[59]. Cremenea trebuia să împiedice cât mai îndelung cicatrizarea rănilor.

Un al doilea semn de hotar imprimat copacilor era cel al crucii, care se folosea mai rar: „de la stejarul cu cruce”[60], „copacii erau însemnaţi cu bour sau semnul crucii”[61]. Necesitatea introducerii ei a fost dictată de intensificarea nedreptăţilor în menţinerea corectă a hotarelor.

---

[56] **M.E.F.**, vol. I, 1446, p. 13-16.
[57] *Ibidem*, p. 345-347.
[58] *Ibidem*, p. 172.
[59] Nicolai Grămadă, *op. cit.*, p. 69.
[60] **M.E.F.**, vol. I, p. 96.
[61] L. T. Boga, *op. cit.*, p. 6; Gheorghe Burlacu, *op. cit.*, p. 518.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

În documente se întâlneşte şi sintagma „carpen însemnat”, „brad însemnat”, „arin însemnat” care poate fi ceva deosebit de bour, căci în acelaşi text apare şi „tei cu bour”[62]. Despre aceste însemne Gheorghe Burlacu scrie: „tot crestare şi încrestare se numea şi facerea altor semne (litere, cifre) pe stâlpi sau copaci”[63]. Hotarnicii aveau un tipar de fier cu efigia Moldovei care, după ce era înfierbântat în foc, era aplicat pe arbori, stâlpi ca aceştia să devină bouri. Dar, de cele mai multe ori, efigia era scrijelită cu dalta sau toporul pe copac, stâlpul, bolovanul sau stânca de piatră. Acestea tot deveneau bouri, iar documentul preciza: „s-au tăet bour”. Mai rar sunt amintite pietrele de hotar numite bouri. „Bourul reprezenta un reper „legiuit” aducând certitudinea unui hotar adevărat, veşnic şi nestrămutat; el întruchipa, de asemenea, siguranţa şi dăinuirea proprietăţii”[64]. Bourii sunt amintiţi cel mai mult în documentele din secolul al XVII-lea.

Pentru a asigura durabilitatea semnelor de hotar, adeseori, sub copacii cu bour, erau puşi şi stâlpi de piatră. Moşia satului Cobâlcin a fost însemnată în 1663 cu şapte stejari cu bouri, cu stâlpi sub ei[65]. Într-o hotărnicie a Schitului Răciula din 1799 se precizează: „au mers întâi în malul mătcii Ichelului la un stejar – au făcut un bour într-un stejar unde au pus piatră de hotar sub stejar, din care hotar au început a măsura cu funie de 10 stânjeni gospod şi stânjenul de 8 palme drept la deal spre miazăzi unde păr în zarea dealului până unde s-au împlinit 25 funii şi s-a făcut bour într-un tei, 10 funii – un bour într-un stejar, cari bour l-au făcut cheutoari acestei moşii şi supt stejar au pus şi piatră”[66].

Desigur, ne-am propus să căutăm urme ale bourilor de altădată imprimate pe vechii arbori, dar a fost imposibil să le identificăm. Este firesc, a trecut destul de multă vreme de la însemnarea lor. Sunt prea puţine şanse ca aceşti copaci să mai păstreze urmele de înfierare sau scrijelire de acum 300 de ani. Ele s-au cicatrizat treptat şi demult nu se mai observă. Apoi, o bună parte din copacii folosiţi ca semn de hotar au dispărut, pentru că la acea vreme erau deja maturi sau bătrâni, altfel n-ar fi fost aleşi pentru bouri. În alte cazuri, păstrarea îndelungată a copacilor bătrâni ar putea să se datoreze şi faptului că serveau ca semne distinctive de hotar. Aşa cum s-a

---

[62] **M.E.F.**, vol. II, p. 200-201.
[63] Gheorghe Burlacu, *op. cit.*, p. 519.
[64] *Ibidem*, p. 520.
[65] **M.E.F.**, vol. V, p. 94.
[66] Preot P. Mihailovici, *Nişcani: documente şi tradiţii*, în „Buletinul Institutului Social din Basarabia”, tom. I, 1937, p. 142.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

demonstrat, orice arbore secular aflat în raza de atenţie a comunităţilor săteşti, mai devreme sau mai târziu, devenea un exponent al istoriei orale. La fel ca şi alte mărturii ale trecutului, ei au fost raportaţi, după vechime, la marile personalităţi care s-ar fi odihnit la umbra lor. Astfel, au rămas în memoria colectivă: stejarul lui Ştefan cel Mare din Cobâlea şi stejarul lui Ştefan cel Mare din Căpriana. Dar şi „stejarul cel bătrân" din Sireţi care a servit multă vreme ca semn de hotar. Copacul se afla la capătul Poienii lui Simion Drăghici, deasupra moşiei Bivol şi avea o scorbură mare în tulpina sa groasă, pe care o cuprindeau şase oameni. În 1942 el a fost reprezentat pe sigiliul primăriei şi emblema satului[67].

În mai multe cărţi de întăritură se remarcă faptul că dregătorii nu găseau atât de uşor copacii-bouri, că semnele dispăreau cu tot cu copaci. Urmele lăsate de hotarnici pe trunchiul arborilor se cicatrizau, se astupau treptat. Uneori copacii se uscau, ardeau loviţi de fulgere sau erau distruşi de oameni. Ca să observăm cât de repede au dispărut copacii seculari din peisajul cultural al satelor în plin secol XX, vom face referinţă la cei protejaţi de stat. În 1975 erau luaţi sub ocrotirea statului 372 copaci seculari, din 405 atestaţi[68]. Comparând lista lor, se observă că cei mai bătrâni şi mai numeroşi sunt stejarii pedunculaţi, mai precis 265 arbori. Vârsta lor nu este foarte mare. Cu excepţia stejarului lui Ştefan cel Mare din Cobâlea, care avea atunci în jur de 600 de ani, şi cel din Căpriana, de peste 450, plus alţi patru de 400 ani, ceilalţi atingeau cu greu o vârstă remarcabilă. Am comparat această listă cu alta, publicată după 22 de ani, ca anexă la *Legea privind fondul ariilor naturale protejate de stat*. Între timp au dispărut stejari multiseculari: nouă (din raionul Orhei, de peste 350 ani fiecare), nouă (Nisporeni), opt (Străşeni), patru (satul Ciutuleşti), doi (Trestieni, Briceni), doi goruni (Căpriana) etc[69]. Luând în considerare mai multe toponime minore care trimit la anumiţi copaci, am putea presupune că în trecut pe aceste locuri au fost copaci importanţi care demarcau pământurile.

Un alt semn de hotar inspirat după modelul munţilor sunt movilele. Ele erau făcute astfel ca să se vadă de la una la alta, încât ridicându-te pe cea din mijloc trebuia s-o vezi pe precedenta şi pe următoarea, la fel ca în cazul pietrelor de hotar. Ca să le înscrie mai clar în cuprinsul orizontului, ridicau movile pe zarea dealului, pe malul

[67] Nicolae Olaru, *Sireţ*, Chişinău, 2002, p. 29.
[68] Iu. P. Cravciuc, B. N. Verin, I. M. Suhov, *Zapovedniki i pamjatniki prirody Moldavii*, Chişinău, Editura Ştiinţa, 1976, p. 237-259.
[69] *Legea privind fondul ariilor protejate de stat*, nr. 1538, din 25. 02. 1998.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

apelor, la gura văilor, în lungul drumurilor. Era o vizualizare permanentă a acestor însemne, asigurată de la distanţă. Mărturii valoroase ale acestor însemne de hotar sunt gravurile lui I. G. Muntz realizate în anii 1781-1784 în bazinul Nistrului. Autorul a surprins mai multe movile pe crestele dealurilor, iar în lungul drumului – stâlpi de piatră nu prea înalţi, care se deosebesc de crucile de piatră, fixate şi ele[70]. Unele sate, neavând la îndemână alte posibilităţi de marcare a hotarelor, foloseau numai movilele pe care le ridicau din ţărână. Astfel, „în anul 1859 pământurile moşiei Mingir au fost demarcate de cele ale moşiei Tomai prin nouă movile, de cele ale moşiei Cuhurlui prin cinci, Ceadâr prin 10 şi Horjeşti prin 6. Movilele erau, de regulă, făcute pe crestele dealurilor. Uneori de la o movilă la alta era trasă o brazdă”[71].

4. Interpretarea textelor

Cele mai vechi surse clare despre hotare sunt cărţile domneşti. Scrise într-un limbaj specific vremii, ele confirmau juridic dreptul proprietarilor asupra unui teritoriu. Textele istorice vizând practica împărţirii pământului şi luării în stăpânire sunt mărturii ale gândirii imaginare. Jacques le Goff susţine că documentele cu care lucrează istoricul pot conţine toate, fără îndoială, o doză de imaginar. Cu atât mai mult, „cel mai prozaic dintre hrisoave poate fi comentat din punctul de vedere al conţinutului în termenii imaginarului”[72].

În secolele XV-XVIII, dată fiind puţina utilizare a scrisului, deoarece cultura noastră continua să fie preponderent orală, orice scriere căpăta valenţe deosebite. Orice scriere şi, întâi de toate, documentele domneşti se numeau cărţi. Cine avea carte avea şi pământuri. De unde a apărut şi zicala *Ai carte, ai parte*. Textul unei asemenea cărţi era foarte codificat. „Formulele din protocolul iniţial, clauzele finale, datarea, lista martorilor, ca să nu mai vorbim de textul propriu-zis, reflectă, pe lângă situaţii concrete, şi un mod de imaginare a puterii stăpânitoare, a societăţii, a epocii, a justiţiei etc”[73].

Să ne oprim puţin asupra interpretării acestor texte, pentru a releva instrumentarul cu care se opera în procesul elaborării lor. Deja pe

---

[70] Nr. 14522 din colecţia Muzeului Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală, în special lucrările: „Popas la drum”, „Cârciumă” şi „Popas aproape de Bender”.
[71] Mihai Gribincea, *op. cit*, p. 80.
[72] Jacques le Goff, *op. cit.*, p. 8.
[73] *Ibidem*.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

vremea lui Alexandru cel Bun şi Ştefan cel Mare o carte de danie sau întăritură avea o structură bine elaborată, care cuprindea esenţa actului legalizat şi toate însemnele legalizării, specifice vremii, pentru ca faptul să capete cea mai mare putere. În acest scop, la începutul documentului domnitorul se nominaliza, precizând că are puterea supremă în stat şi o deţine de la Dumnezeu. Spre exemplu, cele mai vechi dintre ele încep cu formula „Din mila lui Dumnezeu" (în primul volum din seria **M.E.F.** formula a fost tradusă prin „Cu mila lui Dumnezeu"). Ştefan cel Mare a introdus şi al doilea început: „În numele Tatălui şi al Fiului, şi al Sfântului Duh, Sfânta Troiţă". Cel mai frecvent a fost utilizată totuşi formula „Din mila lui Dumnezeu". Prin ea domnitorii invocau şi participarea puterii divine la elaborarea actului, trecând-l astfel sub incidenţa puterii absolute. Apoi, arăta că aceasta este voia sa, a copiilor săi şi a fraţilor săi, credinţa tuturor boierilor moldoveni mari şi mici, martori la elaborarea documentului. Încât decizia devenea autentificată de toţi cei care aveau dreptul de a decide, eliminându-se în acest mod motivele reinterpretării faptului săvârşit. Pe atunci primeau sate cei care slujeau instituţia domnească „cu dreaptă şi credincioasă slujbă". Motivul fiind amintit în două locuri ale documentului, la început când se preciza de ce i se dă cuiva pământul în cauză şi ulterior când se reamintea caracterul imuabil al documentului. Imediat după fraza care preciza teritoriile dăruite sau întărite, se recurgea la o dimensionare în timp a faptului săvârşit. Pământurile deveneau ale celui nominalizat „în vecii vecilor şi copiilor lui, şi nepoţilor şi strănepoţilor lui, şi răstrănepoţilor lui / întregului neam al lui/, / cine va fi mai îndeaproape / în vecii vecilor şi niciodată neclintit"[74]. Astfel, faptul era înscris şi în dimensiunea viitorului. Recursul la înveşnicirea lui era susţinut şi de argumentarea temporală a trecutului. Când se amintea despre hotare, se preciza: „şi au întărit hotarele vechi, pe unde au fost din veac", „pe unde au hotărnicit şi au folosit din veci" sau „după hotarele vechi, pe unde din veci au folosit". Apoi era vizată dimensiunea viitorului: „iar după a noastră viaţă, cine va fi domn dintre copiii noştri sau din neamul nostru sau pe cine Dumnezeu va alege să fie domn al Ţării noastre, al Moldovei, acela să nu strice a noastră danie şi întăritură, ci să le dee şi să le întărească, fiindcă le-am dat şi le-am întărit"[75]. Operând cu aceste formulări se conferea mai multă validitate faptului săvârşit, certitudine, siguranţă. Sedentarismul traiului

[74] **M.E.F.**, vol. II, 1420, p. 29.
[75] *Ibidem*, p. 320.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

comunităţilor săteşti solicita garanţii de durată oricăror schimbări operate în sistemul de proprietate funciară. Cartea era adresată tuturor „celor care o vor vedea sau o vor auzi citindu-se”, aici oralitatea culturii fiind foarte transparentă, adică de prescripţiile cărţii trebuiau să ţină cont toţi.

Dar nici aceste garanţii nu erau suficiente. Deja la 1407, pentru a spori puterea documentelor şi a impune imuabilitatea lor se recurgea la forţa blestemului scris, procedeu care ulterior va deveni destul de frecvent în texte. Blestemul este un act de magie verbală de mare forţă în culturile tradiţionale. „Iar dacă alt domn le va clinti fără vină, acela să fie blestemat de Domnul Dumnezeu şi de preacurata lui maică, şi de 12 sfinţi şi fruntaşi apostoli, şi de 318 sfinţi părinţi de la Nicheia, şi de toţi sfinţii”[76]. Alt blestem este şi mai dezvoltat: „iar cine va încerca să risipească a noastră danie şi tocmeală, unul ca acela să fie blestemat, şi de trei ori blestemat de Domnul Dumnezeu, şi de arhistrarul Mihail şi Gavriil, şi de alte fără trup puteri, şi de curatul şi slăvitul proroc, şi protopărinte, şi botezătorul lui Hristos, Ioan, şi de 12 apostoli”[77]. În general, blestemul este legat de Biblie; cele invocate de cărţile domneşti, uneori şi de zapise, au aceeaşi sorginte religioasă.

La sfârşitul textului cărţii, pentru credibilitate, „pentru mai mare întăritură” era numit cel care a scris documentul, alteori el adăuga partea sa de legământ: „şi eu încă mi-am pus iscălitura me să hie de mare credinţă”; era precizat faptul că se atârnă pecetea domnitorului şi se scria data. Cartea scrisă în acest mod era inclusă imediat în categoriile totale ale timpului: trecut, prezent, viitor; era trecută sub incidenţa puterii absolute: divine, politice, succesorale; era adresată tuturor celor care aveau anumite atribuţii la document sau puteau avea pe viitor. Toate cele stipulate în ea erau incluse în parametrii eternităţii.

Dar creşterea demografică, dezvoltarea tehnicii şi a relaţiilor sociale în contextul desacralizării vieţii, duceau iminent la fărâmiţarea moşiilor şi schimbarea tot mai frecventă a hotarelor. Pentru a evita mărturiile false, la confirmarea şi întărirea hotarelor se citeau cărţi de blestem. În 1740 târgoveţii din Chişinău au împresurat moşia Buiucani; pentru a reconstitui vechiul hotar „am chemat târgoveţii şi pe alţi împregiuraşi, şi întâiu le-am cetit carte de blăstăm, ce-au adus sfinţia sa părintele arhimandritul, făcută asupra celora ce ar şti pe unde au îmblat hotarul vechiu şi n-ar mărturisi (…) au mărturisit cu sufletele lor pe

[76] *Ibidem*, p. 30.

[77] *Ibidem*, p. 328, 1488; p. 188-189; *ibidem*, vol. II, p. 201, 218; p. 266, 350, 1589, 1599; *ibidem*, vol. I, 1546, p. 55-58; p. 175-176, 191; *ibidem*, vol. VIII, p. 227.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

unde au ştiut că a îmblat hotarul”[78]. Blestemele erau gândite de feţele bisericeşti. Cele mai grele erau scrise în cărţile de blestem făcute de reprezentanţii Bisericii. Iată un fragment din cartea de blestem făcută de arhiepiscopul şi mitropolitul Sucevei împotriva celor care ar dori să intre în moşia mănăstirii aflată în Buiucani, pe Bâc, sau ar cunoaşte şi tăinuiesc pe unde merg cu adevărat hotarele moşiei: „unii ca aceştia, toţi împreunî, să fie blestemaţi şi afurisiţi de Domnul Dumnezeu şi de precurata maică a sfienţiei sale, de 12 sfinţi verhovnici apostoli, şi de 318 părinţi de la Nicheia; fierul, pietrele, lemnele să putrezească şi să se risipească, iară trupurile lor să stea întregi, partea lor să fie cu Iuda (...) şi în viaţa lor procopseală să nu aibă şi iertare să nu fie; şi de smerenia noastră să fie afurisiţi şi daţi anafemei maranafa”[79]. Oamenii se temeau de aceste cărţi, iată de ce uneori chiar dacă erau siguri de mersul hotarelor, evitau s-o primească: „în frica lui Dumnezeu au arătat hotarele moşiei „neprimind carte de blestem”[80].

Hotarele şi cele hotărâte trebuiau să rămână imuabile. „Iar cine va îndrăzni să distrugă şi să strice a noastră danie şi aşezare să nu fie iertat de domnul Dumnezeu”. Cine muta hotarul „cu puterea sa” era amendat. Cu toate aceste asigurări, încălcarea hotarelor devenea o practică cotidiană şi judecăţile pentru recuperarea pământurilor deveneau interminabile. De atunci a rămas vorba *Un sac de hârtie şi un petec de moşie* care se spunea despre răzeşii nevoiţi să-şi apere pământul prin judecăţi.

Erau respectate şi alte condiţii care ar fi trebuit să garanteze rezistenţa actului săvârşit. La porunca domnitorului, dregătorii (pârcălabii, vătavii, căpitanii de margine, în postură de hotarnici etc.) se ocupau de stabilirea sau restabilirea hotarelor. Ei aduceau şi citeau cartea domnească cu porunca domnitorului, iar la procesul de hotărnicire erau invitaţi toţi megieşii cei care aveau ca dovadă a moşiilor cărţi, alţi proprietari vecini ca martori, numiţi „oameni buni şi bătrâni”, „toţi răzeşi şi împrejuraşi”. Aceştia trebuiau să mărturisească despre corectitudinea hotarelor pe ce aveau mai scump – pe sufletul lor,

[78] *Ibidem*, vol. VIII, 1740, p. 155.
[79] *Ibidem*, vol. I, p. 340.
[80] *Ibidem*, p. 345; de teama unei astfel de cărţi, în 1783, când încheiau hotărnicia moşiei Iurceni, hotarnicii au fost nevoiţi să facă parte unui preot „ca să nu se împărtăşească cu blestem”, deşi acesta nu avea alte documente asupra pământului revendicat. A se vedea Aurel V. Sava, *Răzeşia Iurcenilor*, în „Anuarul Institutului Social Român din Basarabia”, tom. I, Chişinău, 1937.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

de care se îngrijeau atât de mult fiind buni creştini: „dacă am văzut atâţia oameni buni şi bătrâni, mărturisind cu sufletele lor”. Sau: „au adus 24 de oameni buni şi bătrâni şi au jurat pe sfânta evanghelie”. Ajutaţi de aceşti martori, hotarnicii trebuiau să hotărnicească „după cum va fi mai drept”, „după cum veţi găsi cu dreptate după sufletele voastre şi cu oameni buni şi megieşi aşa să tocmiţi şi să hotărniciţi semne”. Incertitudinile la marcarea şi măsurarea pământurilor, perenitatea documentelor care autentificau dreptul de proprietar, condiţiile istorice vitrege păstrării oricăror mărturii documentare şi însemne de hotar complicau corectitudinea întreţinerii hotarelor. Bătrânii care cunoşteau în virtutea tradiţiei educaţionale semnele de hotar, pentru că au fost bătuţi de mici sau păruiţi pe la semnele de hotar, ca să nu le uite când vor creşte mari şi să le respecte, mergeau reconstituindu-le treptat pe linia vechiul hotar cu o brazdă de pământ pe cap, luată tot de pe hotar, săvârşind *jurământul cu brazda pe cap.* Tot ei jurau înaintea domnitorului când acesta judeca privind autenticitatea sau strâmbătatea anumitor hotare. Conform *obiceiului pământului* erau convocaţi 12 sau 24 de jurători pentru a elucida o contradicţie sau o pretenţie teritorială, ceea ce implica un mare număr de oameni cu memorie bună. Sau jurau la judecată cu traista cu pământ pe cap, pământ adus tot de la hotarul în cauză. De la aceste obiceiuri străvechi îşi au originea zicătorile *A veni cu traista în cap* şi *A jura cu brazda în cap*, în semn că martorii spun numai adevărul. Se credea că dacă bătrânul va greşi semnele de hotar sau va spune neadevărul se va face brazdă de pământ, adică va muri[81]. H. H. Stahl, regretând faptul că cercetătorii mai vechi n-au fixat semnificaţiile acestei cutume, precizează: „de fapt, luarea pământului pe cap, pe grumaji, cu sau fără traistă, simbolizează blestemul pe care şi-l ia pe cap cel care jură fals: tot pământul pe care l-a furat cu jurământ strâmb, e menit să-l apese pe cap, aşa cum simbolic îl apasă brazda pe care jură”[82]. Către sfârşitul secolului al XVIII instituţia *oamenilor buni şi bătrâni* jurători şi îndreptători de hotar începe să piardă din importanţă. A început să se pună accent pe cărţile de blesteme, pe jurământul făcut pe cărţile sfinte în biserică, pe scrierea multor documente doveditoare de drepturi asupra pământului.

Era foarte mare responsabilitate să împarţi pământul, precum şi să faci dreptate în cazuri de încălcare şi de îndreptare a hotarului.

---

[81] *Proverbe şi zicători*, Chişinău, Editura Ştiinţa, 1981, p. 69.
[82] H. H. Stahl, *op. cit.*, p. 187.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Memoria colectivă, în principal memoria bărbaţilor, era garantul acestei corectitudini. Cel care a participat la aceste măsurări era suspectat de greşeli toată viaţa. Dacă înainte de moarte se chinuia mult, pentru a-i uşura chinurile, i se aducea în cameră o prăjină sau alt instrument cu care a măsurat pământul, ca să i se ierte eventualele greşeli[83]. Până şi despre Alexandru Macedon, cel care a cucerit imense teritorii, se credea că a murit pentru că a participat la măsurarea pământului[84]. Pământul era considerat sacru şi orice acţiune privind împărţirea, hotărnicirea, reactualizarea hotarului lui intra sub incidenţa ritului. Consemnarea, consacrarea, apărarea limitelor hotarului, dar şi comunicarea celor hotărnicite, toate erau multiplicate în mai multe limbaje, coduri, semne, simboluri, apoi corelate, articulate, pentru a da trăinicie celor hotărâte.

Numai o parte dintre documente precizează foarte concret hotarele, atunci când stabilirea lor sau reconstituirea implica anumite dificultăţi. Marea majoritate a lor sunt foarte simple. Porunca domnească privind schimbările din interiorul marelui hotar al localităţilor era un îndemn ca localnicii, principalii păstrători ai memoriei colective să se implice în precizările teritoriale. Hotarele şi semnele de hotar erau considerate de neatins, încât şi oamenii uitau de semnele care le marcau.

Toate aceste prescripţii aveau ca scop dimensionarea în timp a hotărnicirii, apărarea hotarelor, înscrierea acestui fenomen în ritmurile specifice culturii tradiţionale de păstrare îndelungată a celor înfăptuite.

5. În loc de concluzii. Hotarul ca margine a spaţiului culturalizat

Prima funcţie a hotarelor statului, satului, dar şi a moşiei sau a ocinelor sale consta în a demarca un teritoriu ca proprietate, în cadrul căruia comportamentele proprietarilor şi străinilor trebuiau să difere substanţial. Concomitent cu aceasta, hotarul are şi multe funcţii simbolice. El este bivalent: desparte şi uneşte, este sfârşit şi început, este profan, dar prin el se reactualizează sacrul. Treptat, hotarul cumulează însemnele difuzate de centru, devine exponentul întregului pe care-l apără şi reprezintă.

Mitologia populară, generată de mentalitatea mitică, construită,

---

[83] T. T. Burada, *Datinele poporului român la înmormântări*, în *Opere*, Bucureşti, 1978, p. 22. Pământul mai era măsurat cu funia, otgonul, lanţul de fier, lanţuhul a căror mărime avea la bază stânjenul cu lungimea de 8 palme domneşti.

[84] Elena Niculiţă Voronca, *op. cit.*, p. 298.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

la rândul ei, pe un număr finit de principii mitice devenite modele de gândire arhetipală, a rezervat hotarelor semnificaţii foarte importante, construite în relaţie cu centrul. După Mircea Eliade, dacă centrul oricărui spaţiu concentrează multiple semnificaţii benefice, sacre, în opoziţie cu acesta, hotarele căpătau semnificaţii profane, malefice[85]. Hotarele, ca limită spaţială, erau folosite pentru a exclude fenomenele periculoase sau pentru a atrage fenomenele dorite. Spaţiul îşi are începutul din centru şi se termină la hotar. Prin această localizare, hotarele deveneau mediatori ai lumilor. Funcţiile lor magice constau în medierea marilor conflicte rituale ale reînnoirii timpului sacru, reînnoirii vieţii sociale, afectată de marile cataclisme sau marile schimbări. Literatura de specialitate, prin contribuţia specială a lui H. H. Stahl, Ion Ghinoiu şi Andrei Oişteanu[86], propune un întreg repertoriu al practicilor magice săvârşite la hotar, pe care le vom generaliza.

Cultura tradiţională a păstrat multe fapte care denotă că pe vremuri hotarul era strict, ca de la Dumnezeu dat. Hotarul satului asigura circuitul închis al vieţii. Cei născuţi în perimetrul lui, acolo trebuiau să fie înmormântaţi, tot spre binele comunităţii. Această credinţă stă la baza obiceiul aducerii trupului celui decedat pentru a fi înmormântat la baştină sau, mai târziu, ca o reminiscenţă a acesteia, aducerea ţărânii din locul unde a fost înmormântat omul, ca un material care l-a absorbit pe cel mort. Neputrezirea, adică necontopirea ulterioară a omului mort cu pământul, era considerată un mare păcat, suspectată de rea credinţă şi invocată în blestemele grele. Înhumarea, adică localizarea celui răposat, întâi de toate în pământul baştinii, rămâne o credinţă respectată până în prezent. În cazuri de înec sau alte nenorociri, când trupul decedatului nu poate fi recuperat, apropiaţii nu-şi află liniştea până nu-l găsesc şi înhumează creştineşte.

Tot în legătură cu această credinţă, pe vremuri, se interzicea înhumarea străinilor în vatra altei localităţi. La sfârşitul veacului al XVIII-lea satul Furceni, Orhei, a refuzat să permită îngroparea unui luptător suedez sub motiv că este străin şi că „la învierea morţilor, n-o să-l recunoască băştinaşii”[87]. Dacă era periclitat echilibrul naturii, se considera că este o urmare a încălcării acestei interdicţii. Spre exemplu, când nu ploua multă vreme crucile celor veniţi de peste hotarele satului

---

[85] Mircea Eliade, *Mitul eternei reîntoarceri*, în *Eseuri*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1991, p. 15-34, 45-69.
[86] H. H. Stahl, *op. cit.*, Ion Ghinoiu, *op. cit.*, Andrei Oişteanu, *op. cit.*
[87] *Călători străini prin Ţările Române*, vol. VIII, Bucureşti, 1983, p. 355.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

şi înmormântaţi în cimitirului lui erau smulse şi aruncate pe apă, ca să plouă[88]. Crucea este simbolul universal al unirii tuturor punctelor spaţiului, este cea care întreţine comunicarea decedatului cu toate lumile universului. Odată scoasă de pe mormânt, ea îl exclude din circuitul cosmic pe cel mort. Aruncarea ei în apă are ca motiv invocarea regenerării, reînceperii unui nou ciclu vital. Conform obiceiului ţării, stăpânul moşiei plătea despăgubiri dacă pe pământurile lui era descoperit un om mort. De unde reiese, în mod indirect, că omul era răspunzător de viaţa celor care treceau pe pământurile sale. Nu se dădea voie să treci hotarul prin orice loc. Dar când oamenii erau nevoiţi să-l treacă, îşi făceau cruce, ca să nu păţească ceva rău.

La sud, când alaiul nunţii scotea mireasa din sat pentru a o duce în satul mirelui, flăcăii se întreceau până la hotar (brazdă). Invocarea anumitor fenomene dorite, precum este ploaia pe vreme de secetă, ori îndepărtarea celor nedorite, precum sunt molimele periculoase pentru oameni şi animale sau grindina – toate la hotar se făceau.

Hotarul ajută centrului să-şi menţină calităţile. El fixează linia externă a sacrului, iar indirect se afla sub auspiciile lui. Relaţia lui cu sacrul s-a stabilit în momentul întemeierii localităţii şi moşiei, când s-a tras brazda în jurul lui. El a fost apoi periodic reactualizat prin rituri atunci când se sfârşea anul şi, odată cu el, se diminua sacralitatea sau când molimele ori cataclismele afectau condiţia normalităţii vieţii din hotarele lui. Riturile practicate cu aceste ocazii denotă că prin fixarea hotarelor comunitatea tradiţională se implică în multiple relaţii. Întâi de toate, comunică cu natura. De la ea preia terenuri, asimilându-le ritual şi trecându-le sub incidenţa culturii. Marcarea hotarelor este o reglementare a comportamentelor şi faţă de natură. Odată fixate, ele nu trebuiau atinse. Puteau fi reactualizate dacă viaţa comunităţii era afectată în mod real sau magic. *Jurământul cu brazda pe cap* sau *jurământul cu traista în cap* constituie o sincronizare a memoriei omului cu cea a pământului. Ceea ce rămânea să aparţină şi în continuare doar naturii era numit în expresie medievală „loc de pustie”, în sensul pustiu de oameni, nelocuit de ei, dar aparţinând în realitate domnitorului. În expresie populară aceste locuri sunt amintite prin fraza „Ducă-se pe pustii”. Cuvintele descântecelor le amintesc numindu-le locuri pustiite, „unde glas de voinic nu se aude”, „unde voinicii nu chiuiesc”, „unde fată mare nu joacă / cosiţă nu împleteşte”, „unde cucoş

[88] Câşliţa-Prut, inf. Vitalie Orloi, născut în 1977, înregistrare din 1994.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

nu cântă", „unde biserică nu se face", „unde Dumnezeu nu se pomeneşte". Răul este trimis „peste 99 de hotare", adică într-o depărtare nedefinită, „la 99 de hotare nehotărâte"[89], într-un spaţiu neînchis de cercul apotropaic al hotarului, care poate fi niciunde. Sunt locuri neculturalizate încă, aflate în jurisdicţia maleficului.

Prin stabilirea hotarelor, comunitatea sătească intră în relaţii şi cu forţele dominante ale naturii, gratitudinea cărora o invoca mereu. Limbajul sacru al cărţilor domneşti, cărţile de blestem chemate să sporească teama pentru ignorarea hotarului, jurământul pe Sfânta Evanghelie sau în biserică sunt modalităţi mai târzii de manifestare a acestei relaţii.

Delimitările teritoriale vizează şi relaţiile cu alte comunităţi umane care locuiesc dincolo de perimetrul hotarelor localităţii date şi care sunt percepute ca o alteritate. Perceperea spaţiului natural şi a celui aparţinând alterităţii culturale este una epicentrică. Alte moşii, aparţinând satelor din jur, erau înţelese ca domenii ale străinătăţii. Astfel, prin hotarul mare care marca marginea posesiilor satului şi în care intrau: vatra unde era amplasat satul, moşia unde erau pământurile lui, pădurile şi apele (iazurile şi heleşteiele), după principiul *noi/ei*, lumea era împărţită distinct în două părţi: în spaţiul stăpânit de comunitate şi în cel al străinătăţii, aparţinând naturii şi alterităţii culturale. Cel aflat între hotarele mari ale localităţii avea trăsături esenţialmente benefice, iar cel de dincolo de hotare era considerat o sursă a maleficului, incertitudinilor, necontrolabilului.

În practica culturală aspectele cosmogonice, teogonice şi sociale ale acestui proces se întrepătrund, conferind mai multă durabilitate hotărniciei.

Spaţiul şi hotarul, ca una din limitele lui culturale, sunt percepute de colectivitate din perspectiva imaginarului. În perimetrul moşiei este creat un al doilea Cosmos, unul cultural, ca o replică a celui real. Epicentrul lui este fixat în centrul satului, devenit instantaneu şi *centrul pământului*, *axa lumii* (*axis mundi*) sau *buricul pământului* în expresie populară. El este şi epicentrul sacralităţii localităţii, spaţiul suprasaturat de sacralitate de la care spre margini, către hotare, sacralitatea este discontinuă. În raport şi în opoziţie cu centrul, hotarul este spaţiul de concentrare a maleficului, dar şi o limită spaţială în perimetrul căreia erau posibile riturile de reinstaurare a sacrului.

Hotarul a fost mereu în custodia memoriei colective: mitice, folclorice, istorice. Memoria colectivă, conform aprecierii lui H. H.

[89] Artur Gorovei, *Folclor şi folcloristică*, Chişinău, Editura Hiperion, 1990, p. 174-175.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Stahl, durează atâta vreme cât durează adunarea efectivă, în obşte, a tuturor membrilor colectivităţii[90]. Dificultăţile cu care sunt reconstituite acum aceste repere, denotă în mod indirect neputinţa comunităţilor de a reactualiza anumite straturi ale memoriei colective. Este o realitate confirmată în mai multe domenii ale memoriei colective. Dintre toate ariile spaţiului cultural românesc, acesta pare să fie cel mai mult marcat de refuzul de a recurge la memorie. Refuzul poate fi un rezultat al schimbărilor continue provocate de multele evenimente istorice care s-au produs în acest spaţiu. Presiunea lor a afectat continuitatea memoriei, au favorizat perpetuarea unei memorii selective, superficiale. Sau, poate, la crearea ei a acţionat o mai veche atitudine faţă de pământ când el era al tuturor, la fel ca apa. Dar pământul a început demult să fie stăpânit, moştenit, ceea ce a generat o atitudine controversată faţă de acest proces, exprimată şi de H. H. Stahl: „mentalitatea profund devălmaşă a satelor noastre păstrează, până aproape în zilele noastre, unele trăsături direct ostile împotriva acestor limite de proprietate, fie ele garduri sau haturi. Un întreg folclor se creează pentru a exprima acest sentiment duşmănos proprietăţilor sau, mai bine zis, a ocinilor”[91]. Persistenţa acestei atitudini faţă de întregul, reprezentat de sat, ar putea fi un argument indirect privind existenţa mai îndelungată a acestei stări comunitare faţă de cea a pământurilor împărţite pe moşii.

În satele de răzeşi şi mazili: Rudi, Nişcani, Seseni, Ţâra, Hirişeni, Cenuşa etc. memoria colectivă este mai puternică decât în satele de ţărani. În primele se ţine bine minte vechea împărţire a moşiei pe bătrâni, cine sunt descendenţii pe bătrânie. Spre exemplu, la Rudi, am atestat singurul uric din Republica Moldova păstrat în mod privat. Este o relicvă din 23 noiembrie 1470, şi se păstrează în familia medicului Nicolae Rudi. Cartea de întăritură reprezintă un pergament de aproape un metru pătrat, de culoare roz pal pe partea interioară, mai bine păstrată, pe care scrie cu litere cafenii în slava veche. În josul paginii stă sigiliul. Anume aceste sate au reuşit altfel să-şi păstreze şi pământurile şi celelalte bogăţii.

Chiar dacă prin fixarea hotarelor se consfinţea juridic o realizare recentă sau se confirma una mai veche, reactualizându-i-se temeiurile, toate limbajele antrenate în surprinderea şi dimensionarea temporală a acestor realizări, semnele de hotar, textele scrise sau planurile

[90] H. H. Stahl, *op. cit.*, p. 80.
[91] *Ibidem*, p. 184.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

topografice erau în egală măsură adresate şi urmaşilor, pentru că se urmărea rezistenţa în timp a celor legalizate. Astfel, prezintă interes cum erau codificate mesajele către urmaşi, ca să fie înţelese şi respectate. Textele literare sunt elaborate după tipare ale vremii, conţin mesaje codificate după anumite reguli, pentru ca să fie mereu clar percepute. Ele constituie o probă de modelare semiotică a mesajelor, care se doreau a fi înţelese şi respectate peste veacuri. Este un exerciţiu semiotic exersat în spaţiul nostru pe parcursul mai multor secole, care, deşi a respectat tiparele tradiţionale, pentru a fi util domeniului, a fost nevoit să se adapteze, ca să facă faţă solicitărilor sociale. Iată de ce limbajul şi structura cărţilor domneşti şi a ispisoacelor din diferite secole sunt diferite. Ele erau complementare obiceiurilor ţării privind păstrarea şi reglementarea hotarelor.

Pe vremuri, hotarele şi însemnele lor au constituit o sursă inepuizabilă de conflicte, neînţelegeri şi judecăţi menţinute de-a lungul deceniilor, din generaţie, în generaţie. Verificate mereu, până la mijlocul secolului al XX-lea, mai târziu, ca rezultat al colectivizării, ele au devenit greu de identificat fie şi ca un exerciţiu al conştiinţei istorice a localnicilor. Semnele de hotar, cândva foarte rezistente, alese special ca să fie repere sigure peste ani, n-au fost documentate ca imagine de cercetătorii istoriei acestui spaţiu, inclusiv de cei ai istoriei localităţilor. Au rămas în istorie hotarele renumite: hindichiul lui Halil-Paşa, Valul lui Traian, satele din ţinutul Hotărniceni care erau ca hotar între tătari şi moldoveni.

Cele analizate permit evidenţierea a trei etape de fixare a hotarelor în practica tradiţională. În prima etapă, dominau relaţiile dintre comunitate şi natură, comunitate şi divinitate. Nu existau semne speciale de hotar, linia separatoare stabilită pe semnele naturale fiind considerată sfântă. Hotarele erau sub auspiciile mitului, *obiceiului pământului,* domnitorului. În cea de-a doua etapă, intervenită după scăderea ponderii sacralităţii în conştiinţa socială, pe lângă însemnele naturale folosite anterior, s-a recurs şi la semne culturale special elaborate: instalarea stâlpilor de hotar cu însemne de proprietate sau de apărare şi imprimarea pe copaci a bourului ca stemă a Moldovei. Practicile sociale de menţinere a rosturilor hotarelor devin cele mai importante, concomitent creşte rolul documentelor domneşti în confirmarea şi reglementarea lor. În cea de-a treia etapă se recurge tot mai frecvent la documentele scrise ca o dovadă a posesiei asupra pământului, iar ca rezultat acestea îşi pierd treptat caracterul sacru, la reglementarea pe cale juridică a corectitudinii hotarelor, la împărţirea prin hotare a moşiilor în cadrul marelui hotar al satului şi la înmulţirea însemnelor de hotar.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Am considerat important să punem în valoare tehnicile prin care cultura tradiţională a structurat şi a legiferat spaţiul, conferindu-i individualitate. Spaţiul remodelat de gândirea simbolică preia şi etalează însemnele identitare reiterate de familie, grup, localitate, stat, încât urmărind scopul marcării hotarelor cu însemne cunoscute de către localnici, dar şi de cei care le aplicau, s-a recurs la antrenarea în acest limbaj a unei diversităţi importante de însemne. Ca rezultat, hotarul devine o marcă a comunităţii. Conştientizarea locuirii comunităţii în perimetrul unui spaţiu determinat, conduce la identificarea grupului uman cu locul în care trăieşte, acesta fiind considerat sacru, exclusiv.

Abstract

The paper approaches the tradition of setting boundaries and boundary signs in the area east of Prut River, on the basis of various categories of items (princely books, topographic plans, images of the boundary poles, field records and folkloric works). Within the life of the traditional village, the boundary, limiting the space in the custody of the community, becomes an identity mark of the site and its lands. The village community is responsible also for the life going on within its limits. By setting the boundaries, the community would involve in relations with nature, divinity, neighbouring human communities, and this would suppose that the limited territory would integrate the cosmos, the sacred and the legal aspects of life.

The above analysis allows to point out three phases in setting the boundaries according to the traditional practice. The first phase would be dominated by the relations to the nature, community and divinity. There were no special boundary signs, the separating line established according to the natural signs was taken for granted. The boundaries were under the auspices of the myth, the local tradition and the prince. In the second phase, which took place once the importance of sacredness diminished in the social conscience, apart from the natural signs previously used, the cultural signs elaborated on purpose also started being used: the mounting of boundary poles with marks of property or of defense and the impression on the trees of the aurochs – the coat of arms of Moldavia. Social practices of maintaining the role of the frontiers become the most important, together with the increasing role of princely documents in their confirmation and regulation. During the third phase, written documents have been more and more often as a proof of ownership, and as a result their sacredness is little by little lost, in the case of the juridical regulation of the correctitude of the frontiers, of the division through frontiers of the manses within the bigger land of the village, and of the multiplication of the boundary marks.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

TEXT, IMAGINE, IMAGINAR: SATUL ROMÂNESC ÎN VIZIUNEA CĂLĂTORILOR STRĂINI (SECOLUL AL XVIII- LEA)

Nicoleta CĂINAP

Problema imaginii proprii şi a imaginii celuilalt constituie un domeniu aparte al istoriei mentalităţilor, încadrându-se în tendinţele acesteia de recuperare integrală a personalităţii umane şi a interrelaţiilor care se stabilesc între diferite spaţii culturale. Practic, fiecare naţiune are tendinţa de a-şi defini specificul etnic, economic, politic, mental, cultural, religios, într-o încercare de căutare a identităţii, dar totodată şi de delimitare faţă de alte colectivităţi, cu alte trăsături specifice, care pot fi cunoscute prin diferite forme de contact. Complexitatea unei imagini este dată nu numai de evoluţia sa, ci şi de posibilităţile multiple de investigare, ceea ce presupune pătrunderea în teritorii culturale diferite (antropologie, sociologie, psihologie, etnologie şi, nu în ultimul rând, istorie), răspunzând astfel cerinţelor interdisciplinarităţii.

Domeniu relativ nou, supus tendinţelor moderne ce caracterizează spiritul istoric, imagologia este, în primul rând, o analiză conceptuală, care nu este întotdeauna similară cu relaţiile directe de viaţă, creând de la început o dihotomie între „a spune" şi „a trăi"[1]. Istoricul este chemat astfel să vadă istoria cu ochii contemporanului timpului, ceea ce determină ca investigaţiile să fie mai dificile prin autocontrolul permanent pe care îl impun[2]. Imaginea care rezultă în urma cercetărilor permite reconsiderarea trecutului nu ca adevăr istoric, ci ca punct de vedere (percepţie subiectivă) a celui care o creează; tezei necesităţii adevărului în istorie a lui Ranke[3] i se opune alta care vizează

---

[1] Tzvetan Todorov, *Nous et les autres. La réfléxion français sur la diversité humain*, Paris, Éditions de Séuils, 1989, p. 13.

[2] Alexandru Duţu, *Dimensiunea umană a istoriei. Direcţii în istoria mentalităţilor*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1986, p. 11.

[3] Rom Barkai, *De l'utilisation de l'image dans la recherche historique* în Héléne Ahrweiler (sous la redaction), *L'image de l'Autre. Etrangers. Minoritaires. Marginaux*, vol. I, p. 30; J. Ki-Zerbo, Grand thème „Image de l'Autre". *Comunications sur le sous-thème „Races et ethnies"*, Rapports du XVI Congres International de Sciences Historiques, vol. I, *Grands thèmes, methodologie, sections chronologiques*, Stuttgart, 1985, p. 94.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

reflectarea adevărului în scrierile contemporane. Faptul este deosebit de important pentru că propune o multitudine de proiecţii ale imaginii de durată mai scurtă sau mai lungă (clişee şi stereotipuri), ceea ce ilustrează bogăţia aspectelor şi varietatea formelor Alterităţii, universitatea fenomenului (întotdeauna a existat, există sau va exista un celălalt faţă de cineva) valabil pentru orice loc şi în orice timp, ceea ce determină imposibilitatea generalizării, determinate şi de faptul că în devenirea istorică, Identitatea şi Alteritatea sunt calităţi mobile[4]. Între Identitate şi Alteritate, între Eu şi Celălalt, se stabilesc o serie de raporturi generatoare de imagini care permit comunicarea intelectuală în sens pozitiv sau negativ; ele sunt condiţionate de o multitudine de factori (raţionali sau iraţionali) care se constituie într-un model cultural de referinţă (pentru fiecare dintre cei doi termeni într-un spaţiu şi într-un timp bine determinate). Astfel, prin Celălalt, Sinele găseşte posibilitatea autodefinirii ca expresie a unei norme stabilite şi adoptate de o majoritate, uneori sub formă de „patrie"; paralel cu aceasta, alteritatea are ca trăsătură fundamentală extrateritorialitatea, imaginată în general ca o „terra incognita", termenul vizând nu numai aspectele geografice, ci şi spaţiile alterităţii sociale, mentale şi culturale[5].

Comunicarea dintre Alteritate şi Identitate este un criteriu necesar pentru crearea imaginii despre Sine şi despre Celălalt. Contactele pot avea nenumărate forme, mergând de la impactul violent (cucerirea Americii), până la întâlnirea determinată de dorinţa de a-l cunoaşte pe Celălalt; între acestea există însă, o infinitate de posibilităţi de abordare, condiţionate de factorul individual (individul fiind el însuşi un model cultural complex, condiţionat de statutul social, limba, religie, de interesul pe care-l are faţă de Celălalt, care constituie în ultima instanţă sursa imaginii mentale[6]) ca şi de modul de fixare a imaginii (prin scris şi oral) şi de transmitere a stereotipurilor.

În ceea ce priveşte spaţiul românesc, cercetările ce vizează istoria mentalităţilor şi în subsidiar imagologia sunt relativ puţine şi timide, abordările vizând mai ales aspectele cantitative ale istoriei. Cu toate acestea, Alteritatea joacă în istoria românilor un rol important, constituindu-se prin călătorii străini o sursă de informaţii, în condiţiile

[4] Helène Ahrweiler, *L'image de l'autre et les mecanismes de l'atterité* in *Rapports du XVIe Congres International de Sciences Historiques*, vol. I, Grands thèmes, methodologie, section chronologiques, Stuttgart, 1985, p. 60-61.
[5] *Eadem,* p. 63.
[6] Alexandru Duţu, *op. cit.*, p. 52.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

în care documentele interne sunt puţine şi nu permit reconstituirea unei imaginii asupra evoluţiei societăţii. Pentru secolul al XVIII-lea, perioada adusă în discuţie în studiul de faţă, numărul călătorilor (fără a fi repertoriat în totalitate) este mare, iar informaţiile vizează atât lumea urbană, cât şi pe cea rurală, acestea fiind studiate sub aspect descriptiv şi mai puţin interpretativ de către istoricii români.

Dar, de ce călătoria? Pentru că aceasta este o formă de întâlnire cu Celălalt, o schimbare marcată prin deplasare în timp şi spaţiu, o transcendere a categoriilor spre necunoscut[7]; practic exploatarea unor noi spaţii înseamnă pentru călător a merge până la marginea propriului orizont mental[8]. Cel care călătoreşte rămâne legat de un centru (model cultural) la care se raportează în mod permanent; datorită acestui fapt apar tendinţe de extindere a familiarului asupra necunoscutului, de observare a aspectelor pe care se aşteaptă să le găsească în proporţii deosebite, astfel încât multe lucruri nu le vede pentru că nu ştie să le înregistreze. Imaginea este fixată prin text sau reprezentări artistice, convenţiile de limbaj făcând-o transmisibilă şi acceptabilă pentru receptori mai ales că ea selectează din personalitatea străinului acele aspecte care permit observatorului să se definească pe sine prin comparaţie[9].

Cartea de călătorie a însoţit întotdeauna călătoria propriu-zisă şi a fost permanent o modalitate de explorare a imaginarului prin lectură. Între cel care scrie şi cel care receptează (lector) se stabilesc o serie de raporturi determinate (de spaţiul cultural căruia îi aparţin) şi determinante (pentru perceperea spaţiului prezentat), în care textul şi convenţiile de limbaj joacă un rol aparte. Cele două concepte creează de obicei o prelungire a orizontului cultural căruia îi aparţine scriitorul, asupra realităţilor întâlnite în deplasarea lui cărora, prin comparaţie şi analogie le îngustează perspectiva în ideea că scrierea se adresează unor indivizi care împărtăşesc acelaşi tip de cultură. Centrul cultural de care aparţine scriitorul îşi pune amprenta nu numai asupra imaginii, dar şi asupra textului şi limbajului, ambele tributare mediului care formează şi informează, de unde şi tendinţa de a compara realităţile dintr-un teritoriu, cu realităţile existente în ţara proprie, evident civilizată.

---

[7] Tzvetan Todorov, *Les morales de l'histoire*, Paris, Editions Grasset et Fasquelle, 1991, p. 95-102.

[8] Andrei Pippidi, *Naissance, renaissance et mort du „Bon Sauvage": à propos de Morlaques et de Valaques*, în „Cahiers roumains d'études litteraires", nr. 2, 1979, p. 56.

[9] Alexandru Duţu, *Călătorii, imagini, constante*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1985, p. 18.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Cine sunt cei care călătoresc şi redactează aceste texte destinate unui public avid de nou şi fantastic? Ei provin cu precădere din spaţiul vest-european unde secolul al XVIII-lea a însemnat o mentalitate imobilistă sub raportul călătoriilor, acestea fiind puse cel mai adesea sub semnul necesităţii imperioase[10]; imaginea Europei devenise tot mai cuprinzătoare, iar modelul culturii occidentale capătă o valoare dominatoare. Modelul politic francez şi cel englez[11], implicit modelul societăţii în care progresul şi civilizaţia şi-au pus amprenta prin răspândirea confortului[12], modelul uman al gentleman-ului care se supunea constantelor unor reguli ale „bunului gust"[13], modelul ideologic şi cultural al Secolului Luminilor care făcea să dispară o serie de prejudecăţi prin apariţia primelor preocupări de antropologie şi prin constatarea diversităţii deschideau orizontul, dar nu în totalitate.

În plus, exploratorul secolului al XVIII-lea, aşa cum este descris în lucrarea coordonată de Michel Vovelle[14], este cel care caută să cunoască lumi noi, un erou curajos şi singuratic ce rătăceşte fără ţintă şi cu o destinaţie necunoscută în căutarea unor mituri (Edenul şi bunul sălbatic), spulberate de multe ori de realitatea întâlnită[15]. Jurnalul (cartea de călătorie) devine o obligaţie, descrierea lumii se supune unor canoane, iar literatura de acest tip este un gen important al timpului[16].

Pentru spaţiul românesc, călătorii străini (exploratorii acestuia) remarcă diferenţierea între lumea otomană şi o lume polarizată între o boierime fanariotizată (exotică) şi o ţărănime „barbarizată" (în sensul de vârstă de început a civilizaţiilor). Acordând mai mult interes elitelor, ca urmare a unei preocupări fireşti pentru acestea, spaţiul narativ al textelor acordat lumii rurale este minuscul. În acest mod, la o primă vedere, scrierile secolului al XVIII-lea reflectă aspecte disparate, dar durabile

---

[10] Andrei Cornea, *De la portulan la vederea turistică. Ilustratori străini şi realităţi româneşti în secolele XVIII-XIX*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1977, p. 15.

[11] Alexandru Duţu, *Eseu în istoria modelelor umane. Imaginea omului în literatură şi pictură*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1972, p. 7.

[12] Pierre Chaunu, *Civilizaţia Europei în Secolul Luminilor*, vol. I, Bucureşti, Editura Meridiane, 1986, p. 46.

[13] Alexandru Duţu, *Eseu…*, p. 198-210 şi Phillipe Ariès, Georges Duby (coordonatori), *Istoria vieţei private. De la Renaştere la Epoca Luminilor*, vol. 5, Bucureşti, Editura Meridiane, 1995, p. 202.

[14] Michel Vovelle (volum coordonat de), *Omul Luminilor*, Iaşi, Editura Polirom, 2000, p. 187-229.

[15] *Ibidem*, p. 190-217.

[16] *Ibidem*, p. 218.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

(constante ale imaginii), socotite de unii cercetători ca fiind priviri superficiale, lipsite de profunzime asupra unei lumi ce aparţine prin evoluţie „duratei lungi a istoriei". Clişeele şi constantele referitoare la satul românesc, prezente la călătorii străini pe tot parcursul secolului amintit pot fi văzute şi din alt punct de vedere, nu neapărat ca o imagine subiectivă şi personală, impregnată de particularităţile centrului cultural de unde provin autorii, ca şi de convenţiile de limbaj. Lumea rurală este surprinsă în esenţa sa ca un univers: locuinţele, religia, momentele fundamentale ale vieţii (naşterea, căsătoria, moartea), timpul, calendarul, superstiţiile, magia îşi găsesc locul în însemnări fugare sau în descrieri mai largi, reflectând astfel, de multe ori involuntar, preocupările eterne ale omului, daturile fundamentale ale vieţii sale.

Astfel, satele româneşti sunt văzute ca fiind alcătuite din „colibe", termen ce revine în descrierile călătorilor pe tot parcursul secolului.

Weismantel, ofiţer suedez ce lasă o scriere mai amplă despre Moldova, sesizează „colibele proaste", descriind construcţia lor din pari, împletitură de nuiele lipită cu lut şi acoperite cu stuf, cu două odăi şi cuptoare, ca şi faptul că „totul este curat şi văruit"[17]. Aproape aceeaşi descriere („colibe păcătoase") o oferă Domenico Sestini (1779), savant naturalist stabilit în Ţara Românească[18]. Louis Allier de Hauteroche (1805) descrie satul Daia ca fiind „o adunătură de colibe crestate în pământ cu acoperişuri la nivelul solului", „locuinţe subterane, adevărate vizuine îngropate"[19]. Salaberry, a cărui scriere a fost publicată în 1821, menţionează că „valahul […] locuieşte sub pământ, îşi ascunde existenţa şi puţinul care-l posedă de teamă ca turcii să nu-l înrobească"[20]. Bacheville utilizează termenul „colibe"[21], ca şi abatele Boscovich[22], Carra[23] sau consulul

---

[17] *Călători străini despre Ţările Române*, vol. VIII, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983, p. 350.

[18] Dan A. Lăzărescu, *Imaginea României prin călători străini*, vol. I, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1985, p. 183.

[19] Andrei Pippidi, *Un voyageur français dans les Pays Roumains: Louis Allier de Hauterouche en 1805*, în „Revue Roumaine d'Histoire", 1-2, 1987, p. 117.

[20] *Călători străini…*, p. 205.

[21] C. I. Karadja, *Fraţii Bacheville la Iaşi (1817)*, în „Ioan Neculce", 7, 1928, p. 295.

[22] Gheorghe Ghibănescu, *Ruggiero Giuseppe Boscovich*, în „Ioan Neculce", 7, 1928, p. 237.

[23] Jean-Louis Carra, *Istoria Moldovei şi a României cu disertare asupra stării acestor două provincii pe la anul 1781*, traducere de N. T. Orăşeanu, Bucureşti, Imprimeria Naţională a lui Iosef Romanov et Comp., 1857, p. 125.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Wilkinson[24]. La Kamenski, călător polonez, satele au „bordeie” în Ţara Românească[25], iar englezul Chishull menţiona „hrube” şi „bordeie”[26].

Dacă exteriorul este observat cu mai multă atenţie, puţini descriu interiorul caselor, însă cei care o fac remarcă prezenţa cuptorului şi a utilităţii sale multiple (Hauterive[27]), faptul că într-o cameră se adăposteşte toată familia: „îndărătul sobei, pe ea şi chiar în ea, când nu este foc, ţăranul moldovean şi valah, precum şi toată familia sa, oricât de numeroasă ar fi se culcă acolo fără pat şi chiar fără rogojini după munca zilei”[28]. Weismantel remarcă şi el lipsa paturilor, a pernelor sau a aşternuturilor[29], în comparaţie cu lumea rurală din Europa apuseană în care pătrunsese de mult ideea de confort şi civilizaţie.

Exemplele prezentate anterior sesizează în fapt prezenţa unor construcţii tradiţionale ce se păstrează pe tot parcursul secolului; ele lasă impresia, totodată, că satele ar fi numeroase şi populate, deşi studiile demografice arată că realitatea este alta. Raritatea populaţiei este sesizată şi de călători, atunci când trec prin sate, dar afirmaţiile acestea trebuie văzute şi prin prisma unor nuanţări: ţăranii trăiesc într-un timp propriu, marcat de calendarul muncilor agricole, care ritmează prezenţa sau absenţa populaţiei, fapt sesizat în scrierile de călătorie[30]. Calendarul agricol se împleteşte cu cel religios, remarcat de călători care observa numeroasele sărbători ale românilor, ca şi modul de desfăşurare: participarea la slujbă dimineaţa, după-amiaza la cârciumă şi horă[31]; de multe ori acest gen de religiozitate, diferit de cel catolic şi protestant, este criticat: în fapt, sărbătoarea reprezintă o descătuşare a trăirilor ce ţin de elementele ancestrale, o rupere a ritmului de muncă şi de viaţa din timpul săptămânii[32].

---

[24] William Wilkinson, *Tableau historique, geografique et politique de la Moldavie et de la Valachie*, traduit de l'anglais par M. de la Roquette, Paris, Boucher, 1824, p. 148.
[25] *Călători străini…*, p. 174.
[26] *Ibidem*, p. 199.
[27] Alexandre d'Hauterive, *Memoire sur l'etat ancien et actuel de la Moldavie presenté a S. A. S. Le Prince Alexandre Ipsilanty, hospodar regnant, 1787*, ediţie bilingvă, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbk”, 1902, p. 82.
[28] Paul Desfeuilles, Jacques Lessaigne, *Les français et la Roumanie*, Bucarest, 1937, p. 156.
[29] *Călători străini...*, p. 352.
[30] Toader Nicoară, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800). Societate rurală şi mentalităţi colective*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001, p. 52.
[31] *Ibidem*, p. 59.
[32] *Ibidem*, p. 60.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Unele dintre scrierile de călătorie observă slaba pregătire a preoţilor pentru misiunea lor şi scot în evidenţă religiozitatea împărtăşită de români manifestată prin: participarea la liturghie, ţinerea posturilor cu stricteţe (mergând până la pedepsirea aceluia care nu respectă acest lucru), cultul sfinţilor (pregnant fiind cel al Fecioarei), al icoanelor, relicvelor sacre[33]. În tonul descrierilor intervine din nou subiectivismul protestant şi catolic, primul interiorizat până la „devotio moderna", iar al doilea riguros ca formă de expresie, ceea ce generează atitudini ironice sau false neînţelegeri.

William Wilkinson notează astfel despre preoţi: „Clericii din acest ordin sunt aleşi din clasa ţăranilor de care nu se disting exterior decât printr-o barbă lungă. Cea mai mare parte nu ştiu să scrie, nici să citească"[34]. O descriere similară a preoţilor este oferită de Hauterive: preotului nu i se cere „decât să ştie a citi sau cel puţin să recite din inimă rugăciunile şi să cânte cu glas tare"[35], remarcând că mulţi ţărani ştiu să facă lucrul acesta. Pe de altă parte, acelaşi autor remarcă legătura preotului cu comunitatea din care provine, o explicaţie fiind însuşi caracterul popular moştenit de la creştinismul primitiv: „după ce se achită de îndatoririle publice ei se întorc în rândurile credincioşilor lor, cărora le dau exemplu de răbdare şi muncă. Ei sunt cei mai buni părinţi, cei mai buni soţi, cei mai buni săteni ai ţinutului"[36]; Weismantel, suedez protestant, observa aceeaşi lipsă de instrucţie a preoţilor şi precizează că „la nici un mirean nu se găseşte o carte de rugăciune sau vreo altă carte"[37], fapt ce trebuie să fie pus în legătură cu practica protestantă a lecturii biblice individuale. În aceste condiţii, manifestările ortodoxe se rezumă la aspectele vizibile. Icoanele devin astfel înlocuitoare ale cărţilor sfinte (Weismantel)[38], iar „frecventele spovediri şi împărtăşanii şi observarea riguroasă a numeroaselor zile de sărbătoare în timpul anului sunt prescrise cu severitate", acestea devenind „punctele cele mai importante ale credinţei şi poporul este convins cu siguranţă că cunoaşterea acestor practici este suficientă pentru iertarea crimelor celor mai îngrozitoare, adesea după absolvirea de către confesor, care se

[33] *Ibidem*, p. 95-112.
[34] W. Wilkinson, *op. cit.*, p. 151.
[35] Alexandre d'Hauterive, *op. cit.*, p. 152-153.
[36] *Ibidem*, p. 150-151.
[37] *Călători străini…*, p. 352-353.
[38] *Ibidem*, p. 352.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

obţine în multe cazuri cu bani" (Wilkinson)[39]. În continuare, consulul englez nota: „semnele devoţiunii constau în a face semnele crucii, a se închina în faţa imaginii, a le săruta şi a aprinde o lumânare în faţa câtorva sfinţi favoriţi"[40]. Într-adevăr, numărul zilelor de sărbătoare era mare, el fiind depăşit de numărul zilelor de post, acestea din urmă constituind repere pentru viaţa spirituală, pentru cea de cuplu şi pentru perioadele de muncă (posturile fiind suprapuse peste perioada de activitate agricolă). Zilele de sărbătoare erau motive de întâlnire a membrilor comunităţii, care din cauza activităţilor din cursul săptămânii nu se vedeau, pentru tineri a se cunoaşte şi a se revedea, iar slujba săptămânală sau cea cu ocazia sărbătorilor importante adună în biserica satului (spaţiu social) pe toată lumea. De altfel, educaţia religioasă era făcută şi acasă, după cum scrie Hauterive: „Religia în Moldova face parte din educaţia casnică. Taţii şi mamele învaţă pe copiii lor tot ceea ce au învăţat printr-o asemenea tradiţie"[41]. Faptul trebuie pus în legătură atât cu nivelul de pregătire al preoţilor, cu caracterul popular al religiei, dar se explică şi prin profunda religiozitate a populaţiei rurale.

Postul, perioadă de abstinenţă, este menţionat de mulţi călători; cel mai adesea, acesta ridică semne de întrebare străinilor care nu înţeleg acest tip de pietate pe care îl consideră o manifestare superficială a credinţei. Anton Maria del Chiaro, secretarul lui Constantin Brâncoveanu, care a stat destul de mult în Ţara Românească notează: „ţin cu atâta străşnicie la posturile lor, încât nu vor să audă nici măcar de scutirile canoanelor lor sfinte pentru prilejuri de boală sau de vreo altă nevoie…"[42]. Weismantel remarcă acelaşi post „cu care se fălesc"[43] sesizând înclinarea spre religios a femeilor care „măcar că aproape nu ştiu nimic despre cuvântul lui Dumnezeu, ţin totuşi morţiş la post şi la ceremoniile lor, deşi ele se duc puţin, şi multe dintre ele nu se duc deloc la biserică"[44]. Şi Hauterive observă ţinerea riguroasă a posturilor din cursul săptămânii, ca şi pe cele de sărbători, iar un călugăr întâlnit „n-ar consimţi să mănânce o bucată de pui rece şi brânza" [45] oferite.

---

[39] W. Wilkinson, *op. cit.*, p. 138.
[40] *Ibidem*.
[41] Alexandre d'Hauterive, *op. cit.*, p. 148-149.
[42] *Călători străini…*, p. 375.
[43] *Ibidem*, p. 353.
[44] *Ibidem*.
[45] Alexandre d'Hauterive, *op. cit.*, p. 326.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

O lume marcată de religie nu poate să nu trăiască alături de mirabil şi de magic – de la blesteme, jurăminte, afurisanii, icoane făcătoare de minuni până la magia neagră şi elementul satanic[46]. Deşi această latură a vieţii rurale nu este prezentată direct de călători, se poate deduce prezenţa ei: închinarea la icoane şi plasarea lor lângă cei bolnavi (Wilkinson)[47], semnul crucii făcut cu orice ocazie ca formă de apărare contra răului, respectul faţa de sfintele taine şi mai ales faţa de împărtăşanie, prezenţa troiţelor în număr mare, reprezintă dovezi ale existenţei magicului şi miraculosului.

Mai multă atenţie este acordată superstiţiilor. Secolul Luminilor a însemnat şi raţionalizarea religiei, superstiţia fiind văzută de călătorii apuseni o „barbarie" a unui popor primitiv: „Noţiunile lor religioase bazate pe superstiţia cea mai ridiculă sunt particulare. Ei cred cu convingere în tot felul de miracole făcute de imaginile sfinţilor şi prin virtuţile apei binecuvântate" (Wilkinson)[48]. Consulul englez observă credinţa în strigoi, prezentă în tot spaţiul românesc, aşa cum sesizează şi Toader Nicoară[49]. Prezenţa superstiţiilor este surprinsă de Carra („întâia vârsta a unui popor este a barbariei şi a superstiţiei")[50], ca şi de Anton Maria del Chiaro, dar acesta refuză să accepte că sunt altceva decât simple accidente[51]. Un episod interesant este relatat de Weismantel despre o invazie de lăcuste: „Mulţi ţărani simpli dădeau vina pe noi (suedezii – n.n.), spunând că de douăzeci de ani nu mai auziseră de această pacoste, şi că atunci când au venit şvezii în ţara lor au adus cu ei şi această nenorocire şi nu credeau că este o pedeapsă anume de la Dumnezeu"[52]. Textul oferă o multiplă perspectiva imagologică: pe de o parte, este vorba de atitudinea faţă de străini, aceştia fiind percepuţi ca aducând răul prin însăşi Alteritatea pe care o reprezintă; pe de altă parte, ne prezintă imaginea străinului asupra comunităţii ţărăneşti şi a superstiţiilor ei. Odată cu prezenţa acestor credinţe sunt sesizate şi unele dintre motivele existenţei lor: preoţii care le menţin prin ignoranţă şi prin interese uneori (Hauterive[53], Wilkinson[54]) sau, cum nota medicul

[46] T. Nicoară, *op. cit.*, p. 113-121.
[47] W. Wilkinson, *op. cit.*, p. 141.
[48] *Ibidem*.
[49] T. Nicoară, *op. cit.*, p. 126.
[50] Jean-Luis Carra, *op. cit.*, p. 192.
[51] *Călători străini…*, p. 390.
[52] *Ibidem*, p. 318.
[53] Alexandre d'Hauterive, *op. cit.*, p. 148-149.
[54] W. Wilkinson, *op. cit.*, p. 136.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

englez Dalloway: „Poporul în general este extraordinar de superstiţios şi păcălit de ce mai neştiutori preoţi: ei cred în vrăjitorie şi fantome”[55].

Naşterea, căsătoria şi moartea, atitudini fundamentale ale omului din orice spaţiu cultural, sunt urmărite şi de călătorii străini. Deşi informaţiile oferite de sursele consultate sunt lacunare, acestea permit, alături de aspectele etnologice cunoscute deja să se creioneze câteva tablouri de viaţă cotidiană.

Eveniment ce ţine în lumea rurală mai mult de miraculos decât de natural, văzut ca voinţă a lui Dumnezeu şi nu ca proces biologic firesc, naşterea nu atrage atenţia, fiind urmărit mai ales botezul, adică intrarea în comunitatea creştină şi socializarea. De aceea, botezul este actul remarcat de călătorii străini şi din acesta, mai ales petrecerea comunităţii. Weismantel descrie astfel evenimentul: „Cum ei totuşi se botează, ei poftesc şi pe unii < care să le fie > cumetrii, dar cum toate prieteniile lor nu ţin mult, tot aşa de repede uită foarte curând şi de cumetrii”[56]. În ceea ce priveşte numărul copiilor, putem bănui o natalitate ridicată, sugerată de mărturia lui Hauterive: „case mici (…) închideau zece persoane, tata, mama, copii”[57], ca şi de faptul, cunoscut de altfel, că naşterile erau puţin controlate prin metode contraceptive. Anton Maria del Chiaro, un cunoscător mai fin al realităţilor, observa că nu folosesc leagăne după metoda occidentală, ci un „gherghef” din pânză tare, împodobit cu pânză roşie şi că igiena copiilor este atent urmărită, până la vârsta de şapte, opt ani, fiind îmbăiaţi zilnic[58]. Nici despre educaţie nu se ştiu prea multe, dar se presupune ca aceşti copii erau deprinşi cu treburile casei de mici, deşi lipsa de preocupare pentru învăţare (în sensul occidental al cuvântului) este sesizată de mulţi călători, chiar la nivelul elitelor. Evident că aici apare o contradicţie între unele afirmaţii care menţionează o educaţie religioasă acasă, despre rolul femeilor în casă şi lipsa de grijă faţă de educaţie; este vorba de pregătirea pentru o experienţă de viaţă de multe ori străină călătorilor.

Căsătoria, în schimb, este mai bine ilustrată şi datorită importanţei acordate în lumea satului, dovadă fiind faptul că celibatul

---

[55] G. F. Cushing, *Dr. Dalloway’s Itinerary*, în „Revue des Etudes Sud-Est Européens”, 3, 1970, p. 470.
[56] *Călători străini…*, p. 359.
[57] Alexandre d’Hauterive, *op. cit.*, p. 318.
[58] *Călători străini…*, p. 378-379.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

exista într-un procent foarte mic (aproximativ 5% în Transilvania[59] şi este posibil şi în Principate). Căsătoria era în primul rând o necesitate economică, în care sentimentele aveau un rol secundar, răspunzând nevoii de solidaritate şi securitate specifice unei lumi autarhice supuse diverselor vicisitudini[60]. În aceste condiţii „cele două sexe au obiceiul de-a se căsători devreme", datorită lipsei de bani uneori, după cum notează Wilkinson[61]. Autorii notează ceremonialul şi petrecerea de după căsătorie, toate însă destul de succint, imaginea conturată părând desprinsă din tablourile lui Peter Breugel cel Bătrân. În timpul slujbei „nuntaşii joacă în faţa bisericii, tot timpul cât face preotul slujba cununiei" (Weismantel)[62] pentru ca apoi să urmeze masa, petrecerea unde „se îmbată şi joacă toată noaptea"[63] sau „se sărută, joacă şi se ceartă"[64]. Cu siguranţă că afirmaţiile sunt exagerate, dar reflectă trăirea intensă a evenimentului de către membrii comunităţii ce îşi afirmă astfel încă o dată solidaritatea. Zestrea oferită fetei era un eveniment important: „În această ţară care se crede că este nefericită, cei mai săraci îi dau fetei lor o dotă: sunt una sau două vaci, o rochie de lână groasă pentru toată ziua, o cămaşă de noapte pentru sărbători, în care intră şi un pic de mătase, patru cămăşi, un cufăr de cincisprezece parale pentru a păstra aceste bogaţii şi o oglindă" (Hauterive)[65] (…) „soţul aduce o batistă şi încălţări; socrul dă cai, o căruţă, un butoi. Părinţii, în de două ori douăzeci şi patru de ore construiesc casa noilor îndrăgostiţi"[66].

Petrecerea era susţinută de cântecele lăutarilor, cei mai mulţi ţigani, remarcaţi ca marginali de călători (Weismantel)[67], acompaniaţi de „vioară; cobză şi un fluier cu opt găuri (nai) în care suflă plimbându-l în sus şi-n jos sub buze" (Carra)[68], ca şi de dansurile mesenilor. Hora este cea care a atras atenţia cel mai mult călătorilor străini, descrieri succesive găsindu-se la Carra[69] şi Struve[70]. Viaţa cuplului în lumea

[59] T. Nicoară, *op. cit.*, p. 148.
[60] *Ibidem*, p. 149.
[61] W. Wilkinson, *op. cit.*, p. 143.
[62] *Călători străini…*, p. 359.
[63] Jean-Louis Carra, *op. cit.*, p. 156-157.
[64] *Ibidem*, p. 127.
[65] Alexandre d'Hauterive, *op. cit.*, p. 322.
[66] *Ibidem*.
[67] *Călători străini…*, p. 317, 370.
[68] Jean-Louis Carra, *op. cit.*, p. 128.
[69] *Ibidem*, p. 127.
[70] *Călători străini…*, p. 135.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

rurală este mai puţin cunoscută de către călători, dar se ştie că femeia avea o condiţie inferioară, fiind supusă şotului („arată bărbatului toată cinstea, respectul şi atenţia" – Weismantel[71]) şi se ocupă cu treburile casnice, după cum observă acelaşi autor[72]. Deşi mai rar, divorţul există şi în lumea rurală, aşa cum dovedesc mărturiile lui Wilkinson[73], care preciza că Biserica era singura din spaţiul ortodox care acorda divorţul; faptul este confirmat şi de recenta lucrare a Constanţei Ghiţulescu cu privire la viaţa cuplului în Ţara Românească şi care atestă că divorţul era întâlnit şi la nivelul ţărănimii, cel puţin al celei înstărite[74], deşi fenomenul nu este foarte răspândit. Recăsătoria era o obişnuinţă în condiţiile în care necesităţile economice dictau acest fapt şi nu era privită ca un fapt anormal.

Moartea este indisolubil legată de viaţă, „marea trecere" fiind cel mai dramatic moment al existenţei[75]. Practic, în lumea rurală, omul trăieşte în familiaritate cu moartea prin ocupaţiile sale, prin greutăţile vieţii şi suferinţele obişnuite ale timpului[76]. Moartea însemna o trecere spre necunoscut, spre ceva ce nu poate fi controlat şi de aici grija şi respectul faţă de cel mort şi de ceremonialul care îl însoţeşte. Apare firească în aceste condiţii menţionarea înmormântărilor la călătorii străini, care nu rămân insensibili la o problemă etern umană, chiar dacă uneori atitudinea faţă de ritualurile practicate este puţin ironică, dar explicabilă prin diferenţele mentale. Weismantel este cel care oferă o perspectivă asupra ritualurilor din Moldova. Sesizează prezenţa şi rolul femeilor în pregătirea înmormântării, statutul lor fiind determinat de apropierea de misterele vieţii şi cosmosului prin maternitate. Femeile sunt cele care pregătesc corpul mortului, care îl plâng (bocitoarele), care pregătesc pomana (masa mortului): „un ospăţ strălucit chiar dacă ar costa jertfa ultimei vaci rămase şi [unde] se dă de pomană mâncare săracilor"[77]. Alături de acestea se sesizează prezenţa lăutarilor la înmormântare, ca şi faptul că, un an de zile, pomenile însoţesc amintirea celui dispărut („atunci trebuie să fi sosit mortul în cer, oricât de lung îi

[71] *Ibidem*, p. 358.
[72] *Ibidem*.
[73] W. Wilkinson, *op. cit.*, p. 132
[74] Constanţa Ghiţulescu, *În şalvari şi cu işlic. Biserică, sexualitate, căsătorie şi divorţ în Ţara Românească a secolului al XVIII-lea*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2004, p. 252-394.
[75] T. Nicoară, *op. cit.*, p. 178.
[76] *Ibidem*, p. 179.
[77] *Călători străini…*, p. 363.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

va fi fost drumul”)[78]. Grija faţă de cel dispărut reflectă spaima şi frica faţă de această stare care rupe solidaritatea comunităţii care plânge după membrul pierdut. Interesant este faptul că totuşi legăturile comunităţii transcend în mentalul ţărănesc moartea, prin amplasarea bisericii şi cimitirului în mijlocul satului sau în proxima apropiere a acestuia. Spaţiu social unde se consumă principalele evenimente ale acestei lumi, biserica reuneşte comunitatea la sărbători, la naşteri şi căsătorii, înmormântări, reintegrând şi lumea de dincolo în acest univers. Nu este întâmplător episodul relatat de acelaşi Weismantel cu privire la înmormântarea unor suedezi în cimitirul satului: „sunt aşa de îndărătnici că nici nu lasă nicidecum de bună voie să îngropăm pe morţii noştri alături de ai lor”, motivaţia fiind că la Judecata de Apoi, morţii nu se vor recunoaşte unii pe ceilalţi[79]. Legătura de solidaritate se afirmă încă o dată: satul îşi păstrează identitatea şi autarhia vizibile în descrierile călătorilor care amintesc că au fost conduşi de membrii comunităţii până la marginea acestuia[80] într-un gest cu dublu sens – al ospitalităţii, dar şi al demarcării universului ţărănesc.

Satul românesc al secolului al XVIII-lea apare astfel în textele călătorilor străini, dincolo de perspectiva imaginarului, ca o lume reală, cu propriile norme şi reguli, regăsite în cele câteva clişee şi stereotipuri sesizate, ca şi în constantele vieţii şi morţii. Demersul nostru nu încearcă să epuizeze subiectul, lucru de altfel imposibil datorită perspectivelor pe care le deschide imagologia şi voluminosul material de cercetare oferit de călătorii străini. Ce rol are această încercare? Să ofere perspectiva unei imagini definitorii pentru spaţiul românesc, trasând limitele unei identităţi în căutarea propriului „eu”, în delimitarea propriei personalităţi. Să surprindă oamenii şi sensibilităţile lor, trăirile şi atitudinile personale şi colective în faţa existenţei. Să descopere, în ultimă instanţă, omul şi valorile sale fundamentale şi să ofere posibilitatea unor reflecţii viitoare.

---

[78] *Ibidem*.
[79] *Ibidem*, p. 354-355.
[80] Jean-Louis Carra, *op. cit.*, p. 122.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Résumé

Le travail intitulé *Texte, image, imaginaire. Le village roumain vu par les voyageurs étrangers (le XVIII-ème siècle)* débute avec quelques considérations théoriques sur les concepts de l'Identité et de l'Altérité dans le cadre plus large de l'imagologie. Puis, on nous sont présente un portrait de l'explorateur du XVIII-ème siècle et la manière dont on doit interpréter ses informations, tenant compte de la relation dynamique entre le Moi et l'Autre, entre le centre- modèle culturel dont il provient et le territoire nouveau qu'il explore. Bien que les voyageurs étrangers aient été plus intéressés par la vie des élites roumaines que par la vie rurale, il est possible de refaire une image du monde roumain traditionnel à partir d'informations disparates.

Le travail contient des exemples provenant des différentes documents présentant le monde rural dans ses aspects essentielles: logements, religion, temps, calendrier, superstitions, magie, les moments les plus importants de la vie (naissance, mariage, mort).

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

POEZIA ETNOGRAFIEI. RITURI FUNERARE ÎN CICLUL *LA LILIECI D*E MARIN SORESCU

Lucia CIREŞ

La 19 februarie 2006, Marin Sorescu ar fi trebuit să împlinească 70 de ani, vârstă la care ar fi putut fi în deplină putere creatoare, dar, din păcate, la 6 decembrie 1996, s-a mutat în „lumea ailaltă", iar istoricii şi criticii literari nu se grăbesc să-i preţuiască opera cu dreaptă măsură, cu toate că, în ultima vreme s-au publicat mai multe studii despre scriitor. Poate că mai stăruie încă în memoria multora stângăciile lui de ministru al culturii, bine intenţionat, dar fără vocaţie, care i-au adus numai ponoase din partea adversarilor puterii politice şi a celor de breaslă. S-a petrecut, de fapt, un transfer subiectiv al aversiunii pentru demnitarii unui regim asupra omului Sorescu şi a operei lui literare. De altfel, dacă ne gândim şi la valul de contestări mai recente, în numele exprimării libere a opiniilor, contestări care amintesc de politica proletcultistă, Marin Sorescu poate fi aşezat alături de marii contestaţi Mihai Eminescu, George Călinescu, Mihail Sadoveanu, Marin Preda, vecinătate care îi confirmă şi îi potenţează valoarea.

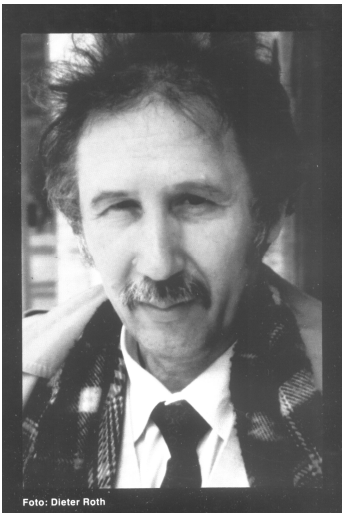
Foto: Dieter Roth

Volumele din ciclul *La lilieci* (1973, 1977, 1981, 1988, 1995, 1998 – postum) au stârnit numeroase controverse referitoare la poeticitatea lor. Încă din 1982, Gabriel Dimisianu constata că „*La lilieci* nu s-a bucurat, cel puţin deocamdată, de un răsunet pe măsura însemnătăţii sale reale"[1]; Ovid Crohmălniceanu recunoştea că universul din *La lilieci* – „marele show bulzeştean" – „iradiază poezie" din „platitudinea existenţei curente"[2]. Eugen Simion, care, inspirat în

[1] Gabriel Dimisianu, *„La lilieci" de Marin Sorescu*, în „România literară", 18 martie 1982.
[2] Ovid S. Crohmălniceanu, *Marin Sorescu: „La lilieci, IV". Marele show bulzeştean*, în „Ramuri", nr. 2, 1989.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

selecţie, l-a ales pe Marin Sorescu între primii scriitori a căror operă integrală a fost editată recent, în colecţia „Opere fundamentale”, a sesizat că „sub închipuitele, inteligentele comedii” se simte tragicul în poeziile care vorbesc „mai ales de bătrâneţe şi moarte, de practici magice şi de întâmplări burleşti”[3]. În acelaşi sens, Dumitru Micu preciza: „Dimensiunea interioară, de adâncime, a poemelor nu se oferă cu uşurinţă percepţiei imediate, i se refuză chiar; reclamă efort, iniţiere […] lirismul indirect […] se comunică doar cu condiţia coparticipării la actul declanşării lui, a «colaborării» cu poetul”[4].

Aşa cum remarca George Pruteanu, „principala problemă pe care a ridicat-o ciclul *La lilieci* a fost una de taxinomie, ca să nu zic de teoria genurilor. Ce-i asta? s-au întrebat cititorul şi criticul. Textul buimăcea. Ce-i asta? Prima dilemă era: POEZIE sau PROZĂ? A doua dilemă era: umor sau etnografie? Din aceste două dileme se zămisleau celelalte: liric sau comic? parodie sau literatură «serioasă»? realism sau «băşcălie»?”[5].

Într-adevăr, *La lilieci* i s-a refuzat lui Eugen Barbu, care, fără aderenţă la text, bagateliza poezia, ridiculizând elemente de suprafaţă. În a sa *Istorie polemică şi antologică a literaturii române de la origini până în prezent*[6] califică primul volum din *La lilieci* drept un „subprodus liric”. Superficialitatea criticului reiese chiar din supoziţia că *Lilieci* este „mai mult ca sigur, comuna de baştină a autorului” [sic!]. De fapt, toate cele cinci cărţi intitulate enigmatic *La lilieci* trimit la „cimitirul din vale cu *lilieci* înfloriţi”. În poezia *La lilieci*, care încheie prima carte, aflăm deslușirea titlului: „…E răcoare la umbra bisericii bătrâne, care a rămas aici de când / Era satul în pădure şi veneau haiducii de mâncau pe furiş. / Pe Sălişte cântă cucul, *cimitirul* are un aer important, împăcat cu sine. / E bine să fii mort aici, între codri, locul e ferit, nu trage, / Clopotul nu te deranjează, că nu sună decât de sărbători, / Şi duminica dimineaţă, când cade în misticism, bang–bang – cine-o mai fi murit? – / De răsună morţii şi stafiile. / Cântă păsările şi e un miros de *lilieci* înfloriţi, / Cum trebuie să fi mirosit raiul din dreapta, de la intrare, / Pe vremea când era culoarea nouă şi nu crăpase” (I, p. 106-107)[7]. Eugen

[3] În „România literară”, 1980, apud *La lilieci*, Cartea a V-a, p. 156.
[4] *Limbaje moderne în poezia română de azi*, Bucureşti, Minerva, 1986, p. 116.
[5] *Farmecul buf*, în „Convorbiri literare”, nr. 4, 20 aprilie, 1987.
[6] Editura Eminescu, 1975, p. 92-95.
[7] Am utilizat următoarele volume: *La lilieci*, vol. I-III, Bucureşti, Cartea Românească, 1986; *La lilieci*, Cartea a IV-a, Craiova, Scrisul Românesc, 1988; *La lilieci*, Cartea a V-a, Bucureşti, Editura „Creuzet”, 1995 şi *La lilieci*, Cartea a VI-a, Ediţie îngrijită de Mihaela Constantinescu şi Virginia Sorescu, Bucureşti, Fundaţia „Marin Sorescu”, 1998.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Barbu comentează poeziile în răspăr, cu ironie, îngroşând doar aspectele prozaice, nepercepând profunzimea lor disimulată.

Şi receptarea poeziei soresciene de către Alex Ştefănescu l-a mâhnit pe poet. Într-un interviu acordat lui George Pruteanu, în anul 1986, Marin Sorescu mărturisea: „stilul meu are multe capcane. Cu aerul pretenţios de a pune lucrurile la punct şi de a lămuri cazul literaturii mele, criticul [Alex Ştefănescu] trecea foarte uşor şi băşcălios peste ce am scris eu. Şi mie îmi place umorul, îl practic, dar trebuie să aibă o anumită ţinută”[8].

Cu privire la postmodernismul lui Sorescu, reţinem afirmaţia Monicăi Spiridon: „există [la Sorescu] mai mult ca oriunde o deschidere spre *paradoxal* şi *întors* [subl. a.] al Postmodernismului”[9]. Mai recent, Ion Buzera consideră că „Marin Sorescu este, pentru moment, cel mai bun scriitor postmodern din istoria literaturii române”[10].

Anecdotica din *La lilieci*, postmodernistă, chiar dacă nu este unanim recunoscută ca atare, este, oricum, mai interesantă şi mai decentă decât experienţele individuale, predominant erotice, povestite într-un limbaj trivial.

Mircea Cărtărescu, analizând postmodernismul românesc, consideră că Nichita Stănescu şi Marin Sorescu sunt „poeţii nu numai cei mai talentaţi ai grupului, dar şi cei mai inteligenţi, mai neliniştiţi, mai preocupaţi de evoluţia scrisului lor”[11]. Evadând din modernismul întârziat, de factură interbelică, spre ne-modernism, anti-modernism sau post-modernism, Marin Sorescu este, totuşi, asociat „cu grupul modernist «instituţionalizat»” şi nu cu „postmodernismul al cărui reprezentant tipic pare a fi”[12]. În „bizara serie” *La lilieci*, Cărtărescu află doar „prozaism etnografic” şi consideră că este o „poezie «concretă», orală, narativă, antilirică, de portret grotesc al satului oltean în toate dimensiunile lui, în fine, de coborâre a poeziei, nu în stradă, cum o vor face optzeciştii, ci «în uliţă»”[13]. Mai consideră – nedrept, după părerea noastră, – Mircea

---

[8] *Dialoguri în bibliotecă*, în „Cronica”, nr. 8, februarie 1986. În *Istoria literaturii române contemporane. 1941–2000*, Bucureşti, Editura maşina de scris, 2005, Alex Ştefănescu apreciază destul de evaziv ciclul *La lilieci*, fără să-l critice.

[9] Monica Spiridon, *Mitul ieşirii din criză*, în „Caiete critice”, nr. 1-2, 1986, p. 89.

[10] Ion Buzera, *Marin Sorescu*, *postmodernul*, în „Mozaicul”, serie nouă, IX, nr. 2 (88), 2006, passim.

[11] Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1999, p. 319.

[12] *Ibidem*, p. 309.

[13] *Ibidem*, p. 325.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Cărtărescu şi că „un singur poem din trilogie [sic!], oricare, spune tot ce a avut poetul de spus”, iar „materialul verbal poate fi «copleşitor», dar el poate fi găsit, mai bine sistematizat în atlasele lingvistice”[14].

Tocmai un reputat autor de atlase lingvistice, Stelian Dumistrăcel, apreciază modul cum Sorescu „pune ironic, într-un echilibru original, metafizicul şi măruntul terestru cotidian”[15]. Autorul remarcă, în *La lilieci*, multe practici rituale păgâne, printre care cele ce ţin de cultul morţilor (ospăţul de „ziua morţilor”, ofrandele de apă şi hrană pentru sufletele lor ş.a.). Este subliniată „valoarea documentară a acestei inimaginabile aprioric monografii cu repere de antropologie şi sociologie generală”. Şi, mai departe, afirmă: „din câte ştim, nimeni nu a contestat autenticitatea elementelor de cultură materială şi comportamentale cuprinse în poemele din acest ciclu, încărcate de relatări şi confesiuni ale unei galerii impresionante de personaje reale”[16].

Într-adevăr, unele poezii dau senzaţia că sunt colaje de texte înregistrate pe bandă de magnetofon, transcrise „ad literam”, ba chiar fonetic uneori. Dar toate strădaniile de a identifica şi dezvălui alchimia prin care aceste texte devin poezie lasă impresia că „mecanismul” n-a fost demontat în întregime, scăpând tocmai resortul inefabilului. Cu aparenţă de proză versificată, poeziile din ciclul *La lilieci*, încifrează, disimulează lirismul, în mod discret.

Ideea de a crea „metafore ascunse”, cu instantanee aparent minore din cultura de profunzime a satului oltenesc, i-a venit lui Marin Sorescu după o călătorie în Statele Unite ale Americii. Atunci el a anticipat ceea ce azi se dezbate foarte insistent: multiculturalismul, alteritatea, căutarea identităţii, intuind că Bulzeştiul şi oamenii lui sunt o lume şi o cultură demnă de a oferi material poetic pentru o epopee.

Din întreg ciclul emană o tandreţe subiacentă, o sondare a propriilor origini, o febrilă căutare a sinelui. În acest sens, în interviul deja citat, poetul mărturiseşte: „Cred că visez în dialectul oltenesc”[17]. Şi în alt interviu acordat în chiar anul morţii sale, recunoaşte: „În general, noi ne trădăm originea, şi tocmai asta ne salvează, pentru că aşa suntem mai adevăraţi, mai adânci. […] Mă simt legat de Oltenia, care este o zonă aparte, şi am reprezentat-o implicit prin felul meu de a fi, dar şi cu

[14] *Ibidem*, p. 326-327.
[15] Stelian Dumistrăcel, *Sate dispărute – sate ameninţate*, Iaşi, Institutul European, 1995, p. 141
[16] *Ibidem*, p. 150.
[17] *Dialoguri în bibliotecă*, în „Cronica”, nr. 8, februarie 1986.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

program în ciclul «Lilieci», care a ajuns la a cincea carte, şi în curând va apărea a şasea şi ultima”[18].

Fără pretenţia de a fi descifrat secretul lui Marin Sorescu de a face poezie din secvenţele de viaţă oltenească, în încheiere cităm opinia unui critic american Nicholas Catanoy, din Oklahoma: „Ceea ce oferă *La lilieci* este o formă nouă de realism rural, aproape necunoscut în climatul nostru epuizat de resurse. Magna cum laude pentru Sorescu, care a evitat din nou atât asistenţa cât şi pericolele alinierilor literare”[19].

Din punctul de vedere al etnologului, cele şase cărţi de poezii, apărute între 1973 şi 1998, sub titlul *La lilieci*, reprezintă o adevărată monografie (poetică) a satului Bulzeşti. Se întâlnesc aici mituri, practici magice, credinţe şi superstiţii, medicină populară, elemente de etnobotanică, obiceiuri calendaristice, de naştere, de nuntă, de înmormântare, numeroase detalii etnografice, motive folclorice şi, nu în ultimul rând, un bogat lexic regional, toate acestea cercetate şi cultivate programatic de poet. Până şi înşiruirea poreclelor din Bulzeşti este un lanţ de metafore. Am putea autentifica, după o îndelungată experienţă în specialitate, fiecare amănunt de ordin antropo-sociologic, cu convingerea că poate fi atestat şi confirmat în bibliografie sau pe teren. Unele amănunte biografice atestă preocuparea constantă a lui Marin Sorescu pentru cultura populară (există în acest sens mărturii ale fratelui său, George Sorescu), principala sursă de informaţii fiind mama sa. Dintr-o dezvăluire a soţiei poetului, Virginia Sorescu, aflăm şi amănunte grăitoare: „În fiecare iarnă mama Nicoliţa venea la noi, începând cu Sfântul Nicolae, până ce se-ncălzea timpul, prin mai. […] S-aşeza să lucreze ceva şi dânsa venea din casă şi zicea: «Hai să-ţi povestesc ce a mai făcut ăla al lui Cutare, al lui Cutare»… Şi atunci el lăsa totul şi asculta povestirile mamei. Şi azi aşa, mâine aşa, până când, văzând că nu poate să lucreze altceva, s-a gândit să scrie poveştile care i le spunea ea. Era o foarte bună povestitoare”[20]. Într-adevăr, poezia *Ale ieşirii sufletului. Sărindarul ţărânii* pare a fi înregistrat şi transcris întocmai. De remarcat este faptul că a fost publicat în anul morţii poetului, în revista „Literatorul”, când îşi aştepta sfârşitul, fără nci o intervenţie ludică sau ironică, fără poantă. Va fi fost, oare, capabil Marin Sorescu să-i zică morţii, întocmai ca bulzeştenii săi: „Tifla-i, neică!”?

---

[18] Interviu realizat de Axel Helakhnatonrhey Lenn şi Alina Popescu, apărut în revista „Ioan Maiorescu” a Colegiului „Carol I” din Craiova, din 20 mai 1996.
[19] *World Literature Today*, Oklahoma – SUA, 1978, apud *La lilieci*, Cartea a V-a, p. 158.
[20] Interviu realizat de Dan Daia în „Însemnări ieşene”, 19 februarie 2000.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Dintre numeroase rituri de naştere, de nuntă, de înmormântare, acestea din urmă revin obsesiv. Explicaţia o găsim, pe de o parte, în faptul că zona este recunoscută pentru complexitatea acestor tradiţii, dar şi în interesul special manifestat de poet pentru modul firesc, senin, în care este privită moartea, atitudine pe care, încearcă să şi-o însuşească, anticipând – tristă coincidenţă – propria-i, confruntare, prea timpurie, cu „sorocul".

Am făcut o raportare a riturilor prezente în poeziile lui Marin Sorescu la corpusul de informaţii culese pentru *Atlasul Etnografic Român*[21], din Oltenia, păstrând clasificările şi ordinea stabilite de autori. Rezultatele acestei confruntări surprind prin autenticitatea şi acurateţea relatărilor poetului, care uneori sunt identice cu cele din punctul Bulzeşti (Dj 3), de aceea am reconstituit şi un „corpus al morţii" din ciclul *La lilieci*.

Agonia şi moartea

Semne prevestitoare de moarte: Visele: Vis rău şi **Zbaterea ochiului** (SO, 141-142): „[Gogu lui Duluman a murit pe front] Mama le-a pus masa, cu faţa ca pământul, / Plânsese, toată ziua *i se bătuse un ochi şi-avusese şi-un / Vis rău*" (*A bătut clopotul*, I, 47); **Copac (Pom) tăiat** (SO, 141), **Groapă, Se surpă pământul** (SO, 141): „Când era tata bolnav. A venit Chirimenţu / Şi-a zis: / – Moaşă, *am visat c-au tăiat gârniţa* dumneavoastră / De la delniţa. / [**Descifra semnele: muribundul**, SO, 142:] – Eh-e! Aia sânt eu, zice tata. / – E, cum să fii, că nu-ţi trece? / – Nu-mi trece. // Tot atunci *mama a visat că făceau trei oameni / O groapă în fundul grădinii în vale.* / Vine şi ţaţa Manda: / – Fă, să ştii că nepricopsitul ăsta moare. / – Da, de ce, că e tânăr, cine moare la 43 de ani? / – *Am visat rău azi-noapte*, *că / Veni malul*, *se dărâmă şi vă prinse casa / Şi se-nchise pământul deasupra.* // *Şi-am mai visat*, zice mama, / Că eram în casă, la foc / Şi-am auzit zdupăind la fereastră. / Când mă uit, *trei oameni cu hârleţu* […] // Mi-a murit. S-a-nchis pământul deasupra, / *Toate visele rele s-au izbândit*" (*S-a-nchis pământul*, II, 182-183); **Mort** (SO, 141): „Mama o întâlneşte pe Anica. / Venea de la deal. / – Ce faci, fă? / – Luai lumânări. / Că pomenesc poimâine. [**Ofrandele date morţilor: La şase săptămâni**: „Tot atunci se dă şi un rând de haine", SO, 206:] / Fac o ţâră *pomană şi-i dau haine*, / Că atunci n-am avut. *Şi-n toate nopţile / Îl visez că să-i*

[21] Academia Română. Institutul de Etnografie şi Folclor, *Corpus de documente. Sărbători şi obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele* ***Atlasului Etnografic Român***, volumul I, Oltenia, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2001, p. 137-235 (se va cita SO).

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

dau haine. / Alesei grâu. Adusei lemne. / (Un maldăr de lemne cărate cu capul), / Pusei varză la acrit… // Şi Anica s-a dus acasă / Şi a murit. / Şi mâncarea aia şi lumânările i-au trebuit / La moartea ei. // De vreo două săptămâni tot spunea la oameni: / *Îl visai*, *îl visai că să-i dau haine. / Şi când colo*, *hainele alea erau ea*!" (*Luai lumânări*, V, 107).

Un alt *semn* de moarte consemnat de Marin Sorescu este că **nu se sparge gălbenuşul de ou când cauţi junghiul la copiii mici**: „Înseamnă că *s-a-ncuibat moartea-n el*, *n-ai ce-i mai face!* / Poate doar o minune, cum s-a-ntâmplat cu unul din Seculeşti / Că erau să-l îngroape, după ce-l plânseseră vreo trei zile de mort, / Şi la urmă el s-a sculat de viu" (I, 83-84).

Printre alte *semne*, poetul înregistrează şi **presimţirea**, credinţă cu răspândire generală: „Lipise prin prispă în Vinerea Paştilor. […] – Ce faci? / – *Păi*, *eu oi muri* / Şi să fie şi la mine curat, / Să nu le fie ruşine copiilor când or veni. […] // Ce *presimţire* o fi avut ea de făcuse curat? / Nu, că *omul cam ştie când îi vine sorocul*" (*Marţi după Paşti*, IV, 82-83).

Se ştie, de asemenea, că muribunzii sau rudele acestuia vorbesc despre diferite **vedenii**, prezente şi în poezia lui Sorescu: „[Când a murit Băla, fiica ei a auzit zgomot afară] Şi-odată vede *un om roşu* la poartă. / *Avea pe cap un ciur de foc*, / *Cernea*, *aşa scântei*, *scânteioare*. / Şi zgâlţâia poarta şi da să intre în curte. / – Îuu! Săriţi! Hoţii! […] Omul roşu a luat-o la fugă, pe drum la vale. […] *mumă-sa* / Era aplecată pe marginea patului şi ... *moale*. […] Nu mai răspundea. *O pocise…/ Omul ăla roşu*… […] A mai stat, aşa, paralizată, un timp / *Şi-a murit*" (V, 54-55); „Domnule, […] eu *am văzut moartea în faţă*. / Nu ştiam că e femeie – ziceam c-o fi aşa o vorbă. […] Da să ştiţi că aşa e! // Mă culcasem şi odată a apărut în prag / Una mare … maare … voinică, domnule… / Şi […] pământie… / Ce mai, te-nfiora!" (*Nu ştiam că moartea e femeie*, V, 146).

Descifrarea semnelor: De către persoane pricepute (SO, 142): „Mitruţa avusese mulţi morţi / Şi *ştia bine cum se stinge omul*, / Era chemată să-i păzească şi pe ăi de trăgeau. / Zicea: «Nu moare când înserează, moare când cântă / Cocoşii la noapte. Nu moare nici atuncea, / Moare în vărsatul zorilor. Dacă scapă şi atunci / Apoi moare la prânz, gata! / Când o fi soarele aşa, cruce pe cer. / *Îşi face cruce cu soarele*, *cum ar veni şi se duce* … ei! // M-am sculat azi-noapte la oarece vreme din noapte / Şi m-am uitat la el. Ăsta mai are o zi. / *Aşa i-a fost lui ursat* să trăiască o zi, / Dacă se duce mai înainte nu-l primesc acolo. / Nu vedeţi, stă şi-aşteaptă, îşi aşteaptă rândul, / Că e-nghesuială mare şi pe lumea

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

ailaltă / E gloată rău»" (*Paza*, II, 154-155); **De către preot** (SO, 142): „[După ce l-au descântat de tot felul de boli] Apare şi *popa să-l grijească*. / – Să-l grijeşti, părinte, că cine ştie ce-o face, / Şi ea sta cu lumânarea aprinsă lângă popa, / *Să vadă cum da grijania*. / – Cum dete părinte, grijania? / – *De*, *e cam rău*, *să vedeţi de el*. // *Că dacă grijania se trăgea la coada lingurii*, / *Mai trăia*, *dar dacă* / *S-a tras la vârf*, *moare – şi grijania s-a tras la vârf*. / Grijit ăla s-a simţit mai bine… / După aia s-a oticnit de vreo câteva ori şi-a murit. // Aşa i-a fost să fie, Dumnezeu să-l ierte. / Feştila din urechi, oala cu lumânări pe spate, / Trasul, descântatul – degeaba, *dacă n-a avut omul zile*…" (*Mitru Ceapă*, II, 224).

Amânarea morţii: Credinţe: Nu se poate amâna (SO, 142): „Babă-ta, când a murit tac-tu, / M-a întrebat de câţi ani este, / Şi i-am spus: 43. / – Ei, *am visat la ursitoarele lui* […] Şi-a trecut un cârd de gâşte sălbatice, / Peste mine, la deal. / Tot în deal, la apus. Şi-am aplecat aşa albia, să mă uit în sus. / Şi-o femeie mi-a spus: / «Ei, nu te mai uita că sânt *43*». / Gâştele alea sălbatice – anii lui. / *Aşa i-a fost ursit*" (*43* [titlul poeziei n.n.], II, 183); „[Bunicul Ion Bălan Sorescu] S-a văitat două zile şi-a murit. / I se umflase piciorul ăla rău de tot – nu era doctor în sat […] Dar şi acum, *când e să mori*, *tot mori*, / Cu doctorul lângă tine" (IV, 31-32).

Uşurarea morţii: Păcatele în viaţă sunt chinuri la moarte (SO, 147): „Când a murit Mitrică…, / Înainte de asta a spus oamenilor. / Aşa spun *când mor. Îşi spun păcatele*… / Îşi aduc aminte – şi să nu plece cu ele, / Şi ăsta zice: / – Mă, eu şi cu… (aici s-a înecat) / *L-am omorât pe Georgică*…" (*Mărturisirea*, III, 340).

Pentru uşurarea morţii se face şi o **dezlegare de blesteme**: „Măria lui Lungu, când s-a măritat cu Ion Lungu, / *S-a drăcuit* [blestemat n.n.] că nu se cunună cu el. / Se certaseră, că el mai ţinuse o muiere. / Şi când a fost să moară ea, bătrână, / *A chemat popa şi i-a cununat*. // Mireasa culcată pe pat de blane, pe cergă, / Cu lămâiţa pe cap, trăgând să moară […] Şi popa le citea, *îi dezlega de blesteme. / Că nu e bine să mori necununat* […] // Aveau şi doi naşi, tot bătrâni, leatul lor. […] Şi aşa mireasa lui Lungu moartă [**Funcţia bradului la înmormântare: Însemn de nuntă postumă,** SO, 180:] Şi i s-a adus şi *bradul de nuntă şi l-au pus în cruce. /* [**Umbrar pentru mort,** SO, 180:] *Bradul e umbra de pe lumea ailaltă*, */ Te dai la el*, *stai la umbra lui* / Şi-ţi e mai bine / Mai demult zicea că *pe faţă să nu le pună decât pânză groasă / De tort*, *că zice că trec prin vămi / Şi dogoare focul.* / Dar acum – pânza s-a tot subţiat, / Şi focul, cine ştie, s-o fi tot înteţit. / I-au pus Măriei pânză groasă de tort şi-au dus-o / În Săliştea, *la lilieci*" (*Cununia*, II, 228-230).

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

O mare grijă a rudelor aflate în preajma unui om bolnav este de a-i ţine **lumânarea**, pentru a avea lumină în lumea cealaltă. Şi personajele poemelor soresciene au mare grijă să moară cu *lumină*: „Spunea ea «Pe mine mă găsiţi moartă, / Că n-are cine veni la mine. / Da' eu seara, dacă mi-e rău, / Mă dau jos din pat şi mă primenesc, / Mă gătesc de moarte. / Dau *lampa mică şi-o las aprinsă*, *să fie lumânare*»"(III, 299); „S-a dus şi-a luat *lampa* / Şi-a stat aşa cu ea-n mână, la marginea patului. […] *El murise*, *cu lampa pe piept*. *Aprinsă*. Aşa a murit Panduru. // De ce-or fi vrând oamenii *să moară* / *Cu lumină?* / Nae Banţa îi spunea unei vecine: / – Fină, *să nu uitaţi lumânarea*, / *Să mă lăsaţi în întuneric*. […] Hainele – nu mă puteţi îmbrăca, / Sânt greu. Să mi le puneţi pe piept. / Da' *lumânarea s-o am în mână*" (*Lumânarea*, III, 395); „Mor! Mor! *Aprinde-mi lamba*! […] – Hai că omul ăla, ozâcă moare / Nu ştiu ce face. / Până s-a duce pe la unul şi la altul, / Că era noaptea, l-a găsit rece, *cu lampa pe piept*. // Cum o fi făcut de-a luat lampa din cui? / Era cu mâna încleştată pe lampă. / *Lampa ardea*" (*Lampa*, IV, 103-104).

Semnale la înmormântare

Auditive: Goarna (SO, 148): Chiar din punctul de Atlas Bulzeşti, Dj 3, s-a răspuns: „*Gornişti* plătiţi sună înainte de înmormântare şi la înmormântare, în curte şi pe drum". În poezia *Fanfara* a lui Marin Sorescu aflăm detalii despre gornistul satului şi mentalitatea privitoare la prezenţa muzicii: „Marin Clanaristul se-ntorsese din armată c-o *goarnă*, / Era acum chemat pe la toate înmormântările, / Cânta foarte bine «deşteptarea», / Când mai iute, când mai domol, după cum şi mortul, / Mai tânăr ori mai bătrân. / «Tu-tu, / Ia-l şi-l du, / Tu-tu-tu, / Ia şi du-l, / C-a mâncat mălai destuul», / Făceam noi pe lângă ăi de-l plângeau. // Pe toţi îi înnebunise ăsta cu cântecul. / „*Când oi muri*, zicea ţaţa Măria Bălii, / Nu vreau decât tron de stejar, nu de fag, / Şi *să-mi cânte clanaristul la cap*, / Să stau aşa cu mâinile pe piept, frumoasă, şi el să-mi cânte". [Când a auzit prima oară *o fanfară*, ţaţa Maria se „văieta"]: „– Uf, că nu mă loveşte moartea acum, se văieta ţaţa Maria, / Că ce-*aş mai fi mers la groapă cu ăştia*, *de-a mai mare dragul*" (I, 75). Parodia (întâlnită şi în parodiile de bocet) semnalelor de goarnă, rostită de copii, nu putea fi omisă de Sorescu, parodistul, ca şi ironia amară din situaţia tragi-comică în care mortului i se cântă „deşteptarea", în ritm adaptat, totuşi, la vârsta răposatului.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Pregătirea de drum

Întrebările pentru **Atlasul Etnografic** au avut în vedere „pregătirea de drum” pentru „marea călătorie” a celor care „şi-au dat sufletul”, omiţând pregătirile pe care şi le fac vârstnicii încă din timpul vieţii. Marin Sorescu a insistat asupra acestora din urmă, deoarece l-a impresionat atitudinea împăcată faţă de „marea trecere”, aşteptată cu seninătate atunci când s-au făcut toate rânduielile în *lumea albă*, spre care mai aruncă o privire înainte de a o părăsi: „Daţi-vă, gagă, mai la o parte, nu-mi staţi în zare, / Să mai văd şi eu *lumea albă* [subl. n.]. // E vreo babă căzută rău, care măcar că nu se mai poate / Urni din pat / Dar pe geam s-ar uita, printre dreve, cu ochi aproape / Stinşi. / – Asta ce-o mai fi vrând să vadă săraca? / *I-o fi moartea sub pat*, *odată îi face «bau»*…” (*Lumea albă*, I, 26-27).

Hainele de moarte sunt pregătite din vreme: „Duminica oamenii n-au porecle, / Li se spune pe numele cele bune / Care nu li se potrivesc deloc, *ca* ***hainele de moarte / Păstrate cu mare grijă în lacră***” (I, 44); „– Bine, dumneata nu mai ai *ţoale* neam? / – Mai am şi eu *un rând* colo, *de moarte*, */ În troaca aia de cufăr*” (III, 277).

De asemenea, sunt pregătite **obiectele şi băutura care vor fi date de pomană**: „ – Spânule, când oi muri, *să vii să-mi duci sfeşnicul*, */ Că ţi-am făcut prosop frumos / Cu podul Jiului cusut*. […] S-a ţinut de cuvânt, i-a dus sfeşnicul” (III, 298-299); „[Miţa] Îl găseşte cheflit şi-i dă-n gând. / Se duce la damigeană, *damigeana* uscată. [Cioană o băuse cu prietenii] / – Bine, măă, *c-o ţineam pentru pomană!* / – Nu ştiu, n-am văzut. / – Mă, o pusesem sus pentru pomană, n-auzi tu?! / Că tot la tine mă gândesc, *să ai şi tu pe lumea ailaltă*. / – Păi, pomană fu şi asta! / Lumea ailaltă este asta, ascultă-mă pe mine” (V, 86).

Tronul (sicriul) sau măcar „blane (scânduri) de *tron*” trebuia să aibă orice om prevăzător ajuns la o anumită vârstă. Numai cei tineri puteau fi luaţi prin surprindere, pe nepregătite: „[Moşu]… după ce a ciocănit cu băţul mulţi *stejari* / S-a oprit lângă unul mai falnic, l-a privit lung, / L-a luat în braţe, a bătut cu pumnul noduros în scoarţă. […] Mă, Nicolae, zice, uite *din ăsta să-mi cioplești tu mie / Lada de zestre… când o fi*. […] – Lasă, Moşule, c-o mai fi până atunci. / – Dacă! Hai fă-i semn, să nu rămân pe dinafară, / Că se pune vreme rea. // Acolo pe Bisa *se discuta despre moarte simplu*, */ Ca despre croială* şi m-am mirat. / Moşu avea aproape optzeci de ani dar se ţinea bine. / Acum era foarte bucuros că stejarul acela îi venea / De minune” (I, 50); „Florea lui Ghiţă *şi l-a făcut*. / *A făcut două*, *şi lui şi muierii*. / Mugurel l-a făcut. / A făcut două, şi lui şi muierii. / Ioana lui

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Mugurel şi-a făcut şi ea. / L-a făcut şi Cica. / Roşca l-a făcut, / *Că e bolnav şi el*. […] Chelcea şi l-a făcut / Da' el e sărit de 90 de ani. / *Toţi şi-au făcut tronurile*. […] Aşa zicea Giurcă: «Baba mea s-a dus, a murit, / Tifla-i, neică!" […] Aşa a zis şi Giurcă ăl tânăr la moartea muierii: / „Baba mea s-a dus, a murit, / Tifla-i, neică!". // *Acum toţi sânt pregătiţi de ducă / Şi şi-au făcut tronurile*" (*Tifla-i, neică!*, IV, 46-47); „Povesteşte mama: / – Şi *nici blane de tron n-avea*, *că la vârsta lui / Cine se gândea la tron!* / Pe-ale Mitruţii lui Drăgan le-am luat (aia de se jelea-n drum), / *Ea le ţinea de moarte*. […] *Mie să-mi faceţi tron*, *să-l ştiu eu / Colo pus bine*, *să nu umblaţi atunci după blane*" (III, 397).

Crucile se procurau, de asemenea, din timp, de la negustorii ambulanţi, care cunoşteau spiritul prevăzător al sătenilor: „«Cruci de vânzare!» / «Cine mai ia cruci!» / «*Cruci de morţi!*» / «*Cruci de colaci!*» Nu erau mari. Aşa mici, de-o palmă. / Veneau bieţii munteni cu ele în traistă. / Din Vâlcea. / Câte-un iconar care le cioplea, / Le făcea, le scria. […] Astea erau aşa de făceai aşa pe colaci / Şi de pus pe pieptul mortului. / *Omul când moare*, *îi pui o cruce pe piept*. / *Sau o icoană*" (*De vânzare*, IV, 80-81).

Chiar şi **primenitul** sau **pieptănatul** ritual putea fi făcut atunci când moartea era considerată iminentă: „Da' eu seara, dacă mi-e rău, / Mă dau jos din pat şi *mă primenesc*, / *Mă gătesc de moarte*" (III, 299); „S-a pomenit Ioana lui Prăzaru cu ea, noaptea la uşă. / Iarna, pe zăpadă. Războiul, război. Intraseră nemţii / Colea şi lumea cam fugise. / – Cine e? / – Io sânt. / *Dă-mi un pieptăn să mă pieptăn*. / – Lisandro, ce faci cu pieptănul? / Acum în toiul nopţii? / – Păi, *să mă pieptăn*, *că vin ăia de la deal să ne-mpuşte*" (IV, 5). Este posibil chiar ca proverbul „Ţara arde şi *baba se piaptănă*" să aibă un asemenea substrat ritualic.

Din timpul vieţii se formulau şi **dispoziţii testamentare**, de obicei se „lăsa cu limbă de moarte". [Mama poetului spunea:] „Mie *să-mi faceţi tron* [din timp n.n.], să-l ştiu eu / Colo pus bine, să nu umblaţi atunci după blane." (III, 397); „Nu toată lumea ţine rânduiala […] Dar *mie să-mi faceţi aşa* / Dacă vreţi să fiţi în rând cu lumea. / *Cum vă spusei*, şi după puteri" (*Ale ieşirii sufletului*. *Sărindarul ţărânii*, VI, 23-24). Dar spiritul ludic şi umorul poetului, de extracţie oltenească, nu se dezminte. Nea Miai, citat de Sorescu, se îngrijea de comoditatea sa, refuzând comisioanele pe *lumea ailaltă*: „îi spunea mamei, *înainte de a muri*: / – Nicoliţă, dumneata să te dai la poartă / Şi să te ţâi, să nu vină alea cu lumânări, / Că *ştii cum vin fomeile cu lumânări / Şi ţi le pun în mână*. / – Păi de ce nea Miai? / Păi, de-aia! Că *vin alea cu lumânări*

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

să-mi aducă / Să le dau la ăi morţi. Zic: să-i duci şi lui Ion, / Lui Petrică, să-i duci şi lui Sandu al meu. Şi eu pe unii / Nici nu i-am cunoscut, ar trebui să umblu mereu o vecie, / Şi rămân cu lumânările-n mână" (*Lenea*, II, 155). Numai că asemenea glume nu puteau să împiedice tradiţia: „ – Şi aşa ai făcut, mamă, te-ai ţinut la femei să nu vină? / – *Păi cum*, *eu puteam să mă-mptrivesc cu satul?* / Da' lui îi era lene să umble pe lumea ailaltă, / Voia să se păstreze şi mort" (II, 156).

Strigoii sau Moroii

Generalităţi (SO, 156-157): „Dar, Floreo, să nu mă bagi în pământ noaptea, că mi-e urât, / Vin *moroi*, *stafii*, *strigoi* să mă sparie. / Şi-n primele zile, auzi, mă, mai stai şi tu pe lângă groapă, te mai învârteşti pe-acolo" (I, 76); „Morăreasa […] Fusese trasă pe roată, / Baticul i s-a înfăşurat pe fusul motorului şi-a tras-o şi pe / Ea de păr, / Şi toată s-a înfăşurat ca o jurebie pe fus, şi-a fost / Făcută zob. […] Moara a rămas aproape goală o vreme şi noaptea se zicea că vine / *Stafia muierii*, / Care luată prea repede, nu şi-a dat seama cum s-a-ntâmplat / Şi *vine să cerceteze* cazul. / Ce să mai cercetezi, omul trebuie să moară de ceva când, moare, / Că aşa degeaba…" (I, 37).

Recunoaşterea strigoilor: Copiii născuţi cu căiţă (SO, 157-158): „Zicea câte una mai rea de gură despre Saveta: / Ferească Dumnezeu *să nu-i treacă / Vreo pisică printre picioare*, *noaptea*, */ Că mai naşte şi-un copil cu căiţe… / Şi copilul ăla se face strigoi* / Şi căşunează pe populaţie" (III, 392); **Criminalii** (SO, 158): „[În legătură cu nebunul care omorâse un om] Femeile mai bătrâne îşi puneau problema: unde-o să ajungă, / În rai ori în iad? […] Costică, gaică, […] când la judecata de apoi, cum te înfăţişezi tu acolo? / Cu mâinile pline de sânge, ia spune? / C-or să-ţi pună ăia păcatele pe terezie, / Şi văzând cât sânt de grele, or să le treacă pe cântarul de vite, / Şi când le-or trânti, o să facă şi cântarul ăsta ţac! şi-o să se rupă, / De grele ce sânt. / Şi-or să te mai încarce şi cu cântarul, / Că le-ai stricat daraua! // Asta o spunea Budeanca râzând, ca să-l familiarizeze pe nebun / Cu spiritele de pe lumea ailaltă, ozîcă. […] – Fă, spunea Măria Bălii, pe drum, venind de la cimitir, […] / L-am trecut şi pe el în pomelnic, *i-o ierta Dumnezeu ăle / Păcate*" (I, 65-66); **Copiii avortaţi** (SO, 158-159): „Una a făcut un *copil mort* şi s-a dus şi s-a spovedit / Şi i-a zis popa să mănânce un cot de pământ – / În toate părţile un cot, şi un cot în adâncime. / Şi l-a mâncat, da, păi ce să facă, / Dacă avea canon?" (*Un cot de pământ*, II, 160).

Şi despre **copiii care mor nebotezaţi** se crede că devin moroi,

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

de aceea se face un botez urgent, cu ţărână: „Tilina a născut *un copil*. / Şi copilaşul era amărât, şi *murea* […] o apucase *pe câmp*, acolo l-a adus pe lume. / Şi-o femeie, care era cu ea, zice: / – Aoleu, stai să vin cu nisip. / Şi-a venit c-*o strachină de nisip*, *ori de pământ*, / Ce era pe-acolo, *i-o turnat copilului în cap*…/ *Şi-i zicea de-ale botezului*, că ce să mai apuce / Popa să vină? Ar fi murit până-atunci. / Şi-i vântura aşa nisip în cap, şi-i spunea pruncului: / «Tatăl nostru care le eşti în ceruri», accentua pe acest *le* [subl. a.] / Aşa cum auzise ea. […] «Se botează robul lui Dumnezeu… zi-i fa un nume… […] robul lui Dumnezeu, Gligore. / În numele tatălui şi-al sfântului duh, amin». // Şi ăla, Gligore, *murea*. […] *Da' bine că l-am botezat*. […] Pe Gligore *l-au înmormântat în grădină*, *la rădăcina / Unui pom. / Aşa se îngroapă ăştia*" (*Creştinul lui Dumnezeu*, III, 315-316).

Se mai crede, în Bulzeşti, că şi **cei blestemaţi** pot deveni moroi: „[Sătenii dăduseră foc unui schit de călugări greci pentru că nu voiau să le înapoieze pământul luat] Şi călugării *i-au blestemat: / Să se mănânce unul pe altul. / Şi de aia se făceau moroi. Blestem*, *de!*" (VI, 80). În răspunsul din Bulzeşti la **Atlasul Etnografic** se spune că „*mănâncă* din neam, mănâncă *inima* oamenilor" (SO, 161).

Rele aduse de strigoi: Oamenilor: Îmbolnăveau: „Moare Nicolae Banţa. / După un an *s-a-mbolnăvit un nepot* de-al lor / Şi tot atunci *şi-o fetiţă*, Fănica. / Şi-au venit ai lui Banţa la tatăl Fănicăi: / – Auzirăm că şi Fănica zace, / Să vă spunem noi de ce: *din cauza lui tica*, *s-a făcut moroi*" (II, 137-138); „Când să-l ia de guler… nimic… Ăla era *moroi*… / Dar *mâna îi rămăsese ţeapănă* în aer… / După aia *i s-a făcut moale* şi aşa a rămas" (I, 92).

Destrigoirea: După moarte: Din Dj 3, Bulzeşti, s-a răspuns pentru **Atlas**: „Moroiul era dezgropat şi ars în pădure". Iată ce fac bulzeştenii din poezia lui Sorescu: „Atunci ei l-au chemat pe Coza. / S-a dus noaptea pe zăpadă / Şi *când dezgropau*, *un câine mare*, *negru*, / Tot *sta pe marginea groapei*. / Îl goneau, el venea înapoi. / Când l-au desfăcut, zice că *era* aşa, *într-o dungă*, *în tron*. / Coza *l-a tăiat cu coasa şi-a luat sânge din el / Şi l-a îngropat la loc*, *aşa bucăţi*, */ Punea un rând de carne*, *un rând de pământ. / Un rând de carne*, *unul de pământ*, */ Să nu se mai împreune*, *să-nvie moroiul*. / Câinele ăla negru s-a luat după ei, pe vale, / A venit până aici, sub biserica nouă, / Când odată s-a pomenit Coza fără oală. / Unde mi-e oala cu sânge? Iote că nu e! / Dispăru, mă! / Ce să facă! S-au întors înapoi, în cimitir, *iar l-au dezgropat / Şi i-au luat inima toată*, *cu sânge. / Şi de cum au plecat ei*

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

la cimitir, *i s-a făcut bine copilului*. / A venit Coza şi i-a arătat sângele. Zice: / Uită-te şi tu în oala asta! / *Sângele fierbea*, *clocotea*, / *De-aia se şi cunoştea că fusese Nicolae Banţa moroi*, / *Că după un an tot mai avea sânge viu*, *care aşa bolborosea*. / Coza mai şi râdea: Eu îi ştiu dintr-o dată, / Fiindcă atunci *când îi arunc pe mal*, *ăi buni trosnesc*, / *Pârâie*, *iar moroii stau umflaţi*. / A atârnat oala aia într-un salcâm. / Tot el a dat de leac şi Mărinei lui Mugurel / Şi Anicăi lui Duţă, / *Două fete care se-mbolnăviseră*, *la puţin timp după* / *Moartea Dinei lui Modroi*. / A căzut pacostea pe biata mătuşică, / S-a dus Coza şi *i-a luat capul*. […] – Iote, fă, vă adusei moartea. / Fetelor le-a trecut, ozâcă de frică. / *Scăfârlia* a dus-o la pătulul lui Modroi, / Şi-*a atârnat-o de ceva*, *a băgat-o pe ţarc*" (*Cebăluiri* [DA: **cebăluí** „a ameţi, a zăpăci"], II, 138-139); „…baba nu stă, *nu stă nici în pământ*. / Am scos-o de şase ori. // A scos-o şi-a pus-o pe targă / Şi-o *ducea pe vâlcele*, / *S-o mănânce halele* […] *să nu se facă moroi*. […] lor nu le place mort. // Şi după aia o ducea la mormânt / Şi-*o înmormânta iar*. […] // Acum *se-nbolnăvise un copil* al lui Şubăscurtă. […] era *a şaptea dezmormântare*. / Era rea baba – *nu s-a potolit până n-au ars-o*" (VI, 78-79).

Măsurile mortului

Lumânarea de mărimea mortului: Denumire: Stat (SO, 170, Dj 3, Bulzeşti): „*O lumânare făcută colac*. / *O lumânare dintr-un colac de ceară*. / *Se pune pe pieptul mortului* [SO, 171: „Se aşeza pe pieptul mortului"] Şi *se aprinde când citeşte popa*, *la biserică* [SO, 172: „În biserică, cât ţine slujba"] / Şi la urmă *se aprinde la mormânt* / Timp de 44 de zile [SO, 172, Dj 3, Bulzeşti: „Se tămâia cu ea peste mormânt 40 de zile"] / Trebuie să ardă toată până atunci. / Dacă arde mai repede, se completează cu o lumânare. / Dacă e mai mult, la urmă se lasă în ziua aia / De arde toată. // Aia e statura omului, *statul* [subl. a.] său. / Şi după 44 de zile se leapădă de tot s[t]atul / Îşi consumă *statura – lungimea lui*, cum ar veni. // Mare de stat, mic de stat – / Tot în 44 de zile se termină, / După moarte" (*Statul*, IV, 78-79).

Despre **tămâiatul la mormânt** [SO, 172: „dimineaţa până nu răsare soarele"] aflăm şi de la mama poetului: „– Fato, îi spunea [mama] Lisăndriei, / Când mergi *la tămâiat*, *mergi până-n ziuă*. / Fato, acolo, dacă te duci, *te duci de noapte*. / Altfel, să nu te mai încurci! / *Că ei*, *când răsare soarele*, *sunt chemaţi la judecată*. / Nu te mai aud. Şi *să le spui ce ai de spus*, / *Înainte de răsăritul soarelui*" (VI, 8).

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Iniţierea mortului pentru lumea de dincolo

Se bocea (SO, 178-180); **Odihnele mortului: Se bocea** (SO, 191-192): „Leana lui Mitréle a venit şi ea, / Bătrână şi adusă ca o seceră. / A pus ciomagul lângă uşă, / *S-a dus la capul răposatei / Şi a-nceput s-o jelească* [pe mama poetului n.n.]. / Nu s-a uitat la nimeni, n-a văzut pe nimeni, / Privea în ochii moartei şi plângea: / «Aoleu, ţaţă Nicoliţă, / Mâncaţi-aş guriţa ta. / Că te-ai duce în casă strâmtă / Şi fără fereşti / Şi n-ai să poţi să te întorci în ea. / Şi să-i spui şi lui Mitréle al meu / Cum o duc şi eu pe-aici. / Şi să stai să odineşti / Şi să-i spui tot. / Că rămăsesem şchioapă / Şi stam toată ziulica pe un scăunel. / Şi-mi puneau o strachină cu apă şi-ntingeam cu pâine în ea. / Că cine n-a fost văduvă, / Nu ştie ce-nseamnă văduvia». […] // A spus ce mai avea pe suflet, / A pupat mâna celei care trebuia să ducă / Ultimele noutăţi în lumea de dincolo, / Şi-a luat ciomagul şi-a plecat…” (*Jelitul*, IV, 94-95).

Într-un fragment de bocet, reprodus, probabil, de mama poetului, se recunoaşte stilul de naraţiune improvizată al bocetului din Oltenia, deosebit de cel din nordul ţării, care este versificat în tipare poetice: „La înmormântare nu i-a venit nici un copil şi biata muiere a lui / *Aşa îl jelea*: / «Ligore, Ligore, / Fierbeam apa în ulcior că n-aveam oală / Şi făceam turta nesărată / Şi spuneam să cumperi sare / Să fac turta sărată / Şi tu spuneai că nu / Că ne trebuie bani / Să ţânem copiii la şcoală / Să-i facem oameni mari / Şi ete acum nici nu veniră să te petreacă»” (*Petrecerea*, I, 60-61). Aerul uşor ridicol al lamentaţiei, în care durerea este strigată fără talent poetic, sporeşte autenticitatea textului şi-i accentuează sinceritatea. Este ştiut că în mediul sătesc, bocetele sunt ascultate şi comentate critic.

Dar bocetele nu erau numai ocazionale, adesea femeile în vârstă îşi „cântau” morţii de câte ori le cuprindea jalea: „*Baba* [bunica de pe tată] […] de când a murit [tata], se ducea în fundul grădinii, / *Sta aşa tristă ori se jelea*: / «Fănică, Fănică, murişi nevecuit»” (I, 30); „[Mitruţei i-a murit bărbatul pe front şi îi mureau şi copiii] *şedea singură-n casă şi se jelea.* / Lumea râdea: «Iar cântă Mitruţa». / Dar ea se jelea” (*Cântă Mitruţa*, II, 163). La moartea aceleiaşi Mitruţe, „a de-şi cânta morţii”, nu i se găsea buletinul de identitate, iar „Femeile grămadă, pe Mitruţa în car. *O jeleau*, *o căinau*, */ Că ce viaţă a dus şi ea*, *săraca*… / Vai de maică de om! / Văduvă de război, cu copii morţi unul după altul… / Doamne, doamne! / Şi de la o vreme *îi terminaseră biografia*. / Istoviseră

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

lacrimile şi / Jalea şi aşteptau să vină Leana, / Fie-sa, din casă cu buletinul. / Că popa nu voia s-o-ngroape fără buletin, / C-aşa avea el ordin" (*Actul*, IV, 116); „Tata murise de câţiva ani, / Şi *mama se ducea să-i spună ce mai e pe la noi*. / *Ce mai facem*, *cât am mai crescut*, / *Greutăţi de tot felul*… Ei… / Vorbea acolo de una singură, rezemată de cruce… / *Se jelea*… / *Şi cuvintele aveau un ritm*, / *Erau un fel de vârtej*, *care pleca din lumea asta* / *Către lumea cealaltă… încărcate de semne*, *de durere*, / *De lacrimi*" (VI, 8).

Se povesteşte, adesea, că şi vitele îşi jelesc stăpânii[22]: „[Floarea Păunii avea bărbatul la război, iar ea se îngrijise bine de boi] A înmormântat-o un cumnat. / Când îi făcea tronul, / *Boii zbierau acolo pe tronul ei*, / Şi ce să vezi? / Când au plecat de-au pus-o-n car, / *Boii ăştia au început să zbiere* / *Şi să sară pe loitre în sus.* / *Zbierau deasupra tronului*, *suflau peste moartă.* […] *Boii au sărit peste ulucă* […] *Zbierau după car*, *parcă se jeleau* / *«Cum ne lăsaşi*, *fă̆ă? Cum ne lăsaşi?»* […] *Jeleau moarta*, *ce mai!*" (IV, 7-9).

Există, însă, şi situaţii netipice, în care se ignoră jelitul ritualic, taxate critic de opinia publică a satului: „Nici n-a-nchis bine ochii, / C-a venit fata, i-a fărâmat casa […] // D-apoi ce să te mai miri? / Mama lui Nicolae, Curcăneasa, / *Când a murit bărbatu-său*, / *A pus busuioc la ureche* / *Şi-a jucat. «Ha-ha-ha!* / *C-am scăpat de dracul»*" (III, 308).

Bradul la înmormântare

Funcţia bradului la înmormântare: Însemn de nuntă postumă (SO, 180): „Murise Zgarbură Dimie, *logodit* […] Şi acum *îl duceau la groapă cu lăutari*, / *Că aşa e obiceiul*, *nu jelit ca la mort*, / *Ci cu veselie şi aruncau cu bâtele-n sus.* / *Fata gătită*, *venea în urmă* / *El*, *gătit ginere*. […] / *Şi unul ducea bradul* [de nuntă n.n.] […] / Şi pun-te pe jucat! / Toţi, afară de mort, săracul. / Mireasa sărea de-i sfârâiau călcâiele […] / Toţi să joace mireasa, / Să-i placă şi ginerelui… […] de vreo trei zile / Numai în chef o dusese [**Activităţi în nopţile de priveghi: Glumeau, se păcăleau, făceau jocuri**, SO, 177-178:] Şi la *priveghi*, îl ţinuseră tot în *zgoande* [DA: „glume"], / Tot în *năsărâmbi* [DA: „şotii; palavre"]. / Cu *focul mare în curte* / *Se îmbrânceau tinerii în foc*, / Şi spuneau la *glume* – ăi bătrâni […] / A

[22] În Bucovina este mult răspândit următorul motiv de bocet: „Scoală-te, N., scoală, / S-auzi vitele cum zghiară, / Da' nu zghiară că n-au fân, / Da' zghiară după stăpân".

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

avut noroc de-o înmormântare veselă, / Cum se făceau de mult de tot prin părţile astea / La toată lumea. *Râdeau şi aruncau bâte-n cer*. / Şi acum rămăsese obiceiul doar pentru ăştia logodiţi" (*Cine joacă mireasa?*, VI, 127-129); **Se punea brad tuturor morţilor** (SO, 181): „[Băla îşi blestema fiica leneşă]: O şi blestema: «Fir-ar a iacacui cu *bradul* de l-o face ea / [**Finalitate: Se punea în stâlp**, SO, 185:] Şi cu *stâlpul de-o pune bradu-n el.* / [**Împodobirea: Măr, covrigi**, SO, 184:] *Şi cu covrigul din brad*»" (II, 135).

Iniţiere practică pentru lumea de dincolo

Cortegiul funerar: Atribuţiile participanţilor (SO, 188-189): „– Spânule, când oi muri, *să vii să-mi duci sfeşnicul*, / *Că ţi-am făcut prosop frumos* / *Cu podul Jiului cusut*. […] / S-a ţinut de cuvânt, i-a dus sfeşnicul" (III, 298-299); **Transportul mortului: Cu carul** (SO,189-190); **Practici: Se aruncau bani** (SO, 191): „La-nmormântare… / Parcă-mi amintesc cum *aruncau nişte bani pe la poduri*, / *Când trecea carul*, mergând încet şi lumea jelindu-se în urmă" (*Tata*, I, 29); **Obiceiuri după închiderea gropii: Pomeni peste mormânt** (SO, 194-195): „[Când li s-au furat oile, l-a blestemat pe cel ce i-a furat berbecul] *Să şi-l dea peste groapă* ăl de l-o fi luat!" (I, 69).

Ofrandele cu care pleacă mortul

Colaci şi figurine la înmormântare: Denumiri: Bolindeţi (SO, 200): „Radu Ţiganu vine de la deal, beat. […] / Măria: – Bă te-mbătaşi, / Nărodule! / – A murit Băla degeaba, / I-ai făcut nişte *bolindeţi* arşi. / Băla era femeie cuminte, tu eşti o năroadă. / [**Obiceiuri după trecerea pragului: Se împărţeau moşchiori**, SO,187:] Ăia erau *moşchiori?* / Ce moşchiori erau ăia arşi?! / Se închina. / El fusese la pomană şi nu-i plăcuseră *colacii* / Şi când s-a-mbătat, i-a venit în gând s-o critice pe Măria" (II, 231).

Obiecte puse în sicriu (SO, 201): „…Mai / Murise o dată. / Într-o zi de Rusalii, fiindcă dormise beat şi fără pelin / La brâu. […] // Acum stătea tot aşa întins, / Dar nu mai zicea «Hăp şi-aşa!» ca-n tinereţe. […] Şi Leancă a rămas aşa. […] // *Dar cineva tot i-a pus pelin la brâu.* / *„Domnule, dacă o fi să fie poceală, dacă – să zicem – / Doarme pocit, / Să aibă medicamentul la el pe lumea ailaltă*" (*Leancă luat din căluş*, III, 368-371).

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Ofrandele date morţilor după înmormântare

La diferite termene după înmormântare (SO, 206-211): „Dacă-ţi moare mortul, te duci *în fiecare sâmbătă / Cu colaci. / Se fac paisprezece turtiţe şi nouă colaci. / Şi pe turtiţele de post pui legume de post. / Pe cele de dulce pui de dulce. Şi astea sânt soroace. / Până la trei ani / Se pomeneşte din jumătate în jumătate de an / Şi de la trei ani / Din an în an*, *până la şapte ani./ Şi de la şapte ani*, *dacă vrei / Îl mai pomeneşti*, *dacă nu*, *nu*. […] Îi poartă *soroacele* sau *sâmbetele*, / Asta e, de-aici vine" (*Soroacele*, II, 164-165); **A treia zi** (SO, 206, Dj 3, Bulzeşti: „A treia zi, mâncare şi două trei *toiege*: o nuia de *alun* sau de *gutui*, cu batistă, covrig, măr"): „[Când călătoreau D-zeu cu Sf. Petru pe pământ] Erau doi uncheşi, cu straie albe de dimie dată la piuă, / Şi cu *toiege de gutui în mână*, *cu floricele crestate cu / Briceagul pe coajă*, *cum sânt toiegele de pomană*" (II, 122); **La şase săptămâni** (SO, 206, Dj 3, Bulzeşti: „Pomană cu oale, bani, *pat*, masă, scaune, găleată, castroane, lampă de gaz, două feluri de mâncare"): „Sânt scrisori orale, numite «vorbe» / Se spune: «A trimis cutare vorbă». […] Unele vorbe vin şi prin vis, de pe lumea cealaltă. / Şi-a doua zi de dimineaţă se duce femeia care-a / Primit mesajul, bate în poartă: / «L-am visat pe cuscrul Ion / Stătea aşa nebărbierit într-o odaie, în picioare stătea. / Zice, am de toate aici, e bine, *dar n-am şi eu pe ce / Să şed jos*, din când în când. / *Să-i daţi omului pat* de pomană»" (II, 263); **Slobozitul izvorului la şase săptămâni** (SO, 207, Dj 3, Bulzeşti: „Cinci fete cară 44 de vedre pe la gospodării şi le notează pe răboj, apoi se slobod apele: dacă e soare, e mărturie că s-au dus 44 de vedre. Se spune «să fie ale mortului!». Fiecare fată pune pe o scândurică o lumânare şi-i dă drumul pe apă, apoi aruncă câte două, trei găleţi de apă. Pentru femei se dau basma, cană şi bani, apoi se tămâiază la mormânt 40 de zile"): „La două zile după înmormântare, se găsesc 4 fete / şi aduc câte *44 de căldări de apă şi se slobod*, *la şase săptămâni*, / o femeie bătrână care tămâie în fiecare zi. / Tot la şase săptămâni / când se sloboade pomana, fetele *vin cu beţele de alun*, */ pe care înseamnă căldările de apă* / şi apă în sticlă, dacă au adus de la altă fântână. // *Li se dau colaci şi oale*, *basmale cu lumânări*. / Femeii de-a tămâiat i se dă basma neagră, colac / Şi se duce cineva de-ai casei cu ele la fântână curgătoare / *se pun lumânările pe aşchii lipite şi le aprind*, */ Le pun să meargă pe apă / Şi trece fiecare fată la rând*, *scoate apă cu căldarea aruncă pe pârâu*, */ aşchia merge cu lumânările aprinse / merge în vale şi fata zice: «Să-mi fii soare mărturie / că am adus lui cutare (numele mortului) / 44 de căldări de apă»*" (VI, 21-22); „Gogu a căzut după un an

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

[în război n.n.]. […] Şi nimănui din sat nu-i venea să creadă, cum se-ntâmpla / De fiecare dată când murea cineva, că era foarte greu să / Crezi că ăla n-o să mai fie deloc, gata. […] Mumă-sa a început să-i facă *rostul ca la morţi*, / Că şi morţii au rostul lor, trebuie să ţii pasul. / *L-a pus în pomelnic*, *i-a dat o oaie peste groapă*, */ Au făcut ai lui pomană cu oale şi toiege […] // O fată mare a scos de la fântână timp de treizeci / De zile / Dimineaţa de tot*, *înainte de-a răsări soarele*, */ Câte o vadră de apă ne-ncepută*, asta în caz de sete / Pe lumea ailaltă" (I, 48-49).

Pomeni în zilele de peste an

Pentru morţi: Data calendaristică şi ofrandele împărţite: Diverse ocazii (SO, 217-221): „În seara de *joimari* […] mama făcea focul în curte. / Tot satul atunci era numai focuri…/ Şi în jur / Puneau scaune – pentru morţi. / Să se aşeze pe ele. / Şi între foc şi scaune turnau apă de jur împrejur" (*Joimari*, V, 126); „Când făcea noru-sa *colivă*, zicea că să i-o spele din / Patruzeci şi patru de ape şi îi comanda: *apă de la cişmea* [neîncepută n.n.]. […] Nu suferea fântânile stătătoare, de teama să nu fi luat / Apă înaintea ei de-acolo de-i necununaţi, nişte pângănii, cum le zicea" (I, 30); „[Despre bătrânii care au murit]: Seria lui taică-tău, Fănică a lui Ion Bălan. / Acum e bozul mare pe ei. // Câtă lume bună s-a prefirat. *Să-i ţineţi minte să le faceţi şi voi colac*. / La toţi am fost în urma carului, / Pe toţi i-am jelit ca pe Dumnezeu" (I, 96); „Taţii şi fraţii mai mari sânt pe front, despre unii s-aude c-ar fi murit, / Aproape în fiecare dimineaţă altă femeie împarte *colivă cu bomboane* moi din cauza lacrimilor (I, 17); „Şi mama pe toţi i-a ţinut minte / Şi la toţi le-a făcut *colac*, cât a putut. / Morţii noştri mănâncă şi ei, odată cu ăi vii, / Şi *dacă nu le dai colaci de pomană*, *e ca şi când ai / Lăsa nişte copii fără pâine*. / *Se uită şi ei cum mănâncă ceilalţi / Şi aşteaptă* acolo în grâu, la rădăcina grâului, / Să-ţi aduci aminte şi de ei, / Că ei au ţinut mai 'nainte pământul şi rostul vieţii" (*Rădăcina grâului*, III, 272); **Visarea mortului** (SO, 221: „Se dă un pahar de băutură […] unui trecător de sexul mortului"): „Boldescu […] a rămas milog […] Şi el ne aducea murături de la taică-meu, ca să-i dăm ţuică. / – Vere, *am visat pe nea Ion*, *cerea un pahar de ţuică.* / Socru-meu, Ion Bălan Sorescu, murise. / – Bine, nea Ioane, / Hai să-ţi dau eu, zicea Fănică" (IV, 21-23); „Mama lui Ion Roncea, / Ronceoaica, foarte bătrână, / Murise bărbatu-său, şi ştii cum e la noi, / De *cred că omul mai trăieşte şi după aia* – / Aude noaptea o pasăre cântând după icoană. / Aţipea şi iar se pomenea în ciripit după icoană – […] *Aţipisem şi visam că mi se taie gârniţa de*

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

pe la Tufaru lui / Boală. / Săreau aşchiile şi una a venit până-n geam, / *Şi-atunci m-am trezit. Şi-un brabete*, *ce-o fi fost*, / *Chrip–chirip! după icoană. Chirip-chirip!* / «Ia scoal, muică Gheorghe, c-*o fi sufletul lui tac-tu*!» / Da' el zice: «Mă trezeşti în toiul nopţii să mă uit la / Brabeţi!» / «Mă, dacă bate-n geam, n-o fi chiar pasăre decât aşa / Pe deasupra. Mă, o fi fost om, de ştie rostul casii!» / «E! sufletul lui tica!» / «O fi, mă, o mai fi ş-adevărat din ce se spune, / Nu vezi cum s-a-mpuţinat lumea, / Şi ce de mai păsăret!» […] // Lumea ailaltă n-o fi tot pe-aici prin copaci şi prin iarbă?" (*Chirip–chirip*, II, 127-129).

Chiar poezia care dă titlul volumelor, *La lilieci*, este inspirată de „ziua morţilor, când se face pomană" în cimitir: „Masa e-ntinsă pe iarbă" cu ştergare de cânepă, „Ţinute să nu le ia vântul, de străchini şi oale smălţuite", de Târgul Jiu sau de Oboga. După ce popa Niţă sfinţeşte bucatele „Se-ncepe de la ţuică… vecinii te cinstesc cu ţuică peste aburul ciorbei …[se zice] „Dumnezeu să primească", „Să le fie ţărâna uşoară" sau chiar „La mulţi ani!" [cei ce nu ştiu formulele ritualice n.n,]. Rudele cinstesc din acelaşi pahar, [ca să se întâlnească pe lumea cealaltă n.n.] şi Sorescu glumeşte: „tot microbii ăia!". Urmează ciorba de curcan sau de gâscă, fasolea sleită cu boia şi cu ceapă prăjită pe deasupra, varza cu carne, „Nicăieri nu mănânci o varză cu carne / Mai gustoasă ca-n cimitir" – comentează poetul – şi vinul, din sticle „astupate cu coceni de porumb". „Bogdaproste, se aude în dreapta şi-n stânga". Femeile jelesc „în gura mare, cu şiroaie de lacrimi, în mod barbar, ca pe vremuri".

Pentru vii: Pomeni date în viaţă pentru sine: La zile mari (SO, 222, Dj 3, Bulzeşti): „S-a dus *în ziua de Crăciun* la tămâiat, / Numai în scurteică şi-n ghete. / Şi când a venit, *a fript carne* şi ce-o mai fi făcut / *Şi-a-mpărţit*. Şi la urmă a luat-o cu frig / Şi-a-nceput să-i fie rău.[…] – Bine c-*am apucat să fac colacii toţi*, / *Că dau láştina* [DA: „socoteală"] *pe lumea ailaltă. / Bine că m-am grijit*, zicea. […] // A murit în ziua de Anul Nou" (*Moare străbunica*, III, 343-344); „Mai daţi-vă şi *de pomană*, / *Să aveţi şi dincolo*. […] N-aveţi copii, n-aveţi nimic. / De-acum încolo începeţi şi mai *faceţi / Provizii pe lumea ailaltă*. […] // Voi vreţi să trăiţi numai pentru voi? / Viaţa odată se rupe, ca firul de iarbă, / Şi dacă n-ai pe cine să laşi să te jelească / E rău şi pe lumea ailaltă" (II, 242).

Substitute ale morţilor în cimitire

Piatra (SO, 230: „La orice mort există obiceiul de a se pune o *piatră*, orice fel de piatră"): „[La cimitir] Beton. Nivelaseră cu

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

buldozerele / Şi turnaseră o placă groasă peste tot cimitirul. / Cruci, cavouri – totul era acoperit cu beton. […] Maria începe să se jelească. / Îşi smulgea părul din cap şi ţipa. Ioane al meu! Isuse Hristoase, Ioane al meu! / Cum să te găsesc eu pe tine acum?! […] – Păi, de ce nu ne-au anunţat că desfiinţează cimitirul, / Să ne luăm morţii? […] Şi cum îl găsesc eu? Unde e *lespedea? Lespedea!*" (VI, 50-51).

Plantarea brazilor şi pomilor pe morminte: Liliacul (SO, 232): plantă care a sugerat titlul poeziei şi a întregului ciclu **La lilieci**.

Marin Sorescu mai invocă şi practici de îndepărtare a morţii, în situaţii în care se crede că mortul ar chema şi sufletul fraţilor la el: „I-a murit un *frate* şi *ca să nu ajungă moartea / Şi la el*, că e singurul moştenitor, i s-ar stinge neamul, / *Şi-a pus banul ăla gălbui la urechea stângă*" (I, 45); „*Doi fraţi*, *de sânt născuţi în aceeaşi lună*, / *Trebuie puşi în fiare*, / *Că altfel*, *dacă moare unul*, *moare şi celălalt*. / Când se mărită fata sau se însoară băiatul, / Se cheamă o fată şi-un băiat cu mamă şi cu tată. / Şi aduc o pereche de fiare de la cai, / Şi-ncuie pe unul de-un picior şi pe unul de-un picior/ În fiarele alea şi zic de trei ori: / «Îmi eşti frate până la moarte?» / «Îţi sânt frate până la moarte!» / Îi scoteau din fiare şi la urmă plecau la cununie" (*Lunatecii*, II, 247).

TEXTE

Dumneata

Într-o noapte, pe aici, pe la Cişmele,
Unde sânt casele mai rărişoare, din cauza stafiilor,
Care se zice că s-ar fi arătând pe acolo,
Şi oamenii s-au sfiit să pună case, ca să aibă stafiile loc,
Lărgime, să treacă-n deal în vale libere,
Se întâlneşte Grigore al lui Tăgărâlă cu unul care cam sclipea de departe,
Aşa ca putregaiul.
„Bună seara". Ăla nu-i răspunde. „N-o fi auzit", se gândeşte
Grigore. „Bună seara" zice iar.
„Bună seara", îngână celălalt, parcă ar fi avut ţărână-n gură şi-i stă drept în cale,
Nu-l mai lasă să treacă.
„Mă, tu ştii cine sânt eu?"
Se uită Grigore… şi odată simte cum i se scoală căciula
Singură din cap: Hoop! şi cade jos… pleoţ! Ăsta semăna cu unul de
Murise... să tot fie luna…
„Păi, eu ştiu…" încearcă el să-şi facă… ce să-şi facă?… curaj…

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

„Te cunosc, dar nu ştiu de unde să te iau…”
– Păi ia-mă şi dumneata de guler… rânjeşte străinul.
Când să-l ia de guler… nimic… Ăla era moroi…
Dar mâna îi rămăsese ţeapănă în aer…
După aia i s-a făcut moale şi aşa a rămas.
Bine că nu i-a zis moroiul să-l mai ia şi de altceva
Că paraliza tot.

Aşa a fost de părere şi Coza, că s-a dus repede la el.
Zice: ai scăpat ieftin, neică, moroii din Bulzeşti sânt
Arţăgoşi.
Când le străşunează din ceva pe câte unul… îl fac
Cârpă, treanţă, poţi să ştergi lampa cu el.
Aşa e de
Moale şi afânat.
– Dar mi-a zis „dumneata”… îşi aduce aminte Grigore.
– Nu, că de purtat ştiu să se poarte… nu sânt bădărani, ţopârlani, modârlani, capsomani.
Nu că le iau partea, dar
Trebuie să te gândeşti şi la ei; până mai ieri erau aci cu noi,
Într-o lume va să zică; odată mor şi se pomenesc pe altă lume,
Bunăoară pe lumea ailaltă, care nu-i primeşte, nu ştiu
Din ce cauză, şi-i trimite înapoi pe lumea cealaltă,
Bunăoară asta a noastră… care se sperie şi-i alungă…
Uite-aşa mi ţi-i plimbă, cine mi ţi i-o plimba,
De-aia sânt şi moroii ăştia arţăgoşi… şi se mai iau de câte unul ca dumneata…
– Nu mai îmi zice dumneata… ca ăla… îl trecu un fior pe Grigore.
Dar matale, nea Cozo, cum,
De ce nu ţi-e frică de ei? Mergi, îi dezgropi, îi înţepi, îi beleşti,
Faci atâta bine… comunei… nu ţi-e frică singur în cimitir?…
Coza tace şi-l priveşte cu nişte ochi… cu nişte ochi…
– Mie mi-au luat frica… de pe vremea când… *trăiam* [subl. a].
– Cum vine asta…? Şi Grigore simte cum i se înmoaie şi
Mâna ailaltă. I s-a strâmbat şi gura, în partea dreaptă,
Vorbea aşa… strâmb, în dreapta, dar nu mai ştia ce spunea…
Dar tot ceva pe ideea „Cum vine asta?”
– Am glumit, mă nene, spune Coza, când îl vede aşa galben,
Glumii o ţâră şi eu… ce eşti aşa de… şi-ncepe să-i dea peste fălci, să-i îndrepte
Gura. „Glumesc, ţine-mă de guler… să te-ndrept bine,
Acum cât e caldă poceala… Ia-mă de guler… mă!
– Cu *se* [subl. a.]? zice Grigore, pronunţând strâmb un *see* [subl. a.]?
Că ioche minile…
Mâinile îi fluturau fără viaţă, ca nişte mâneci.
În locul lor, la numele Grigore s-a adăugat porecla „ăl Moale” .

(I, 92-94)

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

La lilieci

Nicăieri nu mănânci o varză cu carne
Mai gustoasă ca-n cimitir,
De ziua morţilor, când se face pomană
Şi toate femeile vii se întrec în de-ale mâncării.

Masa e-ntinsă pe iarbă, la umbra bisericii
Crăpate, de-a răzbit aproape de sfinţi crăpătura
Şi când bate crivăţul, iarna, cred că le degeră colacii de lumină care le strâng tâmplele.
Pe costree şi troscot se-ntind ştergarele de cânepă,
Ţinute, să nu le ia vântul, de străchini şi oale smălţuite,
Unele se vor împărţi la urmă, poate apucaţi şi voi, mare e Dumnezeu.
Dar mai e până atunci, ne ghiorţăie maţele, ni s-a lipit burta de şale. Ce face popa ăla, de-ntârzie?
Toţi s-au aşezat jos, aproape turceşte,
Femeile dau peste mâna copiilor, care n-au răbdare.
Apare ţârcovnicul, lumea se ridică-n picioare, cinstind intelectualul,
Se aude troznet de oase rupte de muncă.

Se-ncepe de la ţuică, simţi mirosul prunei,
De asta nu te doare capul, chiar dacă n-ar fi binecuvântată de sfinţia-sa, popa Niţă,
Care a venit în sfârşit oţărât, are necazuri c-o mejdină,
A lăsat stânjenul lângă clopotniţă şi-a slobozit pomana.
Stingeţi lumânările că se consumă curentul! zicea al lui Chirimenţu,
Care cum deschide gura începe lumea să râdă, are haz, dar acum
Nimeni nu-l aude – se suflă în lumânări pe prescuri: pfu, pfu!
Vecinii te cinstesc cu ţuică, peste aburul ciorbei,
Aproape se-ncrucişează cănile cu toartă
Bei şi de la unii şi de la alţii, în cruce, şi zici îmbujorat:
„Dumnezeu să primească", „Să le fie ţărâna uşoară" ori chiar „La mulţi ani!"
Rudele cinstesc din aceeaşi ulcică, pe rând, „tot microbii ăia!"
Mănâncă mai mulţi dintr-o strachină, cu linguri de lemn, arse, ciorba de pui cu fidea.
E de curcan! sau de gâscă? ba e chiar de gâscă,
Ea înoată în grăsime, am bănuit eu ceva. Ori e de raţă?
Fasolea sleită cu boia şi cu ceapă prăjită pe deasupra – e o minune în zilele noastre.
Ca să nu mai vorbesc de varza cu carne, dar aici să sufli înainte de-a băga-n gură,
Pentru că cel mai rău te arzi cu varza, vorba asta o ţin minte
De la fratele meu mai mare.
Zice: domnule, fii atent, mă, să nu te arzi cu varza,
Că cel mai rău te arzi cu varza, asta o ştiu de pe front.

Văd că în capul celălalt se împarte vinul,
Adus în sticle cu gâtul lung, astupate cu coceni de porumb.
Abia aşa mâncarea are adevăratul gust, viaţa merită s-o trăieşti.
Multe femei au murit pe aici, dar, uite, că n-au dus secretul cu ele.
Oalele sânt de Târgul Jiu, smălţuite, sau de Oboga, ca şi strachinele şi taerele.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Se bucură morţii, că-şi înnoiesc şi ei pe lumea ailaltă o dată pe an tacâmul,
Lingurile le-or fi păstrând în bocanci, ori după ureche, plaivaz?
Bogdaproste, se aude-n dreapta şi-n stânga, când se împart oalele, ulcelele,
Unii le încearcă cu degetul, dacă sună frumos, ăi mai proşti râd la ele, fericiţi.
După ce s-a luat masa şi s-a pus ce-a mai rămas în baniţă,
Se cheamă câinii, din obişnuinţă, dar câinii n-au ce căuta în locuri sfinte, au fost lăsaţi la vatră.
Femeile merg în cimitir şi-ncep dintr-o dată să se jelească
În gura mare, cu şiroaie de lacrimi, în mod barbar, ca pe vremuri,
Plivind câte-o buruiană, încercând să-ndrepte crucea de lemn
Care-a putrezit, iaca se hâţână când bate vântul – nu te mai prijoni, mă, de ea!
Copiii se joacă de-a ascunzişul printre morminte,
Voi ai cui sânteţi, împieliţaţilor?
Nu călcaţi pe busuioc şi nu ciopliţi crucile cu custura,
Că vă taie popa limba.
Cele care au morţi mai noi au mai tras un ropot de plâns
De cum au intrat pe poartă şi-au pus baniţele jos din cap,
Celelalte au fost numai triste şi căzute pe gânduri.

E răcoare la umbra bisericii bătrâne, care a rămas aici de când
Era satul în pădure şi veneau haiducii de mâncau pe furiş.
Pe Sălişte cântă cucul, cimitirul are un aer important, împăcat cu sine.
E bine să fii mort aici, între codri, locul e ferit, nici nu trage,
Clopotul nu te deranjează, că nu sună decât de sărbători,
Şi duminica dimineaţă, când cade în misticism, bang-bang – cine-o mai fi murit? –
De răsună morţii şi stafiile.
Cântă păsările şi e un miros de lilieci înfloriţi,
Cum trebuie să fi mirosit raiul din dreapta, de la intrare,
Pe vremea când era culoarea nouă şi nu crăpase.

(I, 104-107)

Ale ieşirii sufletului. Sărindarul ţărânii

Când omul trage să moară, se strâng rudele
Îl spală, îl îmbracă şi ţin lumânări aprinse în mâna lui
Şi pe lângă el, până moare.
După ce i-a ieşit sufletul se duc doi oameni la apă,
dacă e om, dacă e femeie, două femei,
Îl dezbracă, până nu se răceşte, că dacă se răceşte, nu-l mai pot îmbrăca,
şi-l aşează în pat.
Unul se duce să tragă clopotul.
Se trage de 5–6 ori, până îl îngroapă. Se caută o fată
imediat după spălat
să-i aducă 33 căldări de apă. Ale ieşirii sufletului.
Alta face turtiţele, două dimineaţa şi două seara,
Se aşează o faţă de masă pe-o masă lângă mort

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

se pun turtiţele cu mâncare
un pahar cu vin şi unul cu apă
se dă la copii mereu, până se îngroapă mortul.
Alte femei aleg grâu, pentru colivă.
Altele cern făina pentru colaci, pentru înmormântare.
Se fac 100 colaci:
44 colaci pentru înmormântare, 44 pentru 9 zile
Şi colaci mari pentru prescuri.
Se taie păsări, fasole în oale mari, varză, sarmale, cum
e timpul 4–5 feluri de mâncare, pâine, mălai.
Multă treabă la o pomană.

Când pleacă la urmă cu mortul, ai casei se duc toţi
să tragă de coşciug înapoi.
După ce îl scot din casă, cântă goarna de plecare.
Cineva trage tot din patul de unde a fost răposatul
Le pune sub pat şi încuie uşa.
Când au plecat la biserică,
Unde se face slujba de înmormântare,
Când e gata de plecare, se pune o lumânare aprinsă în corlată
şi una într-o strachină cu mălai.

Tot până nu pleacă mortul, când sunt gata
Se pun câţiva colaci pe capacul coşciugului
Cu străchini cu mâncare, sticle cu băuturi şi le slujeşte preotul.
Se ia o oaie, se dă peste tron.
Se împart 50 de batiste cu lumânări în ele,
Se ia la cimitir o găină, pânza care îl sloboade în
groapă, o oală cu apă.

La biserică se iau 44 de colaci şi colaci mari
şi 44 de polmeţi. (Câte o fâşie de pânză de un lat de mână)
Le slujeşte popa
După slujba mortului se împart în biserică.
Acasă rămân trei femei şi doi oameni.
Femeile cheamă o fată cu părinţii amândoi în viaţă
Și mătură toată casa și duce gunoiul.
Când vin, îi dau 7 lei
faţa de masă cu turtiţa pe care s-a împărţit trei zile
paharul cu vin şi strachina cu mălai.
Când vin de la cimitir, se pune masă mare
Cu toată lumea care a fost la înmormântare.
Se împart colaci cu colivă,
Cu lumânări aprinse, cu toiag (un băţ cu basma, dacă e femeie, dacă e bărbat un prosop)
și preotul le slujește. Se împart colaci, cu lumânări aprinse
și se pune mâncarea. Apoi se așează toată lumea la masă și preotul

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Femeile împart de mâncare şi oamenii băutura.
S-a terminat cu înmormântarea, se începe comândatu.
Se angajează o femeie bătrână
să-i poarte soroacele.
Aia ştie. În fiecare vineri face colivă
9 turtiţe şi 9 colaci de pomenit şi prescure.
Turtiţele se fac pe zile, nu se pune colivă pe ele.
Se pune, dacă e de dulce, brânză, ouă,
dacă e de post, halva, marmeladă. Pe colaci se pune colivă,
Sâmbăta dimineaţa se împart colacii şi turtiţele
Şi pleacă la biserică – numai colacul mare şi
prescurea, care se face în fiecare sâmbătă, până la 6 săptămâni şi vin
Pomeneşte popa
stropeşte mormântul cu vin.
La 3 săptămâni se fac tot 44 de colaci şi pomană mai mică.

În casă, la 6 săptămâni, se face pomană mare.
Se cumpără 50 de oale sau cane
Tot atâţia colaci, câte oale.
Se face mâncare multă
Se cumpără pat, dacă nu are, masă, scaun, unul sau două
Se dau haine, 3–4 rânduri şi mai multe care are,
căldări, ulcioare pentru toiege, basmale pentru ape, pentru tămâiat.
La două zile după înmormântare, se găsesc 4 fete
şi aduc câte 44 de căldări de apă şi se slobod, la şase săptămâni,
o femeie bătrână care tămâie în fiecare zi.
Tot la şase săptămâni
când se sloboade pomana, fetele vin cu beţele de alun,
pe care înseamnă căldările de apă
şi apă în sticlă, dacă au adus de la altă fântână.

Li se dau colaci şi oale, basmale cu lumânări.
Femeii de-a tămâiat i se dă basma neagră, colac
Şi se duce cineva de-ai casei cu ele la fântână curgătoare
se pun lumânările pe aşchii lipite şi le aprind,
Le pun să meargă pe apă
Şi trece fiecare fată la rând, scoate apă cu căldarea aruncă pe pârâu,
aşchia merge cu lumânările aprinse
merge în vale şi fata zice: „Să-mi fii soare mărturie
că am adus lui cutare (numele mortului)
44 de căldări de apă”.
Şi zice aşa fiecare fată pe rând,
În urmă cea cu tămâiatul
Da’ aia zice: să-i fie mărturie că ea a tămâiat 44 de zile.
Femeia de e cu ele aprinde lumânări la fântână şi tămâie fântâna.
Se duc acasă
le pune masa şi fetele pleacă toate cu oale, cu basmale şi câte 25 lei.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Iar pentru tămâiat se dau 50 lei.
În timpul acesta cele de acasă, unele gătesc, dacă nu au bucătar,
altele aranjează lucrurile pentru dat de pomană.
Se pune pat, apoi saltea, cearceaf, velinţă, perină,
pătură de învelit sau plapumă, în pat se aşează hainele
chipuri înşirate, câte rânduri dai.

Se aşează masa cu farfurii, cu mâncare,
cu tacâmuri, cu sticle, cu vin şi ţuică, faţă de masă,
basma, şervete, oglindă la ţoale,
se pune săpun, se pun căldări cu apă cu prosop, se şterge lumea.
Vine popa, se pune masă mare. Întâi colaci, colivă, lumânări, 3 toiage în capul mesei,
Se aşează pe masă străchini cu mâncare,
Din toate felurile, pâine, mălai, pentru toiage cu prosop
sau basma, farfurie cu mâncare, lingură, ulcioraş cu apă şi cu vin
se dau batiste cu lumânări popii şi dascălului
şi începe slujba. După care se împart colaci şi se pune mâncare.
Preotul intră la bucătărie de slujeşte mâncarea.
Pe urmă trece la lucrurile ce dau de pomană.
I se dă nota cui le dă şi el îi pomeneşte şi pe morţi şi pe vii,
pe cei care le primesc. De fapt se dau la oameni săraci.
Acum se aranjează şi masa, să mănânce şi preotul.
Până a veni acasă, popa a fost la cimitir
De-a făcut parastas la cap.
După ce mănâncă, se plăteşte popii totul.
Că nu ia nici la înmormântare bani, acum se dau toţi.

S-a terminat cu 6 săptămâni, acum la 9 săptămâni iar
44 de colaci şi 11 prescuri ale parastasului.
Că am uitat să spui, alea se fac de câte ori se face parastas.
La 9 săptămâni – pomană mică,
La 6 luni iar pomană mare, potrivită.
La un an – pomană mare şi se dau şi lucruri de ale mortului
dacă mai are. Până la trei ani se pomeneşte
şi la jumătate de an
De aci încolo, până la 7 ani, din an în an
cine poate şi mai mult.
Tot după înmormântare se dă şi sărindarul ţărânii
Şi se sloboade la un an.
Mâncări se fac: varză, sarmale, ciorbă de pasăre
la noi nu se mănâncă vită,
se face ghiveci, mâncare de prune cu carne, când e de
dulce, carne, fasole, cartofi, friptură.

Ei, astea sunt de-ale mortului, cum le-am apucat şi eu.
Holera, când eram mică – şi ăle războaie mari.
Ce-a mai secerat moartea, ce dârdoră a comândărilor.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Oi fi uitat multe, dar vi le spui când îmi aduc aminte.
Nu toată lumea ţine rânduiala, ori că nu ştiu,
Ori că n-au mijloace.
Se mai fac a uita, trec ăia 7 ani… ei!
Lumea e amestecată.
Dar mie să-mi faceţi aşa
Dacă vreţi să fiţi în rând cu lumea.
Cum vă spusei, şi după puteri,
Dacă s-or pune niscai vremuri mai aşa.

Ei ştiţi voi că acum nu-mi mai e frică neam?

(VI, 19-24, publicată în „Literatorul”. nr. 24 din 1996)

Abstract

Within the cycle of poems entitled *La lilieci (By the Bats)*, Marin Sorescu evokes the universe of his natal village in an interesting poetic way which caused contradictory reactions between the critics. The novelty consists in the use of elements of folks culture (occupation, costume, mentality, myths, beliefs, superstitions, rites, traditions, folk literature, onomastics, local speech), investigated deliberately, in the febrile search of his own identity. Apparently easy, this original and provoking poetry, of post-modern style, enciphers sometimes in a ludic way, deep philosophic meanings, perceived by the reader only according to his initiation and culture.

The confrontation within the present study of the understanding of life and death, of the metaphysical world, especially of funeral rites, obsessive in *La lilieci*, with the material identified in Oltenia by the authors of the *Atlasul Etnografic Român* pointed out the thorough documentation of the poet, with the help of his talents mother, in most cases, but also thanks to the poetic meaning of ethnographic details.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

UN IZVOR INEDIT PRIVIND CATOLICII DIN MOLDOVA: „ZIARUL PAROHIEI FARAOANI”

Anton COŞA

Inedit în integralitatea lui până în acest moment, aflat în manuscris la Parohia Romano-Catolică Faraoani, din judeţul Bacău, *Ziarul Parohiei Faraoani* cuprinde, după cum vom putea citi în paginile care urmează, preţioase informaţii zilnice privind istoria, etnografia, viaţa religioasă, viaţa cotidiană a locuitorilor catolici din Faraoani şi Valea Mare, ori a comunităţilor catolice din vecinătate (de exemplu Cleja Somuşca, Galbeni, Valea Seacă), dar şi date relative la activitatea păstorilor sufleteşti ai acestora, respectiv preoţii catolici. După descoperirea manuscrisului[1] am făcut în mod firesc referire la importanţa acestuia cu ocazia câtorva manifestări ştiinţifice[2], ori am evidenţiat valoarea lui ca izvor folosindu-l ca atare în cuprinsul unor articole ştiinţifice[3].

Iniţiat de către pr. Iosif Tălmăcel[4], *Ziarul Parohiei Faraoani* este împărţit în două volume, primul începând cu 25 aprilie 1920 până la 29 iunie 1924 (cu informaţii din anul 1910) şi respectiv al doilea, de la 6 iulie 1924 până la 12 iunie 1952. Notaţiile din paginile ziarului, inserate sub forma unui jurnal, aparţin atât iniţiatorului, cât şi altor preoţi care au slujit în această importantă comunitate catolică din Moldova.

---

[1] Datorăm descoperirea manuscrisului pr. Ştefan Vacaru, paroh pe atunci la Parohia Romano-Catolică Faraoani, care, cu multă amabilitate, ne-a oferit posibilitatea de a avea acces la o serie de documente din arhiva parohială, printre care se găsea şi *Ziarul Parohiei Faraoani*. Aducem şi pe această cale, încă o dată, mulţumirile noastre sincere părintelui paroh.

[2] Menţionăm aici: *Registrele parohiale şi istoria catolicilor din Moldova*, manuscris, comunicare prezentată la **D.J.A.N.I.**, Sesiunea de comunicări ştiinţifice cu tema „Arhivele şi Istoria”, 6-7 decembrie 2000; *O arhivă inedită a unui preot catolic din Moldova. Genealogie şi Heraldică*, manuscris, comunicare prezentată la al XII-lea Congres de Genealogie şi Heraldică, Iaşi, 15-18 mai 2003.

[3] Anton Coşa, *Bisericile din Faraoani*, în almanahul „Presa Bună”, Iaşi, 2000, p. 144-151.

[4] Idem, *„Athletae Memoriae”. Însemnări genealogice, biografice şi istorice*, manuscris, comunicare prezentată la al IX-lea Congres de Genealogie şi Heraldică, Iaşi, 13-16 mai 1999; idem, *Arhiva inedită a preotului catolic Iosif Tălmăcel*, manuscris, comunicare prezentată la Muzeul Judeţean de Istorie, Bacău, Simpozionul Naţional „Vasile Pârvan”, ediţia nr. 38, 6-7 octombrie 2004.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Comunităţile catolice la care se referă manuscrisul nostru suscită de altfel un interes deosebit atât din punct de vedere istoric[5] ori eclesiastic[6], cât şi din perspectiva culturii populare tradiţionale[7], cadrul etnografic al acestui univers rural fiind unul remarcabil, dezvăluind cercetătorului o serie de particularităţi cu certe reverberaţii în spaţiul de dincolo de munţi, din Transilvania, de unde au venit în Moldova, în decursul istoriei, în diverse etape, ascendenţii locuitorilor catolici de astăzi din zonă, aşezându-se pe teritoriul Episcopiei Catolice de Bacău[8], înfiinţată, nu întâmplător, în 1391-1392[9], tocmai pentru a asigura dăinuirea spirituală a credincioşilor catolici de pe cuprinsul acestei Dieceze.

30 mai 1920. Duminica Rusaliilor

În această zi am celebrat prima liturghie la Valea Mare de unde am venit cu procesiunea până la Faraoani de unde am plecat împreună cu faraonenii la Cleja unde se face un bulciu renumit din vechime în cinstea Maicii Domnului. Originea acestui bulciu este foarte însemnată şi este vrednică de a fi amintită.

În regiunea Ciucului lângă orăşelul Csik-Szereda în Transilvania este un sanctuar renumit al Maicii Domnului în

---

[5] Idem, *Izvoare inedite privind catolicii din Moldova: „Status animarum”*, prima parte în „Arhiva Genealogică”, V(X), 1-2, Iaşi, Editura Academiei Române, 1998, p. 155-160, respectiv partea a doua în „Arhiva Genealogică”, V(X), 3-4, Iaşi, Editura Academiei Române, 1998, p. 199-258; idem, *Problema originii catolicilor din Moldova*, în „Carpica”, XXXI, Bacău, 2002, p. 79-106; idem, *Înfiinţarea şi evoluţia Episcopiei Catolice de Bacău*, în „Carpica”, XXXII, Bacău, 2003, p. 60-84; idem, *Protectoratul catolicilor din Moldova*, în „Carpica”, XXXIII, Bacău, 2004, p. 134-156; idem, *Catolicii din Moldova în Arhiva Congregaţiei De Propaganda Fide. Documente inedite*, în „Carpica”, XXXIV, Bacău, 2005, p. 173-200.

[6] Idem, *Misionari catolici despre Faraoani*, în „Carpica”, XXVIII, Bacău, 1999, p. 141-162; idem, *Bisericile din Faraoani*, în almanahul „Presa Bună”, Iaşi, 2000, p. 144-151; idem, *Comunităţi catolice din Moldova: Cleja*, în „Carpica”, XXIX, Bacău, 2000, p. 121-138.

[7] Ion H. Ciubotaru, *Catolicii din Moldova. Universul culturii populare*, Iaşi, Editura „Presa Bună”, vol. I, 1998 respectiv vol. II, 2002; Anton Coşa, *Cleja. Monografie etnografică*, Bucureşti, Editura SemnE, 2001; idem, *Comunităţi catolice din Moldova: Faraoani şi Valea Mare. Coordonate etnografice*, manuscris aflat sub tipar în numărul 6 al revistei Departamentului de Cercetare Ştiinţifică din cadrul Episcopiei Romano-Catolice de Iaşi, „Buletin Istoric”.

[8] Anton Coşa, *Înfiinţarea şi evoluţia Episcopiei Catolice de Bacău*, în „Carpica”, XXXII, Bacău, 2003, p. 60-84.

[9] *Ibidem*.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Mănăstirea Franciscanilor Observanţi, cunoscut sub numele de Sanctuarul Maicii Domnului de la Csik-Somlyo. La acest sanctuar veneau în pelerinaj în fiecare an credincioşii din împrejurimi şi chiar din depărtări cum erau creştinii noştri Catolici din Moldova din toate satele judeţului Bacău.

Despre faptul acesta am găsit eu singur documente vechi în Arhiva Mănăstirii acum 6 ani, adică în vara anului 1914 când am fost de am vizitat acest sanctuar împreună cu P.Vincent Vella O.M.C. paroh din Trotuş şi unde am fost foarte bine primiţi şi găzduiţi trei zile. În acele documente era menţionat cum că pentru pelerinii din Moldova erau mai multe legate din care erau întreţinuţi cu adăpost şi hrană trei zile. Mai mult chiar, o persoană darnică a făcut în munţi la mijlocul drumului un han unde să poată trage pelerinii moldoveni şi să fie găzduiţi.

Pe când calvinii căutau cu armele să răspândească erezia în Ardeal, franciscanii din Mănăstirea Csik-Somlyo îndemnau noroadele să se strângă împrejurul Sanctuarului Maicii Domnului şi s-o roage cu stăruinţă ca să nu învingă calvinii şi astfel să nu se răspândească neagra şi hidoasa erezie în mijlocul lor.

N-a trebuit mult îndemn pentru aceasta. Noroadele curgeau pâlcuri-pâlcuri de pe munţi ca să se închine Maicii Domnului, ca să asculte predicile înfocate ale fiilor Sfântului Francisc şi astfel să fie întăriţi în credinţă, ca să se spovăduiască şi să se împărtăşească şi să dobândească sfintele indulgenţe.

Şi spun documentele că calvinii au fost învinşi de catolici şi astfel erezia şi-a putut face pârjolul ce l-a făcut în alte părţi ale Transilvaniei. Ca mulţumire pentru această victorie asupra ereziei, s-a hotărât ca de sărbătorile Rusaliilor să se facă un pelerinaj mare în fiecare an la Sanctuarul Maicii Domnului din Csik-Somlyo şi acest obiceiu durează până în zilele noastre.

Nu ştiu ce s-o fi întâmplat cu acest Sanctuar şi cu Mănăstirea alăturată în timpul războiului mondial şi nu ştiu ce-o fi acuma. În timpurile din urmă dintre catolicii noştri din Moldova nu mai mergeau aşa de mulţi ca în vechime din cauza greutăţilor ce aveau cu paşapoartele, dar amintirea este vie încă în satele catolice din judeţul Bacău, în chip deosebit în Luizi Călugăra.

Deşi în vechime mergeau foarte mulţi, totuşi cea mai mare parte, considerând greutăţile drumului şi depărtarea, nu puteau merge şi de aceea s-a hotărât să se facă un pelerinaj mai în apropiere la care să poată lua parte cât se poate mai mult popor.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Locul pelerinajului s-a ales să fie biserica parohială din Cleja (...).

Anul acesta fiind o zi foarte frumoasă, şi totodată ca mulţumită lui Dumnezeu pentru o ploaie îmbelşugată ce a salvat sămănăturile ameninţate, a fost foarte mult norod la acest bulciu istoric. Subsemnatul a cântat Sf. Liturghie şi a făcut predica.

Pr. Iosif Tălmăcel O.M.C.
Paroh de Faraoani

31 mai 1920. A doua zi de Rusalii

În această zi am săvârşit prima sfântă liturghie la Faraoani, de unde am plecat cu procesiunea la Valea Mare unde se serbează hramul bisericii.

Hramul bisericii din Valea Mare este Coborârea Sf. Duh dar din vechime, adică chiar de când a-a zidit biserica, hramul nu se sărbătoreşte în ziua întâia a Rusaliilor ci a doua zi, pentru că în ziua întâia tot poporul merge în pelerinaj la Cleja.

15 februarie 1921

Am făcut liturghia la Faraoani şi am predicat despre Evanghelia zilei. Am vorbit apoi despre unele neorânduieli ce se comit la nunţi şi am înfierat din nou contra şezătorilor.

20 februarie 1921

Am făcut prima liturghie la Faraoani şi am explicat Evanghelia despre neghina ce a semănat-o duşmanul în grâu. A doua liturghie am făcut-o la Cleja unde am binecuvântat şi lumânările. Aici înainte de liturghie s-a întâmplat un scandal mare. Mai mulţi bolşevici care voiau de mult să dea afară pe dascăl, au cătat pricină ca să facă demonstraţie împotriva lui şi împotriva mea cu ocazia înlăturării din serviciul bisericii a clopotarului Mihai Pojom care a fost prins cu furt. A fost o fierbere aşa de mare încât chiar viaţa noastră era în primejdie. Graţie unei ficţiuni de demisie din partea dascălului cu mare greu s-a potolit focul. Am fost insultat foarte grav şi unul mi-a răspuns chiar în biserică. Am făcut recurs la Prefectul din Bacău ca să ia măsurile cuvenite. Am încuiat biserica şi am plecat la Iaşi ca să dau relaţie la Episcopie. Episcopul a hotărât să fie închisă biserica până după Paşti, iar capii revoltei dacă nu se vor întoarce şi nu vor cere iertare şi nu vor face pocăinţă publică rămân afurisiţi ei împreună cu familiile lor...

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Luni, 7 martie 1921

(...) O fată care avuse copil din flori a făcut pocăinţă publică în biserică cerând iertare de scandalul dat...

Duminică, 13 martie 1921

(...) Am aşteptat ca să vină cei din Cleja să ceară iertare pentru insultele comise la adresa mea ca paroh în ziua de 20 februarie după cum a hotărât Înalt Prea Sf. Sa Episcopul Mons. Cisar, dar nu s-a văzut nimic (...).

Marţi, 15 martie 1921. Lăsatul Secului

Am mers la Valea Mare şi am făcut inspecţie împreună cu dascălul şi cu un fecior de biserică la mai multe case unde era pregătit ca să fie şezătoare, adică balul tinerilor pe Lăsatul Secului în timpul nopţii. S-au luat măsurile trebuincioase. Pe la orele 9 şi jumătate din noapte am aflat că era o şezătoare în Faraoani la o anumită casă, am mers şi am aflat vreo 15 flăcăi şi 30 de fete adunaţi în casa unei fete orfane unde făceau orgie – am luat şi aici măsurile cuvenite şi am împrăştiat pe toţi cei adunaţi pe la casele lor.

Duminică, 20 martie 1921

(...) Am vorbit apoi despre supunerea datorată autorităţilor bisericeşti şi am făcut aluzie la nesupunerea clejenilor pentru care au fost pedepsiţi aşa de aspru de către Episcop. A doua liturghie am făcut-o la Faraoani. Predica a fost ca la Somoşca. Am vorbit iarăşi despre răutatea şezătorilor şi am înfierat neascultarea tinerilor.

Duminică, 25 septembrie 1921

(...) Am făcut catechismul la tineret şi la urmă am predicat împotriva şezătorilor[10]*. La Faraoani iarăşi am dat bilete de mir la tineret şi apoi am făcut o procesiune la crucea Sf. Anton, unde am făcut şi aici o predică împotriva şezătorilor.*

Duminică, 30 octombrie 1921

Am insistat din nou pentru stârpirea şezătorilor neorânduite. În Valea Mare se urmează încă împotriva tuturor hotărârilor luate şi în

[10] Toate acestea au fost făcute la Valea Mare (n.n.).

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

zile de sărbătoare seara sa fac şezători imorale. Am luat nişte hotărâri mai drastice.

Duminică, 13 noiembrie 1921

(...) Prima liturghie la Valea Mare (...) la urmă iarăşi am vorbit împotriva şezătorilor. A doua liturghie la Faraoani, predica fiind aceeaşi ca la Valea Mare.

Duminica a treia din Advent

Liturghia I pentru Valea Mare (...) am oprit umblatul fetelor prin sat în ajun de Crăciun şi umblatul flăcăilor în ziua de Crăciun. Era un obicei vechi că fetele mari mergeau pe la casele unde erau flăcăi şi cântau la ferestre cântece de Crăciun, iar a doua zi flăcăii mergeau la casele unde erau fete mari şi cântau la rândul lor, iar fetele trebuiau să le dea câte un colac mare şi rachiu etc. Rezultatul era că mai toţi flăcăii se îmbătau – furau porţile oamenilor etc. Liturghia a II-a pentru Faraoani (...). Am oprit şi în satul Faraoani umblatul prin sat al fetelor şi al flăcăilor.

Sărbătoarea Sf. Ştefan

Întâia liturghie la Cleja căci nu este nici un preot (...). A doua liturghie citită numai, la Faraoani. Predica scurtă. Toată parohia este în pedeapsă pentru că în seara de Crăciun toţi flăcăii din Faraoani şi Valea Mare nu s-au supus la porunca dată de a nu umbla prin sat precum am notat în Duminica a III-a a Adventului. Amândouă satele răsunau de urlete şi de chiuituri. Sunt vinovaţi cu toţii, mai ales bătrânii care sunt foarte încăpăţânaţi în obiceiurile lor cele rele. Spre pedeapsă nu s-a cântat liturghia, nu s-a dat binecuvântarea crucii, nici vecernie.

Anul Nou

Întâia liturghie am făcut-o la Somoşca. A doua liturghie la Faraoani (...).

Vineri, 15 septembrie 1922. Sărbătoarea celor 7 Dureri ale Maicii Domnului

Monseniorul Alexandru Cisar înconjurat de PP. P. Mihai Robu Secretar Episcopal, de P. Pavel Mosel O.M.C. Paroh şi Decan de Bacău, de P. Petru Neumann O.M.C. Paroh de Valea Seacă, de P. Anton Caneve

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

O.M.C. ex Provincial şi Paroh de Prăjeşti, de P. Nazareno Cipolloni O.M.C. Paroh de Luizi Călugăra, de P. Vincent Vella O.M.C. Paroh şi Decan de Trotuş, de P. Ioan Poglut Paroh de Pustiana şi Cleja, de subsemnatul Paroh de Faraoani, de P. Cohanoski O.M.C. Vicar de Bacău, de P. B. Flamini O.M.C. Vicar de Prăjeşti, de Primarul Comunei Faraoani Andrei Ciuraru Andrica şi de un numeros popor sosit din toate satele catolice ale judeţului Bacău, a pus cu mare solemnitate piatra fundamentală a bisericii în construcţie din satul Valea Mare şi apoi sub diu, într-o capelă de frunzari a celebrat liturghia pontificală, a cântat un Te Deum de mulţumire şi apoi a dat binecuvântarea cu Sf. Sacrament. Predică nu s-a putut ţine din pricină că la sfârşitul liturghiei a început a ploua. S-a adunat o pomană de 3900 de lei. În aceeaşi zi spre seară Monseniorul a plecat cu secretarul său spre Iaşi.

11 noiembrie 1922

Sărbătoarea Sf. Martin Episcop, patronul celei mai vechi biserici din judeţul Bacău[11] *situată în cimitirul actual al Parohiei Faraoani*[12] *– Valea Mare unde se află vechiul sat înainte de 1600. Bisericuţa îşi are pereţii, uşile şi grinzile numai din inimă de stejar. Pe uşa din faţă este sculptat numele celui ce-a făcut-o şi anume „Balint Marton csinalta”*[13]*, mai jos apare în contur c-ar mai fi fost scris ceva, poate anul, dar nu se poate descifra. La început n-a fost întrebuinţat nici un cui de fier şi nici un şurub sau balama la uşi, făcute din metal, dar toate au fost făcute numai din lemn. După părerea lemnarilor, la facerea ei n-a fost întrebuinţat nici ferăstrăul şi nici gialăul, ci numai barda, toporul şi sfredelul, cuiele şi bălămălile de fier actuale sunt de dată posterioară. De câte ori o fi fost reparată nu se ştie, ultima dată a fost reparată, probabil acoperită, în anul 1843 de către P. Anton Finta O.M.C. pe atunci vicar la Faraoani. Tot atunci s-a făcut şi altarul actual dăruit de familia Ianuş Coşa după cum am găsit scris pe o scândură azi luată de la altar; în dosul scânduricii era lipită o hârtie în care erau scrise următoarele cuvinte: „Ezen kus oltarnak felepulese volt a Tistelendo P. Vicarius Finta Antalnak szent viselese alatt 1843 esztendoben”*[14]*.*

---

[11] Anton Coşa, *Bisericile din Faraoani*, în almanahul „Presa Bună”, Iaşi, 2000, p. 144-151.
[12] *Ibidem*.
[13] „A fost făcută de către Balint Marton” (traducerea noastră).
[14] „Construirea acestui altar s-a făcut în anul 1843, în timpul activităţii Sfinţiei Sale Părintelui Vicar Anton Finta” (traducerea noastră).

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

În 1893 s-a pus la biserică o talpă nouă de stejar iar în 1916 P. Iacint Bock O.M.C. a început s-o acopere dar n-a terminat-o din cauza războiului.

După tradiţie, această bisericuţă ar fi din timpul lui Ştefan cel Mare, chiar la primărie s-a transmis şi anul, luna şi ziua în relaţiunile anuale, dar nu ştiu ce bază poate avea acest document care sună astfel: „În această comună sunt trei biserici catolice dintre care una în satul Faraoani zidită din anul 1864; una în Valea Mare zidită din anul 1700; iar a treia este la cimitir construită din lemn la 26 octombrie 1435”.

P. Inocentius Petras, originar din Faraoani şi paroh la Cleja, o numeşte „ecclesia antiquissima”. Vezi „Diarium P. Petras ce se conservă în arhiva parohiei Cleja”[15].

În orice caz ceva adevăr poate conţine. E lucru cert că locuitorii din Faraoani şi Valea Mare n-au fost de la început pe locurile unde se află, ci în locul unde azi se află cimitirul cu biserica Sf. Martin[16]*. Acest fapt se păstrează prin tradiţie şi prin faptul că în vechime cimitirul era în mijlocul satului adică împrejurul bisericii, aşa l a Săbăoani, aşa la Hălăuceşti, aşa la Corni Huşi, aşa la Liuzi Călugăra, aşa la Tămăşeni, Răchiteni etc.*

Tradiţia ne spune că locuitorii satului Faraoani s-au retras prin văgăunile sau râpele actuale din pricina incursiunilor tătarilor şi astfel s-au format grupurile de sate Moghioruş, Kacova Mare şi Kacova Mică a actualului sat Faraoani şi Costiţa, Valea Dragă şi Valea Mare despărţită în Valea de Sus şi Valea de Jos a actualului sat Valea Mare (...).

După situaţiunea satelor[17] *ar fi fost deajuns numai o singură biserică, cum de fapt a şi fost ultima biserică din Faraoani precedentă bisericii actuale care era situată înspre hotarul ce desparte Faraoanii de Valea Mare, şi anume pe dealul de la Costiţa, dar după cum spun bătrânii, cei din Valea Mare au voit cu orice preţ să fie despărţiţi şi să aibă biserică aparte astfel că la dărâmarea bisericii de la Costiţa au împărţit toate lucrurile în două şi din lemnăria luată şi-au clădit biserică separată (...).*

Retraşi în văgăunile actuale de pe locul unde azi e cimitirul, cei din Faraoani şi Valea Mare s-au îngrijit să-şi facă cel puţin câte o capelă unde să se adune în zi de sărbătoare.

Dacă o fi existat vreo capelă în Valea Mare n-am putut avea nici un document şi nici o tradiţie. Faptul însă că de la 1837 Valea Mare are cărţi de botez – căsătorie şi înmormântare deosebite de biserica

---

[15] **D.J.A.N.** Bacău, Fond *Parohia Romano-Catolică Cleja*.
[16] Cf. *supra*, nota 11.
[17] Este vorba de Faraoani şi Valea Mare.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

mamă de Faraoani cum este numită în sus pomenitele cărţi ne dă dreptul să credem că şi acolo va fi fost vreo capelă.

La Faraoani însă mai trăiesc încă bătrâni care ştiu că în locul bisericii actuale a fost o capelă şi în cartea de administraţie a bisericii în anul 1854 găsim scris că s-au cheltuit 166 de lei pentru şindrile şi pentru cuie de fier pentru reparatul capelei şi al casei parohiale.

Afară de această capelă a fost o biserică comună închinată Sf. Anton de Padua pe dealul de la Costiţa a cărei temelie există şi azi.

Când o fi fost clădită întâia biserică comună nu se ştie[18]*. Cărţile matriculare din 1780*[19] *vorbesc clar de biserica parohială din Faraoani închinată Sf. Anton de Padua şi nicidecum de o capelă mică cum era cea din locul actualei biserici.*

Dacă voim apoi ca capela sus-numită să fi fost biserica parohială din cărţile matriculare din 1780, atunci biserica comună de la Costiţa a fost clădită în anul 1820 după cum este scris în cartea de administraţie din acel an şi din anii următori 1821 şi 1822.

Piatra de temelie la biserica nouă cum este numită în carte s-a pus la 18 octombrie 1820. Biserica a fost făcută din bârne şi aşezată pe o temelie de piatră care după cum am spus există şi astăzi şi a fost mare ca actuala biserică din Faraoani.

Lemnele pentru clădire au fost dăruite de egumenul mănăstirii ortodoxe din Berzunţi după cum este tradiţia şi după cum apare şi din cartea de administraţie. La anul 1825 citim că parohul de atunci a cumpărat 50 de pere cu lei 1.10 şi le-a trimis ca un dar egumenului din Berzunţi spre a-i mulţumi pentru lemnele dăruite pentru clădirea bisericii.

Clopotniţa bisericii însă era lângă actuala casă parohială care este făcută pe locul casei parohiale vechi şi era din lemn. Ultima clopotniţă, după cum apare din cartea de administraţie, a fost făcută în anul 1818-1819.

Pe atunci erau timpuri grele şi istorisirile bătrânilor despre jafurile turcilor şi muscalilor care se perindau prin ţara noastră sunt întărite şi prin documente scrise. Astfel, în 1811 se notează ce s-a cheltuit pentru repararea ferestrelor distruse de muscali. În (...) 1821 s-a cheltuit 26.12 lei; pentru răscumpărarea lucrurilor bisericii, furate de turci, lei 4; în timpul incursiunii turcilor în mai multe rânduri 18.32 lei; în anul 1822 la 29 ianuarie în trecerea turcilor 11.21 lei; la 18 martie 1823 pentru o

---

[18] Cf. *supra*, nota 11.

[19] Anton Coşa, *Izvoare inedite…*, p. 199-258.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

patenă şi un potir în locul celei furate de turci 57 lei. În alt loc pentru o pixidă şi o patenă nouă în locul celor luate de turci 15 lei; de asemenea, pentru o casulă nouă în locul celei luate de turci 59 lei.

Biserica clădită în 1820, reparată în foarte multe rânduri după cum apare din cartea de administraţie a durat până la anul 1858 sau 1860 când s-a început clădirea bisericii noi din Faraoani de către răposatul P. Dominic Migliorati O. M. Conv. care s-a terminat între anii 1864-1865.

Atunci biserica de la Costiţa a fost dărâmată şi împărţită între cei din Faraoani şi cei din Valea Mare. Se zice că cei din Valea Mare ar fi luat orga şi un clopot şi jumătate din lemnăria bisericii. Ultima biserică din Valea Mare construită din bârne pe o temelie de piatră a fost dărâmată în vara anului 1920, iar la 15 septembrie 1922 Mons. Cisar Episcop romano-catolic de Iaşi a pus piatra de temelie pentru noua biserică ce se zideşte toată din piatră şi cărămizi.

În anul acesta biserica Sfântul Martin de la cimitir s-a acoperit din nou cu şindrilă şi s-a tăbănuit, iar în ziua de azi 11 noiembrie, sărbătoarea Sfântului Martin s-a făcut din nou sfinţirea ei de către subsemnatul paroh actual de Faraoani asistat de P. Petru Neuman O. M. C. paroh de Valea Seacă şi de către vicarul Parohiei Cleja preotul Ioan Gherguţ. Excelenţa sa Mons. Cisar a acordat credincioşilor care au luat parte 50 de zile de indulgenţă. Deşi era o vreme urâtă totuşi au luat parte foarte mulţi credincioşi care au dat o pomană îmbelşugată cu care s-a achitat reparaţia care a costat 10.862 lei şi cinci bani. Tot în anul acesta s-a terminat şi reparaţia bisericii din Faraoani, i s-a pus acoperământ nou de şindrilă şi s-au reparat zidurile stricate.

Ca o completare a acestor puţine notiţe, mai adăugăm că oficiul parohial din Faraoani posedă o destul de bună arhivă[20] *în care se păstrează documente foarte interesante relativ la parohie. Aşa avem cărţile de „Status Animarum”*[21] *de la anul 1781 ianuarie 1: din Faraoani (Cacova Mare şi Cacova Mică) – Gioseni – Şomoşca – Valea Rea – Moghioruş – Costişa – Valea Mare – Valea Dragă – Cleja – Buda (...) care toate sate erau păstorite de parohul din Faraoani şi morţii din toate aceste sate erau înmormântaţi în cimitirul bisericii Sfântul Martin din Faraoani. În anul 1792 toate aceste sate încă nu aveau cimitirul propriu, în luna lui aprilie din 1793 se găseşte cea din*

[20] Prin împrejurări asupra cărora nu ne vom opri aici, o bună parte a acestei arhive a ajuns în perioada comunistă în custodia **D.J.A.N.** Bacău.
[21] Cf. *supra*, nota 19.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

urmă înmormântare din Gioseni şi Valea Rea – Cleja făcută în cimitirul Sfântul Martin din Faraoani.

De la 1780 s-au perindat în această parohie 45 de preoţi[22] *(mulţi au fost în mai multe rânduri) sau mai bine zis s-au schimbat parohii de 45 de ori. Din documentele aflătoare la arhiva parohiei nu se ştie când acest sat o fi având întâiul paroh. Parohul care a stat cel mai mult a fost P. Dominic Migliorati O.M. Conv. de la 1861 până la 1901.*

El a zidit biserica actuală din Faraoani fiind şi arhitect. Tot el a zidit şi biserica din Valea Seacă precum se zice că şi pe cea din Gioseni. Fiindcă a stat cel mai mult, a avut şi cel mai mult de suferit. Pe timpul lui s-a făcut împroprietărirea de la 1864 şi a dobândit ca bisericile din Faraoani şi Valea Mare să fie împroprietărite cu atâta pământ cu cât hotăra legea. Din această pricină şi-a câştigat mulţi duşmani şi a trebuit să umble pe la tribunale ca să apere drepturile bisericii.

Arhiva parohială are documente multe în această privinţă. P. Migliorati a fost un om învăţat şi până la moarte a iubit studiile. După mărturia celor ce l-au cunoscut el era la curent cu tot progresul ştiinţelor, ştia latineşte, italieneşte, franţuzeşte, nemţeşte şi ungureşte. Pentru că a avut mulţi duşmani, după cum apare din atâtea reclame făcute pe la autorităţile civile în care aceşti duşmani cu o neruşinată obrăznicie îşi varsă tot veninul lor deoarece întâlneau în P. Dominic un bărbat tare care ştia să-şi apere drepturile sale şi ale bisericii, a fost şi foarte rău calomniat.

Aceşti duşmani au continuat lupta şi după moartea P. Migliorati, dar bunul Dumnezeu a făcut ca dreptatea să iasă la lumină şi actele adunate cu atâta dibăcie de răposatul părinte au fost acelea care i-au zdrobit. Azi el odihneşte în cimitirul Sfântul Martin din Faraoani într-un mormânt comun în faţa bisericuţei aşteptând Judecata cea de Apoi în care toate calomniile vor fi reparate în chipul cel mai strălucit în faţa lumii întregi de către Prea Dreptul Judecător.

Faraoani, 12 noiembrie 1922
Pr. Iosif Tălmăcel O. M. C.

Notă: În anul 1819 s-a cumpărat de către administraţia bisericii o casă sub titlul de şcoală cu 70 de lei.

---

[22] O interesantă listă a preoţilor care au slujit în cadrul Parohiei Faraoani o găsim la Pr. Iosif Gabor, *Parohia Catolică Faraoani*, manuscris; cf. *supra*, nota 11.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Notă: Vezi istoria satului Faraoani scrisă de subsemnatul şi pusă în dosarul 14, ziua 4 august 1923.

Notă: Vezi în arhiva parohială dosar nr. 14 istoria Faraoanilor scrisă de mine şi înregistrată la nr. 6 (4 august 1923).

Misiuni populare

Azi, 28 noiembrie 1922 părintele Anton Szydlonski I. I. din Cernăuţi şi Petre Penzes I.I. din Satu-Mare au început sfintele misiuni în Parohia Faraoani în limbile română şi ungară (...).

17 decembrie 1922. Duminica a III-a din Advent

Am anunţat oprirea fetelor mari şi flăcăilor de la umblatul prin sat cu cântatul atât în ajunul Crăciunului cât şi în ziua de Crăciun. Vezi şi anul 1921.

24 decembrie. Ajunul Crăciunului

Am vorbit aspru împotriva obiceiului de a umbla la cântat al fetelor şi flăcăilor (...).

31 decembrie 1922

(...) recomandare tinerilor să se poarte bine la urat.

11 februarie 1923

(...) Am dat sfaturi potrivite în contra neorânduielilor cu ocazia Carnavalului (...).

18 februarie 1923. Duminica I din Postul Mare

Iubiţi parohieni,

(...) Dacă am văzut obiceiuri rele, păgâneşti, necuviincioase şi nevrednice de un creştin am căutat să le stârpesc cu orice preţ (...). Pentru foarte mulţi, şi să dea Dumnezeu să nu fie cei mai mulţi, glasul meu a răsunat în pustiu. După trei ani de zile nu s-au putut dezrădăcina încă blestematele de şezători, umblările de noapte ale tinerilor fără căpătâi. După trei ani de zile de muncă încordată părinţii n-au ajuns să-şi ia hotărârea să fie stăpânii copiilor lor. După trei ani de zile nu s-au putut stârpi petrecerile murdare şi nu s-a putut ajunge să se facă o singură nuntă fără scandal, fără cântece şi chiuituri necuviincioase. Constatând acest fapt mi-a sângerat inima de durere şi mi-am zis, oare

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

ce trebuie să mai fac acestei turme ? Oare ce măsuri trebuie să mai iau?

La picioarele Răstignitului (...), mi-am luat această ultimă hotărâre şi mi-am zis, de acum înainte trebuie să încep a tăia răul de la rădăcină, tăind de va fi nevoie chiar în carne vie. Voi fi vorbit de rău, voi fi ponegrit, voi fi calomniat, voi fi ameninţat, voi fi prigonit, nu face nimic (...).

Şi iată că P. Tălmăcel care până mai dăunăzi era ridicat în slavă, de când a început a tăia putregaiul în particular este ameninţat, este calomniat, este vorbit de rău, este ameninţat cu bătaie şi chiar cu alungarea din parohie.

Iată vorbele ce le-am auzit: „Apoi dacă părintele a început a se purta astfel, n-ar să mai facă brânză multă în satul nostru. Părintele să stea în casa parohială şi în biserică unde poate să predice ceea ce vrea, dar apoi să nu mai aibă nici ochi la cele ce se petrec în sat”.

Mamele vorbesc că ce se amestecă preotul în şezătorile noastre şi ce treabă are cu fetele noastre: „Precum noi n-am fost păzite de mamele noastre, nici noi nu voim să păzim pe fetele noastre”.

Bărbaţii adaogă că aşa au fost şi ei şi că aşa trebuie să fie şi copiii lor. La petreceri, la nunţi bărbaţii şi femeile nu se mai uită că mai sunt pe acolo copii şi tineri nevinovaţi şi vorbesc porcăriile cele mai greţoase (...).

Se poate numi urmaş al lui Cristos cel ce învoieşte flăcăului sau fetei să umble noaptea singuri pe drumuri şi pe la şezători? Se poate numi urmaş al lui Cristos cel ce dispreţuieşte autoritatea bisericească orânduită de dânsul? Spuneţi-mi voi singuri, ce vă spune judecata voastră, fie ea cât de mărginită?

Şi când te gândeşti că în numărul acestora se află unii care se pretind mai cu cap pentru că ştiu puţină carte sau pentru că sunt mai tari în pungă sau în pumn şi care, prin situaţiunea lor socială sunt sprijinul destrăbălaţilor.

Mulţi ar mai asculta cuvintele preotului, mulţi s-ar mai da la brazdă, dar văzându-se sprijiniţi de cei căpoşi o duc înainte cu răutatea. Să vedem, zic ei, ce-o face cutare şi cutare care este mare şi tare în sat, să vedem va face cum spune preotul? Să vedem cutare şi cutare va opri pe fată sau pe flăcău să meargă la şezătoare? Să vedem va îndrăzni preotul să se pună împotrivă cu cutare sau cu cutare?(...)

Voi îndrăzni creştinilor! cum am şi îndrăznit, şi aceştia dacă nu voiesc să audă nimic din gura mea, n-au decât să se declare că nu mai sunt catolici şi că preotul nu mai are de a face cu ei şi cu familia lor (...).

De câte ori v-am spus despre răutatea şezătorilor şi totuşi se fac

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

şezători despre care nici prin gând nu mi-ar fi trecut. Pe lângă şezătorile mari se fac şezătorile mici unde se adună băieţi şi fete mai mici, adică de acei care încă n-au ieşit la lume sau la joc cum se mai zice. Aşa voi deprindeţi de mici pe copiii voştri cu blăstămăţiile. O creştinilor!... vă rog lăsaţi-vă odată de aceste blăstămăţii, aveţi milă de copiii voştri. Aduceţi-vă aminte că aveţi un suflet care este templul Sfântului Duh, aveţi un suflet pe care trebuie să-l mântuiţi!

20 august 1923

A venit P. Mihai Bejan din Săbăoani care îmi va lua în curând succesiunea în administrarea parohiei Faraoani.

26 august 1923

(...) Astăzi s-a făcut procesiunea anuală la muntele Ciciola. Înainte de procesiune s-a citit o liturghie în Faraoani de unde a pornit procesiunea la Valea Mare. Cei din Valea Mare în anul acesta au avut frumoasa idee de a ridica 14 cruci mari de stejar de-a lungul drumului ce duce la Ciciola şi astfel au format un Calvar în amintirea Calvarului de lângă Ierusalim. După o predică asupra însemnătăţii devoţiunii aşa numită „Calea Crucii" subsemnatul având facultate deosebită de la Roma şi învoirea Episcopului Mons. Cisar a binecuvântat cele 14 Cruci in amintirea celor 14 staţiuni din Patima Domnului. În anul acesta a fost norod ca niciodată. Afară de cei din Faraoani şi din Valea Mare au fost cei din Valea Seacă veniţi în procesiune, apoi au fost din Galbeni, din Cleja, din Şomoşca, din Găidari, din Stufu şi din Valea Rea. Odată terminată Calea Crucii care a durat 3 ore şi jumătate s-a ajuns în vârful muntelui unde sunt ridicate 3 cruci sub umbra unui stejar bătrân care desemnează hotarul dintre moşia Valea Seacă şi Faraoani. Acolo sus era pregătit un altar unde P. Serafim Bejan O.M.C. a cântat liturghia iar P. Petru Neumann O.M.C. paroh de Valea Seacă a făcut o frumoasă predică asupra Evangheliei (...). După liturghie s-a luat masa împreună cu poporul sub umbra stejarilor. Astăzi nu s-a mai făcut vecernie.

10 septembrie 1923

Am fost la Bacău unde am aşteptat pe P. Provincial P. Bonaventura Morariu care a venit să instaleze pe P. Iosif Pal O.M.C. ca paroh la Luizi Călugăra şi am regulat instalarea mea şi a P. Serafim Mihai Bejan.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

11 septembrie 1923

Am fost la Bacău împreună cu părintele Bejan şi am predat Administraţia Parohiei Faraoani P. Bejan, şi eu am primit Administraţia Parohiei Bacău. La Bacău însă va mai rămâne P. Paul Mosel care îmi va ţine locul până voi regula clădirea bisericii din Valea Mare.

12 septembris 1923

Memoranda Carissimo meo Succesori in administratione provinciae Faraoani.Valea Mare.

16 septembrie 1923

P. Bejan noul paroh de Faraoani a făcut 2 liturghii (...) Eu am fost la Bacău (...).

28 octombrie 1923

Două liturghii celebrate de P. Tălmăcel care a făcut predica de adio la amândouă satele (...).

10 februarie 1924

Două liturghii. După liturghia întâia am adunat poporul înaintea casei pentru a le aduce la cunoştinţă hotărârea Ministrului Instrucţiunii Publice, care opreşte ca preotul catolic să predea religia în şcolile statului şi să iscălească protestul.

Textul protestului:

Domnule Ministru,

Noi subsemnaţii români-catolici din comuna Faraoani judeţul Bacău, unindu-ne cu toţi catolicii din Vechiul Regat, venim înaintea Excelenţei Voastre cu plângere şi cerem să fim ascultaţi. Printr-un ordin de curând aţi crezut de cuviinţă să opriţi pe preotul catolic să mai înveţe pe copiii noştri religia în şcolile statului. Cu aceasta ne-aţi lovit în ceea ce avem noi mai scump: în credinţa noastră şi a fiilor noştri. De această necinste nu ne-am învrednicit întru nimic; ba din contra, noi, care de veacuri suntem cetăţeni ai acestei patrii şi nu recunoaştem altă patrie decât Ţara Română, ne-am făcut cu prisosinţă datoria de ostaşi în toate războaiele, ne plătim dările, contribuim la întreţinerea şcolii prin dări impuse şi prin prestaţii de bunăvoie.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Toate acestea ne sunt acum răsplătite prin îndepărtarea preotului nostru de la învăţământul oficial al religiei în şcolile statului. Dacă religia e obligatorie în şcoli, cine îi va învăţa pe copiii noştri? În cazul acesta suntem mai bine gata să suferim orice decât ca copiii noştri să fie învăţaţi de altcineva sau să nu fie învăţaţi de preotul nostru. De asemenea, dacă nu intenţionaţi să retrageţi asemenea ordin, noi nu mai avem nici o tragere de inimă să mai ajutăm şcoala. Protestăm prin urmare cu toată puterea de cetăţeni români împotriva acestei nedreptăţi şi cerem cu stăruinţă să ne îndepliniţi dreaptă cerere: ca preotul catolic să predea religia catolică copiilor catolici în şcolile statului.

Acest protest a fost primit şi aclamat de toţi cei de faţă şi acoperit cu două sute optzeci şi şase de iscălituri.

11 februarie 1924

Astăzi am trimis protestul părintelui Decan ca să-l vadă şi el. De asemenea am trimis copie şi la Episcopie cu scrisoarea oficială nr. 11 din anul curent.

18 februarie 1924

Am mers la Bacău şi m-am înscris cu un hectar de pădure plătind 5700 de lei din suma totală.

2 martie 1924

Două liturghii. Predica despre orbirea celor ce nu vreau să se lase de năravurile şi apucăturile rele. Am oprit ca în aceste zile să se facă joc seara. La vecernie am adunat fetele de sub garduri, unde stăteau cu flăcăii. Seara pe la orele 8 şi jumătate am aflat că la Antal Berbecaru (...) se ţine şezătoare. Am mers acolo şi într-adevăr am găsit vreo 20 de flăcăi. Fetele erau numai ale lui Antal Berbecaru. Am împrăştiat şezătoarea.

3 martie 1924

Afurisitul de Petre Sabău, cumnatul fostului dascăl Martin Roca, a adunat flăcăi şi fete în ciuda preotului şi au jucat în casa lui până la orele 12 noaptea. Au fost acolo toţi flăcăii şi fetele din Cacova Mare de pe drumul de la biserică în sus. La Moghioruş s-a ţinut tot astă seară joc la V. Maria Martin P. Antal Chicit în Moghioruş.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

4 martie 1924. Lăsatul Secului

Şi astă seară a fost joc la P. Sabău.

5 martie 1924. Miercurea Cenuşei

Am spovedit un ceas şi jumătate; dar au fost mai mult femei. Am hotărât că tineretul nu va fi admis la sărutatul Crucii după slujbe tot timpul postului mare deoarece n-a ascultat să nu facă joc noaptea.

9 martie 1924

Două liturghii. N-am făcut predică asupra Evangheliei, ci numai am vorbit despre purtarea rea a tineretului la Lăsatul Secului. La vecernie catechismul despre Dumnezeu. Am făcut raport la Episcopie despre scandalurile întâmplate la Lăsatul Secului.

23 martie 1924

Două liturghii – predica despre Evanghelia zilei. Fiind „Cercul Cultural" la Valea Mare, am fost poftit să iau parte la serbarea de după amiază. După ce Dl. Diriginte I. Menciu a vorbit sătenilor despre dragostea de patrie îndemnându-i să ia parte la serbările din zilele naţionale, un gospodar a întrebat pe învăţător: „Ce-i cu religia noastră?" Dl. I. Menciu a explicat sătenilor că învăţătorii nu-s de vină că s-a dat oprirea ca preotul să înveţe catechismul în şcoală şi oamenii să aştepte în linişte răspunsul ministerului. Atunci s-a ridicat Dl. Diriginte din Faraoani Constantin Dimitriu supărat foc spunând că catolicii s-au pus pe o cale greşită în această privinţă, că trebuie să asculte de minister pentru că ei sunt mai întâi români şi apoi catolici. Atunci i-am tăiat vorba numaidecât protestând încontra celor zise de dumnealui stabilind că mai întâi trebuie să fim catolici şi apoi români deoarece trebuie ascultat de Dumnezeu şi de Biserică şi apoi de autorităţile pământeşti oricare ar fi.

După ce am sfârşit Dl. Dimitriu s-a apropiat de mine înfuriat şi ameninţător cu degetul spunându-mi: „Atunci eşti om de rea credinţă pentru că ai pus pe om să ne ceară nouă socoteală". I-am arătat că nu ştiam nimic de interpelarea omului. Într-adevăr fusese pus anume de Dl. I. Menciu. Am cerut ca Dl. Dimitriu să se explice de ce catolicii au pornit pe o cale greşită şi am protestat pentru insulta că-s de rea credinţă, dar preşedintele a închis incidentul. În urmă am înaintat Revizoratului următoarea scrisoare oficială:

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Domnule Revizor,

De curând am fost ales preşedinte al Comitetului şcolar din Faraoani. Însă din motivele următoare:

1) pentru că religia catolică este ignorată oprindu-mi-se de a o preda copiilor catolici în şcolile statului;

2) pentru că Dl. Secretar Dimitriu crede să facă şi să desfacă toate singur în Comitet;

3) pentru că la Cercul cultural ţinut în Valea Mare în ziua de 23 martie am fost grav insultat fără nici un motiv şi pe nedrept de acelaşi D. C. Dimitriu, care şi pe altă cale a căutat să-mi facă rău, deşi eu m-am arătat în toate ocaziunile binevoitor către şcoală, mă văd silit să demisionez, şi ca atare vă rog să mă consideraţi din momentul primirii prezentei.

Primiţi Domnule Revizor, etc.

Pr. Mihai Bejan
Paroh de Faraoani

6 iulie 1924

Puţină lume la biserică deoarece au venit jandarmii prin sat să caute arme.

10 august 1924

După liturghie (...) s-a propus ca banii din punguţă de azi să înceapă fondurile pentru clădirea unei capele acolo la Ciciola.

11 august 1924

Astăzi s-a sfârşit zidăria bisericii din Valea Mare. Mâine se începe a pune tabla.

5 octombrie 1924

(...) După liturghie am plecat la Satu Nou, Valea Seacă, unde s-a sfinţit noua bisericuţă.

21 decembrie 1924

(...) De astăzi am început a face Sf. Liturghie la Valea Mare în biserica cea nouă (...). Astăzi am pus să facă pocăinţă publică cu lumânarea în Biserică trei duminici de-a rândul tinerii greşiţi Antal Martin Panţiru şi Maria P. Bejan Pisar din Moghioruş (...).

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

24 decembrie 1924

(...) Par că fetele au ascultat. Se părea de a nu umbla în astă seară cu colindatul pe la flăcăi.

25 decembrie 1924

(...) Astă seară au umblat flăcăii cu uratul pe la fete împotriva opririi mele, ba chiar un grup a făcut demonstraţie strigând ura! la poartă pe la ora 2 după miezul nopţii.

26 decembrie 1924

(...) Fetele nu voiau să răspundă la Rozariu aşa că de două ori a trebuit să mă întorc şi să le dojenesc. N-am făcut predică, numai am dojenit la urmă tineretul pentru neascultare şi i-am exclus de la sărutarea crucii până la Bobotează.

8 februarie 1925

(...) Înainte de învăţătură am mers în inspecţie pentru a vedea dacă au venit toţi flăcăii şi fetele. Un flăcău şi o fată stăteau ascunşi în hugerişul la apus de via preotului. Nu i-am putut ajunge că am umplut câmpii.

24 februarie 1925. Lăsatul Secului = Carnavalul

(...) Se pare că tineretul a ascultat de oprirea de a face joc în această noapte, după cum am stăruit două duminici de-a rândul la predică.

1 martie 1925

Dându-şi demisia din clopotărie Giurgi Iacobuş, am chemat oamenii după slujbă ca să punem alt clopotar. Atunci, spre marea mea surprindere, mai mulţi oameni au sărit cu gura ca să fie tot el deoarece le-a spus lor că el vrea să fie mai departe clopotar. Dar el a plecat astăzi de acasă. S-a hotărât să nu se pună alt clopotar până ce nu va fi el de faţă. Cu această ocazie au început vorba despre ziua de lucru. Cei din Faraoani nu vreau să dea cu vitele. Tot vorbă degeaba: cum au dat, aşa vor mai da. Au fost unii obraznici de tot la vorbă. Apoi că de ce nu se cântă slujba pe ungureşte. La aceasta le-am închis gura cu legea Bisericii (...)

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

8 martie 1925

(...) După vecernie P. Tălmăcel a ţinut cuvântarea în biserică despre datoria preotului şi dascălului de a cânta latineşte (...).

23 martie 1925

Astăzi a fost înmormântată mama fostului dascăl Martin Roca, fără nici un semn bisericesc, fără clopote, fără steaguri, fără cruce, fără preot sau dascăl, deoarece fiind căzută în afurisenie bisericească pronunţată de Prea Sf. Sa Episcopul de Iaşi încă din 1923, n-a dat semne de căinţă nici în ceasul morţii. Au chemat pe preot, dar nevoind să îndeplinească condiţiunile impuse de Episcop, nu m-am putut duce s-o îngrijesc. A fost îngropată în colţul cimitirului destinat pentru cei sinucigaşi şi excomunicaţi.

13 aprilie 1925

(...) A doua zi şi a treia zi de Paşti, nefiind sărbătoare de poruncă, am spus la lume că nu voi face ceea ce nu sunt dator deoarece ei nu vreau să-şi dea datoria faţă de preot, la care sunt datori. A fost puţină supărare între oameni, dar tocmai aceia care n-au dat ziua au fost cei mai colţoşi. Dar ce înapoiat este poporul acesta! Crede că a ţine sărbătoare stă ori nu stă în ascultarea slujbei chiar când nu-i poruncit, în schimb însă beţiile nu pot lipsi chiar în zilele de Paşti. Astfel astăzi a doua zi de Paşti crâşmele erau pline (...).

1 iulie 1925

Am avut o înmormântare mare la Valea Mare, dar numai până la biserică (se scumpesc pe aici oamenii să mai dea 50 de lei preotului să facă ceremoniile până la cimitir; dar nicidecum nu se scumpesc de a cheltui mii de lei pentru praznice şi de a cumpăra chiar câte un bou ca să-l taie pentru aşa ceva).

17 iulie 1925

Înainte de liturghie a venit Ianuş Gh. Benchea ca să reguleze pentru înmormântarea mamei sale. Dar făcându-i cunoscut de datoriile ce le are faţă de biserică şi faţă de parohie a refuzat să le îndeplinească. Eu atunci i-am spus că înmormântarea să o facă fără preot, fără dascăl şi fără să-i fie trase clopotele şi a plecat aşa, spunând că sunt nedrepte datoriile impuse să se plătească bisericii şi parohului

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

şi că parohul le măreşte în fiecare lună (...) că preoţii sunt lipitori şi nu au drept a cere nici ziua, nici alte dări de la oameni şi că el n-are car cu boi pentru popă, căci boii lui nu vin niciodată la biserică ca să vie să dee ziua cu carul cu boi (...) şi a plecat rămânând că va face înmormântarea cum am spus mai sus.

Pe la şase după amiază a venit iar şi mi-a spus că-i dispus să plătească însă nu toate datoriile ci numai cele pe care crede el că-s drepte. După o dezbatere de mai bine de un ceas, repetând epitetele de dimineaţă încontra parohului, am reuşit să-l conving că se află în judecată greşită şi că-s drepte hotărârile şi dările faţă de biserică şi paroh. La urmă s-a împăcat, a plătit toate datoriile, mai rămânând la el 50 de bani (...).

2 august 1925

În timpul liturghiei au stat cu lumânarea neagră tinerii greşiţi Ianoş Roca Roşu şi Maria Patraşcu (...). Copiii mici până la 2 ani suferă de tusă convulsivă şi cei mai mulţi mor.

9 august 1925

La liturghia mare am făcut cununia tinerilor greşiţi Ianoş Roca Roşu şi Maria Patraşcu. Le-am pus cununi de urzici pe cap! (...)

14 septembrie 1925. Înălţarea Sf. Cruci

Bulciu la Luizi Călugăra. Astă dimineaţă am sosit la Bacău cu P. Provincial Bonaventura Moraru, venind de la Huşi şi am mers la Luizi Călugăra, unde P. Provincial pune şi sfinţeşte piatra fundamentală a bisericii noi (...).

20 septembrie 1925

(...) Am plecat la Iaşi spre a lua parte la consacrarea întru Episcop de Iaşi a Mons. Mihai Robu.

29 septembrie 1925

Bulciu şi sfinţirea bisericii din Valea Mare.

22 octombrie 1925

Astăzi am mers la Bacău la Adunarea decanală (...). După

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

amiază a fost şedinţa în care s-a discutat despre uniformitatea conducerii parohiilor, mai cu seamă cu privire la cântatul în limba ungurească în părţile liturgice. Unii părinţi parohi susţin să se cânte ungureşte pentru ca poporul să ia parte la cânt; alţii au fost pentru păstrarea legilor şi hotărârilor Bisericii până nu avem o învoire specială sau cuvântul Episcopului. A proceda arbitrar în asemenea chestie aduce prejudiciu şi Bisericii şi altor parohii de prin prejur. Acest popor ţine morţiş la corcitura aceasta de limbă ungurească stricată precum ţine la toate apucăturile şi năravurile sale de viacuri. Dacă i se face gustul, pretind şi mai mult, unii au ajuns până să zică că vreau preot din Ungaria. Ceea ce se poate învoi, se învoieşte, rămânând nevătămate legile Bisericii.

25 noiembrie 1925

Astăzi am mers la sfinţirea bisericii pe care P. Mathias Neumann a ridicat-o lângă Valea Seacă pe proprietatea sa (...). Aici a ridicat şi o casă de locuit, a cărei fundaţie Episcopia a învoit-o sub titlul de ospiciu pentru preoţii franciscani. Această casă este adevărat convent, proprietate a ordinului nostru aci (...).

25 decembrie 1925

(...) Am oprit încă din Duminica a III-a şi în Duminica a IV-a ca flăcăii şi fetele să umble la urat aseară şi astă seară. Totuşi n-au ţinut seama.

26 decembrie 1925

Liturghie cetită cu predică la Valea Mare. În timpul liturghiei s-a recitat Rozariul. Aceasta pentru că flăcăii n-au ascultat să nu umble noaptea la Faraoani (...).

Ad perpetuam rei infamiam
Raport
Prea Sfinţite,

Vă aduc la cunoştinţă următoarele, ce s-au petrecut în această parohie.

După decretul episcopal cu nr. 221 din 1925 am publicat cisla pentru mărirea bisericii din Faraoani. Oamenii au început a se agita împotrivă spunând că nu le trebuie biserică deoarece-i destul de

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

încăpătoare aceasta. Am format un comitet, dar şi acesta a fost refuzat voind să-l aleagă ei singuri. Am aşteptat şi aceasta; însă până azi nu s-a hotărât încă nimic. Se mai adaugă că în seara din ajunul Crăciunului fetele umblă la urat pe la flăcăi, iar în seara de Crăciun flăcăii le întorc uratul. Cu această ocazie se întâmplă tot felul de păcate şi scandaluri. Şi alţi preoţi înainte de mine , şi eu le-am oprit din duminica înainte şi în ziua de Crăciun această umblare. Ei n-au ţinut seamă, ba chiar demonstrativ au trecut pe lângă casa parohială făcând zgomot şi aruncând cu pietre pe acoperişul casei. Din această pricină în ziua de Sf. Ştefan atât la Valea Mare cât şi la Faraoani am săvârşit Liturghia cetită, în care timp să se spună Sf. Rozariu. Fetele, care singure obicinuiesc a răspunde cu glas tare, au tăcut. M-am întors de la altar zicându-le să răspundă; tot n-au voit. Atunci le-am zis: ori răspundeţi ori ieşiţi afară. Deoarece ele îmi râdeau în faţă şi nici acum n-au răspuns, am oprit dascălului să mai urmeze cu Rozariul. Atunci au început a răcni unii oameni: afară cu toţii! şi tot felul de batjocuri la adresa mea, până chiar a înjura de Dumnezeu şi crucea popii şi a dascălului! Unii au început a trage şi a împinge pe cei cari nu vroiau să iasă. I-am îndemnat la linişte, dar ei făceau un zgomot că era cu neputinţă să se înţeleagă aşa. Vre-o câţiva s-au întors în biserică, au intrat în presbiter somându-mă să mă scobor de la altar şi să ies afară. Deşi eram încă la „Gloria”, le-am spus că nu pot întrerupe slujba şi aşa ei au ieşit afară. Deşi puteam întrerupe slujba, n-am făcut-o deoarece mai erau în biserică vr-o 200 de persoane, şi pentru a evita un rău şi mai mare. Ei însă au aşteptat să sfârşesc Liturghia. Văzând că nu ies îndată, au năvălit în biserică şi în sacristie apucându-mă de braţ ca să ies şi să plec din sat. Le-am declarat că plec. Când am ieşit afară, unii nici nu-mi mai învoiau să intru în casă să mă îmbrac de drum; alţii şi cei mai mulţi au cerut să le dau înapoi banii, ce-i încasasem ca cislă. Le-am dat banii. Mai voiau şi condicile şi toţi banii bisericii, să las totul deschis, pentru că, ziceau ei, toate sunt ale noastre. La aceasta m-am opus ferm, deoarece, le-am zis: eu de la Episcop le-am primit şi numai lui trebuie să le dau pe seamă. Aşa s-au învoit, să las cheia la dascăl şi am lăsat-o. După ce mi-au aruncat în faţă mai multe învinuiri murdare, am fost scos pe poartă (pe nemâncate de mai bine de 24 de ceasuri) şi în mijlocul huiduielilor, şuerăturilor şi vorbelor de tot felul, înconjurat de bărbaţi, flăcăi, fete mari şi copii am fost petrecut până în afară de sat. În urmă au hotărât vizitiului să nu cumva să iasă cu trăsura după mine, iar unul a stat de planton la poartă până seara. Aşa că eu am mers pe jos până la Bacău spre a raporta Părintelui Decan, de unde apoi am plecat la Iaşi (...).

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

28 decembrie 1925

Astăzi s-au sunat clopotele ca în zilele de sărbătoare. S-a adunat lume multă şi de la Valea Mare. La ora 11 a sosit de la Bacău Delegatul episcopal. După o cuvântare a Părintelui Decan, în care înfierează crima, Delegatul episcopal pronunţă afurisenia pentru capii revoltei, iar pentru satul întreg reparaţie către locaşul sfânt şi către preot.

31 decembrie 1925

Vecernia de sfârşitul anului am făcut-o numai la Valea Mare, după cum a hotărât Delegatul episcopal.

1 ianuarie 1926

Liturghie cu predică la Valea Mare. După liturghie am fost luat de poporul din Faraoani cu procesiunea pe drumul de la Cimitir şi pe la punctul unde am fost scos din sat. Ajuns la Biserică, doi dintre vinovaţi, cari ceruseră imediat iertare de la Delegatul episcopal, mi-au cerut iertare (...). În timpul liturghiei cetite, fără predică s-a recitat Rozariul.

2 ianuarie 1926

Astăzi sunt căutaţi făptaşii să-şi dea declaraţia la postul de jandarmi; dar ei au fugit din timp la Parchet. Am mers şi eu şi am declarat cum stau lucrurile. Procurorul a spus că va delega pe pretor să facă cercetări în comună.

5 aprilie 1926. A doua zi de Paşti

Astăzi după amiază au venit flăcăii şi fetele din Valea Mare aducând Parohului – după datina veche – un miel şi ouă. I-am cinstit cu câte un pahar de vin.

11 noiembrie 1926

(...) P. Bejan îşi lua rămas bun şi m-a lovit foarte tare răceala cu care-l ascultau credincioşii (...).

12 noiembrie 1926

Am făcut Sfânta Liturghie, udând altarul cu lacrimi, nu pentru

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

că mi-am lăsat Pildeştii mei prea iubiţi, dar pentru povara crucii pe care mi-au pus-o tocmai aici unde şi limba şi lipsa de experienţă mă face să mă înfricoşez.

17 noiembrie 1926

4 Cununii cu slujbă cântată. Mi s-a spus îndată când am venit aici că era obiceiul următor: În ziua de nuntă pe la orele nouă plecau de acasă şi mirele şi mireasa cu nuntaşii lor şi se-ntâlneau într-un punct al satului, făceau o horă şi înapoi zicând că au fost la biserică. Datina aceasta este o reminiscenţă de pe când se făceau nunţile în zi de duminică. Deoarece canonul 1101 spune „Parochus curet ut sponsi benedictionem sollemnem, accipiatit" m-am gândit să-mi dau toată sârguinţa să aduc în ziua de nuntă pe mire şi pe mireasă să primească acea binecuvântare în timpul slujbei cântate. Şi deocamdată am reuşit de minune. Azi a fost biserica tixită de lume.

22 noiembrie 1926

Am început să chem pe cei afurisiţi la judecată pentru a pune capăt scandalului din anul trecut (...). Cu prilejul acesta am constatat că mare parte din sat era în ură personală cu Părintele Mihai Bejan (...).

28 noiembrie 1926

Am aflat că şezătorile fetelor cu flăcăii se ţin regulat în fiecare seară după secţiune. Am adunat tot ce-am găsit în Sf. Scriptură şi Sf. Părinţi şi-am oprit din toate răsputerile mele această crimă distrugătoare.

5 decembrie 1926

Am oprit logodnele din timpul Adventului. Era obiceiul să se facă logodnele tocmai acum în timpul Adventului şi prin urmare se adunau prin case la cusut şi petrecut ca şi cum ar fi fost în timpul câşlegilor.

19 decembrie 1926

La urma predicii am oprit din toate răsputerile cu cuvintele cele mai grele umblatul fetelor în noaptea de Crăciun pe la flăcăi şi umblatul flăcăilor a doua noapte la fete. Am dat voie ca numai copiii de 14 ani şi mai jos pot să umble până la începutul Sf. Liturghii de la miezul nopţii.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

25 decembrie 1926

La miezul nopţii liturghie solemnă. Pentru întâia oară s-au cântat în biserică cântece româneşti, cari au fost cântate de tot poporul cu entuziasm.

Slujba de dimineaţă am făcut-o tot la Faraoani iar cea de la 11 la Valea Mare. În amândouă locurile iar am înnoit porunca la flăcăi să nu umble prin sat, lăudând pe fete că m-au ascultat.

Seara am cutreierat şi Valea Mare şi Faraoani şi n-a umblat nimeni pe drumuri, nici flăcăi, nici oameni, nici băieţi, era o tăcere de mormânt. Pe la 1 după miezul nopţii m-am culcat. Laudă şi cinste să-i fie Sf. Anton, că anul acesta pentru întâiaşi dată de când sunt Faraoanii au ascultat de preot în noaptea aceasta. Să se cetească acest ziar din anii trecuţi spre a se convinge. Să dea Dumnezeu să meargă în „oblivionem perpetuam" acest rău obicei.

27 decembrie 1926

Cetesc în biserică Decretul episcopal prin care se hotărăşte să se mai dea 5 hgr. de porumb dascălului. Patru moşnegi – pentru că în satul acesta toate relele pleacă de la bătrâni – au strigat în biserică că nu se supun (...).

1927. Vinerea Mare

(...) Fetele s-au despletit ca la mort şi-ţi era mai mare dragul să le vezi ce bine le stătea (la Adoraţiunea Crucii).

17 aprilie 1927. Sf. Paşti

A doua zi de Paşti flăcăii şi fetele din Faraoani şi Valea Mare au vroit să-mi arate un semn deosebit de dragoste şi mi-au dăruit 5 miei şi 1000 de ouă.

23 aprilie 1927. Sf. Gheorghe

Bulciu la Galbeni. L-am condus cu poporul până la Galbeni. Era toată lumea din Faraoani şi Valea Mare. Toată lumea de prin împrejurimi a rămas înlemnită când am intonat „În suflet iubire" şi „Voioşi să fim cu adevărat" pe româneşte şi a plăcut foarte mult.

La binecuvântarea cu Preasfântul Sacrament am rămas gură cască când am văzut cum preoţii încă îşi mai bat joc de decretele Sf. Maici Biserici şi cântă încă „Cantuum ergo" pe ungureşte. Unde eşti tu Ţepeş Doamne (...).

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

3 mai 1927

Am fost la Bulciu la Capota – Parohia Cleja şi m-am întors cu aceeaşi impresiune în privinţa cântului bisericesc ca şi de la Galbeni.

18 mai 1927

La ora 12 şi jumătate un foc groaznic a izbucnit în acest sat. În timp de trei ore s-au distrus mai bine de 21 de gospodării. Un vânt puternic pe un timp de o uscăciune mare a mânat focul din Faraoani în Valea Mare. O jale de nedescris şi o frică mare a cuprins toată Valea Mare şi Valea Seacă. Oamenii nu erau acasă, apa lipsea, toate păreau că-s dispuse ca să alimenteze focul.

26 mai 1927

După 6 luni şi 15 zile părăsesc această parohie (...). Când am sosit aici (...) îndată am început să caut a stârpi obiceiurile cele rele (...). Şezătorile de flăcăi şi fete erau în toiul lor şi rar se găsea un flăcău sau o fată ca să nu meargă la şezătoare. De asemenea rar se găsea o fată sau un flăcău ca sâmbătă şi duminică seara să nu se întâlnească în chip absolut oprit de legile lui Dumnezeu. În zilele de sărbătoare era pentru flăcăi un medean blăstămat şi afurisit cu toate uluţele şi viile de prin prejur, deoarece aici era un cuib nesfârşit de păcate pentru flăcăi şi fete. Povestesc oamenii cinstiţi că-ţi era greaţă să treci prin locurile acelea în zi de sărbătoare. Cine apoi nu lua parte cu ceilalţi era batjocorât, luat în râs.

Astăzi tineretul din Faraoani şi Valea Mare e altul. Şezătorile au fost şi nu mai sunt, dormitul de noapte s-a împuţinat foarte tare, şi afurisit şi blăstămat să fie de Sf. Francisc, de Sf. Anton şi de mine cine va mai îndrăzni să înceapă din nou aceste năravuri drăceşti (...). La Valea Mare flăcăii jucau încă cu fetele jocuri oprite şi necuviincioase, şi asta a pierit şi moartă să rămâie pe veci.

14 august 1927

(...) Rog însă pe acei care nu se pot spovădui româneşte să nu aştepte degeaba, fiindcă eu nu ştiu deloc ungureşte. De va trebui să rămân aici mă voi strădui să învăţ, dar deocamdată nu ştiu deloc[23].

[23] Era vorba de preotul Ioan Ladan.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

12 septembrie 1927

(...) Se urmează cu mare intensitate lupta pentru stârpirea dormitului de noapte şi întâlnirile prin vii şi gropi în zilele de sărbătoare ce se credea aşa de rar un caz asemenea, precum rezultă din 26 mai a anului curent. Însă cu nespusă părere de rău trebuie mărturisit că în ziua de 7 august au fost prinşi în mai multe locuri flăcăi cu fete în ziua mare în mod neruşinos, încât chiar nişte copii îi arburătuiau cu pietre, înţelegând acest mare rău. Istoria se repetă (...) e o plagă care foarte greu se va tămădui, însă nădăjduim (...) să fie cât mai apropiată.

18 decembrie 1927

(...) La vecernie predică deosebită pentru flăcăi. Oprindu-le cu afurisenie umblatul pe la fete în ajunul Crăciunului, precum şi fetelor, în ziua de Crăciun de a umbla pe la flăcăi.

19 mai 1928

(...) Azi dimineaţă a sosit P. Gh. Lenghen care a examinat copiii la catehism şi i-a spovăduit ungureşte pentru Întâia Sf. Împărtăşanie.

20 mai 1928

(...) O singură liturghie solemnă la 8 dimineaţa în timpul căreia tot P. Gh. Lenghen a împărtăşit pe copii pentru întâia dată ţinându-le şi o predică ocazională, tot ungureşte. Seara a făcut vecernie şi a cântat tot ungureşte, deşi cu mine la toate vecerniile s-a cântat şi se cântă numai româneşte.

26 iulie 1928

(...) Aseară am fost înştiinţat de o înmormântare mare a unei babe din Valea Mare, moartă pe neaşteptate. Mai aflasem de la cineva că această babă a fost descântătoare de boală de ochi, la slujbă am ţinut o predică despre pregătirea la moarte şi despre descântece. După vr-o două zile aflu că această nenorocită babă a murit chiar descântând, de aş fi ştiut aceasta înainte de înmormântare, nu aş fi învoit să se înmormânteze nici barăm cu dascălul.

27 decembrie 1928

Am oprit iar umblatul flăcăilor şi fetelor cu Opro Szentek.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

1930

În ziua de 27 iulie anul curent s-a pus piatra fundamentală a bisericii noi din acest sat Faraoani, închinată Sf. Anton de Padova. Ceremonia a săvârşit-o Înalt Prea Sf. Sa Episcopul de Iaşi Mons. Mihai Robu asistat de Prea Cucernicii Părinţi:

Pr. Iosif Tălmăcel O.M.C. Paroh şi Decan de Bacău
Pr. Bonaventura Romila O.M.C. Paroh de Faraoani
Pr. Iosif Petru Gal O.M.C. Paroh de Călugăra
Pr. Iulius Obescu Paroh de Valea Seacă
Pr. Dr. Petru Pal Rectorul şcoalei de dascăli din Iaşi
Pr. Ioan Mărtinaş Paroh de Cleja

În acest an s-a turnat temelia şi soclul noii biserici şi a rămas într-atâta deoarece unii din oameni erau contra lucrării bisericii, aducând felurite motive, că poate ar rămânea să nu se mai clădească biserica. Aşa a rămas temelia părăsită şi înecată de bălării timp de cinci ani. Iar în anul 1935, cu toată împotrivirea acestor duşmani mi-am luat inima în dinţi şi am zis „Doamne ajută!" după o predică înfocată din ziua de Bunavestire, am început a pune în mişcare pe oamenii de bună voinţă, au început a căra piatra, am lucrat două cuptoare de cărămidă şi mai departe iar în august 18 anul 1935 s-a început şi zidăria bisericii care s-a ridicat până asupra ferestrelor unde am încheiat campania de lucru la 11 decembrie pentru acest an.

1936

Am urmat în vara acestui an cu lucrarea la noua biserică ridicând porţile navelor laterale până la streaşină. Oamenii au început a căpăta curaj la muncă chiar mirându-se cum se înaintează aşa de repede cu clădirea.

1937

Am urmat a turna stâlpii de beton pentru nava din mijloc şi s-a mai turnat şi centura de beton sub acoperişul navelor laterale, procurând materiale necesare pentru urmarea lucrării pentru viitor.

1938

Am început a turna grinda de beton pe stâlpii din mijloc care susţine toată zidăria navei principale şi am urmat cu zidăria până la ferestrele navei principale unde am sistat, începând frigul. Au dat concursul şi oamenii cu mai multă bunăvoinţă chiar şi acei potrivnici de mai înainte.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

1939

Şi în acest an cu ajutorul lui Dumnezeu am urmat cu clădirea noii biserici încât s-a terminat toată zidăria, s-a turnat grinda de beton de sub streaşina navei principale şi s-a ridicat turnul până aproape sub acoperiş încheindu-se şi arcurile de cărămidă ale navelor laterale. Aici am sistat cu lucrarea pentru acest an. La lucrarea acestei măreţe biserici am avut ca arhitect pe iscusitul antreprenor Pietro Tappani care a condus lucrarea acestui monument cu toată dibăcia arhitectonică.

1940

În 20 ianuarie a încetat din viaţă valorosul şi priceputul antreprenor Pietro Tappani răpus de o boală nemiloasă. Aşa am pierdut pentru lucrarea bisericii un om de o deosebită importanţă (...). Cu lucrarea am sistat până în toamnă. În acest timp am căutat să încep tratativele lucrării cu tânărul arhitect Gustav Migala acesta luându-şi asupra sa conducerea lucrării cu care am şi început a procura lemnăria pentru acoperişul bisericii. Iar în luna noiembrie şi decembrie am şi ridicat toată lemnăria pentru întregul acoperiş. În ziua de 22 octombrie la orele 8 fără zece minute dimineaţa a fost un cutremur de 7 grade încât ne-a luat o groază când am ieşit numai decât afară şi mă uitam la biserica nouă dacă nu cumva se dărâmă văzând cum se clatină turnul sărind scândurile de pe arcurile ferestrelor şi din zidăria turnului. Cum a dat bunul Dumnezeu după vr-o trei minute a încetat cutremurul şi după înspăimântătoarea panică am mers să controlăm urmările lui; alte stricăciuni nu s-au mai întâmplat decât cele pomenite mai sus.

10 noiembrie 1940

Spre îngrozitoare amintire (...). Azi 10 noiembrie 1940 ora 3 şi 40 de minute dimineaţa a fost un cutremur de pământ de 9 grade[24]*, pe urma căruia biserica nouă a suferit foarte greu dărâmându-se turnul mai bine de 20 metri de zidărie şi toate arcurile reale de la navele laterale. Iar la Valea Mare s-a dărâmat faţada bisericii până în direcţia Organului căzând pe organ fărâmându-l complet; iar restul bisericii toată crăpată de sus până jos. În fund la Altar s-a dărâmat o parte de absidă aşa că biserica de la acea dată este închisă şi nu se mai slujeşte în ea. Apoi turnul de la Valea Mare s-a dărâmat mai mult de 10 metri înălţime*

[24] Pe scara Mercali.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

rămânând scheletul clopotelor şi clopotele neatinse. A doua zi 11 noiembrie s-au coborât clopotele şi s-au aşezat pe un schelet provizoriu nu se ştie până când (...) se vor hotărî oamenii să se apuce de refăcut biserica ca să se poată reda iarăşi cultului dumnezeiesc, clădindu-se şi turnul ca să se pună şi clopotele la locul lor. Până atunci se face Sf. Liturghie în casa parohială de acolo, unde s-au dărâmat păreţii interiori şi s-a făcut un altar provizoriu făcându-se două slujbe(...).

În casă au fost dărâmate sobele, un lavalier de marmură, o oglindă şi (...) statuia Sf. Anton (...).

11 martie 1941

(...) Numai de vreo câţiva ani au început a cânta şi româneşte în biserică, s-a făcut un mare progres în dezvoltarea gustului pentru a ceti cărţi româneşti religioase (...). La Crăciun umblă cu Colindatul, nu aşa ca mai înainte, dar tot se mai repetă obiceiul vechi. Iarna se fac urători unde mai iau parte, şi flăcăii mai aduc câte un fluier şi o mai bat la papuc (...) la Lăsatul de Sec se fac şezători cu lăutari, altminterea nu e bun postul, dacă nu vor fi lăutari şi (...) porumbiţe. La nunţi, şi ziua dar mai ales noaptea au început a juca flăcăii cu fetele hora câte doi (...) deşi este oprit de Sf. Episcopie. Sâmbăta seara, dar mai ales duminică seara flăcăii stau cu fetele la poartă de vorbă – vorbesc (...) sigur (...). Blăstămat obicei de care în mare parte sunt de vină copiii mari – adică flăcăii – apoi fetele căci de nu ar fi hoituri nu s-ar aduna câinii; şi apoi părinţii care le învoiesc şi câteodată le trimet pe fete afară la flăcăi. Din toate acestea cetitorul poate vedea şi trage concluzii; nu e mirare că aproape în fiecare an apare câte un pui de cuc – afurisită tradiţie care nu se prea întrerupe. Cam aşa se petrec lucrurile până azi 11 martie 1941 (...). E grav că nu înţeleg româneşte, partea femeiască mai în vârstă (...).

25 mai 1941

Întâia Sf. Liturghie a Părintelui Ioan Farcaş Gherghina, de loc din Valea Mare, dar biserica de acolo fiind stricată de la cutremurul de anul trecut (...) s-a celebrat în Faraoani (...). Din Parohie la orele 10 au plecat cu procesiune ... Fetele claselor 5-6-7 şi vătăjiţele din Valea Mare, îmbrăcate cu fotă şi ştergar frumos pe cap (portul celor din Faraoani de la zile mari, dar care din nefericire începe a dispărea) i-au aruncat flori.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Lista copiilor care s-au împărtăşit întâia oară, în anul 1923

Copiii	*Copilele*
1. Martin Gheorghe Farţade	*1. Ileana Andrei Duma*
2. Gherg. Antal Ciurar	*2. Maria Ianoş Duma*
3. Martin Giurgi Farcaş	*3. Varvara Ştefan Coşa*
4. Antal Andrei Andrica	*4. Magda Antal Farcaş*
5. Gheorghe Ştefan Bulai	*5.Maria Ianoş Duma Şurubar*
6. Petre Andrei Bărbuţă	*6. Magda Ianoş Jitar*
7. Andrei Antal Ciurar	*7. Roza Andrei Bulai*
8. Ianoş Ianoş Farcaş Hulubar	*8. Barbara Antal Ianău*
9. Giurgi Ciceu Mihai	*9. Ileana Antal Patraşcu*
10. Mihai Antal Andrica	*10. Roza Andrei Duma*
11. Antal Mihai Farcaş	*11. Maria Dumitru Ciurar*
12. Mihai Antal Boroş	*12. Maria Giurgi Duma*
13. Andrei Antal Mihai	*13. Maria Mihai Ciurar*
14. Andrei Ştefan Morar	*14. Maria Mihai Diac*
15. Martin Giurgi Mezei	*15. Aniţa Mihai Ciurar*
16. Giurgi Ianoş Solomon	*16. Varvara Martin Duma*
17. Mihai Işvanca Petre	*17. Magda Petre Ciurar*
18. Petre Giurgi Budău	*18. Magda Giurgi Mezei*
19. Mihai Andrei Patraşcu	*19. Roza Giurgi Mezei*
20. Ianoş Martin Farcaş	*20. Varvara Martin Duma*
21. Ianoş Ianoş Işvanca	*21. Varvara Mihai Ciceu*
22. Antal Işvanca Martin	*22. Varvara Martin Duma*
23. Petre Gheorghe Duma	*23. Maria Martin Duma*
24. Mihai Giurgi Ciurar	*24. Varvara Mihai Coşa*
25. Ianoş Gheorghe Duma	*25. Roza Martin Stoleru*
26. Anton Andrei Coşa	*26. Marghita Antal Boroş*
27. Ianoş Giurgi Coşa	*27. Varvara Martin Duma*
28.	*28. Magda Andrei Farţade*
29.	*29. Magda Gheorghe Duma*
30.	*30. Varvara Işvanca*
31.	*31. Catalina Mihai Antal*
32.	*32. Roza Giurgi Patraşcu*
33.	*33. Maria Giurgi Cojocar*
34.	*34. Magda Andrei Ciurar*
35.	*35. Anna Mihai Juşca*

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Tabel nominal cu copiii din Parohia Faraoani în anul 1952

1. *Antal Cionta Iş. Anton*
2. *Antal Iş. Varvara (Vaida)*
3. *Antal Francisc*
4. *Cochior Mt. Ştefan*
5. *Antal Iş. Varvara*
6. *Antal Iş. Martin (Cobzaru)*
7. *Bejan I. Varvara*
8. *Ciceu Ant. Maria*
9. *Ciceu Mt. Anton*
10. *Cochior Ant. Martin (Gădări)*
11. *Cochior P. Ştefan (Cunar)*
12. *Cochior Mt. Martin*
13. *Corbu Gi. Gheorghe*
14. *Cochior I. Iosif*
15. *Cochior Ant. Ştefan*
16. *Farcaş I. Francisc*
17. *Frâncu I. Petru*
18. *Farcaş Gh. Ştefan*
19. *Maior Ghe. Gherghel*
20. *Patraşcu F. Magdalena*
21. *Pal Frenţ. Ştefan*
22. *Pascaru Mih. Margareta*
23. *Patraşcu P. Caterina*
24. *Pal .....*
25. *Roca Gr. Margareta (Antalca)*
26. *Sabău Gheorghe*
27. *Menghereş Mt. Roza*
28. *Antal Catrina (Tremurici)*
29. *Benchea A. Gheorghe*
30. *Berbecaru And. Gheorghe*
31. *Budău Mihai*
32. *Cochior Şt. Andrei (Tolpoş)*
33. *Novak Ion*
34. *Berbecaru Andrei Roza*
35. *Sabău Ant. Veronica*
36. *Antal Ant. Anton*
37. *Antal Mt. Francisc*
38. *Ciceu P. Ion*
39. *Frîncu I. Grigore*
40. *Pal Mih. Tereza*
41. *Frîncu Mihai*
42. *Patraşcu Anton*
43. *Cochior Gi. Celestin*
44. *Frîncu Gh. Petre*
45. *Roca Gh. Anton*

---

1. *Antal Şt. Ana*
2. *Antal Tereza*
3. *Antal I. Francisc*
4. *Ambăruş M. Tereza*
5. *Birou Gr. Maria*
6. *Butnaru Mih. Marghita*
7. *Cancel Fr. Iosif*
8. *Ciceu Mih. Ion*
9. *Ciceu I. Valerica*
10. *Ciceu Ant. Maria*
11. *Cochiorca Ant. Ştefan*
12. *Cochior Maria*
13. *Ciuraru Ant. Augustin*
14. *Duma F. Maria*
15. *Farcaş Pavel*
16. *Grosu Mt. Varvara*
17. *Patraşcu Gr. Pavel*
18. *Patraşcu Ion*
19. *Patraşcu Mt. Pavel*
20. *Pal. Fr. Gheorghe*
21. *Matei Mt. Gheorghe*
22. *Duma Mih. Veronica*
23. *Sabău Gr. Catalina*
24. *Farţade Anton Marghita*
25. *Sabău Iş. Augustin*
26. *Solomon Marghita (Duma)*
27. *Andrei P. Elisabeta*
28. *Antal Mih. Maria*

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

29. Antal (Burlacu) Pavel
30. Antal Mih. Gheorghe
31. Antal Ant. Petru
32. Antal (Corbu) Mih. Maria
33. Butnaru Iş. Elena
34. Butnaru Ana (Ghiurca Mihai)
35. Benchea Mih. Mihai (Ghija)
36. Bejan Ion
37. Cochior Gh. Varvara
38. Cochior Şt. Marghita
39. Cochior Mt. Ştefan
40. Canel Mart. Martin
41. Ciuraru I. Ştefan
42. Ciceu Mt. Maria
43. Cochior A. Severin
44. David Mih. Anton
45. Doboş Mih. Mihai
46. Farcaş Mt. Magdalena
47. Frîncu Mt. Ştefan
48. Iacobuş I. Silvestru
49. Matei I. Ştefan
50. Matei Fer. Varvara
51. Pal Ant. Varvara
52. Roca Andr. Magdalena
53. Sabău Iş. Ion

---

1. Ambăruş Mih. Petru
2. Benchea Margareta
3. Bejan Mt. Mihai
4. Ciceu Mih. Tatiana
5. Cochior I. Grigore
6. Cochior Şt. Maria
7. Cancel Ant. Martin
8. Cancel Mih. Petru
9. Ciuraru Mt. Maria
10. David Mih. Gheorghe
11. Duma Fr. Roza
12. Farcaş Gr. Ştefan
13. Frîncu Gr. Tereza
14. Frîncu Ant. Anton
15. Ghiurca Mih. Ştefan
16. Mareş Iş. Margareta
17. Menghereş Mt. Mihai
18. Pascaru Mih. Maria
19. Roca Gh. Petru (Ciuraru)
20. Roca I. Margareta (Roşu)
21. Sar Ant. Varvara
22. Sar Mih. Martin
3. Iştoc Fr. Francisc
24. Antal Fr. Varvara
25. Antal (Chici) Mt. Petru
26. Antal Mih. Maria
27. Antal And. Maria
28. Andrei Gr. Elisabeta
29. Butacu Mihai Maria
30. Cancel Ant. Anton
31. Cojocaru I. Veronica
2. Ciceu I. Petru
3. Cochior Gr. Maria
34. Cochior Ant. Veronica
35. Cochiorca I. Roza
36. Farcaş Mih. Ion
37. Frîncu I. Ion
38. Frîncu Ion
39. Matei Şt. Martin
40. Pal Gr. Martin
41. Roca Gr. Maria
42. Menghereş Mt. Pavel
43. Cochior Şt. Tolpoş Margareta
44. Ciceu Roza
45. Ciuraru I. Roza

---

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

1. *Andrei Ant. Maria*
2. *Antal Iş. Tereza (Vaida)*
3. *Antal Gr. Petre (Burlacu)*
4. *Antal Mih. Anton (Berb.)*
5. *Antal Mih. Mihai (Corbu)*
6. *Antal Iş. Varvara (Berb)*
7. *Bortoş Mih. Maria*
8. *Butnaru Ant. Veronica*
9. *Benchea Gh. Elisabeta*
10. *Cochiorca Mihai*
11. *Coşa Mih. Petru*
12. *Cojocaru Mt. Gheorghe*
13. *Cochior P. Veronica (Cunos)*
14. *Ciceu Mt. Margareta*
15. *Ciceu Ant. Ion*
16. *Frîncu Iş. Mihai*
17. *Frîncu Iş. Martin*
18. *Farcaş Lucia*
19. *Ghiurca I. Elisabeta*
20. *Maior D. Veronica*
21. *Menghereş Mt. Tereza*
22. *Mateş Gr. Clara*
23. *Matei I. Veronica*
24. *Patraşcu P. Elisabeta*
25. *Patraşcu Gh. Varvara*
26. *Petru P. Martin*
27. *Patraşcu Diac Margareta*
28. *Roca P. Varvara*
29. *Roca Ant. Alois*
30. *Vaida Gr. Mihai*
31. *Antal Gheorghe*
32. *Antal Marghita*
33. *Antal Pavel*
34. *Antal Ion*
35. *Antal Tereza*
36. *Antal Gr. Tereza*
37. *Antal Martin (Tremurici)*
38. *Andrei Gr. Gheorghe*
39. *Bejan M. Augustin*
40. *Benchea Ant. Anton*
41. *Andrei I. Grigore (Bolog)*
42. *Budău Maria*
43. *Canel Gh. Gheorghe*
44. *Cancel Fr. Petre*
45. *Cochior Anton Veronica*
46. *Cochior Ant. Tereza (Gădări)*
47. *Cochior And. Iştoc*
48. *Cochior Gr. Clara (Iohoş)*
49. *Ciuraru Veronica*
50. *Cochior Ant. Roza*
51. *Cojocaru Gh. Ferenţ*
52. *Farcaş Gr. Elisabeta*
53. *Farţade I. Lucia*
54. *Ghiurca I. Varvara (Moghioruş)*
55. *Pal Ant. Francisc*
56. *Farcaş I. Ion*
57. *Pal Fr. Andrei*
58. *Panţiru Tereza*
59. *Roca Mih. Magda (Roşu)*
60. *Roca Iş. Varvara*
61. *Roca Gr. Anton*
62. *Roca Boldog I. Lucia*
63. *Sabău Gr. Elisabeta*
64. *Sabău Iş. Martin*
65. *Patraşcu Ilie Anton*

---

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

După cum s-a putut observa, noi nu ne-am propus în prezentul articol o analiză exhaustivă a documentului, ci doar o prezentare a lui, sperând că odată introdus în circuitul ştiinţific va sluji tuturor celor interesaţi de istoria şi etnografia catolicilor din Moldova, pledând, în acelaşi timp, pentru apelul permanent al cercetătorului la document, pentru recursul la izvoare, toate fiind de altfel constantele unei cercetări autentice. Prin publicarea acestui preţios izvor istoric şi etnografic în acelaşi timp dorim să mai adăugăm o piatră la edificiul care stă la baza întocmirii unei istorii a catolicilor din Moldova.

Abstract

Absolutely new until now, in the form of a manuscript of the Romanic – Catholic Parish of Faraoani, in the county of Bacău, *Ziarul Parohiei Faraoani* (The Newspaper of Faraoani Parish) contains precious daily information as for the history, ethnography, daily life of the Catholic inhabitants of Faraoani and Valea Mare, or of the nearby Catholic communities (for instance Cleja Somuşca, Galbeni, Valea Seacă), but also data pertaining to the activity of the Catholic priests of the parish.

Initiated by pr. Iosif Tălmăcel, *Ziarul Parohiei Faraoani* is split in two volumes, the first starting with 25 April 1920 up to 29 June 1924 (with information dated to 1910) and the second, respectively, from 6 July 1924 up to 12 June 1952. The notes on the pages of the newspaper are inserted as if in a journal, and were done both by its initiator and other priests who carried out the religious service within this important community of Moldavia.

The Catholic communities referred to in the manuscript raise the attention historically or ecclesiastically and from the perspective of the traditional folk culture, the ethnographic framework, of this rural universe being a remarkable one, revealing to the researcher a series of peculiarities with undoubted reverberations beyond the mountains, in Transylvania, wherefrom the ascendants of the nowadays Catholic inhabitants of Moldavia came to this area, throughout the centuries, in various phases.

The author does not have as an aim within this paper to carry out an exhaustive analysis of the document, but just a description, hoping that once immersed in the scientific circuit it will be of use to all those interested by the history and ethnography of the Catholics in Moldavia, pleading at the same time for the permanent use by the researcher of the document, of sources in general, all of them being a constant of any authentic research. The publication of this very precious historical and ethnographical document allowed the author of the paper to add one more stone to the edifice at the basis of the preparation of a *history of the Catholics in Moldavia.*

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

ŞEZĂTOAREA LA SPERMEZEU

Marius Dan DRĂGOI

Constatările noastre în legătură cu şezătoarea din Spermezeu, sat aşezat în zona de interferenţă Ţibleş-Năsăud, se bazează pe investigările făcute printre sătenii acestei străvechi aşezări*, ei înşişi beneficiari ai acestui străvechi obicei, cu diverse manifestări spirituale, pe vremea când şezătoarea cuprindea un bogat evantai de genuri folclorice: cântece, poveşti, magie, jocuri dramatice şi de societate etc. , cu toată încărcătura lor arhaică şi miraculoasă. Din păcate, şezătoarea nu se mai păstrează astăzi decât în amintirea celor care au trăit şi beneficiat cu prisosinţă de acest moment de îmbogăţire şi perpetuare a valorilor culturii noastre populare, de cunoaştere şi iniţiere în cutumele de odinioară, moştenite de la înaintaşi.

Şezătoarea începea la Spermezeu după terminarea muncilor agricole de toamnă, în apropierea Postului Crăciunului, când nopţile începeau să crească şi zilele începeau să se micşoreze şi ţinea până la începutul Postului Mare. Şezătoarea se organiza în fiecare seară, excepţie făcând serile de sâmbătă şi duminică şi cele care precedau sărbătorile Sfinţilor Mari. Interdicţia de a lucra „marţi sara" nu era pentru fete, ci doar pentru neveste şi bătrâne: „Noi fetele nu aveam hia de Marţi Sara. Ştiem că Marţi Sara nu vine la fete în şăzătoare, numa la babe şî neveste. Pa Valea Hagii, la Todoru Monului, s-o strâns babele la tors. Noaptea s-o vazut o mână care s-o bagat pân gradiştea fereştii şî le-o luat ghemele. Dimineaţa s-o vazut bine că gradiştea n-o fost strâcată, da ghemele n-o mai fost altu. O fost Marţi Sara. Îs multe întâmplări de astea cu Marţi Sara" (Raveca Libotean).

Nastasia Florea, gazdă de şezătoare pe Cerci, îşi aminteşte de unele fete care nu lucrau marţi seara deoarece „erau prinse". „Care erau

---

* Elisabeta Paraschiva Irimieş, 84 ani; Elisabeta Haiduc, 80 ani; Nastasia Florea, 78 ani; Elisabeta Chira, 77 ani; Firuca Irimieş, 73 ani; Măriuţa Ştiop, 73 ani; Valer Drăgoi, 71 ani; Raveca Libotean, 69 ani; Victoria Măerean, 67 ani; Vasile Drăgoi, 67 ani; Paraschiva Şoş, 65 ani; Nazarica Moldovan, 64 ani; Grigore Drăgoi, 61 ani; Ana Drăgoi, 61 ani; Dumitru Clapa, 59 ani; Elisabeta Clapa, 59 ani; Macedon Irimieş, 59 ani; Tereza Drăgoi, 58 ani.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

prinse nu vineau în şazatoare marţi sara că să prindeau să nu lucre. De cumva lucrau, apoi aveau mare bai cu Marţi Sara dacă erau prinse că nu mai lucră în sara aceea”.

În Spermezeu denumirea de şezătoare este atribuită doar adunărilor de fete. În casele în care se adunau nevestele şi femeile bătrâne li se spunea „strânsură” („strânsură de babe”, „strânsură de fomei”), în cadrul căreia se lucra în grup, se torcea fuiorul şi lâna, economisindu-se petrolul din lampă, factorul economic fiind principal. Nu acelaşi lucru se întâmpla în şezătorile de fete, unde principala lor preocupare erau feciorii. „Nu le era lor de caiere, numa la ficiori, la jocuri şî la hori le sta capu, nu la lucru” (Nastasia Florea).

În Spermezeu se organizau mai multe şezători. Pe fiecare uliţă a satului exista de obicei câte o şezătoare. Cele mai vestite şi mai reuşite şezători în Spermezeu se ţineau la începutul secolului XX la Nastasia Florea pe Cerci, la Nechita lu’ Salavăstru pe Prund, la Ioan Ogârcean şi Todoru Horţănilor pe Valea Hagii, la Madalina lu’ Niţa şi Ana Ioşcoaie lu’ Ioan Cristureanu în centrul satului, la Dănilă pe Valea Podului, la Petreanca pe Colnice, la Iustinu Bobenilor, la Iacov şi Ana lu’ Ceta şi la Elisabeta Haiduc pe Părăul Poposii, la Holobanca, la Marina lu’ Indrei, la Maria lu’ Vila şi la Anuca Luncii pe Şes şi în alte multe locuri. Numărul participantelor era diferit de la o şezătoare la alta, în funcţie de numărul fetelor din partea respectivă de sat. Nu se obişnuia de a se organiza şezători speciale pentru fetele mai în vârstă sau pentru cele foarte tinere. Toate fetele de pe aceeaşi uliţă, indiferent de etate, participau la şezătoarea cea mai apropiată de casa lor, de obicei la şezătoarea de pe strada lor. Criteriul după care fetele tinere intrau în şezătoare nu depindea de vârstă, ci de maturitatea pe care o dovedeau fiecare, fiind evidentă ieşirea din vârsta copilăriei şi intrarea în rândul fetelor mari.

Feciorii mergeau în şezătoare începând cu vârsta de 18 ani. Cei care îndrăzneau să intre acolo mai repede erau „batjocoriţi” şi respinşi cu brutalitate de flăcăii mai mari. Macedon Irimieş ne povesteşte ce a păţit când a îndrăznit să intre în şezătoare la vârsta de 16 ani: „Cân’ avem vreo 16 ani am intrat în şezătoare cu Ionică a lu’ Scurteni. Cân’ o vinit ficiorii şî ne-o gasât acolo o zâs: «Mă, da voi mucoşilor ce cataţi aici?» Şî unu din ei, Ionu Pogacenilor, şi-o scos bolovanii de la mâneca bluzii de pănură, ăialalţi o stins lompa, şî o dat cu bolovani după noi în casă. Io am scapat uşor că m-am bagat su’ masă, da Ionică, Doamne feri, ce-o paţât. No, aşă dacă ne-o trabuit şazatoare. Api după ce am mai crescut m-am dus că nu mai era nici un bai”.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

La organizarea şezătorii, acceptau rolul de gazdă mai ales oamenii săraci, cărora le foloseau darurile participantelor, dar şi părinţii care vroiau să supravegheze comportamentul propriilor fiice. De pildă, Elisabeta Haiduc, gazdă de şezătoare mai mulţi ani, a purtat şezătoare în casa ei de pe Părău Poposii, pentru ca fetele dânsei „să nu umble atâta noaptea”, prin alte şezători.

Gazda era răsplătită de participante prin muncă şi prin anumite bunuri materiale: făină (3-4 cupe), cereale (dacă nu duceau făină, duceau câte 3 cupe de grăunţe de porumb), fasole – o cupă, var să văruiască interiorul casei şi petrol pentru lampă. „Aduceau şî petrol că atunci nu era cum îi amu lumină, că era lompă. D-api ce să vezi? Că într-o vreme n-o fost nici petrol că aduceu unsoare şi-o puneau într-un pahar şî c-o tigitură de poale cum era atunci, erau poale, nu era rochie, ca amu. Da, ma mir cum torceau?” (Elisabeta Haiduc). Fuiorul îl torceau pentru gazdă în clacă, în două seri din perioada şezătoarei, de obicei vinerea şi joia, iar gazda le fierbea grăunţe, corobeţe şi uneori le făcea „găluşte” (sarmale): „Torceau fetele în două sări, de clacă. Da să nu le fii văzut torsu, di ce nu le era nicicum, că erau tăt p’afară. Na, cum era tineretu. Să ocupau de ficiori, nu de lucru. Aşă o fost lumea” (Elisabeta Haiduc).

O preocupare importantă a fetelor în şezătoare era atragerea feciorilor din sat, care umblau în grup de la o şezătoare la alta. Pentru aducerea feciorilor la şezătoarea lor, fetele apelau la diferite practici magice executate de fete în grup sau individual, după cum o cere datina, fie sub îndrumarea unei femei mai bătrâne, fie de ele singure, atunci când stăpâneau bine repertoriul.

Înainte de a începe lucrul în şezătoare, nouă fete ieşeau afară, iar una dintre ele purta o sită în mâini în care era aşezat un şireag de mărgele pe care fata le rostogolea în sită, mişcând-o aşa cum ar fi cernut făină. Cu această sită se înconjura casa de trei ori, iar pentru a fi mai sigure că vor veni feciorii, uneori o înconjurau chiar de nouă ori. Pentru a veni feciorii, se mai practica „Torsul feciorilor”. Două fete luau două fuse goale şi începeau să toarcă din vârfurile a două caiere, din părţi opuse, rostindu-se în dialog, următorul descântec: „– Ce torci, ce torci? / – Ficiori, ficiori. / – Pa cine, pa cine? / – Pa Sandu, pa Ion, pa Savastin etc.”.

În acest interval de timp fiecare fată pomenea numele băiatului drag, bătând din picioare. După ce se termina de tors din caier, tortul „se răştie” pe o sită în cruciş, pe care trei fete o rostogoleau printre picioarele lor de la una la alta, stând aşezate în mijlocul camerei, spate

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

către spate, la o distanță de 2-3 metri, iar cea de a treia pe mijloc. Cea de la capătul rândului spunea, aruncând sita: „Să vie, să vie, cine să vie?” sau „Turduluc butuc, / Pa cine să aduc?”. Cea de-a doua fată pomenea numele unuia dintre feciorii din sat: „Pa Ion, pa Sandu etc.”, iar celelalte fete răspundeau în cor: „Să vie, să vie”. După ce se pomenea mai multe nume de feciori, firele de pe sită sau ciur erau luate şi aruncate jos şi arse. Peste cenuşă fetele tropoteau zicând:

„Turduluc butuc,
Pa tăți ficiorii din sat i-aduc;
Să vie tare şî calare
Pa harmasaru cel mai mare,
Să vie, să vie,
La joc să ne țâie;
De n-or veni or plezni,
De n-or pleca or crepa
Cu furnici pân opinci,
Cu cameşa ruptă-n cinci;
Cu furnici pân obiele,
Cu cameşa ruptă-n şăle;
Să n-aivă stare şî aşazare,
Până la noi în şazatoare”.

(Victoria Măerean)

Alteori firele de pe sită sau ciur erau luate de fete, se făcea ață şi se mergea în apropierea altei şezători, se lega drumul de la un gard la altul, în scopul de a opri feciorii să meargă la alte şezători. Se întâmpla ca tinerele să meargă şi la gardul din curtea şezătorii unde numărau „îndărăt” parii din gard începând cu cifra 9. Fetele mai practicau şi „scuturatul gardului”. Nouă fete ieşeau afară la gardul grădinii, îşi alegeau nouă pari şi pomeneau feciorii să vină:

„Io nu scutur gardu
Că scutur natu,
Natu scutură norii,
Norii scutură ficiorii;
Să vie tare şî calare,
Pa harmasaru cel mai mare;
De n-or veni or plezni,
De n-or pleca or crepa”.

(Victoria Măerean)

Tot în acest sens, nouă fete se deplasau la cel mai apropiat pârâu şi luau câte o piatră din apa de la marginea râului, în gură, fără să folosească mâinile, aducându-le între dinți până la soba din casa şezătorii. După ce pietrele se înfierbântau, erau scoase afară din foc şi se spunea:

„Cum sar schinteii,
Să vie ficiorii;
Tare şî calare,
Pa calu cel mai mare”.

(Ana Drăgoi)

Mai aduceau în căni apă pe care o luau de nouă ori cu gura din pârâu, iar seara o dădea fiecare drăguțului ca să o bea. Din sobă se

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

scoteau nouă cărbuni, îi puneau pe muchia securii şi loveau cu fiecare bucată în grindă, de nouă ori. Din cărbuni ieşeau scântei prin casă, pe care o altă fată îi mătura sub pat, pe sub scaune, sub masă, zicând:

„Io nu mătur scântei,
Mătur ficiori;
Să vie pa tăte uliciorile,
Din tăte şazatorile”.

(Victoria Măerean)

O altă practică era „furatul surcelelor”. Se luau surcele de la „tăietorul” şezătorii frecventată de către mulți feciori şi se aduceau de către fete la tăietorul şezătorii lor, „pentru ca să le vie şi lor tot atât de mulți feciori”. Se mai lua, uneori, o surcea din stavila de la „hăitaşul” morii de apă pe care o aşezau sub pragul de la casa şezătorii, zicând: „Aşă să ne vie ficiorii, / Cum mere apa pa roata morii” (Victoria Măerean).

Pentru a atrage pe câți mai mulți feciori în şezătoarea lor, fetele mai călăreau cociorva de la cuptorul şezătoarei. Cu cociorva între picioare se plimbau roată prin casă rostind numele feciorilor din sat: „Gi, gi, cociarvă, gi, / Să vie George, Arghil, Pavel etc.”.

Mai era obiceiul ca o fată să se aşeze pe tăietorul de lemne din curtea şezătorii, cu un şireag de mărgele pe care şi-l învârtea pe mâini rostind următorul descântec:

„Nouă dealuri,
Nouă focuri,
Un drac, doi draci,
Trei draci, patru draci,
Cinci draci, şase draci,
Şapte draci, opt draci,
Nouă draci,
– Ce lucri, ce cați?
– Îl cat pa cutare,
De n-a vini, a plezni,
De n-a pleca, a crepa;
Să n-aivă stare şî aşazare,
Până-ntr-astă şazatoare”.

(Firuca Irimieş)

De cele mai multe ori pentru aducerea feciorilor la şezătoare era chemat în ajutor, în diverse feluri, socul, arbore considerat în Spermezeu „de noroc şî leac”, însă şi „lemnul dracului”. Cu această plantă cu valențe magice, stimulatoare a fertilității, se împodobeau şi cununile de barbânoc (ale steagului şi miresei) la nuntă.

Dacă în urma celorlalte practici magice se observa că feciorii nu ajung în şezătoare, trei sau nouă dintre cele mai curajoase fete mergeau la soc, uneori două dintre ele călare: una pe cociorvă şi cealaltă pe lopată, îl scuturau, iar una zicea:

„Soc, soroc

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Să vie Dumitru, Simion, Ioan etc.”

(Elisabeta Haiduc)

sau: „Ieşi Miştoc de sub soc
Şî adă pa Sandru, Grigore etc.”

(Elisabeta Haiduc)

sau:
„Io nu scutur socu
Că scutur sorocu
Io scutur tare
Să vie mamonu ăl mai mare
Să vie, să vie
Să n-aibă stare şî alinare
Până-ntr-a noastră şazatoare”.

(Elisabeta Chira)

În nopţile de şezătoare fetele descântau la soc şi pentru orândă, ameninţându-l cu o secere în mâna dreaptă şi poruncindu-i:

„Soc, soroc,
Fă-te şarpe,
Laor, balaor,
Şî te du-n lume,
Peste lume,
La orânda me anume,
Şî te du în ţară,
Peste ţară,
La orânda me în ia-sară,
De li-i afla
În birturi şazând,
Cu fete povestind,
Trânteşte-l, izbeşte-l,
La mine porneşte-l,
În vis să-l visez,
De văzut să-l văd,
Că dacă nu mi l-ii trimete,
Am nouăzeci şî nouă
De căţei, căţelaşi,
Din zua de Paşti fătaţi,
La tine io-i trimete,
Tăt te-or sfărma,
Tăt te-or dărma,
Floare albă nu-i face,
Poamă mieră nu-i coace,
Roadă pa pământ nu-i face.”

(Nazarica Moldovan)

Pe fondul gravităţii şi sobrietăţii pe care îl implica descântecul la soc, pentru a produce panică printre cele care practicau ritualul magic, unii feciori sau alteori fete, apelau la fel de fel de şiretlicuri pentru a stârni, astfel, ilaritate în casa şezătorii. Iată o întâmplare hazlie, povestită de Elisabeta Haiduc: „Nu ştiu care o mărs şî o luat un mâţ. Ele n-o ştiut. Şî cân’ tăt descântau ele acolo, l-o tras de coadă pa mâţ. Mâţu: miau! Şi-apoi fugit-o că s-o temut, c-o zis că-i dracu”.

Dintre performerii anchetaţi, majoritatea ne-au răspuns că dacă fetele descântau de orândă la soc, de mulţi dintre feciorii care mergeau prin şezători „se lega dracu” şi nu se puteau elibera de sub stăpânirea lui până spre dimineaţă, când începeau să cânte cocoşii. Elisabeta Haiduc,

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

pe când era gazdă de şezătoare, a văzut un asemenea caz, la un fecior de pe Lunca Borlesii: „Auzi ce-o pațât! L-o purtat [dracu] până de cătă zuă. O fost să-l omoare. Mergea până în drumu țării şî n-o nimerit să meargă acasă nicecum. Şi-o înturnat înapoi. Şî mergea pa la Popeni, şî mergea pân Pepenieră şî n-o putut nimeri acas' până o cântat cocoşii.

Saracu s-o dus până în drumu țării şî o dat dracu de el, şî i-o pierdut şapca din cap şî o venit la noi. No, noi ne-am fost culcată cu bătrânu şî copiii.

Tăt ne strigă la uşă:

– Lele Lisavetă, lele Lisavetă!

– Ce!

– Hai, slobozi-mă în casă!

– D-api, du-te acasă!

– Vai, nu mă poci duce!

– D-api di ce nu poți mere?

– Am dat în drumu dracului!

– Ia, tăt ma duc până în drumu țării şî întorn înapoi.

– Pi di ce?

– M-o purtat pa la Popeni, m-o purtat pân Pepeniere şi nu ma lasă să ma duc acasă.

– D-api, hai, şî te culcă aici.

S-o culcat la noi da n-o avut şapcă dimineața. No, amu cum să meargă el acasă să n-aivă şapcă în cap. Era iarna, frig. Şî apoi i-am aflat-o, şapca. I-o acațat-o în nişte acăți, cum îs aici p'îngă Pepenieră acăți. Pasămnea, cum l-o purtat, i-o luat-o din cap şi-o acățat-o într-un spin de ăla, acăț.

Ş-api dimineața s-o dus batrânu meu.

– Lasă, dragu badii, că m-oi duce şî ți-oi cata-o io.

Ş-api o mărs şî i-o aflat-o. Ai, mulțamita mare ce i-o dat la batrânu meu!

– Vai, da cum să ma duc io acasă în capu gol! Cine m-a vedea m-a-ntreba că cine o murit, că ies în capu gol.

Cum îți spui i-o aflat-o şî i-o dat-o. Da până de cătă zuă ce o cântat cocoşii nu s-o putut linişti".

În aşteptarea feciorilor, fetele, ca să nu se plictisească şi să adoarmă, practicau diferite jocuri care se reduceau de multe ori la simple improvizații, folosindu-se de ajutorul unui suman sau al măturii. De pildă, în jocul „De-a curca" o fată se acoperea într-un suman mare, unde i se lega mătura de coada părului. Cu mătura, îmbăierată în suman,

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

ea trebuia să treacă pe la fiecare fată, străduindu-se ca prin diferite gesturi comice să le pună în bună dispoziție şi să le alunge somnul.

„Bătutul brânzii” era practicat de două fete care se aşezau pe scaun în poziție de şezut, cea de-a doua aşezată în poala celei care stă pe scaun, cu fața către ea. Jocul impunea multă agilitate şi echilibru deoarece cele două fete trebuiau să se atingă cu fundul pe sub scaun, sprijinindu-se doar în mâini. „Acelea care reuşău să facă asta să se bată cu curu una de alta, pa su’ scaun, să zicea că «bat brânza în burduf»” (Victoria Măerean).

„De-a răştietu” era un joc în care două fete se lipeau cu spatele, una de alta, balansându-se reciproc, cu ajutorul mâinilor, în față şi în spate.

Şezătoarea era locul în care se interpretau „tăte cântecele care ajungeau la urechile noste, din bătrâni, de la tineret şî di la patefon” după cum ne mărturiseşte Victoria Măerean, una dintre cele mai cunoscute şi apreciate „horitoare” din Spermezeu. „Mi-o fost şî mi-i drag a hori. Şî amu ma stâmpăr cu horile, nu mi-i ruşâne măcar că-s batrână. D-api în şazatoare cum auzăm o hore o şî țânem minte ş-apoi o cântam laolaltă cu celelalte fete”.

Pe lângă cântecele propriu-zise sau cele ludice, erau foarte multe strigături şi cântece satirice pe melodii de cântec propriu-zis, dar mai ales pe melodii de joc, prin care de obicei fetele şi feciorii se „înțepau” reciproc în şezătoare, după spusa Victoriei Măerean, iar acestor tipuri de cântece li se spuneau: „cu înțepături”.

Fetele cântau:

„Magheran, magheranuț,
Spune-i şî l-a-meu drăguț
Că luni sara să nu vie,
Marți sara nu-mi trăbă mie…”.

Feciorii aveau un text asemănător referitor la mândră:

„Frunză verde ruptă-n şapte,
Spune-i la mândra cea veche
Luni sara să nu m-aştepte,
Că nu să mere la fete…” *.

Până la venirea feciorilor fetele jucau în cerc „Alunelul” şi „Sârba” cu strigături, dansuri pătrunse în repertoriul de pe Valea Țibleşului din ținuturile extracarpatice. După ce ajungeau feciorii în şezătoare fetele jucau împreună cu ei „Alunelul” şi „Sârba”, însă mai mult

* A se vedea textul şi partitura muzicală la sfârşitul articolului, precum şi alte cântece care se „horeau” în şezătoare.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

jocurile tradiționale specifice zonei folclorice, după „zâsa” unui fluieraş sau „scârțalău” (ceteraş neacompaniat de „contră” şi „gordună”). Feciorii „băteau barbuncul”, apoi se organizau diferite jocuri dramatice şi de societate, unele dintre acestea întâlnite şi în repertoriul de priveghi.

Jocul „Golombele” este început de doi feciori care ies afară. Unul dintre ei intră în casă şi o invită la feciorul de afară pe una dintre fetele dorite de băiat. După un anumit interval de timp, feciorul intră în casă şi invită la fata care aşteaptă afară, pe un alt fecior, numit anume de fata respectivă. Jocul se continuă aşa până în momentul în care ultima pereche (băiat şi fată) intră în casă împreună. Jocul nu se mai putea repeta în situația în care perechea intra mai repede în casă, celelalte fete şi băieți nereuşind să iasă afară pentru clipele de intimitate. „Doamne, ciudă ne mai era dacă cumva doi vroiau să-şi bată joc de ăialalți şî intrau în casă. Jocu să gata în sara aceia şî până a doua sară cân’ vineau ficiorii nu să mai făcea altul, că aşă era. Dacă îl strâca cineva şî intra de tăt în casă, nu mai era modru să mai înceapă iară. Afară puteai vorovi cu draguțu, te puteai saruta, nu te vedea nime” (Ana Drăgoi).

„De-a puricele” era jocul în care toți feciorii se aşezau pe un suman în mijlocul camerei. Unul dintre aceştia conducea jocul şi începea un dialog cu un alt flăcău:

„– Învârte-te purice!
– Nu ma poci de pântece.
– Până când?
– Până când Todor a saruta-o pa Firuca”.

Flăcăul trebuia să sărute fata. Dacă fata nu se lăsa sărutată, i se rupea roata la fus, i se făceau „ițe” (noduri) pe firul de tort sau i se reținea pe un anumit timp fusele. De obicei, pentru a se produce mult haz, tinerii puşi să îndeplinească porunca erau aleşi anume ca să nu se potrivească.

„De-a calul” are aceeaşi desfăşurare, doar atât că flăcăul care conduce jocul, numit uneori „birău”, stă aşezat călare, pe un scaun, iar dialogul îl poartă, pe rând, cu una dintre fetele din şezătoare. Birăul întreabă:

„– Ce dai la cal de mâncare?”

Ea răspunde:

„– Ovăs, ovăs” (sau grăunțe, fărină).

– Du-te şî sarută-l pa George!”, iar fata împlinea porunca.

În „Fântâna”, feciorii alegeau un scaun sau un loc pe care aşterneau un suman, care să fie fântâna. Pe rând fiecare trecea „în fântână”

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

şi invita direct fata dragă să-l scoată de acolo, o săruta, iar altul trecea în locul lui.

„– Am picat în fântână!
– Cine să te scoată?” – întreabă flăcăii
„– Floarea, Ana, Rodovica etc.”.

„De-a împăratul-ăsta îi un joc cu tăt felul de hâlbariciuni şi prostii. Niciodată nu mi-o placut” (Victoria Măerean). Feciorul care conducea jocul, stătea călare pe „scăuneş”, întreba pe una dintre fete: „Măriuță, ce trimiți la împăratu?”, adică la feciorul cu pricina. Fata răspundea în public cu cele mai vulgare cuvinte.

„De-a fedeleşu”, în care fata se apleca cu picioarele despărțite în fața flăcăului şi-i dădea mâinile pe sub picioarele ei. Acesta o prindea de mâini şi o rostogolea cu fața spre el, apoi o săruta.

Câteva jocuri, întâlnite şi la priveghi, se practicau numai de feciori şi aveau un caracter mai brutal.

„De-a călărețul” era jocul prin care se ghiceau feciorii, sărind unul câte unul pe spatele primului fecior pus „la dubă”.

„Palma-n cur”. Un flăcău se aşeza în mijlocul camerei, după care ceilalți îl loveau peste fund cu palma. Cel care era ghicit trecea în locul celui din mijloc.

„De-a aflatu cuțitului” se practica numai în şezătoare, unul dintre feciori ascundea cuțitul în cameră, iar cel care trebuia să-l găsească era ghidat de către un flăcău care cânta la fluier. „Să cânta la fluier zâcala «Cân’ şi-o pierdut ciobanu oile» atunci cân’ ăla ce cata cuțâtu era departe de locu în care era ascuns cuțâtu; cân’ să uita şî cata aproape de locu în care era ascuns, atunci fluieraşu schimba pa melodia de vesalie «Cân’ le-o aflatu-le». Cân’ să cânta de jăle din fluier era departe de cuțât, de cum să schimba melodia şî să zâcea mai repede, atunci să ştia că-i aproape, şî nu mai trecea mult şî-l afla. Fluieraşul urmărea din ochi cum să purta ficioru să gasască cuțâtu” (Victoria Măerean).

„Ştiu că o dată în şezatoare o ascuns cuțâtu într-o crepatură din casă şi peste el o lipit cu lut. Doamne, greu l-o mai gasât. Fluieraşu tăt zâce a jăle, el să tăt uita, da de unde să-l scoată? Până la urmă l-o gasât” (Dumitru Clapa).

Toate acestea creau bună dispoziție. Erau „nebunie”, însă după părerea Elisabetei Haiduc, tineretul de atunci avea un fond moral mai sănătos, comparativ cu tineretul de astăzi. „Nebunii de ale lor, da nu erau prostii ca amu. Nu-i auzăi suduind cum suduie amu care de care

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

(…). Îs bătrână da io îți spui: dă de asta sudalmă n-am auzât de cân' îs, ce fac amu tineretu".

În cadrul şezătorii tinerii aveau posibilitatea să se cunoască în vederea căsătoriei. „Acolo în şazatoare cunoşteai pa tăți ficiorii satului. Dacă îți era drag şî te vâjăi cu el, de atunci țânei ş-api te mai întâlnei la joc şî mai vinea sara pa le tine şî mulți să luau laolaltă. Din şazatoare pornea tătă dragostea" (Nazarica Moldovan).

În joia sau vinerea dinaintea nunții, perechea de „miretei" (viitorii miri) mergeau într-o seară, special în şezătoare, pentru a-şi lua rămas bun, „sara bună", de la fete şi feciori, ca semn al trecerii pragului a unei alte rânduieli în viața societății familiale.

„Io mi-am luat sara bună cu mirele meu din şazatoare di la Ioşcoaie. Aia o fost ultima şazatoare din care m-am maritat. Aşă era atunci. Te duceai joi sau vineri sara în şazatoare la fetele şî ficiorii cu care ai petrecut şî dădeai mâna şî te pupai cu fetele şî cu ficiorii. Îți luai ramas bun, «sara bună», cum să zicea, că de atunci încolo nu mai calcai pragul şazatorii. Nevestele care mergeau în şazatoare să zicea că erau fomei strâcate, şi asta era, că nu le mai trebuie barbatul lor. Era o mare ruşâne şi tăt satu vorovea despre ele. Puțâne de aestea o fost la noi în Spermezău (…). Cân' merei în şazatoare să-ți iei sara bună nu merei cu caieru şî nu statei mai mult de o jumatate de ceas. Apoi vineai acasă şî te pregatei pântru zua nunții şî-ți puneai gândul la barbatul tău, să-ți traieşti traiul cu el, cum să zicea: «Să-ți traieşti traiul şî să-ți mănânci malaiul»" (Paraschiva Şoş).

Résumé

Nos recherches concernant la veillée à Spermezeu, village situé dans la région d'interférence Țibleş-Năsăud, s'appuient sur les renseignements fournis par les villageois, eux-mêmes des pratiquants de cette coutume ancienne à manifestations spirituelles diverses. La veillée rassemblait jadis un large éventail de genres folkloriques : chansons, contes, pratiques magiques, jeux dramatiques et de société etc., avec toute leur charge spécifique et archaïque. Malheureusement, cette coutume n'est plus vive de nos jours que dans la mémoire de ceux qui tenaient la veillée pour un moyen de transmettre les valeurs de notre culture populaire.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

CÂNTECE DIN ŞEZĂTOARE

La portița mândrii mele

Mg. 2683 I f *Moldovan Nazarica, 64 ani*
nov. 2002

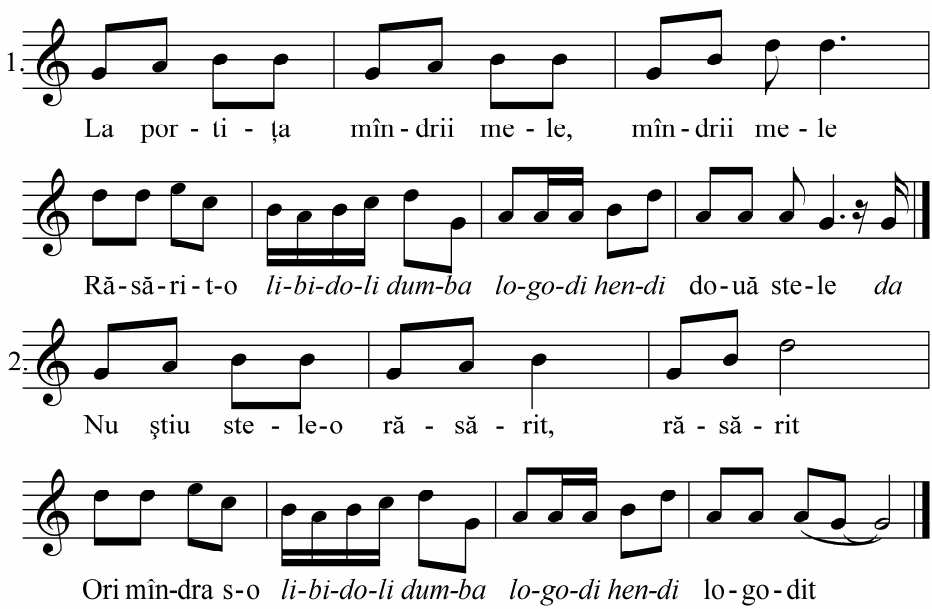

La portița mândrii mele, mândrii mele,
Răsărit-o,
Libidoli dumba, logodi hendi, două stele,
da, Nu ştiu stele-o răsărit,
Ori mândra s-o logodit?
Las' să se logodească,
Numa să nu-şi bănuiască;
Ca-nspica spic de săcară,
Şi a veni badea iară;
Şi-a-nspica spicuț de grâu,
Şi-a veni, a fi târzâu.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

La portița mândrii mele

Mg. 2682 I t *Măerean Victoria, 67 ani*
iul. 2002

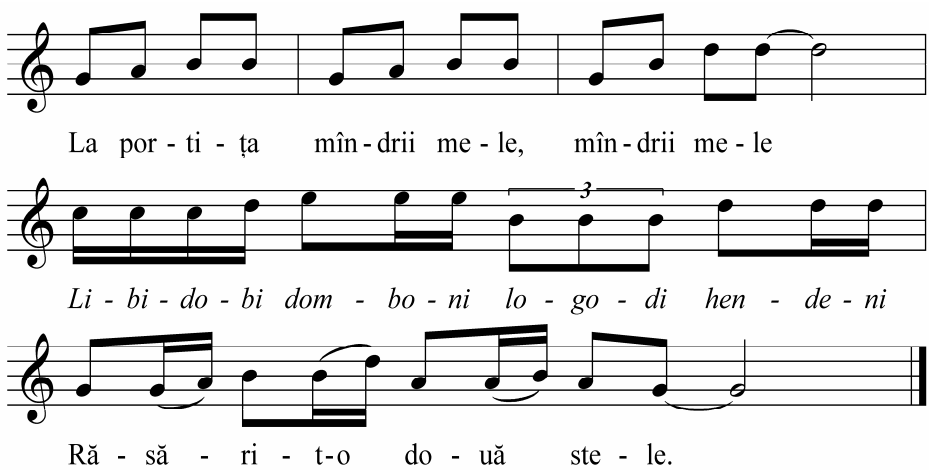

La portița mândrii mele, mândrii mele,
Libidobi domboni, logodi hendeni,
Rasarit-o două stele;
Nu ştiu stele-o rasarit,
Ori mândra s-o logodit?
Las-o să se logodească,
Numa să nu-şi banuiască;
Ca-nspica spicuț de grâu,
I-a pare mândrii târziu;
Şi-a-nspica spic de sacară,
I-a pare rău mândrii iară.

La portița mândrii mele

Mg. 2679 I *Drăgoi Ana, 61 ani*
ian. 2002

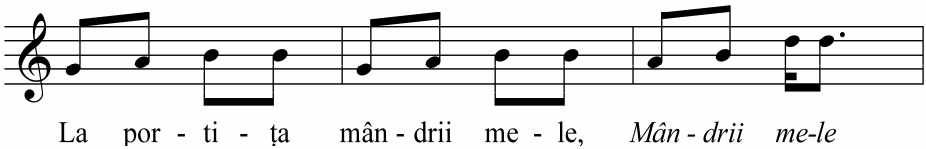

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

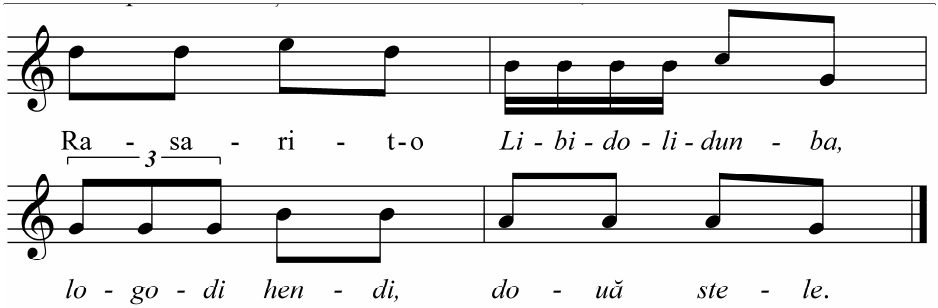

La portița mândrii mele, mândrii mele,
Rasarit-o, două stele,
Libidoli dunba, logodi hendeni,
Două stele-o rasarit,
Şî mândra s-o logodit.
Lasă să să logodească,
Numa să nu-şi banuiască.

M-o mânat mama la capre

Mg. 2669 I v *Măerean Victoria, 66 ani*
apr. 2001

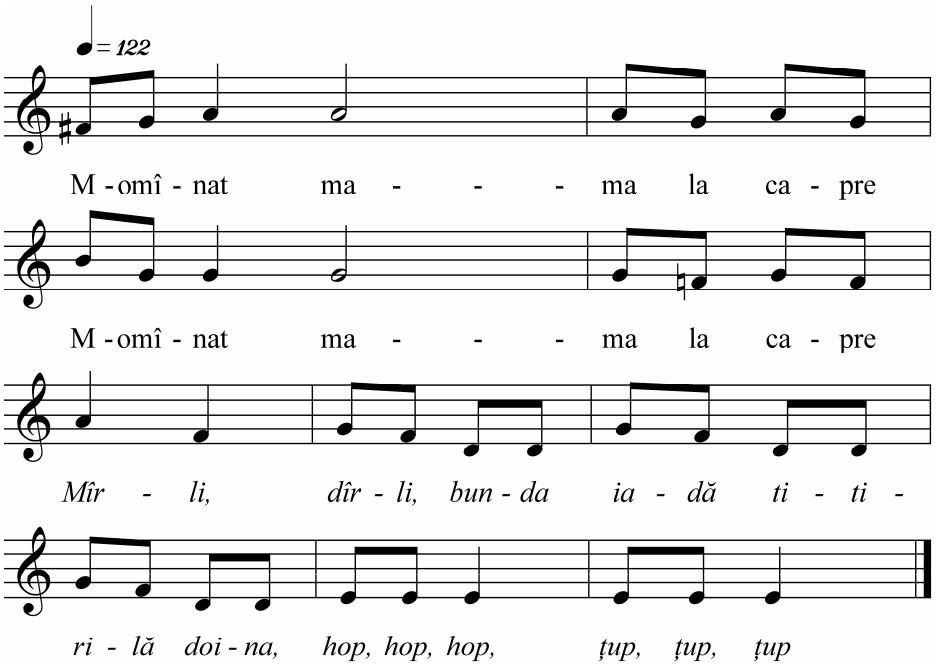

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

M-o mânat mama la capre
Mârlî dârli, bunda, iadă titirilă daina
Hop, hop, hop, țup, țup, țup.
De merinde nu mi-o pus*u,*
Numa cu bota m-am dus*u;*
Capra paşte pa razor*u,*
Lup-o prinde de picior*u,*
Capra paşte pa costiță,
Lup-o prinde de codiță.

Du-te, bade, şî te culcă

Mg. 2664 I c *Măerean Victoria, 65 ani*
mar. 2000

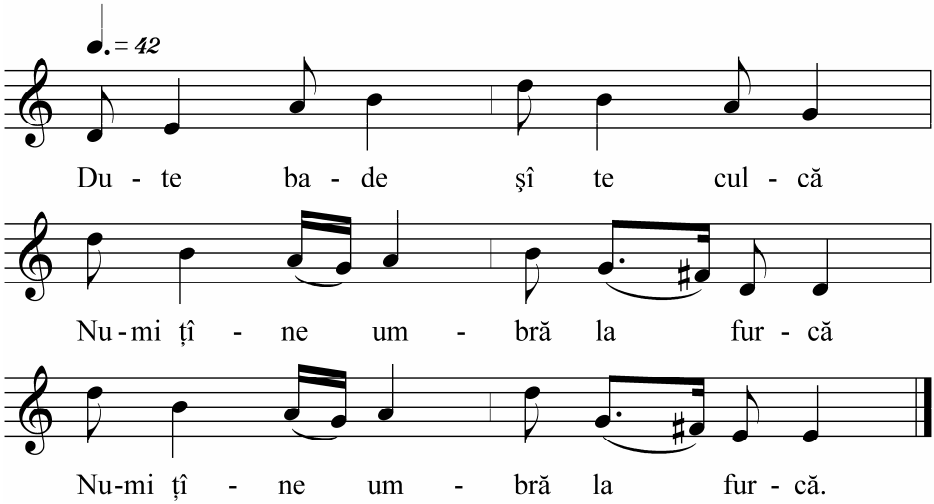

Du-te, bade, şî te culcă,
Nu-mi țâne umbră la furcă;
Du-te şî nu-ți pierde somnu,
Că mie mi-o trecut doru;
Du-te şî te hodineşte,
Că de gură nu-i nedejde;

C-o trecut alții p-aici,
Ş-am dat gură pa verigi;
Ş-o trecut altu devreme,
Ş-am dat gură pa inele,
Şî de tine nu am vreme.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Măruț roşu nu-i copt bine

Mg. 2668 II n *Măerean Victoria, 66 ani*
mar. 2001

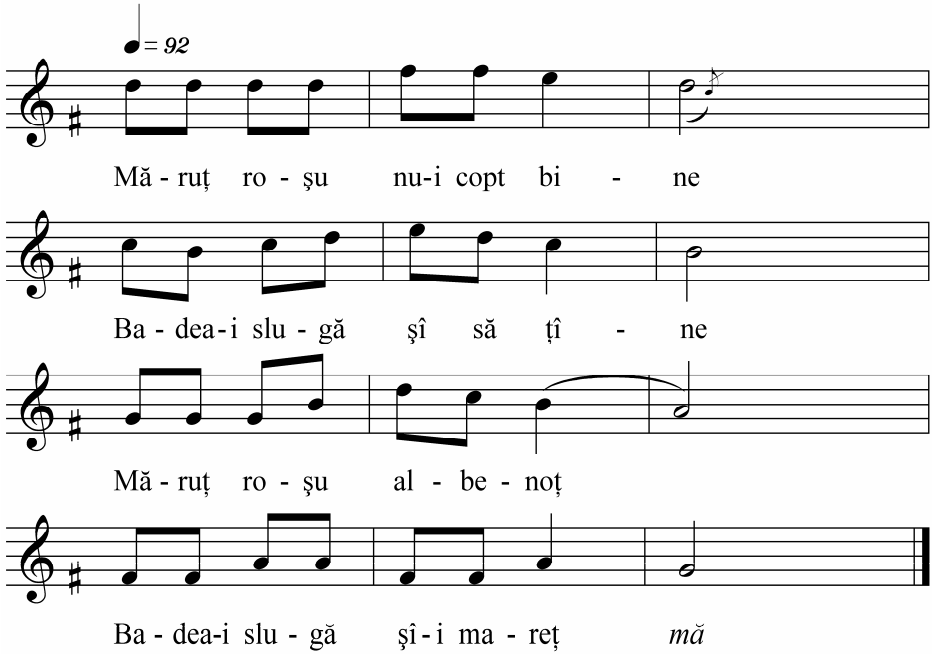

Măruț roşu nu-i copt bine,
Badea-i slugă şî să ține;
Măruț roşu albeneț,
Badea-i slugă şî-i mareț, *măi.*
Ce te ții bade-aşă tare,
Că nu eşti gazd-aşă mare:
Pân'ce ai vreo zăce oi
Şî doi bocanaşi de boi.
A vini luna lu' mai
Şî-i da boii pa mălai;
Şî oițăle pa sare,
Şî-i prinde mâții la sane.
Higea mâță, cea mâtoc,
Iară-i fi gazdă la loc!
Şî n-ai loc în Valea Tarcii,
Numa bumbii şî canacii;
Şî n-ai loc în Valea Ră,
Numa bumbii ş-o cură;
Şî-i face casă-n urzâcă,
Bate vântu şî ți-o strâcă;
Şî ții-i face-ntr-o nuie,
Vine vântu şî ți-o ie, *măi!*

.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Magheran magheranuț

Mg. 2668 II s *Măerean Victoria,66 ani*
mar. 2001

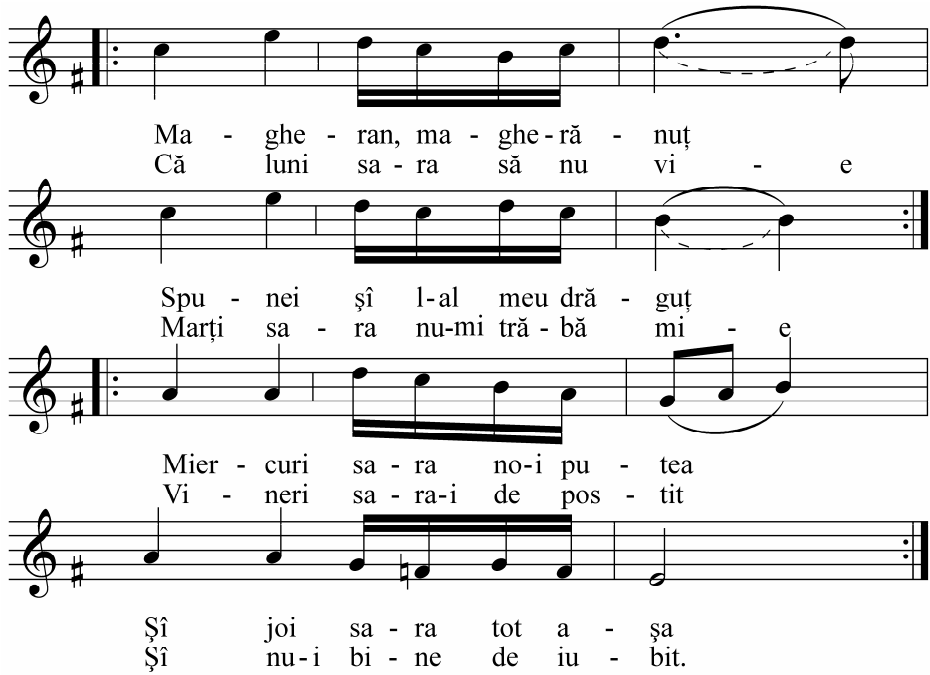

Magheran magheranuț,
Spune-i şî l-a-meu drăguț
Că luni sara să nu vie,
Marți sara nu-mi trăbă mie,
Miercuri sara n-oi putea,
Şî joi sara tot aşa;
Vineri sara-i de postit,
Şî nu-i bine de iubit.
Sâmbăta sara mi-i somn,
Când ma culc în pat, adorm;
Duminecă-i sarbatoare,
Nu să mere-n şazatoare.
Saptamâna s-o-mplinit,
Vezi, bade, că mi-eşti urât.

Spune-i la mândra cea veche

Mg. 2668 II r *Măerean Victoria, 66 ani*
mar. 2001

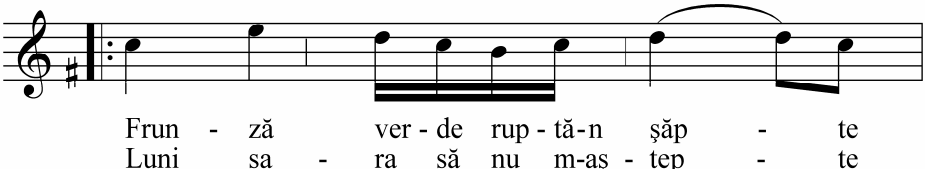

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

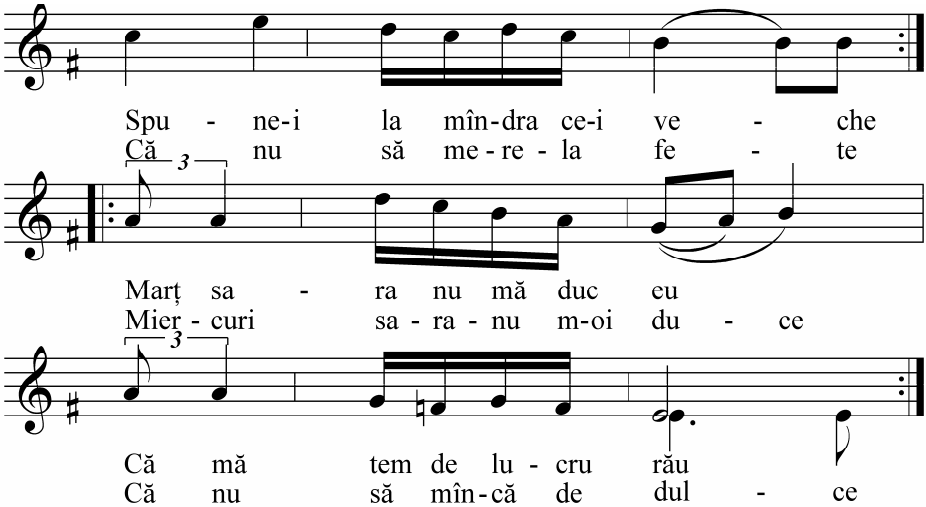

Frunză verde, ruptă-n şapte,
Spune-i la mândra cea veche
Luni sara să nu m-aştepte,
Că nu să mere la fete;
Marți sara nu mă duc eu,
Că ma tem de lucru rău;
Miercuri sara nu m-oi duce,
Că nu să mâncă de dulce;

Şî joi sara nu oi mere,
Că mă duc să tai nuiele;
Vineri sara nu m-oi duce,
Că nu să mâncă de dulce;
Sâmbătă sara mi-i somn,
Când mă pui în pat, adorm;
Duminecă-i mărturie,
Spune-i că nu-mi trăbă mie.

Sâmbătă-i clacă la noi

Mg. 2664 I b *Măerean Victoria, 65 ani*
mar. 2000

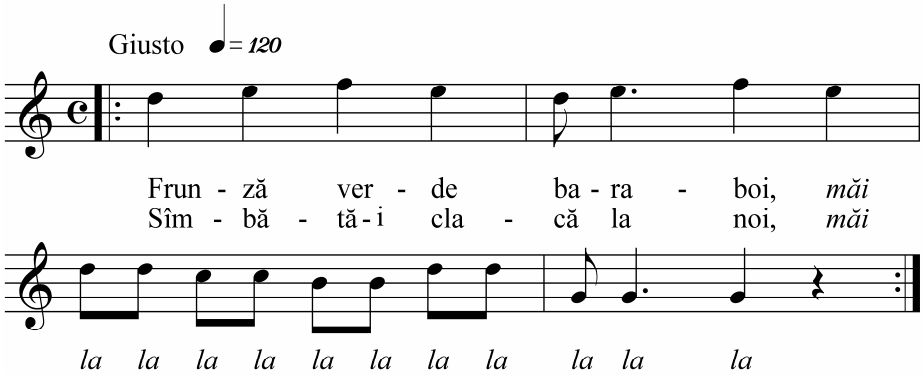

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

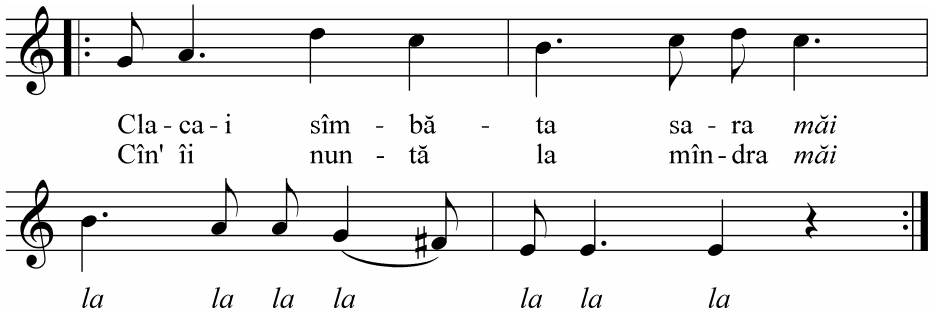

Frunză verde, baraboi, *măi,*
La, la, la, la, la, la, la, la, la, la, la
Sâmbătă-i clacă la noi, *măi,*
La, la, la, la, la, la, la, la, la, la, la
Claca-i sâmbătă sara,
Cân' îi nuntă la mândra,
S-aud fusă sfâraind,
Vin ficiorii dârlaind.
Şî-n casă dacă o întrat,
Fusăle ni le-o luat,
Şî-napoi nu ni le-o dat,
Până nu i-am sarutat.
Tulai, Doamne, mult am stat,
Miezul nopții ne-o apucat.
După ce ei ni le-o dat,
Pînă-n zuă am tot jucat,
Apoi claca s-o gatat,
La, la, la, la, la, la, la, la, la, la, la.

Ce sară-i aiastă sară

Mg. 2667 I f *Grup de fete*
mai 2000

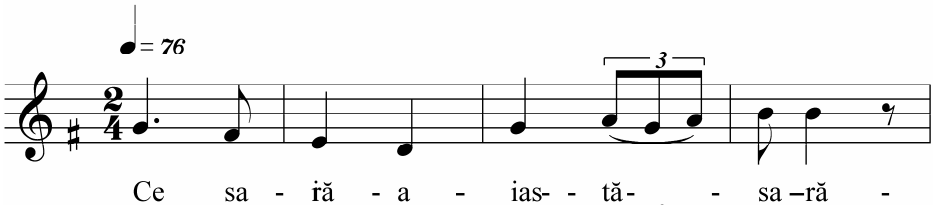

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

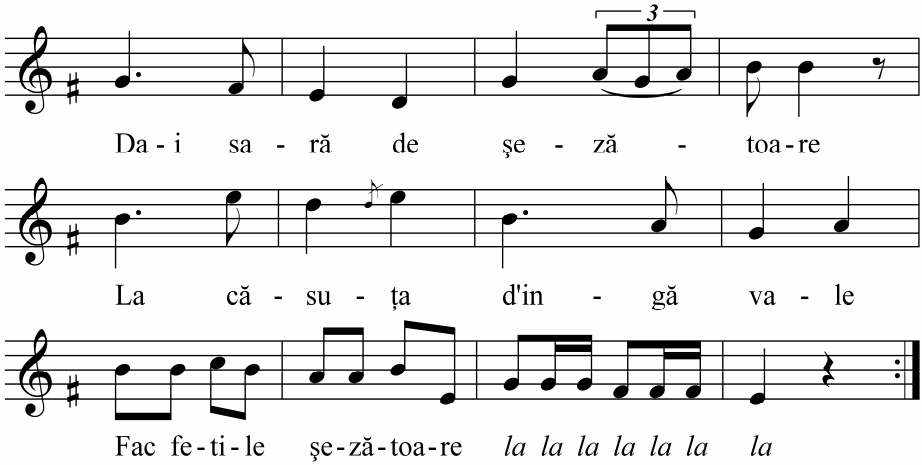

Ce sară-i aiastă sară,
Da-i sară de şazatoare;
La căsuța d'ingă vale,
Fac fetele şazatoare,
Lai, la, la, lai, la, la, la.
Şăzătoarea ni-i deplin
Fete-avem, ficiori nu vin,
Ne-om face vreo doi din lemn,
Cu picioare de tuleni, *mă,*
Şi-om zâce că-s latureni, *măi,*
Bate-un câne badea vine,
Şî bat doi badea-i la noi;
Bate unu mai în sus,
Badea-o vinit şî s-o dus, *mă,*
La şazatoarea din sus, *mă,*
Că-i casuța de bârnuță,
Şî-s fetele bătrânuță.
Da la noi aici, din jos,
Îi casuța de nuiele,
Şî fetile-s tinerele
Şî fac focu cu surcele,
Să vie ficiori la ele.

Alunelu

Mg. 2666 II o
mai 2000

Măerean Victoria, 65 ani

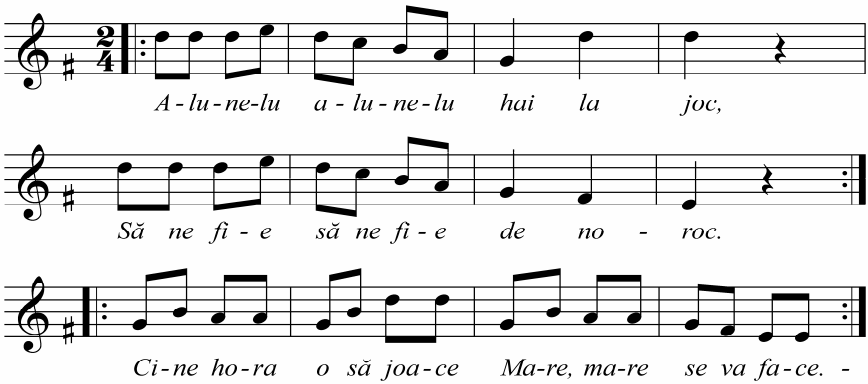

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Alunelu, alunelu, hai la joc,
Să ne fie, să ne fie de noroc!
Cine-n horă o să joace
Mare, mare se va face.
Alunelu, alunelu, hai la joc,
Să ne fie, să ne fie de noroc!
Cine n-a juca de fel,
Să rămână mititel.

Sârba

Mg. 2683 I c
oct. 2002

Măerean Victoria, 67 ani

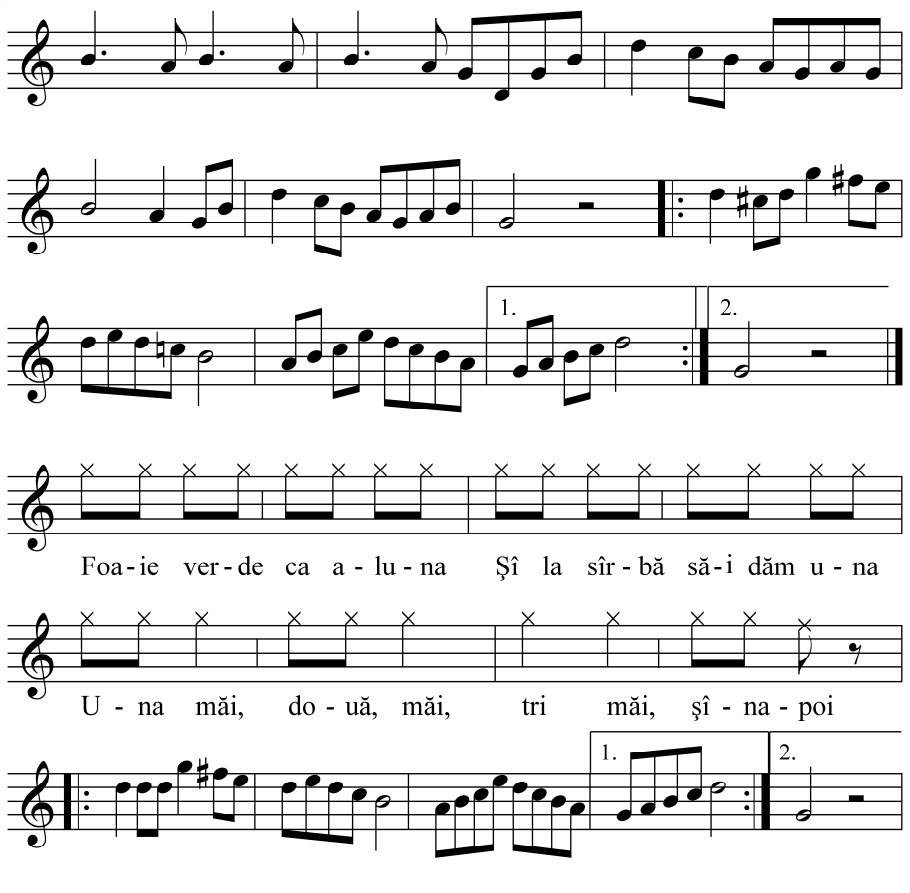

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

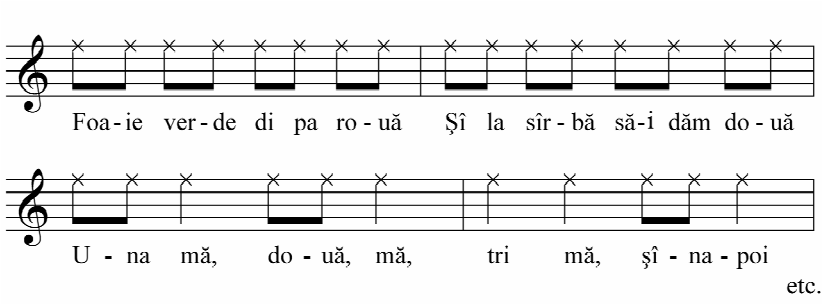

Foaie verde ca aluna,
Şî la sârbă să-i dăm una;
Una, măi
Două, măi
Tri, măi
Şî-napoi.
Foaie verde di pa rouă,
Şî la sârba să-i dăm două;
Una, mă
Două, mă
Tri, mă
Şî-napoi.
Foaie verde şî-a mândrii,
Şî la sârbă să-i dăm tri;
Una, mă
Două, mă
Tri, mă
Şî-napoi.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Fig. 1. Spermezeu – vedere generală

Fig. 2. Femei din Spermezeu la sf. sec. XIX – înc. sec. XX

Fig. 3. Familie din Spermezeu la începutul sec. XX

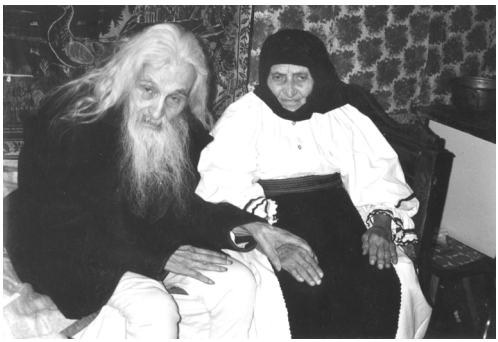

Fig. 4. Bătrâni din Spermezeu

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Fig. 5. Tineri din Spermezeu şi Dobric la începutul sec. XX

Fig. 6. Tineri din Spermezeu în anii ’50

Fig.7. Tineri din Spermezeu în anii ’80

Fig. 8. Lucratul cânepii în Spermezeu la începutul sec. XX

Fig. 9. Astăzi în Spermezeu. Războiul de ţesut şi furca de tors

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

FEMININ ŞI MASCULIN ÎN ORGANIZAREA SPAŢIULUI LOCUINŢEI ŞI GOSPODĂRIEI

Mihail Ion I. GORGOI

În timp ce satul formează cadrul de viaţă comunitar, gospodăria este locul de desfăşurare a vieţii familiale. Casa[1] şi curtea, prin puternicele lor rădăcini în sufletul ţăranului român, sunt cele care îi asigură legătura cu strămoşii şi, în acelaşi timp, îi permit practicarea ocupaţiilor de zi cu zi. „Casa are şi ea locul ei, ca orice lucru. În bătătura casei toate se fac parcă mai bine. Locul casei e loc bun, e loc ferit; orice-ai pune rodeşte, orice-ai face e mai frumos. Aceasta vine aşa, din duhul strămoşilor”[2]. Curtea, asemeni satului, are structura unui spaţiu deschis privirilor, dar interzis în acelaşi timp străinilor, prin simpla prezenţă a unui gard. Locul împrejmuit reprezintă intimitatea asupra căruia fiecare este stăpânul absolut şi pe care o prezintă doar anumitor persoane.

Ţinând cont de amplasarea construcţiilor distingem:

– gospodării având curţile dispuse pe laturi neregulate (de obicei, în satele răsfirate, unde trebuie avută în vedere configuraţia terenului);

– gospodării în care curţile sunt organizate pe suprafeţe regulate, geometrice. În acest caz, cel mai des întâlnite sunt următoarele moduri de organizare a curţii: liniară, pe două laturi, în unghi, pe trei laturi, în ocol, pe patru laturi, în ocol cu curţi duble[3].

Nicolae Iorga spunea că unui pelegrin prin târgurile Ţărilor Române, de la începutul secolului al XV-lea, casele i se arătau aşa „cum se înfăţişează şi acum, pierdute în mijlocul grădinilor, înconjurate de un gard de răchită sau de scânduri, făcute după un obicei care nu a fost părăsit până acum. Era mai mult satul pătruns în oraş, decât oraşul întinzându-se în dauna satului”[4].

---

[1] Mircea Eliade, *Sacrul şi profanul*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1995, p. 159.

[2] Ernest Bernea, *Cadre ale gândirii populare româneşti. Contribuţii la reprezentarea spaţiului, timpului şi cauzalităţii*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1985, p. 41.

[3] Valer Butură, *Etnografia poporului român. Cultura materială*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1978, p. 63-73.

[4] Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călători*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1981, p. 104.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Delimitarea gospodăriilor prin împrejmuiri – din nuiele împletite, din răzlogi, din scânduri, din stuf sau trestie, din piatră – este o practică deseori întâlnită în lumea românească, având ca scop iniţial marcarea dimensiunilor unei proprietăţi şi apoi asigurarea securităţii acesteia. Însă, gardurile au, mai ales, menirea de a individualiza spaţiul de locuit. Nu era nevoie ca un gard să fie foarte înalt, el trebuia doar să existe pentru a separa două locuri (două lumi) – locul tău şi locul vecinului. Gardurile ajung să aibă aceeaşi semnificaţie cu a zidurilor ce împrejmuiesc cetăţile şi oraşele.

Accesul în incinta gospodăriei se face prin intermediul porţii – „cel dintâi element care solicita atenţia vecinului, sătenilor mai departe, dar şi a străinilor care străbat uneori satul”[5]. Poarta este cea care asigură permanenta comunicare cu uliţa satului, ea este drumul prin care viaţa familiei îşi depăşeşte limitele şi se integrează (în mod statornic şi necesar) în ordinea economică şi spirituală a celorlalte gospodării. Poarta, prin ornamentaţiile ei, ajunge câteodată să „umilească” prin frumuseţe şi monumentalitate, casa ţărănească. Ea simbolizează „locul de trecere dintre două stări, dintre două lumi, dintre cunoscut şi necunoscut, dintre lumină şi întuneric, dintre bogăţie şi sărăcie. Poarta se deschide spre mister… Poarta este o invitaţie spre un alt tărâm”[6].

Păşind peste pragul porţii, pătrundem din spaţiul comunitar – satul – în spaţiul familial. Avem astfel posibilitatea de a vedea un alt nivel de reprezentare al spaţiului, în viziunea ţăranului român – curtea, frumos orânduită şi bine îngrijită, ce are drept centru casa.

Întreaga viaţă a omului se desfăşoară, cel mai adesea, în ambianţa locuinţei. Casa este adăpostul momentelor cruciale ale oricărei fiinţe, de la naştere şi până la moarte, dar şi a micilor evenimente de dimineaţă şi până seara. Sensibilitatea acelora care au trăit între pereţii ei a marcat generaţiile următoare, după cum aspectul casei respecta preferinţele locatarilor. Casa ţărănească a străbătut vremea şi vremurile aproape neschimbată, permiţându-ne să afirmăm că „actuala locuinţă rurală, legată de acelaşi pământ şi recurgând la aceleaşi materiale, trebuie să fie în multe cazuri analogă locuinţei datând de la începuturile vieţii”[7]. Orice

---

[5] Al. Dima, *Drăguş. Un sat din Ţara Oltului (Făgăraş). Împodobirea porţilor, interioarelor caselor, opinii despre frumos*, Bucureşti, Institutul de Cercetări Sociale al României, 1945, p. 9.

[6] Jean Chevalier, Alain Gherbrand, *Dicţionar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, vol. III, Bucureşti, Editura Artemis, 1995, p. 113.

[7] Philippe Aries, George Duby, *Istoria vieţii private. De la epoca feudală la Renaştere*, vol. IV, Bucureşti, Editura Meridiane, 1995, p. 165.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

casă se construieşte sau se reconstruieşte după modele tradiţionale, încercând să păstreze cât mai bine influenţa strămoşilor în spaţiul familial. Definirea planului unei locuinţe trebuie să aibă în vedere „funcţia încăperilor, numărul şi aşezarea lor, legătura dintre ele, vatra”[8].

În general, casa veche se caracterizează prin existenţa unei singure camere de locuit – locuinţa monocelulară, la care se adaugă ulterior şi alte încăperi. Iniţial, lângă aceasta apare „tinda” ca loc de trecere, care în timp va prelua şi funcţia de cămară. Mai târziu se va construi şi a doua încăpere (de cealaltă parte a tindei) care va deveni casa mare[9]. Apariţia celei de a doua încăperi înseamnă foarte mult în planul mentalităţilor – înseamnă părăsirea spaţiului colectiv şi abordarea unui spaţiu intim, a unei anumite libertăţi de mişcare.

Casa monocelulară exista încă la începutul secolului al XX-lea. Amintirea ei se păstrează în memoria localnicilor cu excepţia cazurilor rare, când acest tip de locuinţă a fost întâlnit în campaniile de cercetare de la sfârşitul secolului trecut. O astfel de locuinţă s-a întâlnit în satul Sibiciul de Jos, judeţul Buzău, în campaniile de cercetare din anul 1999, proprietarii actuali transformând-o în cămară. De asemenea, acelaşi tip de locuinţă a fost semnalat în anul 2000 în satul Vlădeşti, judeţul Argeş, fiind folosit drept atelier, iar un altul, în vara anului 2001, în satul Corna, comuna Roşia Montană.

Grigore Ionescu consideră acest gen de locuinţă ca fiind specific „satelor pastorale, în cadrul cărora gospodăriile sunt dispersate, la fel ca şi clădirile fiecărei gospodării: casa, cămara pentru provizii, bucătăria, grajdul, toate formând corpuri independente de construcţie”[10].

Casa monocelulară este o încăpere polifuncţională, fiind în acelaşi timp bucătărie, cameră de locuit, loc de reprezentare, loc de depozitare a uneltelor şi a alimentelor. Nevoia de a răspunde în mod corespunzător tuturor acestor cerinţe, a determinat organizarea interiorului „pe colţuri” în funcţie de sistemul de încălzire. În cadrul locuinţei monocelulare, unde întreaga viaţă a familiei se desfăşoară într-un singur loc, este greu să se delimiteze cu exactitate ce porţiune era destinată femeii sau bărbatului. Dacă în zona vetrei, unde se prepara

---

[8] Paul H. Stahl, *Planurile caselor româneşti ţărăneşti*, în „Studii şi comunicări”, nr. 9, Sibiu, Muzeul Brukenthal, 1959, p. 5.

[9] Georgeta Stoica, *Arhitectura interiorului locuinţei ţărăneşti*, Râmnicu Vâlcea, 1974, p. 16-17.

[10] Grigore Ionescu, *Arhitectura românească. Tipologii, creaţii, creatori*, Bucureşti, Editura Tehnică, 1986, p. 8-9.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

hrana şi erau aşezate piesele de mobilier necesare păstrării vaselor pentru prepararea şi servirea hranei, spaţiul era destinat gospodinei, tot în aceeaşi încăpere spaţiile erau împărţite între femeie şi ceilalţi membri ai familiei. În exclusivitate, pe timpul iernii, zona din încăpere unde se instala războiul de ţesut era rezervată spaţiului feminin.

Casa cu o singură încăpere şi tindă rece reprezintă locuinţa monocelulară, la care s-a adăugat o „tindă", încăpere care îndeplineşte funcţii multiple (de cămară, de adăpostire a uneltelor şi alimentelor, de protejare împotriva incendiilor prin dirijarea fumului în pod). Valer Butură considera casa cu tindă ca fiind „tipul obişnuit în majoritatea zonelor ţării"[11]. Încăperea originară continua să îndeplinească aceleaşi funcţii, păstrându-şi denumirea de „casă"[12].

Modalităţile de trecere la casa cu două încăperi au fost numeroase, determinând şi o mare varietate a acestui tip de locuinţă tradiţională:

– casă şi cămară cu o singură intrare;
– casă şi cămară cu intrări separate, direct din ogradă sau de pe prispă;
– tindă şi odaie cu intrări separate[13].

Şi în cazul acestui tip de locuinţă spaţiul determinant era spaţiul feminin. Femeia este cea care şi-a pus amprenta în organizarea interioarelor celor două încăperi şi care îşi desfăşura activitatea în aceste spaţii. Mai mult, în cazul caselor cu „tindă caldă", unde vatra din „casă" se mută în tindă, activitatea femeii era predominantă (prepararea şi servirea hranei zilnice, torsul, ţesutul), în timp ce a bărbatului se rezuma la „colţul" unde se aduceau spre depozitare uneltele şi alte obiecte de inventar gospodăresc.

Casa cu două camere şi cu tindă mediană este tipul de locuinţă cel mai răspândit, caracterizându-se printr-o puternică unitate, diferenţierile zonale fiind cu greu sesizabile. Se consideră că în Mărginimea Sibiului şi Ţara Bârsei, locuinţa cu trei încăperi apare în secolul al XVIII-lea, în Oltenia, Muntenia şi Moldova, la mijlocul secolului al XIX-lea, iar în Dobrogea mai târziu, făcându-se trecerea directă de la locuinţa „sub pământ" la acest tip de casă[14].

---

[11] Valer Butură, *op. cit.*, p. 78.
[12] Paul Petrescu, Georgeta Stoica, *Arta populară românească*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1981, p. 28-29.
[13] Ion Vlăduţiu, *Etnografia românească*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1973, p. 160.
[14] Paul Petrescu, Georgeta Stoica, *op. cit.*, p. 30.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Cea de-a doua încăpere are o funcţionalitate precisă – spaţiu de păstrare (a pieselor de mobilier, printre care şi lada de zestre a fetei, care, de fapt, reprezintă o continuitate a activităţii feminine în interiorul oricărei locuinţe, a portului de sărbătoare, a ţesăturilor), de ceremonial (de primire a oaspeţilor, de petreceri). Ea va primi şi va conserva numele de „casa curată", „casa mare", „casa din vale", „odaia curată".

Ca şi în cazurile precedente, femeia este cea care coordonează spaţiile, activitatea ei principală zilnică având loc în interiorul acestor încăperi.

Casele vechi, dar şi cele mai noi, sunt prevăzute cu „prispă". Aceasta este confecţionată din pământ bătătorit, din piatră sau din lemn. Înălţimea ei variază între 60-80 cm, iar lăţimea ei poate depăşi 1 m. Prispa este dispusă pe latura din faţă a casei, pe două sau trei laturi, sau de jur împrejurul ei, având rolul de a proteja pereţii, de a susţine stâlpii cerdacului sau pridvorului, de a adăposti diferite bunuri, şi chiar de a prelungi spaţiul de locuit. Ea a devenit un element tradiţional, fiind folosită, în timp, la toate tipurile de locuinţă. Adeseori, prispa capătă o lărgime considerabilă fiind prevăzută în partea centrală a casei cu un „foişor". Această componentă arhitecturală măreşte şi completează spaţiul de locuit, stabilind şi legătura permanentă între casă şi curte. Întregul spaţiu este destinat, în cea mai mare parte activităţii feminine, cea a bărbatului reducându-se la unele îndeletniciri sporadice de reparaţie şi întreţinere a uneltelor şi inventarului gospodăresc, în funcţie de anotimp sau pentru odihnă, după orele de muncă.

Tot în componenţa locuinţei tradiţionale intră şi „podul casei", spaţiu destinat depozitării unor vase, hambare, lăzi pentru bucate sau pentru păstrarea produselor animale, puse la afumat. De asemenea, sub locuinţă, în anumite zone, erau săpate beciuri folosite ca spaţii de păstrare a produselor legumicole şi pomi-viticole (fructe, murături, ţuică, vin etc.). Dacă în cazul podului, activitatea femeii era împărţită cu cea a bărbatului, în ceea ce priveşte beciul, acesta era considerat un spaţiu destinat cu preponderenţă bărbatului. Analizând cele prezentate mai sus, putem concluziona că în marea majoritate a cazurilor, spaţiul destinat activităţii feminine este predominant în interiorul locuinţei tradiţionale.

Spaţii masculine din interiorul locuinţei, pe lângă cele prezentate mai sus, pot fi considerate şi următoarele:

– locul de la marginea patului, care era destinat bărbatului, stăpânului casei, femeia şi copiii ocupau locurile dinspre perete, fapt care

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

simbolizează în mod evident rolul de protector al bărbatului pentru familie;

– locul din capul mesei, în situaţia în care masa era servită în „casa mare”, de sărbători sau cu ocazia unor evenimente de familie (peţit, botez, cumetrie).

În cadrul gospodăriei, construcţiile şi locurile pot delimita, prin activitatea desfăşurată în ele, spaţiul feminin de cel masculin.

După observaţiile din teren, precum şi după informaţiile culese, construcţiile şi locurile din gospodărie, unde rolul femeii este preponderent sunt:

– casa, ale cărei spaţii au fost analizate mai sus;
– gropile de bucate;
– jitniţele şi găbănaşurile;
– bucătăria de vară;
– cuptorul de pâine;
– cămara (celarul), dacă această construcţie este separată de casă;
– coteţele de păsări;
– curtea pentru păsări (ograda mică);
– fântâna;
– argeaua;
– grădiniţa de flori din faţa casei;
– grădina de zarzavat.

Gropile de bucate. Prima informaţie despre existenţa acestora este furnizată de către Giovanni Maria Angiollelo, în lucrarea *Descrierea campaniei sultanului Mahomed al II-lea împotriva lui Ştefan cel Mare*, redactată în anul 1479. La Suceava, turcii „trăgând pe pământ un laţ sau chiar un frâu, aud şi cunosc golurile din pământ unde sunt îngropate lucrurile sau grânele; astfel, au fost găsite puţurile cu grâne şi alte lucruri îngropate”[15]. Acest spaţiu de păstrare a alimentelor şi cerealelor s-a menţinut de-a lungul secolelor. Astfel, în 1913, Tudor Pamfile scria că „aceste gropi sau puţuri sunt largi la fund şi strâmte la gură. După ce se sapă, se ard cu paie ca să li se întărească pereţii şi să le ferească de prea multă umezeală. După ce se umpleau cu cereale, gura li se astupa cu pământ, spre a nu se deosebi de locul învecinat”[16]. Groapa

[15] *Călători străini despre Ţările Române*, vol. I, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, p. 137.
[16] Tudor Pamfile, *Agricultura la români. Studiu etnografic cu un adaos despre măsurătoarea pământului şi glosar*, Bucureşti, 1913, p. 217.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

de bucate este şi astăzi nelipsită din gospodăriile ţăranilor buzoieni şi din alte zone de câmpie. Aceasta este săpată sub formă dreptunghiulară şi căptuşită cu paie. Destinată mai ales păstrării cartofilor, merelor şi putinilor cu brânză, groapa se acoperă până în primăvară cu lemne, peste care se aşază paie sau fân.

Jitniţele şi găbănaşurile. Sunt construcţii destinate păstrării cerealelor, de obicei grâu şi secară. Jitniţa este ridicată de la sol, având aspectul unei case de mici dimensiuni. Uneori este clădită din lemn de stejar, frumos cioplit, cu prispă şi stâlpi crestaţi[17]. Găbănaşurile sunt construcţiile aşezate pe temelie scundă (30-40cm), realizate din lemn sau din nuiele împletite.

Bucătăria de vară este o construcţie separată de casă, din lemn sau împletitură de nuiele şi lipitura de lut, în care există o vatră cu foc deschis sau sobă cu plită, folosită pentru prepararea hranei. Tot aici, în funcţie de mărimea spaţiului, putea fi servită şi masa.

Cuptorul de pâine este o construcţie din piatră sau cărămidă, lipită cu lut şi prevăzută cu horn pentru evacuarea fumului. Acesta era amplasat în curte, de cele mai multe ori fiind acoperit.

Cămara poate fi ori o încăpere îngustă şi neluminată, situată alături de tindă (în spatele tindei sau a odăii de locuit) la tipurile arhaice de case ţărăneşti, ori o construcţie separată, aşezată în curte, nu departe de casă. În ambele situaţii, este vorba despre un spaţiu izolat de depozitare a unor alimente sau a hainelor şi ţesăturilor. Atunci când este o construcţie separată în curte, cămara are aspectul unei case de dimensiuni reduse, cu pridvor susţinut de stâlpi şi arcade. În unele regiuni, aceasta poarta numele de „căsoaie”.

Coteţele, construcţii pentru porci sau păsări, sunt principalele anexe ale gospodăriei. Ele pot fi sub forma unui simplu paravan de scânduri sau trestie sau pot constitui o construcţie cu două încăperi (una pentru porcii de sămânţă sau scroafelor cu purcei şi alta pentru porcii puşi la îngrăşat).

Curtea de păsări este un spaţiu delimitat în cadrul gospodăriei ţărăneşti, împrejmuit de un gard şi separat de curtea casei sau de oborul pentru vite.

Fântâna este o construcţie ce se întâlneşte atât în interiorul gospodăriei, cât şi în hotarul satelor, la răscruci. Izvorul pentru săparea

---

[17] Georgeta Stoica, Paul Petrescu, Maria Bocşe, *Dicţionar de artă populară*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1995, p. 264.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

unei fântâni era căutat de un bărbat „curat la suflet şi la trup” şi numai în „locuri curate”[18].

Argeaua este atestată de descoperirile arheologice ca o construcţie aparte, situată în imediata vecinătate a casei, unde era amplasat, fix, războiul de ţesut orizontal. Studiile de specialitate asupra acestui tip de construcţie economică sunt numeroase şi controversate. În *Ethymologicum Magnum Romaniae*, Bogdan Petriceicu Hasdeu scria că „argeaua este o locuinţă sub pământ (…) un bordei unde se ţese”[19]. Ion Chelcea precizează că „argeaua era o groapă adâncă până la genunchi, cu acoperişul de trestie, paie sau şiţă, susţinut de stâlpi, care adăpostea războiul de ţesut orizontal fix, ale cărui suporturi pentru suluri şi iţe erau fixate în pământ”[20].

„Groapa cu argele” de la Mânzăleşti, judeţul Buzău, pare a delimita un spaţiu prin excelenţă feminin. Bărbaţii care îndrăzneau să intre în acest perimetru erau persiflaţi la hora satului – „Măi voinice, voinicele / Ce caţi ziua prin argele?” – şi chiar pedepsiţi, după cum rezultă dintr-o legendă locală privind toponimia satului[21].

Grădiniţa de flori este un spaţiu amplasat în faţa casei, îngrijit în exclusivitate de femeie. Aici ea săpa primăvara şi planta flori care înfloreau în tot timpul anului, până la căderea brumei.

Grădina de zarzavat, aşezată de obicei în spatele gospodăriei, era locul unde femeia cultiva zarzavaturi şi legume folosite pentru hrana familiei.

Construcţiile şi locurile din gospodărie unde bărbatul îşi desfăşoară cu preponderenţă activitatea, considerate aparţinând spaţiului masculin sunt:

- magazia cu unelte;
- şura;
- grajdul pentru vite şi cai;
- oborul pentru vite, boi şi cai;
- pivniţa;
- lojniţa (lozniţa);

---

[18] Ion H. Ciubotaru, *Valea Şomuzului Mare. Monografie folclorică*, în **C.A.F.**, vol. X_1, 1991, p. 52.

[19] B. P. Hasdeu, *Ethymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbii istorice şi poporane a românilor*, t. I, Bucureşti, 1987.

[20] Ion Chelcea, *Despre „argea” ca instalaţie de prelucrat cânepa. Contribuţii la istoria îndeletnicirilor casnice textile în ţara noastră*, în **R.M.**, an II, nr. special, 1965, p. 484.

[21] Dumitru Cristea, *Legende locale privind toponimia comunei Mânzăleşti, judeţul Buzău*, în „Caiet de etnografie şi folclor”, Buzău, 1978, p. 70.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

– pătulul, coşarca sau coşul;
– povarna sau căzănia;
– crama.

Magazia cu unelte este o construcţie simplă, din lemn, din stuf şi foarte rar din piatră, cu acoperiş de cele mai multe ori în două ape, amplasată în gospodăria ţărănească nu departe de casa. În acest spaţiu, în care avea acces în general bărbatul, erau depozitate uneltele de muncă, unele piese de inventar gospodăresc şi scule pentru repararea şi întreţinerea acestora.

Şura este una dintre anexele cele mai importante ale gospodăriei tradiţionale ţărăneşti, ea permiţând adăpostirea atât a uneltelor agricole, când nu există o magazie pentru ele, cât şi a mijloacelor de transport şi a animalelor (şura cu grajd). Axându-ne studiul asupra şurelor cu grajd, distingem trei tipuri funcţionale: şurele poligonale, şurele cu două laturi şi şurele dreptunghiulare. Şurele dreptunghiulare sunt tipul cel mai răspândit, uneori depăşind casele prin dimensiuni şi monumentalitate. Ele se diferenţiază zonal în funcţie de profilul economic al gospodăriilor, după cerinţele de adăpostire, după numărul animalelor. Şurele cu mai multe anexe sunt întâlnite, îndeosebi, la sud şi est de Carpaţi. În centru se află grajdul, de care sunt alipite, pe lateral, şura pentru păstrarea uneltelor, iar în spate (eventual prin dublarea pereţilor) se află şoproanele pentru animale sau pentru căzile de poame. Acoperişul se poate înălţa, sub el aflându-se pătulul pentru porumb sau fânăria.

Grajdurile pentru vite şi cai, fânăriile. Atunci când nu sunt asociate şurii, adică nu formează un spaţiu multifuncţional, sunt construcţii simple, din lemn, uneori din împletituri de nuiele sau prăjini, prinse între pari. În funcţie de materialele de construcţie au formă dreptunghiulară, rotundă sau poligonală.

Oborul pentru vite, oi şi cai este un spaţiu aşezat în continuarea gospodăriei, în spatele casei, împrejmuit, în care activităţile erau desfăşurate în exclusivitate de bărbat.

Pivniţa (pimniţa). În regiunile pomicole şi viticole apar construcţii speciale destinate conservării fructelor şi produselor obţinute din prelucrarea lor, precum şi a altor alimente. Paul de Alep scria, la mijlocul secolului al XVII-lea, că moldovenii „înainte de iarnă şi după căderea zăpezii smulg din pământ pătrunjelul şi ceapa, pentru a le pune în pivniţe (…) o adâncitură în care răcoarea domneşte”[22].

[22] *Călători străini*…, vol. IV, p. 59.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Lojniţa (lozniţa) este o instalaţie specială pentru uscat poamele. Ea apare în regiunile în care pomicultura este una din îndeletnicirile principale. Este formată dintr-o groapă sau şanţ săpat în pământ, în care arde focul. Deasupra acestuia se fixează o lesă din lemn pe care se pun fructele la uscat.

Pătulul, coşarca sau coşul. Este una din cele mai frecvente anexe gospodăreşti, fiind destinată păstrării porumbului. Pătulul este construit pe un postament din lemn sau piatră, ori pe furci de lemn, ajungând până la 2-3 m înălţime, cu pereţii din nuiele împletite şi acoperit cu paie, stuf sau scânduri. De obicei, are o deschizătură în partea de sus, prin care se introduc ştiuleţii, şi o uşiţa în partea de jos, prin care se scot.

Povarna sau căzănia, construcţie din lemn sau de piatră, semi-îngropată sau la nivelul solului, aşezată în marginea gospodăriei sau în marginea satului, are acoperişul în două sau în patru ape, din şiţă, şindrilă sau ţiglă. Este o construcţie în care era aşezată instalaţia pentru fabricarea rachiului (ţuicii), formată din vatra zidită, cazanul mare de aramă cu capac, prevăzut cu una, două sau trei ţevi, putina cu apă pentru răcire şi bota, în care curgea rachiul – un spaţiu destinat în exclusivitate bărbatului.

Crama, velniţa este specifică zonelor deluroase, unde era practicată cultivarea viţei de vie. Este o construcţie amplasată în interiorul gospodăriei ţărăneşti sau direct în plantaţia cu vie, fiind realizată din bârne de lemn, scânduri groase sau împletitură de nuiele, cu acoperiş în două sau patru ape. În această construcţie se găseau jgheaburi masive (linuri) şi ţarcurile pentru zdrobitul strugurilor, zdrobitoarele şi teascurile cu şurub, precum şi vasele de dimensiuni mari pentru depozitarea vinurilor. Ca şi povarna, crama era un spaţiu care aparţinea bărbatului.

În cadrul aşezării, pe lângă spaţiul feminin şi masculin existent în incinta **bisericilor**, amplasat fie în faţă (naos) pentru bărbaţi, şi în spate (pronaos) pentru femei, fie în stânga, femeile, şi în dreapta, bărbaţii, spaţii dedicate exclusiv bărbatului mai pot fi întâlnite şi în alte construcţii socio-economice. Dintre acestea enumerăm:

- cârciuma satului;
- hanul de la marginea satului sau din răscruce de drumuri;
- moara şi uleiniţa;
- potcovăria sau atelierul de fierărie;
- spaţiul pentru pompierii comunali.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

La acestea se adaugă alte construcţii aflate în afara vetrei satului, cum ar fi:

– stâna;
– corla (surla);
– odaia (hodaia).

Stâna propriu-zisă este o construcţie spaţioasă, care serveşte la prelucrarea laptelui. În preajma ei se aflau diferite tipuri de îngrăduri, pentru mulsul oilor – staule fixe sau mutătoare. Staulele mutătoare sunt mai avantajoase deoarece permit şi o mai bună fertilizare a solului pe care sunt amplasate.

În funcţie de modul de organizare a stânei şi de modul de preparare a laptelui, distingem:

– adăposturi stabile pentru prelucrarea laptelui şi mobile pentru păstori;
– adăposturi stabile pentru păstori, pentru prelucrarea laptelui şi pentru păstrarea produselor.

În primul caz, construcţiile aparte pentru prelucrarea laptelui poartă numele de colibă sau stână. Acestea au apărut ca urmare a îndepărtării staulelor de sate, pe terenurile de vărat. În zona Munţilor Apuseni[23], adăposturile pentru păstori erau montate pe tălpi de sanie, cu ajutorul cărora se trăgeau pe măsură ce se depărtau staulele.

Construcţiile pastorale cu funcţii mixte au o tipologie foarte variată – de la ansamblurile cu o încăpere (frecvente în zonele unde produsele de la stână se aduceau periodic în sat), la cele cu trei compartimente („fierbătoarea”, „comarnicul”, şi „stâna brânzei”) din stânele bârsăneşti[24].

Corla (surla) se realiza cu ajutorul a două furci ce susţineau o beldie din lemn gros pe care se aşezau oblic scândurele. În general, corla este un adăpost mai spaţios pentru animale – în faţă cu ocol pentru vite, un coşer pentru oi şi un comarnic pentru pastori[25].

Odăile (hodăile) sau conacele sunt, de obicei, clădiri cu două încăperi şi cu o amenajare interioară asemănătoare cu cea a locuinţelor din sate. Din ansamblul unei odăi distingem tinda, ce poate servi drept loc de grajd pentru animalele tinere sau bolnave, şi coliba, în care se

---

[23] Valer Butură, *op. cit.*, p. 234.
[24] *Ibidem.*
[25] Nicolae Cojocaru, *Casa veche de lemn din Bucovina. Arhitectura populară*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1983, p. 65.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

află vatra cu cuptor şi cujba pentru ceaun, patul, laviţele, poliţele pentru vase şi alte obiecte de uz gospodăresc. Funcţiile acestor construcţii au fost complexe – adăposteau păstorii şi animalele în timpul păşunatului şi iernatului, şi pe gospodarii care cultivau terenul arabil din jur.

Revenind la aşezarea propriu-zisă trebuie să precizăm că uneori, în cadrul acesteia, erau spaţii destinate femeilor care se ocupau în mod special de ţesături (covoare, perdele etc.).

În cadrul locuinţei, gospodăriei şi aşezării se constată, aşadar, existenţa unor spaţii – locuri în care activitatea predominantă o deţin, pe rând, femeia sau bărbatul, acestea fiind denumite, simplu, spaţiu feminin sau spaţiu masculin.

Résumé

Si le village constitue le cadre de vie communautaire, la ferme est l'endroit où se déroule la vie familiale. La maison et la cour, par leurs racines très présentes dans l'âme du paysan roumain, assurent la liaison entre ce dernier et ses ancêtres, et en même temps lui permettent de pratiquer les occupations journalières.

La cour, tout comme le village, présente la structure d'un espace ouvert aux regards des autres, bien qu'en même temps interdit aux étrangers. L'endroit clôturé constitue l'intimité dont chacun est le maître absolu et qu'on n'ouvre qu'à certaines personnes.

A l'intérieur de la ferme, il y a des structures qu'on peut diviser selon le rôle prépondérant détenu par l'homme et, respectivement, par la femme. Dans le cadre de la première catégorie, on énumère la remise à outils, le hangar, l'étable, la cave, la claie, le chai, l'installation pour préparer l'eau-de-vie, le poulailler, alors que la seconde catégorie comprend la maison, les fosses pour les aliments, cuisine d'été, la resserre, le puits, le métier à tisser, le jardin à fleur devant la maison, le jardin à légumes. De manière générique, on peut donc parler d'espaces masculins et, respectivement féminins.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

DE LA PEGAS LA CALUL FECIORULUI

Adina HULUBAŞ

Funcţia ceremonială şi acut augurală a colindelor româneşti aşază perioada intermediară dintre ani, expusă altminteri invaziilor nefaste, sub protecţia binelui asigurat cel mai adesea de cultul soarelui. Asemeni zilei care începe să crească după solstiţiul de iarnă, viaţa omului tradiţional va prospera, dar nu oricum, ci prin repetarea gesturilor arhetipale. Imitându-i pe zei prin mijlocirea textului poetic, flăcăii regenerează universul însuşi, trecând în acelaşi timp, printr-o probă de foc a existenţei proprii: iniţierea în statutul de potenţial mire.

Clasificată de Monica Brătulescu sub numele *Voinic chipeş călare (IV)70*, colinda ce urmează şi variantele ei oferă un neaşteptat spectacol de miracole: „Sus pre apa Jiului, / Domn din cer! / Vin coconi de-ai Diiului / Şi de-ai Diamantului, / Dar nainte cine-mi vine? / Vine...(cutare), Făt-Frumos, / P-un cal negru mângâios, / Vine, calul tot jucând, / Tot jucând şi nechezând, / La părinţi tot mulţămind, / Ce bun cal de-ncălicat, / Bune haine de-mbrăcat. / Calcă calu-n câmpu roşu, / Câmpu roşu şi-nverzeşte, / Voinici cai că-mi priponeşte; / Calcă calu-n văi adânci, / Văi adânci şi apa cură, / Voinici cai că mi-i încură; / Calcă calu-n piatră seacă, / Piatra seacă se-mplineşte, / Voinici cai că-mi potcoveşte, / Cu potcoave de argint / Cum nu s-a mai pomenit”[1]. Voinicul din acest tip de colindă pare să se întoarcă în contingent în urma unei incursiuni în Timpul sacru, căci textele ce dezvoltă acest motiv al vivificării naturii se deschid toate cu o dimensiune eterică: „Ce mi-e negru sus, pă cer?”[2], „Ce zboară, zboară, / Pe lângă ceruri?”[3], „Sus, mai sus, pe lângă cer”[4] sau într-o formă poetică mai recentă: „Sus, în poarta raiului”[5].

Drumul iniţiatic pe care revine eroul acestor texte conţine explicaţia pentru abilităţile ieşite din comun ale perechii cal – călăreţ.

---

[1] Petru Caraman, *Literatură populară.* Antologie, introducere, note, indici şi glosar de Ion H. Ciubotaru, în **C.A.F.**, III, 1982, p. 32.
[2] *Ibidem*, p. 29.
[3] *Ibidem*, p. 30.
[4] B. P. Hasdeu, *Opere*, vol. V, *Folclor literar*, tom I, *Folclor tradiţional în versuri*. *Soarele şi luna*, vol. 1, *Texte*, Ediţie critică, prefaţă, note, comentarii, variante şi indici de I. Oprişan, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 2002, p. 141.
[5] Const. Brăiloiu, Sabina Ispas, *Sub aripa cerului*. *Comentarii etnologice asupra colindei şi colindatului*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1998, p. 222.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Cerul unde apare voinicul înainte de a înfăptui gesturile magice reprezintă spaţiul privilegiat al zeilor şi al eroilor trecuţi prin „rituri de ascensiune celestă”[6]. „Intrarea în scenă” singură trădează aşadar, natura superioară, în sens transcendental, a tânărului, iar textul ce urmează nu face decât să dezvolte şi să exemplifice această trăsătură. „Simplul fapt de a fi «înalt», de se afla «sus», echivalează cu a fi «puternic» (în sensul religios al cuvântului) şi a fi, ca atare, saturat de sacralitate”[7]; cum anume a atins Făt-Frumos din colindă acest statut ne pot explica alte colinde de fecior, unele balade şi basme.

Traseul iniţiatic cunoscut din aceste specii literare debutează întotdeauna cu o rupere de lume figurată de un drum părăsit, „cu negară acoperit”, pe care păşeşte singur neofitul. Ajuns în spaţiul frontieră, la limita Cosmosului şi în momentul de unde începe timpul, el înfruntă monstrul ce întrupează Haosul. Victoria asupra tenebrelor se certifică numai printr-o revenire în universul ordonat pe care l-a salvat de distrugerea periodică, şi care îi recunoaşte statutul de iniţiat. Mai mult decât atât, oraţiile de nuntă redau acelaşi traseu descendent, ca argument al iniţierii anterioare peţirii: „Ş-am vânat *ţara de sus*, / Despre apus, / Până *caii* au stătut / Şi potcoavele-au căzut. / Şi-ncepurăm / De vânarăm / Munţî cu brazî şi fagii, / Dealurle cu podgoriile, / Luncile cu florile / Şi satele cu fetele”[8]. Nunta este fărâma permisă de Creaţie şi punctul *terminus* al iniţierii într-o clasă de vârstă, după cum a fost ea numită în studiile de specialitate.

Flăcăul vine în lumea cunoscută aproape zburând şi în fruntea unei suite nobile: „Cam în soare, / Cam pe mare, / Cam pe lângă cer, / Zboară-un cârd de porumbei. / Şi nu-i cârd de porumbei, / Ci-i stobor de mari boieri”[9]. Versurile conţin două elemente fundamentale pentru această apariţie cu filiaţii arhaice: solarul şi afinitatea cu apa.

Solaritatea perechii mitice este susţinută de indicii morfologice şi stilistice, precum şi de efectele concrete pe care atingerea calului le are asupra naturii. De fapt, toate detaliile ţinutei eroizante aparţin armăsarului care este de cele mai multe ori galben, iar harnaşamentul său orbeşte: „Şi-i N. pe-un cal galben, / Pe-un cal galben, alb de spume. / Şi nu-i

---

[6] Mircea Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*. Cu o Prefaţă de Georges Dumezil şi un Cuvânt înainte al autorului. Traducere de Mariana Noica, Bucureşti, Editura Humanitas, 1992, p. 56.

[7] *Ibidem*.

[8] Silvia Ciubotaru, *Nunta în Moldova. Cercetare monografică*, Iaşi, Editura Universităţii „Al. I. Cuza”, 2000, p. 233.

[9] Const. Brăiloiu, Emilia Comişel, Tatiana Găluşcă-Crîşmariu, *Folclor din Dobrogea*. Studiu introductiv de Ovidiu Papadima, Bucureşti, Editura Minerva, 1978, p. 74-75.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

galben *din făptură*”[10], „Călare pe Gălbioru; / Înota şeaua în aurelu / Şi scăriţe-n arginţelu / Şi frâulu în rostogolu”[11], „Căluşelu-i ungurel, / Cu şeaua de haurel, / Cu frângi late-nţărmustrate, / Cu scări dalbe-n turnuri fapte, / Cu presuri, cu presurele, / Cu perna cu floricele, / Cu frâul cu stragatie / Cu biciul cu măciulie”[12]. Fiinţa şi nu făptura calului emană energia luminoasă, cel dintâi lexem având în plus conotaţia depăşirii unei durate ce distruge prin trecere. Un cal galben „din făptură” nu a parcurs decât drumuri prin imediat, în timp ce Gălbioru este un *heliodromus.* El este consacrat, la fel fiind şi călăreţul lui, de care nu-l putem separa, căci orice „ajutor năzdrăvan” poate fi considerat o exteriorizare a capacităţilor eroului[13]. În psihanaliză, calul se identifică cu instinctualitatea *id*-ului, în timp ce călăreţul lui reprezintă Eul raţional. Numai împreună cele două forţe pot ctitori lumea şi destinul personal.

Flăcăul se conturează ca „un succedaneu al soarelui”[14], întrunind toate trăsăturile unui zeu. Destinul său are în spate zona „obscură” a iniţierii, necesară, potrivit lui Mircea Eliade, atunci când se vorbeşte despre eroi solari. Cealaltă condiţie enunţată de istoricul religiilor, ca lumea să fie salvată sau reînnoită de protagonist[15], se confirmă într-o formă artistică impresionantă. Calul, pe de altă parte, a fost încă din epoca bronzului considerat hierofanie a soarelui. Apollo, Mithra, Helios, Ilie sunt, cu toţii, reprezentaţi în memoria mitologică în care trase de cai implicit uranieni. Textul popular exemplifică clar atributele solare: „Calul calcă-n piatră seacă, / Piatră seacă *poleieşte*, / Boeri caii-şi potcoveşte, / Cu potcoave de argint-î / (...) Calul calcă-n piatră seacă / Piatra seacă *poleieşte* / Boeri caii s-adăpară”[16]. Alchimia nefirească a pietrei şi descoperirea apei, asemenea lui Pegas, sunt precedate de un efect vizual. *Dicţionarul limbii române* (DLR) atestă pentru verbul *a polei* capacitatea de „a învălui într-o lumină aurie sau argintie, a face să strălucească”. Solaritatea radiantă a perechii cal – călăreţ reordonează lumea, punând-o din nou pe făgaşul ei vital. Galben şi stăpânul său cumulează aşadar, puterile vegetaţionale cu cele solare, asemeni zeilor supremi de pretutindeni. Efectul de iluminare ce precedă

---

[10] Tudor Pamfile, *Crăciunul*. Studiu etnografic, Bucureşti, Librăriile Socec & Comp şi C. Sfetea, 1914, p. 95.
[11] Const. Brăiloiu, Emilia Comişel..., *op. cit*., p. 76.
[12] Petru Caraman, *op. cit*., p. 29-30.
[13] V. I. Propp, *Rădăcinile istorice ale basmului fantastic*. Traducere de Radu Nicolau, prefaţă de Nicolae Roşianu, Bucureşti, Editura Univers, 1973, p. 202.
[14] Silvia Ciubotaru, *Elemente de mitologie solară în colindele române*, în **A.M.E.M.**, vol. II, 2002, p. 59.
[15] Mircea Eliade, *op. cit*., p. 150.
[16] Adriana Rujan, Costin Alexandrescu (coordonatori), *Colinde şi obiceiuri de iarnă din Argeş – Muscel*, Piteşti, Editura Paralela 45, 1998, p. 116, culeg. Gh. Vrabie.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

mutaţia materiei accentuează aura sacră a „performerilor” şi este un alt semnal stilistic al hierofaniei. Aurul din care este făcută şeaua, scările „dalbe” de argint şi calul alb de spume egalează în strălucire astrul diurn, coborât parcă pe pământ pentru a elibera fertilitatea pământului.

Mersul în fruntea alaiului format din boieri denotă recunoaşterea socială a virtuţilor flăcăului şi, în acelaşi timp, creează aşteptarea unui *mysterium*. „Stoborul de mari boieri” poate fi şi o proiecţie ficţională a auditoriului colindei, dacă revenim în timpul istoric al spunerii. Gospodarii şi locuinţele lor sunt adeseori ridicate la proporţii hiperbolice, cu rol propiţiatoriu. Magia cuvântului se potenţează în falia temporală dintre ani şi formulele augmentative au puterea de a asigura bunăstarea pentru întreg ciclul următor.

„Stoborul de boieri” este, în unele variante, un *stol*. Iradierea naturii celeste a flăcăului călare face ca întregul alai să pară că zboară, şi, o dată cu iluzia coborârii din înalturi, boierii (gospodarii colindaţi) preiau energiile revigorante dobândite pe celălalt tărâm de erou. Reverenţa cu care acesta este tratat după fiecare act magic confirmă ideea enunţată de etnologi, potrivit căreia acest Făt-Frumos reprezintă de fapt un zeu vegetaţional. Mulţumirea rituală are, în variantele cercetate, două forme: cea dintâi, mai rară, vine din partea flăcăului pentru părinţii săi, după cum am văzut în colinda citată la început. Observăm că acolo unde apare recunoştinţa pentru „calul bun de-ncălecat”, culoarea bidiviului este negru, şi, în unele variante, Negru este băgat în „grajd de piatră”, după jocul lui măiestru deasupra pământului. Sunt acestea argumente pentru ipoteza că acest cal, nu şi Gălbioru, constituie un dar psihopomp, de natură htoniană. El este moştenit de la Strămoş, ca identificare a întemeietorului de neam, şi de aici grija pentru gratitudine şi modul în care este păstrat calul: în mineralul din care provine.

Modalitatea cea mai frecventă a mulţumirii îndatorate se adresează însă flăcăului şi, prin extensie, părinţilor lui. Boierii provoacă prin această formă de adoraţie repetabilitatea gestului ce reînnoieşte lumea: „Mulţi lui i-au mulţumit, / Lui şi la părinţii lui; / El de mulţamita lor, / Iar pe Galben se-arunca / (...) Lui Gheorghe i-au mulţumit. / Lui Gheorghe şi la părinţi de-ai lui. / El de mulţamita lor / Luă calul din obor; / Galben sare de răsare”[17]. Fragmentarea parcă în acte din unele variante, beneficiarii direcţi transsubtanţializaţi în text drept boieri şi gesturile cu efect dramatic („Cruce cu dreapta-şi făceară, / Picioru-n scară-l puneară”[18]) întăresc efectul

[17] Const. Brăiloiu, Emilia Comişel..., *op. cit*., p. 75.
[18] Petru Caraman, *op. cit*., p. 30.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

dramatic al colindei ce se desfăşoară alert în faţa ochilor.

Cuplul mitic om – animal corespunde întru totul modificării universale a percepţiei asupra Creatorului, caracterizat în mentalul societăţii agricole de „dinamismul, intensitatea şi dramatismul figurilor atmosferice – fertilizante – vegetale”[19]. Jocul năzdrăvan al calului subliniază aura de „Fecundator” (Mircea Eliade) al gliei: „Şi-unde-l strânse / Şi-unde-l frânse, / Calul sare şi răsare, / Sare-n vânt, sare-n pământ”[20]. O dată în plus, astrul vieţii apare sugerat în text de atributele şargului. Înălţimea saltului ce îi permite să revigoreze câmpii, crânguri, munţi şi stei seci, precum şi efectul luminos al apariţiei lui (*răsare*), pregătit deja de portretul strălucitor, ne convinge că avem în faţă calul lui Mithra sau al lui Sol Invictus. Soarele apare adeseori figurat şi de o pasăre (alternativ cu un armăsar în *Rig-Veda*), mai exact de şoimi în *Atharva Veda*[21], dar şi în colindele româneşti. Coexistenţa celor două simboluri solare, vizibilă şi în textele aflate în discuţie, din metafora negată a zborului, face să transpară evoluţia imaginarului arhaic. Fenomenul are o extindere asiatico-europeană, după Propp, calul înaripat luând locul păsării măiastre în basme, nu fără a păstra şi funcţia de călător între lumi şi ghid[22]. Rapiditatea cu care se deplasează şi frumuseţea lui nobilă s-au suprapus fără efort ajutorului eteric al păsărilor divine.

Jocul nefiresc al calului mai apare în colindele de fată mare, în care, în faţa cetăţii fetei, flăcăul îşi plimbă bidiviul nu „cum se joacă”, ci „după soare cum răsare”. Este un act dificil, de încordare şi măsurare a tăriei celor doi: cal şi călăreţ ce-şi arată unul altuia că pot acţiona ca o entitate.Jocul de aici are acelaşi rol de probă iniţiatică şi ar putea fi uşor obiectul descrierii lui Paul Valery, şi el impresionat de eleganţa calului, asemuit cu o „dansatoare aeriană”[23]. Ghidarea propriu-zisă a zeului vegetaţional zoomorf apare într-o singură variantă: „Şi mi-l frânge, şi-l cofrânge, / Şi din gură aşa-i zice: / – Calcă-mi ici, calcă-mi colea, / Calcă-mi ici în piatra seacă / Piatra seacă apă lăsa”[24]. Restul textelor prezintă perechea cu puteri divine ca o singură fiinţă, în deplină armonie: forţele *id*-ului, depozitare ale esenţelor vitale, sunt conduse de raţiunea ordonatoare. Dirijarea este

[19] Mircea Eliade, *op. cit*., p. 131.
[20] Petru Caraman, *op. cit*., p. 30.
[21] Silvia Ciubotaru, *Elemente de mitologie solară...*, p. 57.
[22] V. I. Propp, *op. cit*., p. 206.
[23] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicţionar de simboluri. Mituri, vise, mistere, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, vol. I, Bucureşti, Editura Artemis, 1994, p. 233.
[24] Grigore Creţu, în *Folclor din Oltenia şi Muntenia,* ediţie îngrijită de Aureliu Milea şi I. Stănculescu, prefaţă de Ov. Papadima, Bucureşti, Editura Minerva, 1970, p. 68.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

sugerată, însă peste tot la nivel morfologic de verbul *a frânge*, al cărui sens atestat în *Dicţionarul limbii române* include şi actul de „a zmunci deodată frâul, spre a face calul să se întoarcă înapoi”. Mişcarea bruscă se augmentează şi cu sensul popular al lui *răsare*: „a sări (în picioare), a se sălta, a tresări”. Captarea energiilor vitale în acest ceremonial cere efort şi virtuozitate, dar feciorul călare este deja cunoscător al ritmurilor materiei.

Putem aşeza la originea dezvoltării acestui motiv al revigorării bruşte mitul lui Pegas, care este cel dintâi dintre caii cunoscuţi pentru descoperirea izvoarelor. Calul este deopotrivă imagine celestă şi catalizator al ploilor. În Africa, procesiunea de invocare a precipitaţiilor are ca obiect ritual un cal de lemn, iar mitologia greacă îi atribuie lui Pegas rolul de transportor al fulgerelor şi tunetelor lui Zeus, întocmai cum, în mentalitatea populară românească tunetele sunt provocate de „carul Sfântului Ilie”. După Pausanias, Pegas este responsabil pentru ivirea izvorului Hippokrene, a cărui apă induce inspiraţia. La fel ca el, calul feciorului „calcă-n piatră seacă” şi o crapă în patru, număr al lumii fenomenale, reprezentată de punctele cardinale. Cele patru râuri ce pornesc din Eden şi prind pământul în curgerea lor sunt, într-o variantă, iscate tot de acţiunea calului: „Piatra sacă-n patru creapă, / Patru izvorele-m pleacă”[25]. Apa scoasă la iveală e destinată nu doar poeţilor, ci şi boierilor care asistă la ritualul propiţiatoriu, de unde şi grija lor pentru a mulţumi flăcăului iniţiat în taina celor dintâi eroi civilizatori. Colinda asigură aşadar, gospodarilor colindaţi bunăstarea primară: apă suficientă, umbră bogată în crâng, câmpuri mănoase „Unde-şi calcă munţi pârliţi, / Munţi pârliţi tare-nverziţi: / Ca să-şi pască Relu calu, / Ş-al lui ş-al cestui boier”[26]. Tocmai identificarea precisă a beneficiarilor (*boieri*, cel mai adesea, dar şi *sărmani* sau *văduve* într-o variantă) asigură revărsarea fertilităţii fără întârziere.

Pegas reprezintă forţa de a elibera viziunile creatoare – în lipsa aripilor, dar păstrând semnificaţia zborului, calul din colinde descătuşează energiile fecunde ale pământului, pentru că a înglobat puterile uraniene, chtoniene şi cele asupra apelor, fără de care vegetaţia ar dispărea: „Când mi-l strânse şi mi-l frânse, / Galbenu-mi sare şi-mi răsare / Galbenu sare în câmpu pârlitu, / Câmpu pârlitu mi-e odrăslitu, / Mari boieri că ş-au priponitu. / Care cum îşi priponea / Tot lui (cutare)-i mulţumea; / Galbenu îmi sare şi-mi răsare, / Galbenu sare-n codru uscatu. / Codrule uscatu, frunză mi-ai datu!”[27].

---

[25] Const. Brăiloiu, Sabina Ispas, *op. cit.*, p. 222.

[26] Traian Herseni, *Colinde şi obiceiuri de Crăciun. Cetele de feciori din Ţara Oltului (Făgăraş)*. Ediţie, prefaţă şi glosar de Nicolae Dunăre, Bucureşti, Editura „Grai şi suflet – Cultura naţională”, 1997, p. 293.

[27] Const. Brăiloiu, Emilia Comişel..., *op. cit.*, p. 76.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Perechea cal – călăreţ poate să provoace, dar şi să grăbească evoluţia naturii: „Cal bun sare în crâng înverzit, / Crâng înverzit şi odrăslit, / Mari boieri caii-şi păşteau, / Tot lui...(cutare) îi mulţumea”[28] sau să revigoreze doar prin privire, atribut al divinităţii supreme: „Câmp pârlit, când l-au văzut, / Mai frumos că mi-a-nverzit”[29]. Sintaxa versurilor valorifică dinamismul construcţiilor eliptice. „Crângul era înmugurit, dar nici bine nu a sărit calul în el, că a şi dat crengi noi” ar fi enunţul care, pierzând puterea de evocare egală în valoare cu „spectacolul” însuşi, ar explica ritualul vegetaţional. Acelaşi rol de mărire a vitezei de derulare a discursului poetic o are şi inversiunea, accentul căzând pe obiectul transformării („câmp pârlit, când l-au văzut”), pe statutul iniţial al materiei. Timpurile verbale aşează în opoziţie prezentul etern al gestului arhetipal şi receptarea lui, iremediabil marcată de timp şi de trecere: „Calul *calcă*-n văi adânci, / Văi adânci şi răcoroase; / Boieri caii-ş *adăpase*; / Calul *calcă*-n piatră seacă / Piatra seacă poleieşte / Boieri caii ş-*adăpară*”[30].

Unele texte oferă o explicaţie cutumiară pentru relaţia atât de strânsă între cal şi fecior. Cerându-i-se să-şi vândă companionul, „Pentru unul să-ţi dăm doi”, voinicul răspunde: „Nu mi-e calul de vânzare, / Naşul mi l-a dat la botăgiune / Să-mi fie şi de cununie, / În braţe cu-a mea soţie. / A gonit o fată mare / Fata mare / A lui să fie, / În braţe-o ţie”[31]. Traseul iniţiatic revine şi mai clar prin unificarea celor două momente: înnoirea Lumii şi căsătoria. Alături de „paharul de zile mari”, din aur, calul reprezintă darul ritual al părintelui spiritual, dar la care nu se poate renunţa, nici în favoarea lui Dumnezeu însuşi, după cum ştim din unele colinde. Destinaţia calului năzdrăvan, care a perfectat şi lărgit abilitatea lui Pegas, este în fapt descoperirea soţiei potrivite pentru fecior. „Goana” are valori intertextuale, căci trimite la colindele tip *67*, *Ciutalina, ciuta fără splină*, în care voinicul urmăreşte o căprioară, ca transformare totemică a fetei de măritat. O altă sugestie duce din nou spre oraţiile de nuntă în care voinicul cere insistent ca părinţii miresei să elibereze „vânatul” urmărit. Mai abscons este simbolul acesta când primii beneficiari ai apei descoperite sunt fetele transfigurate cinegetic: „Unde-şi calcă izvor seci / Izvoare să izvorască, / Să-şi adape Năică (x) calu, / Să-şi adape *ciutele*, / Ciutele şi levele”[32].

---

[28] Petru Caraman, *op. cit*., p. 31.
[29] Const. Brăiloiu, Emilia Comişel..., *op. cit*., p. 75.
[30] Adriana Rujan, Costin Alexandrescu..., *op. cit*., p. 116.
[31] Const. Brăiloiu, Emilia Comişel..., *op. cit*., p. 75-76.
[32] Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură poporană românească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977, p. 228.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

O altă conotaţie iniţiatică pe care o împart Pegas şi calul feciorului vine din trecutul fiecăruia. Amândoi au învins un monstru; Pegas, călărit de Bellerophontes, şi împreună cu acesta, ucide pe Himaira, monstru tricefal de natură ofidiană, care are un corespondent în seria apariţiilor terifiante din folclorul literar românesc. În colindele de fecior, calul este părtaş la anihilarea leului ca întrupare a Haosului, iar în baladele fantastice eroii călare ucid pe Sâla-Samodiva, atemporală în grozăvia ei, Şarpele cosmic ale cărui urme au rămas întipărite în relieful ţării, Scorpia şi alte figurări zoomorfe. Şi Pegas şi Negru / Gălbioru au în spate o iniţiere de tip eroic, al cărei hierofant au fost.

O dată încheiat ritualul în urma căruia boierii, *id est* oamenii înşişi, se vor bucura de binele la care aspiră, urmează o altă secvenţă ceremonială, din nou cu rol propiţiator: „Cal bun sare şi răsare, / Cal bun sare-n pode d-aramă, / Pod de-aramă zărnăiară / Şi hăutul se ducea / Pe la măicuţa sa. / Şi măicuţa lui... (cutare), / Ea de veste că prindea / Şi-nainte le ieşea, / Cu-n colac de grâu curat, / Pe colac vadră de vin, / Din colac parte ne fac, / Din bun vin numescu-le-au”[33]. Fânul cu flori oferit în alte variante calului, pâinea şi vinul au caracter de ofrandă pentru eroul solar. Jocul în buiestru, călcarea pământului secătuit şi consumarea darurilor de către protagonişti garantează belşugul la care va lua parte colindătorul însuşi, precum şi întreaga umanitate. O marcă stilistică reperabilă în întreg folclorul literar românesc o reprezintă podul din aramă (argint, aur) care separă lumea esenţelor de cotidian, sacrul de profan. Metalul, apotropaic prin sine, alungă spiritele rele şi prin zgomotul produs de săritura calului, iar „eternul început” al duratei se deschide sub cele mai bune auspicii.

Abstract

The study focuses on a specific type of carols which is sung to the youngster about to get married. The traditional community attributes the intensity of heroic gestures to his life through the power of the ritual word. The carol protagonist has the ability to animate the still life by making his horse with distinct sun-like characteristics jump rhythmically and hit the earth. The mythical horse, Pegasus, discovered a river in the same manner. All the reading clues in the text, including the linguistic and poetical ones, depict a man-horse entity with supernatural powers; moreover, they imply details from other folkloric species that provide proofs for an initiation pattern.

[33] Petru Caraman, *op. cit.*, p. 31.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

DESCÂNTECE ŞI STRIGĂTURI ÎN JOCURILE CU MĂŞTI DE ANUL NOU

Emilia PAVEL

Materialele prezentate în această lucrare au fost culese de pe teren cu prilejul cercetărilor etnografice efectuate în zona Iaşi în perioada 1951-1971.

Reminiscenţe ale unor rituri magice străvechi, ce ne amintesc de cultul fertilităţii şi fecundităţii, obiceiurile populare de Anul Nou s-au transmis, până în prezent, sub formă de spectacol de carnaval, a căror pregătire începe cu mult înainte de Anul Nou[1]. În jocurile cu măşti de Anul Nou predomină ideea morţii şi reînvierii, punctul culminant al jocului fiind încetarea din viaţă a animalului, care este apoi descântat şi reînviat. În jocurile cu măşti de Anul Nou asistăm la lupta între două fenomene antagonice, viaţă – moarte, lumină – întuneric, Anul Vechi şi Anul Nou.

Descântecele, strigăturile şi urăturile din aceste jocuri, cu semnificaţii deosebite, se referă la magie, la cosmos şi la Anul Nou care se apropie.

În satul Popeşti – Iaşi cu urătura sau pluguşorul începeau jocurile cu măşti, la casa gospodarului[2]. Arnăutul, conducătorul formaţiei de capră, rostea epopeea muncii agrare, „urătura" (pluguşorul) începând cu aratul şi continuând cu semănatul, seceratul, treieratul, măcinatul şi făcutul colacilor. „Aşa cum ascultă compania de căpitan, ascultă tineretul de la capră de arnăut"[3].

Primul colac, pe care gospodina îl face de Anul Nou, se păstrează la icoană până primăvara. Din acest colac mănâncă boii, înainte de a trage prima brazdă la arat, după ce mai întâi au fost tămâiaţi (Bivolari – Iaşi).

Prezentarea noastră începe cu *formaţia caprei din satul Andrieşeni – Iaşi*[4]. Din această formaţie fac parte două măşti de capră

---

[1] Emilia Pavel, *Jocuri cu măşti,* Iaşi, 1971.
[2] Inf. Ioan Costroveanu, 82 ani (1952), Popeşti – Iaşi.
[3] Inf. Ilie Ciofu, 75 ani (1972), Popeşti – Iaşi.
[4] Emilia Pavel, *op. cit.*, p. 34-35.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

din hârtie colorată şi măştile umane: un cioban, un doctor, un turc, un negustor, doi împăraţi, doi judecători, un fluierar şi două personaje care joacă caprele.

În jocul măştilor, tot alaiul strigă: „Şi-am zis verde şi-o lalea / Hai şi eu cu capra mea / Asta-i capra cea furată / De pe şes din sud lăsată / A mâncat, s-a săturat / Şi s-a-ntors cu faţa-n sat. / Leliţică de pe şes / Te cunosc numai pe mers / Pe mersul picioarelor / Prin creţita poalelor”.

Turcul: „Izbesc, zdrobesc capul tău împărătesc” (capra moare).

Tot alaiul strigă: „Stirigoaie, stirigoaie / I-auzi capra cum învie / Mulţumesc lui Dumnezeu / C-a jiet şi ţapul meu. / De la primărie-n sus / Toate lămpile s-au stins / Numai la mândruţa mea / Arde lampa ca o stea. / Arde, arde, nu se stinge / Inimioara mi se frânge. / Ciobănaş la oi am fost / Oile nu mă cunosc / M-am suit pe-un telegraf / Să scutur rochia de praf / Brigadierul m-a văzut / M-a dat jos şi m-a bătut / Şi-am zis verde lemn dubit / Hora noastră s-a gătit” (Se pleacă la altă casă).

În satul *Budeşti – Mogoşeşti – Iaşi, alaiul caprei* este format din: capră, cazacul, care intră în casă şi cântă căzăceasca, ciobanul cu cerbul şi cocostârcul, boieri şi boieroaice, moşneagul cu baba, evreul cu evreica. Ursul cu ursarul încheie jocul. „Toate animalele la un loc formează capra”[5].

Formaţia caprei din Mogoşeşti – Iaşi s-a contopit cu *Banda lui Jianu*. Această formaţie se compune din: trei arapi, trei aghiotanţi, patru Jieni, patru jience, trei vânători, trei ciobani, trei moşnegi, două babe, şase muzicanţi (fanfara) care a înlocuit fluierarul.

În satul Popeşti – Iaşi, *alaiul cerbului* este format din şapte băieţi care n-au ieşit la joc. Ei au sub 18 ani. Dintre aceştia amintim: un arnăut, patru arapi, un fluierar şi un tânăr care joacă cerbul. Ca şi la capră, arnăutul conduce formaţia. Arnăutul este îmbrăcat în costumul popular specific satului. Are un fluier („ţicnal”) cu care dă semnalul de începere sau terminare a jocului. Cel ce joacă masca imită salturile animalului. Arapii sunt costumaţi în roşu ca şi turcii de la bou şi struţ, interpretând acelaşi rol, adică bat tobele după fluier şi repetă strigăturile: „Şi iar verde rug de mure / S-a dus cerbul la pădure / Să culeagă fragi şi mure. / Fragi şi mure n-a găsit / Jos pe iarbă s-a izbit / Jos pe iarbă stau şi eu / Ce-am iubit să fie al meu / Şi-am iubit o copiliţă / Cu flori dalbe la cosiţă / Şi pe spate pestriţate / Şi m-a scos din sănătate / Sănătatea zorilor / Dragostea nevestelor. / Dragostea de fată mare / Ca fasolea-ntr-o

[5] Inf. Alexandru Căruntu, 56 ani (1967), Mogoşeşti – Iaşi.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

căldare / Când îi pui un pumn de sare / Şi n-are nici o gustare. / Şi-mprejur să ne învârtim / Pe Valeriu să-l păzim / Că l-am prins pe un vârf de munte / Unde-i place lui s-asculte / Cum doinea un ciobănaş / Cu oile pe imaş / Cu cămaşa din trei laţi / Cu izmenele ca coala / Şi fudul de nu-şi da seama. / Foaie verde de un granat / Valeriu s-a deocheat / Hai şi noi să ne apucăm / Cu milă să-l descântăm / Să vedem ce leac avem".

Arnăutul strigă: „Şi alelei fiară străină / Cum te descânt eu cu milă / Că tu deocheat nu eşti / Pe noi vrei să ne prosteşti, / Te-am adus din codru verde / Te-am adus în sat la fete / Fetele lung la tine s-au uitat / Iar tu pe loc ai îngenuncheat. / Eu mai am trei fraţi ai mei / Iancu, Milu şi cu Marcu / Şi cu mine se fac patru De nu ţi-o fi leacu / De la aiştea patru / Să ştii că tot te ia dracu. / Mai multe zile nu mai ai / Scot hangerul şi te tai / Şi te fac hamuri de cai / Ori te-mpuşc ca să n-auzi / Şi să sai de frică-n sus".

Arapii strigă: „Şi iar verde de harbuz / Hai acum Valeriu-n sus Că tu ai fost deocheat / De-o femeie cu bărbat / Şi astă vară am vărat / Sus pe muntele cel 'nalt. / Şi am vărat cu soarele / Şi cu surioarele / Căprioare surioare / Coboară munţii în vale / Se-ntâlnesc cu Oltu-n cale. / Oltule, râu blestemat / Bate ţara-n lung şi-n lat / Secaţi-ar izvoarele / Şi toate pâraiele / Să rămâie pietrele / Să le bată cizmele / Să n-audă mândrele / Că-ntr-o zi de sărbătoare / Când doinea lumea la soare / Mare poznă s-a-ntâmplat / Pe Valeriu l-a furat / Şi l-a pus pentru pastrat / Şi-a făcut nevoie mare / C-a pus mâna pe parale / Dumnezeu să-i deie stare / Stare bună şi noroc / Tu Valeriu stai pe loc. / Foaie verde de doi bani / La anul şi la mulţi ani! / Cerbule nu fi măgar / Salută-l pe gospodar" (Jocul s-a terminat şi se pleacă la altă casă).

Cerbul în satul Frumuşele – Mădârjac – Iaşi[6]. Masca, costumaţia cerbului, este din hârtie colorată lipită pe un ţol de mărimea unei piei de cerb. Capul este din lemn, urechile din blană de iepure, ochii din nasturi metalici (galbeni), coarne autentice de ţap, iar pe coarne are o coroniţă. Pe coroniţă o batistă albă şi două oglinzi de la lampa de gaz de cinci focuri. Între oglinzi se află bucheţele de flori albe de lămâiţă. Pe coroniţă există bogate podoabe, panglici colorate şi hârtie de diferite culori. În afară de băiatul care joacă cerbul, alaiul este compus din următoarele măşti: doi turci costumaţi în roşu, iar pe cap au coifuri roşii. Sunt încinşi cu bârneţe şi brâie „alese" specifice satului tradiţional. Ei bat tobele şi repetă

[6] Inf. Constantin Leonte, 22 ani (1967), Frumuşele – Mădârjac – Iaşi.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

strigăturile cerbului. Moşneagul este îmbrăcat în costum tradiţional, compus din cămaşă albă, iţari creţi, cojoc cu blana afară, pe cap căciulă ţurcănească, lăsată pe spate şi în picioare opinci. Are mască din pânză albă, cu mustăţi, sprâncene şi barbă albă din lână. La mijloc poartă o cingătoare cu 3-4-5 tălăngi. Patru căldărari sunt îmbrăcaţi în pantaloni bufanţi, polcă, cizme negre sau opinci în picioare şi clopoţei cusuţi pe pantaloni. Masca este din pălărie neagră, cu plete din coadă de cal sau fuior de cânepă vopsit în negru. Dintre căldărari unul fluieră. Evreul poartă costum de oraş, pardesiu, pantaloni, ghete, iar în mână un coş de papură. Pe faţă are o mască cu nasul lung.

Masca de cerb are la joc poziţia patrupedă, iar cel ce joacă masca imită salturile animalului. Turcii bat tobele şi repetă strigăturile însoţite de cântecul fluierului: „Cerbul nostru de la flori (cerbul cade jos) / Fugărit de vânători / Peste dealuri, peste văi / Şi-i ajuns în sat la noi / Noi l-am prins şi l-am legat / Ca să-l avem de jucat / Şi am pornit cu el la drum / Fără paie, fără fân / Cu hurmuz şi cu cordele / C-aşa-i drag mândruţei mele” (cerbul se scoală).

Ambii turci: „Foaie verde de un harbuz / Ia mai hai Valeriu-n sus / Şi mai fă odată roată / Cum ai mai făcut odată / Şi vino încoa la tata”.

Turcul II: „Iaca-i una, iaca-i două / Leliţa cu fustă nouă. / Iaca-i două, iaca-i trei / Leliţa cu ochi căprui. / Iaca-i trei şi iaca-i patru / Şi-a pierdut lelea barbatu. / Iaca-i patru, iaca-i cinci / Leliţa fără opinci. / Iaca-i cinci şi iaca-i şase / Leliţa cu fusta-ntoarsă. / Iaca-i şase, iaca-i opt / Leliţa fără de noroc. / Iaca-i opt şi iaca-i nouă / Iaca-i nouă zeci şi nouă” (Jocul s-a terminat).

Boul în satul Frumuşele – Mâdârjac – Iaşi. Boul are capul din lemn, cu maxilarul inferior mobil şi coame autentice. Costumaţia este formată dintr-un ţol de mărimea unei piei de bou pe care sunt cusute „cordele” colorate sau hârtie. Cei doi turci care completează alaiul, costumaţi în roşu ca şi turcii de la cerb, bat tobele după cântecul fluierului şi repetă strigăturile. Dintre mascaţi fac parte un moşneag şi o babă. Ei sunt costumaţi cu haine de bătrâni specifice satului, iar pe faţă au mască. Turcii strigă: „Foaie verde trei măsline / Boule din ţări străine / Na-na, na boule na, / Că talanca nu-i a ta. / Talanca şi coarnele / Fac toate paralele. / Buhăieş cu fruntea lată / Ai mâncat lucerna toată / Şi a rămas Mişu sărac / De nici boii nu mai trag”.

Descântec (rostit de tot alaiul): „Foaie verde măr rotat / Boul nostru-i deocheat / Deochiate-ar fata lui Podoleanu / Cu capul cât bostanul / Cu picioarele cât butucii / De se speriau şi turcii. / Foaie

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

verde şi un harbuz / Ia mai sai boule-n sus! / Colo-n vale în vălicică / Este o casă mititică / Cu şindrila mărunţică / Şi c-o fată ochişică. / Două mere, două pere / Zece pădureţe rele / Nici acelea nu-s a mele / C-a pus păzitor la ele. / La anul şi la mulţi ani!" (Jocul s-a terminat şi se pleacă cu alaiul la altă casă).

Struţul. Masca de struţ a fost găsită în localităţile Popeşti, Mădârjac, Sineşti, Valea Seacă-Paşcani ş.a. La Popeşti nu se mai face struţ „fiindcă e greu de pene", afirmă un bătrân octogenar din sat[7]. În satul Frumuşele – Mădârjac – Iaşi, masca de struţ este din hârtie colorată, ca şi a cerbului, cu un cioc a cărui parte inferioară este mobilă. „Din bătrâni s-a făcut struţ la Mădârjac"[8]. Capul este din lemn învelit cu hârtie colorată, gâtul este alungit, imitând profilul struţului; pe cap are o coroană împodobită cu „cordele" colorate. Masca este completată de costumaţie, formată dintr-un ţol pe care sunt cusute fâşii de hârtie colorată. Din alaiul struţului fac parte cei doi turci, ce au pe cap coifuri de carton în aceeaşi culoare roşie şi doi căldărari, dintre care unul fluieră. Turcii bat tobele după fluier şi repetă strigăturile şi descântecul struţului.

Primul turc: „Foaie verde trei măsline / Struţule din ţări străine / Ce-ai cătat în sat la mine? / Ori ţi-e foame, ori ţi-e sete / Ori ţi-e dor de codru verde? / Nu mi-e foame, nu mi-e sete / Ci mi-i dor de codru verde. / Hai cu noi în sat la fete / Ca sa-ţi treacă codrul verde / Cole-n vale-n vălicică / Este o casă mititică / Cu şindrila mărunţică / Cu o fată ochişică / Da-o-ar Dumnezeu să dea / Să cadă în mâna mea. / Câte fete-n braţe am strâns / După mine toate au plâns / Şi te-oi strânge şi pe tine / Şi vei plânge după mine. / Foaie verde măr rotat / Struţul nostru-i deocheat".

Un turc strigă: „Bre tată, bre, cine te-a deocheat? / Fata lui Podoleanu / Cu capul cât bostanul / Cu picioarele cât butucii / De s-au speriat şi turcii?".

Descântec (tot alaiul): „Iaca-i una, iaca-i două / Leliţa cu fustă nouă. / Iaca-i două, iaca-i trei / Leliţa cu ochi căprui. / Iaca-i trei şi iaca-i patru / Leliţa lasă bărbatu / Iaca-i patru, iaca-i cinci / Leliţa poartă opinci. / Iaca-i cinci şi iaca-i şase / Leliţa cu rochie roşă. / Iaca-i şase, iaca-i şapte / Iaca-i şase zeci şi şapte. / Două mere, două pere / Două pădureţe rele / Nici acelea nu-s a mele / Au pus păzitor la ele / Păzitorii şi c-un băţ / S-au suit în pădureţ / Şi le-a scuturat de verzi / Şi le-a dat pe la băieţi. / Foaie verde de chibrit / Struţul nostru s-a gătit".

---

[7] Inf. Toma Irimia, 80 ani (1970), Popeşti – Iaşi.
[8] Inf. Constantin Bujor, 22 ani (1967), Mădârjac – Iaşi.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Ursul în Bojila – Mădârjac – Iaşi. „Astea-s obiceiuri bătrâneşti şi nu se pierd niciodată”[9]. Alaiul ursului este format din urs, doi ursari, doi moşnegi, doi negustori, patru căldărari, trei arnăuţi şi un general. Acest alai se spune că formează „capra”. Ursul este bogat împodobit cu găteli: panglici colorate, oglinzi mici, flori artificiale şi de lămâiţă. Costumul este făcut dintr-o blană de oaie, care imită blana ursului, sau din stuf. Ursarul bate toba după fluier şi descântă ursul. Ursarul este îmbrăcat în pantalon cu vipuşcă roşie şi veston negru, încins la mijloc şi cruciş pe umeri, cu curele cu rozete şi nasturi metalici. În picioare are opinci, pe cap un fes (ca o şapcă cu bor rotund), iar în mână are tobă şi buzdugan. Moşnegii poartă cămaşă de fuior (cânepă), iţari creţi pe picior şi un cojoc cu blana afară. Pe cap au „obrăzar” din cârpă albă, cu un nas roşu şi mustaţă albă. Barba este din lână sau blană albă, sprâncenele albe, iar dinţii sunt de fasole. Pe cap au o căciulă mare, confecţionată din blană cu miţele afară, cu un canaf roşu în vârf. Căciula se poartă lăsată pe spate. Negustorii evrei au mască din carton şi halat alb, şapcă pe cap, geantă cu diferite obiecte, cârjă de lemn sau fier. În picioare au pantaloni şi cizme. Căldărarii au mască asemănătoare cu aceea de moşneag, cu pălărie pe cap, de unde atârnă plete făcute din păr de cal negru sau de bou. Mustaţa este neagră, iar hainele ponosite. Pantalonul este din două fuste creţe, cusute la mijloc. În picioare au cizme. În spate poartă cazane sau tingiri vechi, în mână au ciocane de lemn vopsite roşu. Arnăuţii sunt îmbrăcaţi în costum popular specific satului. Pe cap au căciulă brumărie, cămaşă cusută cu flori, iţarii creţi, pe mâini au mănuşi albe, flanelă roşie peste cămaşă, iar la mijloc sunt încinşi cu brâu şi bârneţe date cruciş pe umăr. La gât poartă batic roşu, în picioare cizme de piele negre şi cârjă în mână. Generalul este îmbrăcat în costum militar, cu chipiu pe cap şi diagonală în culorile steagului. În picioare are cizme de piele, pe piept decoraţii, epoleţi pe umăr, batic roşu la gât, mănuşi de piele neagră şi sabie de lemn în mână. Moşnegii strigă: „Ciobănaş la oi am fost / Fetele nu mă cunosc. / Ciobănaş la oi m-aş duce / Dar nu-mi place caşul dulce / Nu-mi place caşul sărat / Să mă duc la fete în sat”.

Ursarul strigă: „Ia la o parte mă / Că de aseară le lăiţi / Şi nu le mai potriviţi / Căci eu multe aş şti / Şi multe aş spune / Dar mi-e frică şi ruşine / Că sunt fete tinerele / Şi neveste ca şi ele / Care m-am iubit cu ele. / Casa e destul de înaltă / Mare şi luminoasă / Dar nu ştiu unde se

[9] *Ibidem.*

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

află gospodarul / Şi gospodina din casă / Arătaţi-mi-i că vin / Din mare depărtare / Cu o namilă de urs călare”.

Ursarul se adresează gospodarului: „Ei, bună seara, bună seara / Domnule gospodar! / Sănătos, voinic / La picioare nu ţi-e frig? / Stai puţin pe lângă sobă / Şi am puţin curaj de vorbă / Stai puţin pe lângă plită / Cu mustaţa răsucită / Atunci ce zici dumneata / Domnule gospodar / Mă cunoşti de a cui sunt? / Şi de unde sunt? (gospodarul spune da sau nu) / Nici n-ai de unde să mă cunoşti / Că nu sunt de pe ici de pe colea / Ci sunt de la Ţibana, Ţibăneşti / Sau chiar din capitala ţării / De la Bucureşti / De unde a fost tatăl meu primar / Şi bunicul secretar / Iar eu mai mare peste ursar / Dar m-apus dracul într-o seară / De m-am îmbătat / Şi din formaţie afară am fost dat / Şi m-a blestemat / Să umblu cu ursul de nas legat / După bani de căpătat / Şi trecui pe la Râşcoaia (Şerbeşti) / Şi l-am înveletucit cu piele de oaie / Ce zici dumneata, domnule gospodar? / Eşti bucuros să o fac eu cu Marinaşul meu? / Nici mai mare, nici mai mică / Cât o gură de ulcică / Ş-apoi cât o faţă de căldare / N-o să-ncapă pe uşa dumitale / Am să-l vâr eu cât pe spate / Cât pe brânci / Numai să te strici de râs / Atunci ce zici dumneata, domnule gospodar? / Îi făcută sau s-o fac? (Cheamă ursul în casă) / Foicică de-o mătasă / Ia poftim mâi vere-n casă / Ca să vezi fete frumoase. / Un-le vezi mai urâţele / Dai măi buzna peste ele / Şi mă bagi la daravele. / Foicică de năgară / Fă pe loc şi ieşi afară / Tu în casa te-ai băgat / Ca un om neruşinat / Ca un câine dezlegat” (îl dă pe urs afară).

Al doilea ursar intră în casă cu ursul şi strigă: „Foicică buruiană / Scoate capul la iveală / Ca să-ţi dau de socoteală / Că eu capul l-am văzut. / Frunzuliţă foi de fag / Ia fă ţupa peste prag / Şi mă-treabă de ce zac / Şi mă-ntreabă de noroc / Că eu ştiu cum să te joc”.

Primul ursar, în casă, pune ursul jos şi strigă: „Frunzuliţă de-un păruş / Ia te aruncă odată-njos / Şi mi-o fă frumos, frumos / Doar nu eşti un păcătos!”.

Prima parte. Strigături: „A chicat frunza pe jos / A chicat şi s-a uscat / M-ai lăsat de râs în sat / Cu grâul nesecerat / Şi mlădiţa dezlegat / Frunzuliţă pătrunjel / Ia te aruncă copăcel / Pune mâna pe mlădiţă / Şi mai fă câte o rotiţă / Pune mâna pe hahău (un băţ mare) / Şi să zici ce-oi zice eu!”.

A doua parte. Pristandaua. Strigături: „Pristandaua cea bogată / Când lucrai la cine cată / La badea gură căscată / Cu mustaţa-n patru părţi / Parcă-i râu de castraveţi / Le dai gura pe la toţi. / Asta-i vorba s-o dai mie / Să mi-o pun la pălărie / Într-o tufă de mărar / La leliţa-n

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

buzunar. / Pristanda şi Pristanda / Sărutaţi-aş guriţa / Şi tu mie mustaţa / Şi eu ţie şi tu mie / Într-o grădină cu vie / Amândoi tovărăşie”.

Corăgheasca, strigături: „Foicică baraboi / Hai s-o facem amândoi! / Ia-o, ia-o după mine / Ca mireasa după mire / Să nu mă dai de ruşine! / De ruşine nu m-oi da / Şi te-a râde Mariţa / / Că-i frumoasă săraca! / Cât mai stai pe lângă mine / Scutură-ţi cojoaca bine / După ce te-ai depărta / Tot oi plânge şi-oi ofta! / Ia mai salt-o din galoane / Să le placă la madame / La boieri şi la cucoane! / Ia mai salt-o cu piciorul / Ca să iasă polişorul / Că de mâine îi duci dorul! / Salt-o, salt-o pe călcâie / Ca moara pe căpătâie / Nici odată să nu steie / Ia te aruncă-n hadarag / Ca fasolea pe harag!”.

În acest timp intră în joc căldărarii, să spoiască cazane, tingiri. După aceea ei pleacă şi intră ofiţerii, care fac sârba cu arnăuţii şi ursarii şi cu aceasta jocul ursului s-a terminat.

Calul nu lipseşte din obiceiurile cu măşti de Anul Nou. Capul este din lemn, împodobit cu panglici colorate, hurmuz, oglinzi sau flori artificiale. O anexă de lemn imită corpul animalului, fiind acoperit cu un cearşaf alb.

În satul Andrieşeni – Iaşi, de Anul Nou se fac până la trei – zece formaţii – numite „Cai”. Căluţul este jucat de patru băieţi, costumaţi doi în roşu şi doi în alb. Cei în roşu au pe cap chipie roşii cu oglinzi, iar cei în alb căciuli brumării legate cu „cordică” roşie. Corpul calului (a măştii) este format din două „veşti” de sită, una în faţă şi una în spate, pe care le acoperă cu două fuste albe, imitând corpul animalului. Din alai fac parte doi căldărari şi un fluierar. Căldărarul-comandant poartă în mână buzduganul şi strigă un vers, celălalt căldărar răspunde cu altă strigătură.

Un căldărar: „Bună ziua gospodar!”.

Al doilea căldărar: „Nu primiţi patru armăsari / Armăsarii sunt potcoviţi / Cu potcoave de argint / Şi cu grifuri de aramă / Bate bine la podeală / Bate bine cu piciorul / Ca să iasă frăncuşorul / Bate bine cu tălpiţa / Ca să iasă părăluţa. / Iştea-s caii de la Iaşi / Cu cordele ţărăneşti / Cum îi vezi aşa plăteşti. / Fudul măi, fudul măi / Numai-n vârfuri şi-n călcăi / Şi mai faci vreo trei bătăi / Două-n vârf una-n călcâi / Şi pe urmă câte vrei. / Ptru, ptru, ptru, căluţ bălan / N-ai venit la noi de un an. / Am fost bolnav şi-am zăcut / Am zăcut pe prispa afară / Şi mâncam carne de cioară. / Am dat caii la iernat / La un popă din Bârlad / Ţi-am dat fân, ai refuzat / Ţi-am dat paie, n-ai mâncat. / Ia mai fă o învârtitură / Să-ţi sară dinţii din gură / Să rămâie scăfârlia / Să se ouă ciocârlia / Să se ouă ouă verzi / Calul nostru nu-l mai vezi”.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

La plecare tot alaiul strigă: „Magheran, Magheran / Fă salutul la ţăran / La ţăran şi ţărănele / Şi la fete ochişele / Şi-un pogon şi un pogon / Uite uşa şi-un uşor / Şi-o năgară şi-o năgară / Să iasă căluţii afară” (jocul se termină).

Damele în Andreşeni – Iaşi. Această formaţie este compusă din nouă băieţi: două dame, doi generali, doi turci, două fete şi un neamţ. Generalul este îmbrăcat militar cu vipuşcă roşie la pantaloni, chipiu pe cap împodobit cu mărgele şi hurmuz. Generalii au acelaşi costum. Dama este îmbrăcată cu pălărie cu voal şi coroană pe cap, taior roşu, fustă plisată neagră. Cele două dame au aceleaşi costume. Fetele sunt îmbrăcate în costum popular cu catrinţă. Turcii sunt costumaţi în roşu cu fes şi flanelă, pantaloni negri cu vipuşcă roşie şi diagonală din piele. Neamţul poartă costum de oraş, salopetă nemţească, cu pantalon, veston, lunetă şi diagonală.

În jocul damelor se strigă versuri de către întreg alaiul: „Frunzuliţă de cicoare / La moară la noi divale / A fost fabrică de oale / Fabrica cum s-a stricat / La moară ne-a inventat”.

În joc se trece alaiul, care este prins în horă, pe sub batistă. Prima damă strigă: „Frunzuliţă şi-o răchită / De trei ori pe sub batistă / Şi iar verde fir mohor / Tot încet încetişor / Şi cu faţa la popor / Să nu râdă fetele / C-aţi pierdut iar nopţile. / Foaie verde foi de mac / Damele se fac colac” (se prind în horă).

A doua oară se trece pe sub batistă: „Frunzuliţă lobodă / Lasă mâna slobodă!”.

A treia oară pe sub batistă: „Frunză verde de răchită / De trei ori pe sub batistă / Frunză verde foi de mac / Dansul ni s-a terminat”.

Din repertoriul teatrului popular, *jocul păpuşilor* este nelipsit. El a fost dat la lumină de T. T. Burada. Pentru cei ce studiază acest gen de teatru popular, descrierea lui T. T. Burada este una din cele mai preţioase. „Păpuşile sunt făcute din petici de cârpă, cu care se înveleşte un beţişor lung şi reprezintă diferite chipuri. Ele sunt puse în mişcare printr-o sfoară trasă de păpuşar şi vorbesc prin gura acestuia. Păpuşile sunt purtate pe stradă într-o lădiţă, ele îşi dau reprezentaţiunile lor într-un mic teatru făcut din scânduri, numit «lada păpuşilor» care e împodobită cu hârtie colorată, poleită şi tapisată cu piele de iepure. În lada păpuşilor de obicei ard două lumânări şi e purtată de doi păpuşari (...) Pe lângă păpuşari, mai merge şi un lăutar cu scripca şi care cântă, din când în când, o arie cunoscută numită: cântecul de la păpuşi (...) Acea arie am publicat-o

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

în al meu *Almanah muzical*, pe anul 1876, p. 58", afirmă T. T. Burada[10].

Păpuşarii mergând pe stradă, strigă: „Păpuşi, păpuşi!" sau „Păpuşi, păpuşi, de la Huşi / Cu capul cât un căuş" sau „Păpuşile franţuzeşti / Tot să stai să le priveşti". „Nimeni până acum în Moldova, n-a dat la lumină jocul păpuşilor. Noi pentru prima dată îl publicăm aici, aşa după cum l-am auzit la Iaşi, sunt acum 31 de ani, din gura păpuşarului Ioan Hanganu"[11], spune Teodor T. Burada.

Din scrierile lui T. T. Burada, aflăm că jocul păpuşilor începea în ziua de Crăciun şi ţinea într-una până la începutul postului mare şi numai în timpul nopţii se juca.

În satul Ruşi – Belceşti – Iaşi, s-a întâlnit jocul „păpuşa". Formaţia avea în centrul atenţiei sale o păpuşă sau două pe care le jucau tot timpul. Formaţia păpuşii se compune din cuplul babă – moşneag, ce poartă fiecare câte o păpuşă; păpuşa mireasă este jucată de masca babă, iar păpuşa moşneag este jucată de masca moşneag. Formaţia are şi trei căldărari. În timp ce joacă tot alaiul strigă: „Frunzuliţă de stejar / Fata-i de om gospodar. / Cine o ia are noroc / Are cinci prăjini de loc / Şi mai are cinci la vie / Şi mare gospodărie. / Are casa cu două odăi / Una şede cu flăcăi / Una ţine de curat / Şi-aşteaptă un liberat".

În satul Ciorani, com. Belceşti, formaţia are o singură păpuşă „mireasă", pe care o juca baba. În timpul jocului tot alaiul strigă: „Foaie verde de cicoare / Să vă povestesc când / Era fata mea fată mare. / Când era la măsa-n deal / Avea o pernă şi un oghial / Iar când s-a mutat la noi pe vale / Are o zestre foarte mare. / În evacuare când a plecat / Zestrea pe ogoare a îngropat / Înapoi când a venit / Nimic n-a mai găsit / Şi s-apus fata noastră pe treabă / Zestre nouă să-şi aleagă / Şi-a ales o saltea / Să te speli, să pui mâna pe ea / Şi-a zis măsa că i-o da / Zestre când s-o mărita" (Cu aceste strigături se termina jocul păpuşii).

Jianul în satul Mădârjac – Iaşi. Echipa este formată din nouă persoane: Jianul, Anul Nou, Anul Vechi, Haiducul I, Haiducul II, Căpitanul, Roşiorul, Vânătorul, Doctorul.

Tot alaiul strigă: „Primiţi cu bucurie / Primiţi cu veselie / Anul nou dorit" (bis).

Anul Nou, adresându-se Anului Vechi, cu strigături: „Bună vreme veterane / Viteaz mândru căpitane / Nu voieşti tu mie a-mi spune / Care este al tău nume? / Tu eşti Ştefan ori Mihai / Glorios mergând în

---

[10] T. T. Burada, *Privelişti şi datini populare din Moldova*, *Păpuşile*, în „Arhiva", an. XVIII, nr. 3, 1907, p. 130.
[11] *Ibidem.*

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Rai / Sau eşti vreun apărător / Acestui sfinţit popor? / Hai vorbeşte mai curând / Ori îţi zbor creierii în vânt / Ori te bag tot în pământ?”.

Anul Vechi (cu strigături): „Eu sunt Anul Vechi cinstit / Care-n lumea asta, multe am suferit / Pentru acest popor sfinţit. / Dar tu pre a moşului bătrâneţe / Prea mare îndrăzneală ţi-ai luat / Şi pe moşul l-ai întrebat, / De aceea moşul vrea să-i răspunzi la o întrebare? / Cine eşti, sub ce nume te numeşti / Căci de nu sub băţul meu te prăpădeşti?”.

Anul Nou: „Eu sunt Anul Nou dorit / Care-n lumea asta am venit / Pe luptat şi biruit / Iar pe tine ghiuj bătrân / Te prefac în praf şi scrum”.

Anul Vechi: „Alelei căci grea belea / S-a încins în barba mea / Iar când se va descâlci / Numai Cel de Sus va şti”.

Haiducul I: „Bună seara prietene şi bine te-am găsit!”.

Haiducul II: „Mulţumesc dumitale şi bine ai venit! / Dar de când te caut prin codrii ăştia deşi / Ca doar să te întâlnesc”.

Haiducul I: „Păi mijloc de întâlneală n-am avut / Căci stând aşa uimit şi privind / La acest smintit / Care pare ca înnebunit / Căci în furia în care mă găsesc / La pământ îl nimicesc”.

Căpitanul: „Cui spuneţi voi că-i smintit / Şi c-a înnebunit? / Nu vi-e frică că vă voi lega / Şi vă voi fereca, până ochii vor crăpa”?.

Haiducul II: „Ehe, ehe, teamă n-am că sunt haiduc / Teamă n-am căci sunt voinic / Că sunt cu stăpânul meu Jian, / Stăpânul munţilor şi al codrilor. / El aicea dacă ar fi / Voi în viaţă n-aţi mai fi!”.

Haiducul I: „Cică vine”.

Haiducul II: „Că chiar vine.”

Jianul: „Bun sosit la voi haiduci / Voi ai codrilor voinici / Ce de codrii v-aţi lăsat / Şi-n şapte sate aţi apucat / N-aţi văzut trecând pe aici / Vre-o liftă păgână / Ce vă ia pâinea din mână / Sau vreun câine de ciocoi / Ce-a supt sângele din noi?”.

Haiducul II: „N-am văzut bade Jiene / Căci dacă-l vedeam / Beleaua cu noi şi-o găsea / Ale noastre arme ruginite / În pieptul lor erau oprite / Şi ale noastre pungi golite / Cu galbeni erau umplute”.

Jianul: „Brava vouă, fraţi haiduci / Bani n-avem, veseli suntem / Şi de aceea să punem mâna / Pe săbii şi pe cuţite / Şi să juraţi că nu veţi pierde / Căpitanul vostru până la ultima / Picătură de sânge”.

Toţi haiducii: „Jurăm, jurăm cu toţii, să mergem / Pe câmpii / Să nimicim ciocoii / Să pierdem pe cei vii / Vivat să trăiască / Vivat să înflorească / Banda haiducească / Sub codrii deşi ai ţării / Iar noi vom izbândi”.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Căpitanul (strigături): „Măi omule blestemat / Ce intri-n codrii nevăzut?”.

Jianul (strigături): „Măi când la mica mea întâlneală / Să mă pui tu la opreală? / Căci eu sunt jianul îngrozitor / Care-n lume face omor / Eu şi cu ai mei haiduci / Omor nobilii la poteci! / Şi dacă nu-ţi vine să crezi / Hai în codrii şi ai să vezi / Unde-or fi codrii mai mari / Stau haiducii mei ăşti tari! / Unde-or fi codrii mai mici / Stau haiducii mei voinici! / Ăştia sunt haiducii mei / Care toarnă gloanţe în voi / Cu pieptul numai pistoale / Îndrăgiţi la domnişoare! / Dar nu-mi spui tu mie / Cine eşti, sub ce nume te numeşti? / Căci de nu, sub sabia mea te prăpădeşti!”.

Căpitanul (strigături): „Eu sunt tânăr recrutat / Pentru ţară am luptat / Şi-ntr-o joi pe înserate / Mi-am pus raniţa la spate / Şi acest chipiu pe cap / Care-l port acum cu drag / Şi-am depus şi jurământ / Pe tine să te prind / Şi sunt căpitan de oaste nouă / Şi vă rup acum în două” (scoate sabia).

Jianul (strigături): „Ho mă căpitane beat / Că prea mare îndrăzneală ţi-ai luat / Asupra jianului îngrozitor / Că-mi vine să te omor”.

Căpitanul (strigături): „Sai în grabă roşior / Şi tu frate vânător / Că acest jian îngrozitor / M-ameninţă c-am să mor”.

Roşiorul (strigături): „Stai jiene îngrozitor / Nu-ncerca să faci omor / Că-s şi eu pe lângă el / Şi te-njunghii ca pe miel!”.

Haiducul II (strigături): „Stai măi căpitane roşior / Şi tu dragă vânător / Nu încerca să faci omor / Căci noi n-am venit ca să murim / Ci am venit să veselim / Anul Nou care-l dorim. / Hai jiene să fugim / Căci cu ăştia nu glumim / Unde-or fi codrii mai mari / Să ne-ascundem noi voinicii”.

Căpitanul: „Supune-te jiene cu toţi haiducii tăi”.

Jianul: „Nu ne vom supune”.

Haiducul I, Haiducul II: „Chiar de moartea ni s-ar pune”.

Roşiorul şi Vânătorul: „Dacă nu ne veţi supune / Chiar de moartea vi s-apune”.

Jianul, Haiducul I, Haiducul II: „Poate, poate ne vom supune / Închinăm armele noastre / În cinstea măriei voastre”.

Vânătorul: „Dar ce s-a întâmplat, domnule doctor?”.

Doctorul: „Ia banditul ăsta de jian / L-a rănit pe domnul maior / La un picior”.

Toţi în cor (strigături): „O maica mea prea scumpă / Oriunde tu vei fi / Fiul tău te cheamă, spre a-l mântui. / Din aceste ziduri-nalte

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

întunecoase / Din aceste lanţuri grele ruginoase / La spital într-un salon / Stă maiorul luptător (bis) / Rănit grav la un picior. / Doctorul va vindeca / Şi maiorul va scăpa”.

Haiducul I (strigături): „Măi căpitane roşior / Şi tu dragă vânător / N-aţi vrea să primiţi / De la Iancu Jianu o pungă cu bani / Ca să aveţi de băut şi de mâncat / Şi prin cafenele de stat?”.

Vânătorul (strigături): „I-auzi domnule maior / Ce spune acest jian îngrozitor / Că ne dă o pungă cu poli / Să fie scăpat de strânsele legători / Ne dă o pungă cu bani mulţi / Să fie scăpat iarăşi în munţi”.

Căpitanul (strigături): „Ia punga cu câţi bani va avea / Şi noi libertate le vom da / Căci ăştia nu sunt hoţi / Ci sunt ai ţării patrioţi”.

Roşiorul (strigături): „Dă punga cu câţi bani vei avea / Şi noi libertate îţi vom da”.

Jianul (strigături): „Bagă mâna între pistoale / Vei găsi o pungă mare. / Plină, goală cu parale. / Şi cu banii ce ţi-am dat / Fă-mă ca să fiu scăpat / Şi la codrii verzi lăsat”.

Căpitanul (strigături): „Mergi jiene sănătos / Sub comanda noastră ai fost”.

Tot alaiul (strigături): „I-ha tralala (bis) / C-a scăpat jianul ia / Viclenia şi trădarea / Vezi jianul a scăpat / Şi e mort de întristare / Şi el vesel a scăpat / I-ha, tra-la-la / C-a scăpat jianul ia” (bis).

Tot alaiul (strigături): „Rămâneţi cu bine / Fiţi fericiţi! / Cu zile senine / Să ne mai primiţi! / Anul ferice, cu bucurie / Să vă dea Domnul / Tot ce doriţi!”.

În satul Popeşti – Iaşi, creator de măşti de moşneag a fost Costache Vârlan, la începutul secolului al XX-lea. El s-a născut în anul 1857 şi a decedat la vârsta de 60 de ani, în anul 1917. Nepotul său, Ilie Ciofu, născut în anul 1897, a învăţat să confecţioneze măşti de moşneag de la vârsta de 14 ani. Creator de măşti de moşneag în satul Popeşti – Iaşi era şi Pintilie Bojilă, decedat în anul 1970, în vârstă de 80 de ani.

În ajunul anului 1972, am apelat la Ilie Ciofu în vârstă de 75 ani, să ne prezinte fazele confecţionării unei măşti de moşneag. Ilie Ciofu relatează: „Masca se confecţionează pe o veşcă de sită. Se pun două punţi de sârmă înfăşurată cu blană, ca să intre capul în veşcă. Se pune pălăria, iar borul se întoarce pe veşcă. Se pun penele de curcă sau de cocoş, legate bine cu sârmă, lângă care se leagă un pampon roşu de canva şi floricele din lână colorată, în roşu, în mod deosebit. La o mască se pun câte pene ai. La un singur arc se pun câte şase pene. Poţi avea la o mască până la 20 de pene. Se pun penele pe arc de sârmă ca să stea drepte. La fiecare

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

ureche a măştii se pun aripi de curcan. O aripă de curcan costa 25 de lei, în anul 1972. Barba este de blană, iar la ceafă se pune tot floacă de blană, cusută de pălărie. Dinţii se pun de bou sau de cal. Trebuie să ştii cum să coşi dinţii. Nasul este de lemn, îi dai o gaură ca să fie scobit ca nasul. Este vopsit în roşu cu anilină sau galus şi se coase de obrăzar. Faţa măştii este din postav sau cojoc. Ochii sunt din pânză de cânepă, vopsită roşie, o petică roşie la ochi, îi coşi ochii, iar sprâncenele sunt tot din petică roşie".

Costumaţia este un suman ponosit, curea lată, iar peste curea se pune un lanţ de care atârnă 5-6-7-8-9-10 tălăngi, cât le poate duce cel ce joacă masca. În mână are o „saghie" de lemn cu mâner căreia îi dai o gaură în care se introduce o aţă de lână roşie, ca şi „săghiile". Pantalonii sunt de suman, ponosiţi, purtaţi, iar la marginea pantalonilor se pune o cordică roşie, vipuşcă. La genunchi se pune o bucată de blană, să nu se rupă pantalonul dacă ar cădea în genunchi. În picioare au opinci, cu un fel de „mâţ", potcoavă la tălpi, ca să nu lunece când aleargă sau când se luptă între ei, adică se „contrează" (moşnegii). Moşnegii jucau moşnegeasca. Întâi se contrau cei care aveau tălăngi mai bune şi mergeau înaintea caprei, iar atunci fluierul cântă mai tare.

În satul Popeşti – Iaşi, Vasile Asaftei era fluierar la capră, în anul 1936, în vârstă de 46 ani. După ce se contrau, fiecare moşneag juca cu baba lui, după care moşnegii se prindeau de mână ca la horă, iar măştile de babă, „babele", făceau o altă horă în interior, la mijloc. Când moşnegii se luptă între ei, se „contrează", dacă unul cade jos, nu mai ia „100 de lei", adică bacşişul de la formaţie, deoarece capra de care aparţine este compromisă în sat, este o capră slabă şi tot satul vorbeşte despre această înfrângere, iar moşneagului nu-i rămâne decât să aştepte alt an, ca să se răzbune şi să se reabiliteze în faţa comunităţii, a sătenilor.

Etnomuzicologii Ana şi Arthur Briglich de la Universitatea din Los Angeles – California, cu prilejul cercetărilor efectuate în ajunul Anului Nou 1972, în satul Popeşti – Iaşi, au fost impresionaţi de bogăţia de măşti umane şi animaliere ce există în acest sat şi în satele componente: Doroşcani, Hărpăşeşti, Obrijeni. Cercetătorii americani au fotografiat, filmat şi înregistrat toate formaţiile de măşti şi n-au plecat fără o mască de moşneag din satul Popeşti – Iaşi, care după părerea lor seamănă cu a indienilor din America. Masca a fost expusă în Muzeul Universităţii din Los Angeles – California, după cum reiese din fotografia trimisă de ei şi pe care noi am publicat-o într-o lucrare recentă[12].

[12] Emilia Pavel, *Jeux a masques en Moldavie*, Iaşi, 1988, fig. 9.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Considerăm că materialul nostru îmbogăţeşte literatura de specialitate, privitoare la jocurile populare cu măşti de Anul Nou. În evoluţia jocurilor cu măşti, descântecele şi strigăturile aproape că au dispărut. Tradiţiile populare au stat la baza procesului de constituire a culturii româneşti. Îmbinarea dintre ocupaţiile agricole şi cele pastorale, caracteristică economiei tradiţionale româneşti, îşi găseşte materializări şi în folclor. „Tot ceea ce este tradiţie este religie" spune Henri Focillon[13].

Résumé

Les matériaux présentés dans ce travail ont été recueillis du terrain, à l'occasion des recherches ethnographiques, que nous avons réalisé dans la zone de Iaşi, pendant la période 1951-1971. Réminiscences de certains rites magiques anciens, qui nous rappellent le culte de la fertilité, les traditions populaires du Nouvel An, ont été transmises jusqu'à nos jours sous la forme des fêtes de carnaval. L'idée de la mort et de la résurrection prédomine dans les jeux à masque du Nouvcel An, le point culminant du jeu étant le décès de l'animal, qui est par la suite ressuscité et ranimé.

Notre étude présente des incantations, vers improvisés et vœux prononcées lors des masques de chèvre, cerf, bœuf, autruche, cheval, dames, poupées, «jian». Le travail finit par la technique de la réalisation d'un masque de vieillard dans le même village.

[13] Al. Tzigara Samurcaş, *Scrieri despre arta românească*, Bucureşti, Editura Meridiane, Bucureşti, 1987, p. 203.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Fig. 1. Grup de urători (Macedonia);
cercetare: etnograf Angélina Kristeva, Etnolski Muzey, Skopje (1973)

Fig. 2. Măşti de capră; Andrieşeni – Iaşi (1968)

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Fig. 3. Ciobanul şi cocostârcul;
Budeşti – Mogoşeşti – Iaşi (1968)

Fig. 4. Alaiul cerbului;
Popeşti – Iaşi (1967)

Fig. 5. Masca de bou;
Sineşti – Iaşi (1970)

Fig. 6. Alaiul struţului;
Mădârjac – Iaşi (1968)

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Fig. 7. Căiuţii; Andrieşeni – Iaşi (1968)

Fig. 8. Damele; Andrieşeni – Iaşi (1968)

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Fig. 9. Alaiul ursului;
Bojila – Mădârjac – Iaşi (1968)

Fig. 10. Păpuşile; Belceşti – Iaşi (1968)

Fig. 11. Lada păpuşilor

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Fig. 12. Jianul; zona Iaşi (1968)

Fig. 13. Moşnegi la capră; Popeşti – Iaşi (1967)

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

CUVÂNTUL NĂMAIE „OAIE” ŞI FAMILIA LUI

Ion POPESCU-SIRETEANU

Termenul **nămaie**, din lat. **animalia**, pl. **animal**, cu sensul „vită (cornută)”, „oaie”, este cunoscut de unele dicţionare româneşti (Şăineanu, 1996; Candrea; Ciorănescu; **DLR**). Este glosat ca regionalism pentru Banat (vezi şi Candrea, în **GS**, I, 173; Densusianu, **Graiul**, 177). Octav Răuţ în **Studii**, 24, arată că în Banat „în toponimia zonei muntoase apar frecvent **Nămaiu** şi **Nămanu**”, iar la p. 34, nota: „La Rudăria (Eftimie Murgu) în Ţara Almăjului apelativul este în uz curent ca în expresia **mă duc la nămai** (= mă duc la miei)”. Numele de familie **Nămăilă** din Cornea (Banat) este amintit de Stoica de Haţeg, 181, dar apare şi subst. comun **nămai** (7, 71) (vezi şi Ioniţă, **Metafore**, 62-63)

Prima atestare a apelativului **nămai** „pecus” este, probabil, cea din **Anon. Car**. Fără îndoială că răspândirea acestuia la dacoromâni era mult mai mare sau chiar generală, după cum vom vedea.

În aromână se păstrează **nămal’e**, **numal’e**, **nămal’u**, **numal’u**, **nămal’iu**, **nimal’iu**, **numal’iu** (lat. ***animalium**, **animal**, **animalia**) (**DDA**). În meglenoromână se păstrează **nămal’** (în Ţârnareca) cu sensul „vită (fiind vorba despre oi şi capre)” (Capidan, III), **nạmal’** „vită mică cornută (oaie, capră)”, pl. **nạmal’i** (în Liumniţa, Huma) (**GS**, VI, 172)

Amintim numele de persoane la dacoromâni: **Nămaia**, **Nămoiu**, **Nămăescul**, **Nămăiasa**, **Nămăieşti**, apoi **Namei**, **Nemai**, **Nemăiasa**. Primul dintre acestea, **Nămaia**, a fost atestat în se. al XVI-lea (**DOR**, 331-332). Amintim toponimicele **Numai** şi **Nemaia**, numele a doi munţi din Şinca-Făgăraş atestate la 1372, respectiv 1476 (**DRH. B**, I, 14, 225), apoi numele localităţii **Nămăieşti** creat de la un antroponim **Nămaie**, nu de la **nemo est** cum ar spune o tradiţie (**MDGR**, IV, 448, şi Al. Graur, **Nume de persoane**, 7-8). În jurul satului cu acest nume, în fostul judeţ Muscel, au existat o moşie şi o pădure **Nămăeasca**. Satul s-ar fi numit, după o tradiţie, **Nemeşeşti**. O altă tradiţie pune zidirea mănăstirii Nămăieşti în legătură cu visul unui cioban, deci tot în legătură cu păstoritul (**MDGR**, IV, 448). Acest nume de sat este cunoscut din vechi documente româneşti (**Nămăeşti**, **DIR. B**, I, 475; **Nimăeşti**, **ibidem**, II, 362-363). În **DRH. B,** II, 101, se menţionează

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

satul la anul 1506. Numele este prezent şi în folclor: **Şi în munţi se ridica, În munţii Argeşului, Piatra Nămăieştiului** (Buga, 841) (vezi şi Densusianu, **Opere**, I, 190; **DERS**, 153: **Nemai**-munte, 1476; **Nimăieşti**, sat, 1572, şi altele). În sec. al XVII-lea este menţionat numele de pârâu **Nimoiul** (**DIR. B**, III, 547-548). În **DOR**, 333, sub **Neam** sunt menţionate nume proprii ca **Nemiş**, **Nemul**, **Nemoiul**, **Nemoianul**, **Nimoeşti**, **Nimoica**.

Documente moldoveneşti din sec. al XV-lea consemnează numele unei femei **Ana Nemăiasa**, care îi vinde lui Ştefan cel Mare, la 1481, satul Ursăşti la Nechid (Gonţa, **Persoane**, 24), şi numele lui **Ivan Nemai**, ai cărui copii, Vasco şi Marena, îi vând lui Ştefan cel Mare, la 1487, un sat pe Bârlad (**DRH. A**, III, 103)

În jud. Bihor, lângă Beiuş, sunt o localitate şi un pârâu **Nimăieşti** (vezi Suciu, I, 426; Godea, **Caracteristici**, 11). Vechimea atestării urcă până la începutul sec. al XIII-lea, în forma **Nema**: la 1225 **terra Nema**, apoi **Nyma** la 1292, **Nymaia** la 1298. O posesiune cu numele **Nema** era cunoscută la 1394 şi în anii următori (azi **Nima Milăşelului**) lângă Reghin (Suciu, I, 426). Amintim numele localităţii **Nămaş** (Suciu, I, 421), cătun al satului Bistra, zona Câmpeni, în Munţii Apuseni. Tot aici prezentăm numele de localitate **Nemşa**, care apare în documente la 1359 ca **villa Nymps**, la 1395 **Nymisch**, la 1400 **Nyms**, la 1532 **Nymeys**, la 1733 **Nemse**, **Numsa**, la 1760-1762 **Nimes**, la 1805 **Niemesch**, urmând formele **Nemcz**, **Nimsa**, **Nimisch**, **Nemes**, **Nemetz**, **Niemesch**, **Nemşa** (idem, I, 424).

Cităm numele de joc popular **Hora de la Nămăeşti** (Varone, 80). Emil Petrovici, în **Note de folclor de la românii din Valea Mlavei** (Sârbia), în **AAF**, VI, 62, 73, a înregistrat **namai** cu sensul „dar de nuntă" (sens neînregistrat în **DLR** şi în **MDA**). „Nuntaşii merg la nuntă «cu **namai**». «**Namáili**» constau din «**stuacă**» (vită: oaie, purcel, miel) sau bani". Spre a se evita vreo eroare, autorul scrie că **namai** este „acelaşi cuvânt ca şi **nămaie** din alte regiuni şi care înseamnă vite mărunte". Menţionăm că **namai** „dar de nuntă" conservă o străveche stare de lucruri, când darurile de nuntă, ca şi taxele, erau concretizate în vite mari (vaci, boi), oi (şi acum se spune, în glumă, când i se schimbă numele cuiva din neştiinţă sau neatenţie, deci când i se dă un nume nou unei persoane, că celui cu nume nou trebuie să i se dea ca dar o oaie).

La cele trei exemple citate în **DLR**, adăugăm: **Şi-un cap mare de nămaie / Să-l fiebi, soacră, -ntr-o căldare** (**F. Tr**., I, 552); **Ăsta nu-i cap de nămaie** (**ibidem**, 553, din Banat). Tudor Pamfile, **Jocuri**,

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

103, prezintă textul: **Treci ploaie, / De nămaie, / Că te-ajunge soarele, / Şi-ţi taie picioarele** (la p. 156, unde se indică greşit pagina din text: 351, nu 251, după cuvânt se pune semnul întrebării, dovadă că Pamfile nu cunoştea cuvântul).

Aici precizăm că în **DR**, V, 794, S. Puşcariu arată cine s-a ocupat întâi de etimologia **animalia**>**nămaie**.

O variantă a lui **nămaie**, **nămai** este **iźimal**, pl **iźimal'e** „animal” (din **Clopotiva**, în **GS**, VII, 188).

Este interesant de observat că, dacă **nămai**, **nămaie**, pl. **nămăi**, **nămaie**, **nămai**, a dispărut în cea mai mare parte a dialectului dacoromân, descendenţi ai acestuia, identificaţi de noi, dovedesc mare vitalitate.

Aici am aminti diminutivul **nimioară**, neînregistrat în dicţionare: **Tot cântând şi fluierând, / Oile napoi turnând. / Numa una nu-nturna-le / Nimioara din grai lăia-le** (Fochi, **Mioriţa**, 918, din Remetea-Beiuş).

Constatăm că din **nămai (e), nemai (e), nimai (e)** s-a detaşat cu vremea o temă / o bază lexicală (cu variante) **nam-** (năm-), **nem-**, **nim-** care evoluează de la sensul „animal (în general)” la „oaie” şi „vită măruntă”, după ocupaţia păstorului român, apoi, cu unele sufixe, la „ocol, împrejmuire”, la „gunoi de animale”, la „gunoi (în general)” şi la „grămadă, mulţime, grup”. Această temă lexicală stă la baza unor apelative şi nume proprii.

Mai întâi prezentăm cuvântul **nam**, după **DLR** şi **MDA**, care prin Muntenia are sensul „lucru voluminos”: **Namul de buccea din spate (…) i se tot topise, de ajunsese o biată toltoaşă.** Este cu etimologie necunoscută, comparat cu **namilă**.

Prin numele de familie **Nam**, **Namul** se explică numele **Nămulescu**, şi nu prin **Nan (u),** cum crede Iordan, **Dicţionar**, 324. Tot prin **Nam**, **Namu**, **Namea** se explică numele **Nămescu**. La 1435 a fost menţionat documentar satul **Oancea Namnotă**, în zona Străşeni din Basarabia, pe Voinova, lângă Voinăuţi (Gonţa, **Locuri**, 177). Este, evident, numele unui bărbat (Gonţa, **Persoane**, 523). Acest nume **Namnotă** trebuie considerat variantă a lui **Namotă**, derivat al lui **Nam** cu suf. **–otă**. Am amintit mai sus numele **Namei**, pe care îl socotim derivat al lui **Nam** cu suf**. -ei**, ca în **Ciulei**, **Spinei** etc.

Nima este un sat în jud. Cluj (Suciu, I, 426).

Prin **nam**, **Namu** se explică numele de familie **Nămescu**, amintit mai sus (la 1673 **Iazul lui Nămescu**, Grămadă, I, 340, în satul

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Mănăstioara/Sf. Onufrie, iar în hotarul târgului Siret la 1673 – deci cu aproape un secol mai înainte – a fost menţionat numele topic **Grădina lui Nămescu**, idem, II, 440)

Numele **Nam** are şi forma derivată **Nemea** şi derivatul **Nemescu**. Iorgu Iordan, în **Dicţionar**, 331, cunoaşte şi numele **Nemeciuc**, derivat de la **Nemea** cu suf. ucr. **–ciuc**. Variantă a numelui **Nemescu** este **Nimescu** (Iordan, **op. cit**., 331). Prin apelativul **nimai** se explică numele de familie **Nimai**, iar prin acesta se explică toponimul **Nimăieşti**.

Nemanu este numele unui masiv muntos în Munţii Semenicului şi are „înţelesul referitor la locuri populate cu fiinţe fabuloase, înfricoşătoare, căci scr. **neman**, tema etimologică a oronimului, înseamnă «monstru»” (Ioniţă, **Nume**, 95, 186). Iorgu Iordan, **Dicţionar**, 447, înregistrează numele de familie **Nemănescu**, **Nemen** şi crede că acestea s-ar explica prin maghiarul **némán** „mut” ori prin scr. **Nemania**, nume de familie. **Nemanja** este numele unei dinastii de cneji şi ţari sârbi, începând cu anul 1171 şi până la sfârşitul secolului al XIV-lea. Dorin Gămulescu, în **Elemente de origine sârbocroată**, 161, prezintă cuvântul scr. **néman** cu sensul „mons” în **Anon. Car**., 355, şi îl explică prin **neman** cu sensul „larva, monstrum”, acesta fiind de origine obscură, cu precizarea noastră că **larva**, **monstrum** înseamnă „arătare, ciudăţenie, stafie”, „monstru”.

Credem că **neman** este în scr. un vechi împrumut românesc, aşa cum îl păstrăm ca nume topic în Semenic sau ca antroponim şi derivă din **nem-** cu suf. –**an** augmentativ, apropiat de **nemal**, **nimal'iu** „nămaie”. Numele **Nemanja** este rom. **Nemanea** şi a apărut la vlahii din Peninsula Balcanică.

În **Termeni păstoreşti în limba română**, I, p. 353-355, am prezentat cuvântul **imaş**, dar astăzi nu mai susţinem ipoteza că **imaş** s-ar explica prin **ima**, **imală**, după ce am refăcut, în bună parte, familia lui **nămaie** (**nemai**, **nimai**). Cuvântul este o creaţie românească de la **nimaş** (din **nim-**, cu suf**. -aş**). Prin urmare nu poate fi vorba de magh. **nyomas**, cum se spune şi în **MDA**. În **DA** se prezintă sensul „loc sau câmp nelucrat, destinat pentru păşune; păşune comună a locuitorilor unui sat; câmpul… unde pasc vitele (cu deosebire oile), în opoziţie cu **suhat**, locul de păşune pentru vitele mari”. Ciorănescu spune că **n** iniţial dispare prin fonetică sintactică, dar are în vedere cuvântul maghiar. Şi noi explicăm apariţia lui **imaş** prin fonetică sintactică, dar din cuvântul **nimaş**, pe care îl socotim ca având sensul principal „loc unde pasc oile”

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

(cum se arată în definiţia din **DA**). Iată câteva exemple: **Numai pruncii fără tată / Ca grădina-n imaş lăsată** (Bârlea, I, 181); **C-o fătat mânza-n imaş** (idem, II, 211); **Nu lăsa boii-n imaş** (**F. Tr**., I, 143). Prin urmare, structura **în nimaş** devine în **imaş**. Un nume topic **Vârful Nimaşului** a fost menţionat de Mătasă, 43. În Valea Bistriţei, **nimaş** este „loc de păşune ca proprietate devălmaşă” (Vuia, II, 195). Iar în Călimani, **inimaş** este „păşune” (idem, II, 196) şi „loc de păşune pentru vitele mari, care nu pleacă la munte” (idem, II, 261). În **Toponimia comunei Suceviţa**, Suceviţa, am înregistrat mai multe nume topice **Imaş**: Imaşu Bereheza / Imaşu Berchezului, Imaşu di la Furcoi, Imaşu di la Rotari, Imaşu di la Ţâgani, Imaşu di la Unguru, Imaşu La Dealu Cârşmi, Imaşu la Niclauş, Imaşu Mănăstiri, Imaşu Yneamânului, Imaşeli. Al Bocăneţu, în **Terminologie**, 252, prezintă termenul **imaş** cu variantele **nimaş**, **mimaş**, **emaş**, **iemaş**, **iamaş**.

*

Dintre dicţionare, numai **DLR** şi **MDA** cunosc termenul **nimăt** cu sensul „loc (la stână) îngrădit, uneori acoperit, amenajat pentru adăpostirea oilor sau a altor animale”, iar prin extindere semantică „îngrăditură sau gard din crengi (rămuroase)”. Termenul apare în răspunsurile la chestionarul lui Hasdeu, vol X, 188, comunicat de S. Fl. Marian; în „Şezătoarea”, II, 23, 42; III, 87; în „Ion Creangă”, III, 300; în **ALR**; în materialul cules prin anchetele dialectale efectuate de institutele de lingvistică (în anul 1949 şi următorii) din Ţara Haţegului, Valea Bistriţei şi Valea Moldovei; în **Glosar reg.**, 49; Sfarghin 118. Are şi variantele **nimăt** (pl. **niméte**), **nămat**, **nămăt**, **nămăt**, **nămet** (accent necunoscut).

În **DLR** se afirmă că termenul este răspândit în Transilvania şi în Moldova, dar se citează **Lexic reg**., I, 83, unde cuvântul este semnalat de Traian Cantemir din Rm. Vâlcea, cu sensul „gard viu”. A fost înregistrat în **ALR II**, 792/798 (puncte cartografice din Muntenia) şi în **ALRT**, 165 (Ciocăneşti, jud. Suceava). Termenul este prezent şi în lucrări necitate în **DLR**: nimăz (cu **z** în loc de **t**), în **Lexic reg**., 2, 123, cu sensul „staul în care se ţin mieii noaptea”, înregistrat de Ioan lazăr în mai multe localităţi din zona Fălticeni; **nămăt** în **Gl. reg. Oltenia**, cu sensul „loc împrejmuit (lângă casă sau la stână) în care se adăpostesc oile, vitele; ocol, obor” din localităţile Voineasa şi Mălaia, jud. Vâlcea. Îl cunoaşte Vuia, II, 293, 295, din nord-vestul Moldovei, din Ţara Haţegului, din Munţii Sebeşului. În **Glosar reg**., 49, este semnalat din mai multe localităţi de pe Valea

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Bistriţei (N-V Moldovei). **Gl. reg. Olt**., 72, înregistrează şi **nămáş** „gunoi de grajd”, cuvânt care lipseşte din **DLR**, iar în **MDA** are sensul „torent”, cu etimologie necunoscută; se face trimitere la I. D. Ionescu, **Glosar din jud. Gorj**, publicat în **BPh**, VI, 1939, 230, unde cuvântul este menţionat fără plural, fără accent şi cu sensul „bălegarul vitelor”. În **Gl. reg. Olt**., 72, se înregistrează şi verbul **nămăşeşte/se nămăşeşte** „se gunoieşte”, din Strehaia, derivat fără îndoială de la **nămaş**. D. Udrescu, 180, înregistrează **nămăt** cu sensurile: 1) „sedimente rămase după revărsarea apelor curgătoare”, 2) „întăritură făcută pe malul apelor curgătoare pentru a împiedica revărsarea”, 3) „(adverbial) mulţime”: **E nămăt mare de fructe**. Dorina Bărbuţ, 139, cunoaşte **nămăt**, **nămete** cu sensul „ocol de vite; stână” (vezi şi **NALR. Oltenia**, pct. 902, 903). În Câmpulungul Moldovenesc am auzit expresia **a schimba nimătul** „a muta locul unde se află stâna”. Tot acolo **nimăt scrutat** înseamnă „nimăt luat dintr-un loc şi pus în alt loc”. **Nămăt** înseamnă şi „grămadă de nisip, pietriş, mâl, lemne, adusă de ape la cotituri” (Moldovanu, 28-29); „construcţie care abate apa la moară” (idem, 159, nr. 881), în forma **nímăt** are sensul „linie care desparte două ogoare, două livezi sau două fâneţe” (idem, 153, nr. 883). Acelaşi sens îl are **nămat**: „locul nearat între două locuri arate”, sinonim cu **meşdină**, **mejdină**, **miezuină**, **hat**, **răzor**, **hotar**, ş.a (Bocăneţu, **Terminologia**, 216/98). La Fundu Moldovei, jud. Suceava, **nimăt** este „coşer, ocol pentru oi” (Lucău-Rusan, 438), iar în Şaru Dornei „ocol înalt de doi-trei metri, cu bârne dese, pentru protecţia oilor împotriva lupilor” (Paţa, **Graiul**, 152).

Localitatea **Unimăt** din zona Carei a fost atestată mai întâi la 1383 în forma **Wynemety**, la 1460 **Uinemethi** şi, cu cu neînsemnate deosebiri grafice, **Ujnzimet** la 1851 şi **Uinimet** la 1854 (Suciu, II, 219). Acest nume este format din **Nimet**, nemet, **Nimăt** precedat de magh. **uj** „nou”. Fiind vorba de **Nimătul Nou**, se înţelege că a existat şi **Nimătul** sau **Nimetul** (satul vechi), dispărut înainte de a fi atestat **Nimătul Nou**.

Cu privire la originea termenului, autorii **DLR** şi autorii **MDA** îl consideră împrumut ucrainean, din **namét** „cort, coşar”, admiţând părerea lui Gh. Mihăilă, **Studii**, 92, care spune: „provine din ucr. **namét**, care are, printre alte sensuri, şi pe acela de «cort, şatră, coşar» şi este pentru limba română un dublet etimologic a lui **nămet (e)** «morman de zăpadă, troian», răspândit în sudul ţării şi împrumutat cu acest sens din dialectele slavo-bulgare”. O altă părere au emis autorii **Glosarului regional**, 50, care consideră că nimăt s-ar putea explica prin magh. **nyomat** „apăsare” cu care îl compară, dar trimit şi la o comparaţie cu **bătătură**.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Nu admitem nici una dintre aceste soluţii etimologice, care ne par mai mult decât forţate. Prima, dacă din punct de vedere formal ar putea fi admisă, nu are susţinere semantică, iar a doua nu poate fi admisă nici formal, nici semantic, fiind cu totul fantezistă.

Părerea noastră este că **nimăt**, **nămăt** (cu variantele) se explică prin **nămaie**, **nămai**, înlocuindu-se în graiurile populare terminaţia **–aie**, **-ai**, simţită ca sufix cu sufixul colectiv **–ăt (-et-)** şi prin trecerea sensului de la „animal”, „vită măruntă”, „oaie” („miel”) la „locul unde stau închise oile, vitele, mieii”, „ocol, îngrăditură”, ajungându-se la sensul mai îndepărtat „gard viu” şi chiar la „întăritură făcută pe malul apelor curgătoare pentru a împiedica revărsarea”, „mulţime”, „sedimente rămase după revărsarea apelor curgătoare”, „boală de ochi”. Sensul „gunoi de grajd” / „bălegarul vitelor” stă în imediată legătură cu „ocol”, cu „ceea ce rămâne de la oi, de la vite”.

Avem şi sensuri uşor specializate: în **Broşteni**, 17, 46, **nimăt** este „locul unde dorm oile cu lapte” şi „adăpost provizoriu, îngrăditură în care dorm oile mulse”. În Doroteia, jud. Suceava, **nímăt**, pl. **nímiti**, este „locul unde dorm oile. **Nimăt** este şi „o boală de ochi”, pentru vindecarea căreia se foloseşte **un descântec de nimăt** (Rosetti, **Limba descântecelor**, 37, din Vaşcău), dar nu avem o descriere a bolii să putem explica apariţia sensului.

Nămáş, aşa cum l-am prezentat mai sus, se explică prin baza lexicală **năm-** cu suf. **–aş**, iar verbul **se nămăşeşte** are infinitivul **a nămăşí**, explicabil prin **nămaş** cu suf. **–í**. **Nămaş** este numele unui sat în jud. Alba (cătun al s. Bistra) (Suciu, I, 421).

*

Năméte este considerat ca împrumutat în română din bg. **namet** (**DLR**, **DEX**, **MDA**); **namet** „amplasament”, „impozit” (Ciorănescu, 536); sud-slav: bg. **námet** „troian de zăpadă”, „gunoi”; scr. **nàmet** „depunere”, „troian de zăpadă”, comparat cu rus. regional **namët** „troian de zăpadă” (**SDE**, 283). De origine bulgară şi sârbă îl consideră Candrea, pe când Scriban crede că este vsl. **nametŭ** „cort” (a cărui formă e ca a troianului), **nametati** „a zăcea”, bg. **námet** „troian”, ceh. **námet** „cort”.

În română **nămete** (cu variantele **nămét**, **nămat**, **năiméţ**, **naméte**, **naméţ**, **neméte**, **nemét**, **nomét**, **momét**) are sensurile „cantitate mare de zăpadă căzută într-un loc sau îngrămădită de viscol; troian, noian” şi, prin extensiune, „cantitate mare din ceva; grămadă, morman”. Din **DLR** înţelegem că pluralul **nămeţi** înseamnă şi „mulţime

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

de ani”: **Şi-asupră-mi anii grei şi-aştern nămeţii** (Vlahuţă). Mai întâlnim **nămeţi de verdeaţă**; **nămeţi de apă**; **nămete de lemne**, chiar şi **nămete de erudiţiune**. Are pl. **nămeţi**, **nămeturi**. Regional se foloseşte şi **namilă** cu sensul „nămete” (**MDA**).

Deşi dicţionarele susţin împrumutul, credem că această părere (acum normă) nu se justifică. **Nămet** este un vechi derivat românesc de la baza lexicală **năm-** cu sufixul colectiv **–et** şi a însemnat cândva „mulţime, grămadă de oi, mai ales albe, dar şi oi în general”. De altfel, când priveşti de departe o turmă de oi, poţi să crezi că-i o mare pată de zăpadă (altădată oile sunt confundate cu bolovanii). Din română, cuvântul a fost împrumutat în limbile vecine. Aparenta origine slavă (veche slavă, sud-slavă) are ca punct de plecare prezenţa cuvântului în bulgară, sârbo-croată, poate şi în ucraineană (de unde în rusa de vest), dar, şi fonetic, şi semantic, avem de-a face cu baza lexicală **nam-/năm-** căreia i s-a ataşat suf. **–et** (colectiv).

Cuvântul **nămet** „zăpadă multă” este cunoscut şi la meglenoromâni (Capidan, III, 202), cu varianta **nămete** (**GS**, VI, 172), dar nu-l găsim la aromâni şi la istroromâni.

Amintim că un **Mitu Nemet** din Livezeni (Transilvania) a fost menţionat la 1837 (Constantinescu-Mirceşti, 159), iar un toponim **Gruiul Nemetului** din Cândeşti (Târgovişte) a fost menţionat într-un document din sec. al XVII-lea (**DIR**, II, 271). **Nămete** este numele unui sat din jud. Gorj. Numele românesc de familie **Nemet** ar fi, după Iordan, **Dicţionar**, 331, ungurescul **német** „german” sau săsescul **Nemeth**.

*

Alături de **nămete** se explică **nămetenie** „matahală”, cu etimologie necunoscută în **DLR**, iar în **MDA** comparat cu **nămete**. Tot aici trebuie încadrat **nămetie** „matahală”, comparat cu **nămete**. Amândouă aceste cuvinte trebuie puse în legătură cu sensul „grămadă, morman”, aici „fiinţă închipuită, de proporţii mari”, chiar „prost”. Prezentăm câteva exemple excerptate de noi: **Mare, câţi turci şi câte alte nămetenii n-au trepădat prin vecinătăţile astea (…)** (Codin, **Legende**, 12); **Se pomeneau creştinii cu nămeteniile în casă** (idem, **ibid**, p. 23; vezi şi p. 44); **(…) era o nămetenie de om groaznic cu mâinile ca furcile şi cu picioarele ca răşchitoarele** (Rezuş, **Dochiţa**, 17).

Nătăménie lipseşte din **DLR** şi din **MDA**, dar se înregistrează **natamenie**, ca variantă. Are sensul „prostovan”. L-a semnalat Lucian Costin, în **Graiul**, II, 135, cu un exemplu: **Las-o pe nătămenia asta**.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Este variantă a lui **nămetenie**, cu metateză, cum se vede şi din **DLR**: **natamenie**, variantă a lui **nămetenie**.

Cuvântul **nătămét**, fără etimologie în **DLR** (**MDA** îl compară cu **nămete**), regional cu sensul „grămadă, mulţime de...” (semnalat de Obislavu – Rm. Vâlvea, în „Ion Creangă”, III, 202, cu citatul: **Într-o zi s-a nemerit la fereastra ălui palat fata împăratului care, văzând atâta nătămet de purceluşi grohăind (…) îi zice porcarului (…)**). Apropierea de **nămet(e)** făcută de către autori, este utilă şi stabilim o legătură cu **nămetenie** care are varianta cu metateză **natamenie**/**nătămenie**. Suf. **–énie** din **nătămenie** a fost înlocuit cu **–et**. Vezi, totuşi, explicaţia propusă de Andrei Avram, în **Contribuţii**, 111-112, pe care nu o acceptăm. **Nametènii** şi **Nămetíi** sunt înfăţişări sub care apare diavolul (Pamfile, **Duşmanii**, 257).

Aromânii au verbul **nămătisescu** „a vrăji”, cu derivatele **nămătisire** „vrăjire” şi **nămătisit** „vrăjit”. Nu se dau, în **DDA**, 853, indicaţii etimologice. Credem că în acest dialect a fost folosit cuvântul **nămăt** „mulţime de oi”, care, cu suf. gr. **-isi**, , a creat derivatul **nămătisescu**, probabil cu sensul „a descânta când se strică turma de oi, când oile dau lapte puţin din cauza unor boli”.

*

Omăt în DLR este sinonim cu **nea** şi cu **zăpadă**. Sunt prezentate contexte cu atestări începând cu mijlocul sec. al XVII-lea (1645). **Omătul mieilor** (**al cocostârcilor**) este zăpada care cade la începutul primăverii. Regional, este sinonim cu **nămete**. Are variantele **umăt**, **úmet**, **uméte**, **omét**, **homét**, **oméţ**, **omát**. Ar fi împrumutat din ucr. **obmet** „măturare, pospai”. Are o familie bogată: **omătói**, **omătós**, –**oásă**, **omătúţe**, **omeţí** (aceasta cu variantele **omătá**, **ometí**, **omeţá**). Şi în **MDA** este considerat ucrainean, tot din **obmet**.

În dicţionare mai vechi, **omăt** este considerat împrumut slav (sb., ucr.). Cihac, II, 210, îl include în familia lui **nămét**. Şăineanu (1996) îl explică prin sl. **ometŭ**, Candrea prin sb. **omet** „măturătură”, Scriban prin v. sl. **ometŭ** „chenar, plasă de pescuit”, sb. **omet** „măturătură”, **umet** „gunoi măturat, troian”, bg. **námet** „nămete, troian”, rut. **zámet** „viscol”. În **DEX** se explică prin sl. **ometŭ** „măturare, pospai”. Şi pentru autorii **SDE**, 291, **omăt** este împrumut slav şi trimit la o comparaţie cu slavonul **оч мєтъ** „bălegar”; rus. **umet** „îngrămădire”, „vrăvuire”, „şanţ”, „adăpost cu val”, „băligar” (acesta din **umetati** „a arunca”, „a îngrămădi”), **umetcivâe snega** „mormane,

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

troiene de zăpadă în jurul locuinţei”. „Un prototip cu prefixul **o** – confr. scr. **omet** „mătură”, „loc măturat”, ucr. **omet** „cant”, „poală”, „marginea hainei”, rus. **omet** „claie de paie”, „marginea hainei” – semantic ar fi mai îndepărtat”. Şi Lobiuc, **Contactele**, consideră cuvântul ca fiind împrumut ucrainean.

Nu admitem originea slavă a lui **omăt**. În explicaţia propusă de noi, avem în vedere structuri ca **un nomăt**, **într-un nomăt** din variante **nomet**, ***nomăt** ale lui **nămăt**, **nămete**. Apariţia unui **o** între **n** şi **m** se întâlneşte şi în **nomină** (variantă a lui **namilă**). Prin fonetică sintactică se poate clarifica apariţia lui **omăt**, **omet**, ca variante ale lui ***nomăt**, **nomet**. Înrudirea lui **omăt**, **omet** cu **nămete**, **nămăt**, este incontestabilă, iar încadrarea acestora în familia lui **năm-** este necesară. Prin urmare, **omăt** reprezintă o variantă a lui **nămăt**, **nămete**.

DLR prezintă cuvântul **nămăt**, care, regional, are sensul „plată” (ironic) „pedeapsă” (din Brădişorul de Jos – Oraviţa). Este citat contextul: **Vin tu acasă; îţi iai tu nămătu** şi se propune o comparaţie cu scr. **namet** „impozit”. Dar **namet** din scr. este împrumutat din română, **nămet** (**<nămaie**). De la sensul „vite cornute (mari sau mici)”, termenul a evoluat la sensul „impozit”, „dare”, „plată”, dar şi „pedeapsă”. Ultimul sens se explică uşor dacă avem în vedere faptul că pentru oi şi vite se plătea o taxă, un impozit. Uneori vitele cornute şi oile produc pagube în culturi, din care cauză se aplică pedepse celor vinovaţi. Subst. colectiv **nămăt** (**nămet**) a putut căpăta sensul „impozit”, „dare”, aşa cum pentru noţiunea „taxă pentru păşunat” se folosesc termenii **păşune**, **mutare**, **păscătoare**, **suhat**. Amintim şi faptul că în trecut impozitele sau diversele dări şi amenzi se plăteau în natură, în vite (mari şi mici) şi în cereale.

*

Nămăş, **nămăşuri**, cu etimologie necunoscută în **DLR** şi în **MDA**, cu sensul, regional, „torent”, a fost înregistrat mai întâi în **Lexic reg**., 1, 49, dar nu „torent”, ci „venitură de apă alcătuită din pământ, nisip, resturi de buruieni etc” (din Bistriţa-Turnu Severin). Dacă sensul „torent” nu se explică în legătură cu **nămaie**, **nămăt**, cel real, semnalat de Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa, se explică prin aceea că **venitúrile** de apă sunt adesea constituite din vite moarte (mai ales oi luate de şuvoaie), dar şi din gunoiul vitelor, din „sedimente rămase după revărsarea apelor curgătoare”, numite **nămăt** în Argeş (vezi mai sus). Aşadar, termenul **nămăş** trebuie considerat ca făcând parte din familia

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

lui **nămai**, explicabil prin înlocuirea terminaţiei **–ái (–ăi)** cu suf. **–ăş** (**–áş**). O astfel de schimbare de sens nici nu putea să apară decât într-o zonă muntoasă, unde apele vin iuţi (cf. şi numele **Bistriţa**). Dorina Bărbuţ, 139, înregistrează **nămaş**, **–uri**, cu sensul „gunoi de grajd” sau şi „aluviune”, ceea ce confirmă explicaţia pe care o propunem. Întrucât elementul principal al viiturilor l-au constituit gunoiul strâns de la oi şi vite mari, dar şi vitele moarte, era firesc deci ca numele acestora să fie pus în legătură cu **nămaie**, cuvânt bine reprezentat în Banat şi în zonele învecinate. **Nămaşul Onacului** este nume de munte în Apuseni (Frâncu-Candrea, **Rotacismul**, 122), iar **Nămaş** este numit un cătun al satului Bistra (Suciu, I, 421) în jud. Alba.

*

Cuvântul **nămálă**, cu răspândire regională, are în **DLR** sensul „noroi”, cu următorul context ilustrativ: **Glodul sau nămala grasă, gunoită a marginilor de bălţi şi mlaştini**. Dar contextul nu ne vorbeşte despre „noroi”, ci despre „mustul care se scurge din gunoiul depus pe marginea bălţilor şi mlaştinilor”. Este vorba, fără îndoială, de gunoiul de vite (mari şi mici). Amintim că **nămai (e)** a evoluat şi la sensul „gunoi de animale”, „gunoi” în general, „grămadă”. deducem că **nămală** din **DLR** reprezintă cuvântul **nămală** „vită, oaie”, în care **l** s-a păstrat, nefiind urmat de **e**, care să provoace palatalizarea acestuia şi apoi vocalizarea lui **l** palatalizat. Sensul cuvântului s-a schimbat din cauza locului de aşezare (temporară) a gunoiului de la vite, în apropierea unei ape (baltă, mlaştină), spre a fi mereu udat, să fermenteze.

*

Nămórnic are în **DLR** sensul „(regional) care întrece (cu mult) limitele normale de volum, înălţime, putere etc.”, ca în **brazi nămornici**, **cai nămornici**, **bărbat nămornic**. Înseamnă şi „namilă”, „matahală”. Cuvântul a fost înregistrat de Şt. Paşca, **Glosar**, 44, cu sensul „fiinţă mare peste măsură, matahală”, din Sângeorz-Băi, iar din Frata cu sensul „colosal, cumplit”. Are varianta **nimórnic**. Cuvântul este cu etimologie necunoscută, comparat cu **mamor, mamorniţă**. Credem că s-ar putea compara şi cu **mal** sau **namilă**.

Considerăm că **nămórnic** a fost derivat de la baza lexicală **năm-**, cu suf. **–órnic**, aşa cum se întâlneşte acest sufix în **comornic**, **datornic**, **spornic**, **statornic**.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

*

Prin asimilaţia **năm-** > **măm-** se explică **mămáie**, **mămǻie**, **mămấie**, considerate drept variante ale lui **momâie**, dar de fapt aceasta din urmă este variantă a lui **mămaie** etc., cu etimologie necunoscută în DLR. Iar **mămâiáţă** „mogâldeaţă", „fantomă, nălucă", tot cu etimologie necunoscută, este un derivat al lui **mămâie**, cu suf. **–eaţă** (< **năm-**).

*

Un cuvânt pentru lămurirea căruia lexicologii nui au reuşit să aducă soluţii este **námilă**. A. Cihac (II, 192-193) îl înregistrează cu sensul „Quelq'un de très grand, d'énorme, monstre", citând din Anton Pann: **ce namilă de om eşti; este o namilă mare, tot pestriţă pe spinare** şi din „Convorbiri literare": **ce namilă de om**. Îl consideră ca făcând parte din familia cuvântului **merţă**, fiind croatul **namira** „comble, excédant". Despre această etimilogie Cioprănescu spune că „nu este convingătoare", iar noi o prezentăm ca pe o curiozitate. Tiktin (II, 1032) prezintă citate din Ispirescu (**Ei... se cutremurară când văzură namila de lighioană lângă dânşii**), din Vlahuţă (**Ne uităm cu groază-n sus la namilele de stânci**) şi din Ion Ghica (**Două namile de case, cu pridvoare, săli mari, tinzi şi paratinzi**), dar etimologia îi este necunoscută. Nici Candrea nu aduce o soluţie etimologică. Scriban prezintă cuvântul **namilă** pentru vest, iar pentru est dă unele variante. Îl citează pe Reteganul care foloseşte **nămală** în loc de **namilă**. Nu propune nici o soluţie etimologică. Ciorănescu, 536, consideră termenul drept „creaţie expresivă". Autorii **DLR** glosează cuvântul cu sensurile 1) „fiinţă sau lucru de proporţii exagerate, mari, uriaşe (şi adesea cu contururi vagi); matahală, colos, (regional) nătărală"; 2) „fiinţă fantastică de mărime enormă şi cu înfăţişare de obicei îngrozitoare"; 3) „sperietoare, momâie". Tot aici sunt prezentate, după unele dicţionare sau glosare, variante ale cuvântului: **námină**, **nǻmilă**, **nămálă**, **nómină**, **mámilă**, **mámină**, **mánină**, **mómilă**, **mlámnilă**. Pentru primele două sensuri sunt prezentate multe citate, dar cele mai vechi (din Cantemir, Gorjan) se referă la variantele **mamină** şi **namină**; citatele pentru **namilă** sunt din Odobescu, Sp. Popescu, Galaction, Topârceanu şi nu se reproduc citatele din Pann, I. Ghica, Ispirescu prezentate de Cihac şi Tiktin. Şi în acest dicţionar cuvântul este „cu etimologie necunoscută". Ov. Densusianu, în „Neamul românesc literar", 1910, nr. 43, 24 oct., p. 682-683 explică **namilă** prin **animal**.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Părerea noastră este că **namilă** reprezintă un caz tipic de izolare a unui cuvânt de familia sa. Derivat de la aceeşi bază **nam (< nămaie)** prin înlocuirea terminaţiei **–aie** cu suf. **–ilă**, termenul s-a impus cu accentul pe prima silabă, dar varianta nămală susţine ferm încadrarea cuvântului în familia lui nămaie.

Credem că **namilă** a apărut în vremea când termenul de bază însemna doar „animal”. Evoluţia spre sensul „fiinţă fantastică de mărime enormă…” trebuie pus pe seama fanteziei populare, care a creat animale fantastice de proporţii uimitoare. Evoluţia semantică a cuvântului trebuie pusă în legătură cu păstoritul, pentru că păstorii sunt mereu în situaţia de a-şi apăra vitele de fiare. Pierderea legăturii cu radicalul (considerând că **nam-** şi **năm-** reprezintă un radical), cu familia, a dus la apariţia unor variante ciudate, dar explicabile.

Între variantele lui **námilă** este şi **mómilă**, care a apărut printr-o asimilaţie regresivă: **n-m>m-m** pe de o parte şi printr-o altă asimilaţie, de data aceasta progresivă: **na-** > **-nă-** > **no** ca în **nomonă** (o altă variantă a lui **namilă**). Al Viciu, în **Glosar**, 118, prezintă cuvântul „momilă” ca circulând cu sensul „om sau vită mare”, sinonim cu **namilă**, **mătăhală** (în Banat).

Se pare că prin momilă fără sufixul **mom-** se explică oronimul **Moma** din Munţii Apuseni.

Prezentăm câteva exemple excerptate de noi: [anarhia] **Această namilă sângeroasă** (Budai Deleanu, 273); **…numai iaca o dihanie câtu-mi-ţi-i namila stătea în cărare parcă-mi aţinea calea** (Voronca, 209); **…a văzut o nămilă lungă, neagră, ca un cal** (idem, 673); **o namilă de om mânca brazde** (Creangă, I, 108); **Venia înspre ei dinspre Başău o namilă de om lungă, lungă de nu-i mai aflai măsura** (Codin, **Legende**, 30); **Când noaptea iată că vine o namilă de vulpe…** (Sbiera, 219); **nu-i veni la socoteală că o namilă aşa de mare, de înaltă şi de groasă ca zmăul se uită horţiş la dânsul** (idem, 234).

La meglenoromâni, cuvântul **namilă** este prezentat de Capidan, III, 202, cu sensul „om mare şi înalt”, dar nu este exclus să aibă şi alte sensuri.

*

În **DLR**, **nemeş** este „nobil maghiar, de obicei mic sau mijlociu; prin ext., persoană care aparţinea unei categorii sociale de stăpâni de pământ fără titluri nobiliare; boier; nobilime (maghiară), de obicei mică şi mijlocie”. În sintagma **piatră nemeşă** = piatră preţioasă. Are şi sensuri care nu ne reţin interesul, precum adj. **nemeş** (prin Oltenia) „de

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

dimensiuni potrivite, nici prea mare, nici prea mic", „papuci". Are variantele: **nemíş**, **neámiş**, **neámeş**, **nímăş**.

Deşi dicţionarele spun că acest cuvânt este în română un împrumut maghiar, din **nemes**, considerăm că este vorba de un derivat românesc al lui **nem-**, **nim-**, cu suf. **–eş** ca în **álbeş**, **bálmeş**, **băláieş**, **búrteş**, **coádeş**, **coárneş**, **dúgleş**, **foáleş**, **gúreş**, **moáleş**, **oácheş**, **péleş**, **ráreş**, **trúpeş** şi altele (v. **Dicţionar invers**, 627-629). Cuvântul trebuie să fi însemnat iniţial „om bogat în vite mari şi oi", apoi „om bogat în vite, oi şi pământ" şi este un sinonim al lui **boier**. Cu timpul s-a creat în Transilvania o mare diferenţă între nemeşi şi ţăranii iobagi, cei dintâi bucurându-se de privilegii însemnate. Mulţi nemeşi de origine românească au fost deznaţionalizaţi şi au devenit unguri. Dar chiar şi acolo unde nemeşii români şi-au păstrat limba şi originea etnică, se diferenţiau de iobagi, de rumâni. Iată un scurt text edificator, consemnat în **Clopotiva**: „nemeşii au nedeia de-a băşca (=separat), fac jocu de-a băşca de rumâni" (Conea, **Clopotiva**, II, 528). Într-un fel asemănător, era diferenţa care exista între clăcaşi şi răzeşi în Moldova. În acelaşi sat erau şi clăcaşi, şi răzeşi, diferenţiaţi prin locul ocupat în vatra satului. Clăcaşii făceau, în sărbători, hora lor, pe când răzeşii o făceau pe a lor, fără să se amestece.

Cuvântul **nemeş** este prezent în folclor: **Dar eu zău nu i-am furat, / Făr cu stava i-am mânat / De la nemeşul bogat** (**F. Tr**., I, 13); **Toţi ţin calea la strâmtori, / Prind pe nemeşi călători** (**ibid**., 423). Este prezent şi în vechi texte româneşti, cu extrase în **DLR**.

Am amintit mai sus că, după o tradiţie, numele de sat **Nămăeşti** a avut forma **Nemeşeşti**. Dar toponimia cunoaşte multe nume de locuri **Nemeş** sau variante. Astfel, localitatea numită acum **Nemşa,** jud. Sibiu, a fost atestată, mai întâi, la 1359 ca **villa Nymps**, la 1395 **Nymisch**, la 1400 **Nyms**, la 1532 **Nymeys**, la 1733 **Nemse**, **Nums**a, la 1760-1762 **Nimes**, la 1805 **Niemesch**, la 1808 **Nemcz**, la 1839 **Nimsa**, **Nimisch**, la 1850 **Nemes**, **Nemetz**, la 1854 **Nemes**, **Niemesch**, **Nemşa** (Suciu, I, 424). Se vede clar că numele vechi al localităţii este **Nimiş**, **Nemiş**, **Nimeş**. În forma actuală s-a petrecut suprimarea lui **e** / **i** dintre **m** şi **ş** dintr-o variantă **Nemişa**. Tot cu suprimarea acestei vocale se prezintă numele **Nemche** (= **Nemşe**), sat menţionat la 1427, astăzi dispărut (Suciu, II, 376). Amintim aici numele topice **Nemşei**, **Nemeşeşti**, **Nemeşu**, (**DTB**, VI, 84-85; Ioniţă, **Glosar top**., 75; idem, **Nume**, 264)

Cuvântul **nemeş** intră în componenţa numelui unor sate menţionate de Suciu, I, 423, existente astăzi, dar şi în componenţa numelui **Nemes Vasary**, sat dispărut, menţionat astfel la 1561 (Suciu, II, 419).

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Familia apelativului **nemeş** în limba română este numeroasă. În **DLR** sunt înregistrate următoarele derivate: **nemşél** (şi regional **nemişél**, **-eá**, **nemeşícă**), **nemeşésc**, **nemeşéşte**, **nemeşí**, **nemeşíe**, **nemeşíme**, **nemeşoáică**, **nemeşoáie**, **nemeşúg**. Unele dintre aceste cuvinte au vechi atestări, aşa cum **nemeş** şi **nemeşoaie** sunt atestate ca apelative încă din sec. al XVI-lea (**Documente şi însemnări**, 266). În **DERS**, 155, vedem că **nemeş** înseamnă „boier de rang inferior în Ţările Româneşti”, cu primele atestări la 1505 în Ţara Românească şi 1559 în Moldova.

În maghiară cuvântul **nemeş** este un vechi împrumut românesc, pe nedrept şi neargumentat considerat împrumut în română.

*

În **DLR**, subst. **neam**, pl. **neamuri**, are următoarele sensuri: 1) „(învechit şi popular) rând de oameni din aceeaşi generaţie; generaţie”; 2) „totalitatea persoanelor înrudite între ele prin sânge sau prin alianţă; persoană care face parte din aceeaşi familie cu cineva (în raport cu aceasta), **rudă**, **nemotenie**, **nat**; nemet, **nemenie**, **nemeşug**; „partea de ţarină pe care o lucrează o familie”; 3) „familie boierească; grup, mulţime de boieri, totalitatea boierilor, boierime, aristocraţie; clasa boierilor”. Reproducem din **DLR** un context ilustrativ preluat dintr-o carte a lui Andrei Oţetea: „**Urmaşii boierilor mari care n-au ocupat slujbe corespunzătoare rangului părinţilor se numeau neamuri şi nu plăteau bir**”; 4) „seminţie; trib; populaţie; (învechit) norod”; 5) „popor; naţiune”; 6) „grup, ceată; tagmă”; 7) „origine socială (nobilă), obârşie”, „naţionalitate”; 8) „soi, fel, gen, specie”. Din toate aceste sensuri reiese sensul mai general „mulţime, grămadă”.

Este interesant că Cihac, II, 518, observa legătura existentă între cuvintele **neam** şi **nemeş**, iar urmare a acestei constatări, alături de **neménie**, **nemoténie**, **nemeşúg** ca derivate ale lui **neam**, include **némeş**, **nemeşie**, **nemeşúg**, **nemeşésc** ş. a. Face o comparaţie cu alb. **nam**” renom, renommée, considération” şi precizează: „le vocable alb. n’ est pas le latin **nomen**, qui fait **ĕmĕr**, **émĕn** en alb”.

Reţinem că între variantele lui **némeş** este şi **neámeş** (**neámiş**), iar între formele numelui **Nema**, citate mai sus, găsim **Nimisch**, **Niemesch**.

Din familia lui **neam** fac parte derivatele: **neménie**, **nemét**, **nemetenii**, **nemí** „a se înrudi”, **nemuréle**, **nemuríre** „care aparţine neamurilor”, **nemurí** „a deveni sau a fi rudă cu cineva”, **nemuríe** „rudenie”, **nemuşúg** „neam”, **nemúţ**; **înnemurí** „a se înrudi”, **înnemurire** „înrudire”, **înnemurit** „înrudit”.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Semnalăm câteva cazuri de folosire a cuvântului în poezia populară: **Poţi să fii, bade, fălos, / C-ai intrat în neamul nost! / Neamul nost e neam de frunte, / Cum e bradul de la munte. / Neamul nost e neam ales, / Cum e grâul de pe şes** (**F. Tr**., II, 165); **Tot aşa auzit-am / Că sântem mândri de neam** (**ibid**., 171); **Şi-oi să mor de dorul tău, / Cum n-a murit neam de-al meu** (**ibid**., 370); **Să răsune dealurile, / Să se-adune neamurile** (**ibid.,** I, 104).

Amintesc şi aici numele de familie **Namoian**, **Nămoianu**, **Nemoianu** şi numele topic **Nemoiu**, **Nemul** şi atragem atenţia asupra apropierii lui **neam** de acestea, se înţelege, şi asupra înrudirii acestora. De altfel, toate cuvintele discutate până aici sunt înrudite şi pleacă de la **nam-** (**năm-**, **nem-**), bază lexicală izolată din **nămai**, toate având şi sensul general „grămadă, mulţime".

La 2 febr. 1395, regele Ungariei, venit cu oaste împotriva lui Ştefan voievod, domnul Moldovei, se afla „ante castrum Nempch" (Radu Popa, **Cetatea Nemţului**, 1963, 15). Acelaşi autor ne spune că „numele cetăţii vine, se pare, de la acela al târgului lângă care a fost înălţată" (**ibidem**, 10). Iar târgul purta numele apei, precizăm noi, ca şi Târgul Siretului, Târgul Bahluiului. **Neamţ** a fost menţionat ca nume al ţinutului la 7 ian. 1403 („pan Şandru de la Neamţ", membru al sfatului domnesc).

Hasdeu spune că numele propriu **Neamţ** „e de origine slavică" (**Etymologicum**, I, 40). În 1943, Ilie Minea afirma că **Neamţ** vine de la cuvântul slav **nemeti** „mut, tăcut, liniştit" şi că s-ar referi la cadrul geografic, hidrografic şi botanic, diferit de **nemeţki**. Constantin Turcu, de la care preluăm informaţiile acestea, susţine părerea lui Minea şi vine cu date noi. Apelativul **neamţ** nu este în germană. Ideea de tăcut îl duce pe Turcu la o asociere cu numele de sat **Tăcuta** din jud. Vaslui, atestat la 6 oct. 1503. Numele satului nu a fost tradus în slavonă, ci a rămas **Tăcuţeşti**. În latină **tacentia loco** desemnează locuri calme, liniştite, tăcute, tainice. Aici, numele „a scăpat" netradus, faţă de celălalt, adică faţă de **Neamţ** (Turcu, **Autohtonia toponimiei locale**, în vol. **Războieni Valea Albă şi împrejurimile**, 1977, 47-48). El credea că regiunea se chema **Tăcuta** pentru că **nemeti** înseamnă „mut, tăcut". Aurelian Sacersoţeanu credea că **Neamţ** este cuvânt de origine slavă şi că denumea vechi populaţii germanice. El aminteşte numele topice **Cetatea Nemţilor** şi **Rusca Nemţilor** în Teleorman (în **Lucr. simpoz. de toponimie**, 1975, 43-44). În **Toponimia**, 278-279, Iorgu Iordan încadrează numele **Neamţ** între celelalte nume topice care înseamnă „german", prin urmare **Neamţ** este un etnonim. Iar la p. 456 scrie: „Despre pârâul Nemţisorul, **DG**

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

[**Marele dicţionar geografic al României**] spune că «în dreptul satului Vânători se uneşte, pe dreapta, cu pârâul Ozana, curgând apoi spre est, sub numele de pârâul Neamţului»”. Aici precizăm că Nemţişorul izvorăşte de sub muntele Poiana Lungă şi udă satul Mălini (Ionescu, **Dicţ. Suceava**, 217), numele fiind atestat la anul 1409 (**DERS**, 155).

„Numele de **Neamţ**, dat întâi cetăţii, pârâului din apropiere, mănăstirii şi târgului, iar mai apoi însuşi ţinutului şi chiar oraşului Piatra, vine de la numele întemeietorilor câtorva dintre vechile târguri ale Moldovei, între care e şi Neamţul” (Mătasă, **Câmpul**, 17). Deci are origine săsească.

Noi considerăm că între numele topic **Neamţ** şi etnonimul **neamţ** nu este decât o legătură formală *întâmplătoare* şi, prin urmare, **explicarea toponimului prin etnonim ţine de domeniul etimologiei populare.**

Numele ţinutului vine de la numele cetăţii, iar acesta şi al târgului de la pârâul Neamţului, de unde vine şi numele pădurii.

Se ştie că aici erau munţi pentru văratul vitelor mari şi mici, locuri bine apărate, ferite de ochii năvălitorilor. Peste tot erau stâni, de-a lungul pâraielor. Numele avea, în documente, unele variante: **Niamţ**, **Nemţ**, **Nemaţ**, **Namţu**, **Nemţâl** (= **Nemţăl**), dar erau, fără îndoială, şi variante neconsemnate. Muntele Poiana Lungă şi alţi munţi din zonă erau cândva locuri locuri de intens păstorit. Pe pâraiele Neamţ şi Nemţişor, care se unesc înainte de Tg. Neamţ, şi pe înălţimi se aflau **nimete**, deci „locuri unde erau adăpostiţi mieii, unde se odihneau oile”, dar erau şi construcţii care abăteau apa la mori, numite tot **nimete**, **nămăte**. Este necesar să amintim că „Nămăt e o leasă de mărăcini deşi, care se pune pe hotare spre a se cunoaşte mai bine” (Bocăneţu, 255, nelocalizată informaţia). Mai sus am văzut că două variante ale numelui actual **Nemşa** sunt **Nemcz** şi **Nemetz** (= **Nemţ**, **Nemeţ**). Reamintim că pluralul lui **nămete** este **nămeţi** (pronunţat **nămeţ**), verbul corespunzător fiind **nemeţí**, cu adj. **nemeţit**, **-ă.**

„În faţa mea se înălţa Muntele Mare de pe care sclipea neaua rămasă nemeţită, de ani netopită” (Frâncu-Candrea, **Românii**, 30).

O variantă locală de plural al lui **nimăt** a fost probabil **nimăţ**. Amintim aici că din zona prin care curge pârâul Nemţişorul, anume din satele Drăceni, Găineşti, Mălini, Poiana Mărului, s-a semnalat prezenţa cuvântului **nímăz** cu sensul „staul în care se ţin mieii noaptea” (**L. reg.**, 2, 123). Cu siguranţă că această variantă are o arie mai largă de răspândire.

Confuzia între **nimăz** şi **nimăţ** pe de o parte şi **nemeţ** pe de alta s-a petrecut mai întâi în cancelaria domnească, scribii neştiind ce

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

înseamnă în româneşte **nimăz**, **nimăţ**, fireşte şi **nimăt**, **nimet** şi confundând aceste variante ale cuvântului **nimăt** cu slavonul **nemeţ** „neamţ”, în româneşte **neamţ**. Ştiindu-se că nemţii sunt buni constructori, s-a acreditat legenda potrivit căreia Cetatea Neamţului a fost construită de nemţi. Numele „Neamţ” s-a generalizat şi pentru ţinut, statornicindu-se nume de locuri aparent împrumutate. Probabil, prin aceeaşi confuzie se explică numele **Neamţul** pentru dealuri în Vânătorii Nemţului; **Neamţul**, munte în Prahova, **Dealul Neamţului** în Mamorniţa, **Movila Neamţului** (**MDGR**, IV, 467, 470), **Neamţul**, deal la S-V de satul Movileni, jud. Iaşi (Obreja, 161), **Neamţu**, munte în Bucegi (sau în Munţii Baiului).

Un soi de bureţi galbeni comestibili se numesc **nemţi** sau **nemţişori** (Teaha, **Graiul**, 246). Sub **nemţişor**, **DLR** cuprinde mai multe denumiri de plante, care, însă, nu s-ar putea explica prin etnonimul **neamţ**. Vezi şi **nemţoaică**, sensul 3; **nemţoane**, sensul 2; **nemţoicuţă**, sensul 2 (vezi şi Borza, 264) (vezi şi Panţu). Este de crezut că ciupercile şi plantele despre care se vorbeşte mai sus cresc mai mult prin locuri unde au fost **nimăte**, adăposturi pentru oi şi miei, numele acestora fiind în măsură să confirme explicaţia propusă de noi.

Numele topice **Neamţ** şi numele de plante amintite se explică prin forme ale cuvântului **nimăt**.

Este interesant că, la meglenoromâni, un nume de loc este **Némtsăl’ă** (Capidan, III, 205), dar nu putem avansa o explicaţie până când nu vom avea unele detalii privitoare la acest nume.

Résumé

Le travail *Le mot «nămaie» (mouton) et sa famille* traite de l’évolution d’un mot hérité en Roumain du latin *animalia*. Premièrement, on fait l’inventaire presque exhaustif des apparitions de ce mot et de ses variantes dans les dictionnaires et les documents, en tant que toponymes et anthroponymes ou dans des expressions populaires.

On identifie une base lexicale roumaine (-nam) et on essaye de démontrer que beaucoup de mots d’origine inconnue ou attribués à d’autres langues sont dérivés de cette racine, par exemple *imaş* (pâturage), *nămete* (congères), *omăt* (neige), *namilă* (colosse), *nemeş* (noble d’origine hongroise), *neam* (proche parent) ou le toponyme Neamţ.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

BIBLIOGRAFIE ŞI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

AAF = „Anuarul Arhivei de Folclor” publicat de Ion Muşlea, I (1932) – VII (1945).

ALR, II, I = **Atlasul lingvistic român**, sub conducerea lui Sextil Puşcariu. Partea a II-a, de Emil Petrovici, vol. I, Sibiu – Leipzig, 1940.

ALRT = Emil Petrovici, **Texte dialectale**. Supliment la **Atlasul lingvistic român**, Sibiu – Leipzig, 1943.

Anon. **Car**. = **Anonymus Caransebesiensis**, în „Revista Tinerimea română”, I (1898), fasc. II, p. 326–380. Editat de Grigore Creţu.

Avram, Andrei, **Contribuţii etimologice**, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti.

Bărbuţ = Dorina Bărbuţ, **Dicţionar de grai oltenesc**, Craiova, 1990.

Bârlea, II = Ion Bârlea, **Literatură populară din Maramureş**, vol. 1 – 2. Ediţie de Iordan Datcu, Bucureşti, EPL, 1968.

Bocăneţu, Al., **Terminologia agrară în limba română**, în „Codrul Cosminului”, II – III (1925 – 1926), Cernăuţi, 1927.

Broşteni = Ioana Ilişanu Stănescu, **Terminologia păstoritului pe Valea Bistriţei, com. Broşteni**. Teză de licenţă, Iaşi, 1972.

Budai – Deleanu, I., **Opere**, I. Ediţie critică de Florea Fugariu. Studiu introductiv de Al. Piru, Bucureşti, Ed. Minerva, 1974.

„Buletinul Philippide” = „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»”, Iaşi, I (1934).

Candrea = I. A. Candrea, **Dicţionarul limbii române din trecut şi de astăzi**, în **Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”**, Bucureşti, 1931.

Capidan, III = Theodor Capidan, **Meglenoromânii. III. Dicţionar megleno – român**, Bucureşti, 1935.

Cihac, II = A. Cihac, **Dictionnaire d’ étymologie daco-romane**, Francfort s / M., 1879.

Ciorănescu = Alexandru Ciorănescu, **Dicţionarul etimologic al limbii române**. Ediţie îngrijită şi traducere din limba spaniolă de Tudora Şandru Mehedinţi şi Magdalena Popescu Marin, Bucureşti, Ed. Saeculum I. O., 2001.

Conea, **Clopotiva** = I. Conea, **Clopotiva – un sat din Haţeg**, vol. 1-2, Bucureşti , 1940.

Cod. Vor. = Codicele Voroneţean. Ediţie de Ion G. Sbiera, Cernăuţi, 1885.

Codin, **Legende** = C. Rădulescu – Codin, **Legende, tradiţii şi amintiri istorice adunate din Oltenia şi din Muscel**, Bucureşti, 1910.

Constantinescu – Mirceşti, C., **Păstoritul transhumant şi implicaţiile lui în Transilvania şi Ţara Românească**, Bucureşti, Ed. Academiei, 1975.

Costin, L., **Graiul** I, II = Lucian Costin, **Graiul bănăţean**, I, Timişoara, 1926; II, Turnu Severin, 1934.

Creangă, I = Ion Creangă, **Opere**. Ediţie îngrijită, note şi variante, glosar şi bibliografie de Iorgu Iordan şi Elisabeta Brâncuş, Bucureşti, Ed. Minerva, 1970.

Daicoviciu, **Dacii** = Hadrian Daicoviciu, **Dacii**, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1965.

Daicoviciu, Hadrian, **Dacia de la Burebista la cucerirea romană**, Cluj, Ed. Dacia, 1972.

Damé, Fr., **Încercare de terminologie poporană română**, Bucureşti, 1898.

Dan = Dimitrie Dan, **Stâna la românii din Bucovina** (reproducere din „Junimea literară”, XII, 1923), Cernăuţi, 1923.

Dâmbu = Liliana Nistorescu, **Termeni păstoreşti din com. Dâmbu – Prahova**. Teză de licenţă, Iaşi, 1974.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

DD = **Dicţionar dialectal**, I, 1985; II, 1985; III, 1986; IV, 1986; V, 1986, Chişinău, Ed. Ştiinţa (lucrare greu de consultat, ca şi **ALM**, fiind tipărită cu alfabet chirilic îngreunat de semnele dialectale folosite de cercetători).

DA = Dicţionarul limbii române (A-L), elaborat de Academia Română, 1913 – 1949.

DDA = Tache Papahagi, **Dicţionarul dialectului aromân general şi etimologic**. Ediţia a doua augmentată, Bucureşti, Ed. Academiei, 1974.

Densusianu, **Graiul** = Ovid Densusianu, **Graiul din Ţara Haţegului**, Bucureşti, 1915.

DERS = **Dicţionarul elementelor româneşti din documentele slavo-române**, 1374-1600, Bucureşti, Ed. Academiei, 1981. Redactor responsabil Gh. Bolocan.

DEX = Dicţionarul explicativ al limbii române, Bucureşti, Ed. Academiei, 1996.

Dicţionar invers, Bucureşti, Ed. Academiei, 1957.

DIR = Documente privind istoria României. A. **Moldova**; B. **Ţara Românească**; C. **Transilvania**.

DLR = **Dicţionarul limbii române**, publicat de Academia Română începând cu litera M.

Documente şi însemnări româneşti din sec. XVI. Text stabilit şi indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniţă, Alexandru Mareş şi Alexandra Roman Moraru. Introducere de Alexandru Mareş, Bucureşti, Ed. Academiei, 1979

DOR = N. A. Constantinescu, **Dicţionar onomastic românesc**, Bucureşti, Ed. Academiei, 1963.

DR = **„Dacoromania". Buletinul Muzeului limbii române**, Cluj, I – 1920 – 1921; II – 1921 – 1922; III – 1923 – 1924; IV – 1924 – 1926 (Partea 1, 2); V – 1927 – 1928; VI – 1929 – 1930; VII – 1931 – 1933; VIII – 1934 – 1935; IX – 1936 – 1938; X – 1941.

DRH. **A, B** = **Documenta Romaniae Historica**. **A = Moldova; B = Ţara Românească.**

DTB, II = Vasile Frăţilă, Viorica Goicu, Rodica Sufleţel, **Dicţionarul toponimic al Banatului**, vol. II, C, Timişoara, 1985.

Fochi, **Mioriţa** = Adrian Fochi, **Mioriţa**. Tipologie, circulaţie, geneză, texte, Bucureşti, Ed. Academiei, 1964.

Frâncu–Candrea, **Rotacismul** = Teofil Frâncu şi George Candrea, **Rotacismul la moţi şi istrieni**, Bucureşti, 1886.

Frâncu, T. şi Gh. Candrea, **Românii din Munţii Apuseni** (**Moţii**), **Scriere etnografică**, Bucureşti, 1888.

F. **Tr**., I, II = **Folclor din Transilvania**, Bucureşti, EPL, 1962.

Gămulescu, **Elemente** = Dorin Gămulescu, **Elemente de origine sârbocroată ale vocabularului dacoromân**, Bucureşti – Pančevo, 1974.

Glosar dialectal. **Oltenia**, Bucureşti, Ed. Academiei, 1967.

Gl. reg. = V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, **Glosar regional**, Bucureşti, Ed. Academiei, 1961.

Godea, **Caracteristici =** Ioan Godea**, Caracteristici ale culturii populare din Bihor,** Bucureşti, Ed. Sport-Turism, 1977.

Gonţa, **Locuri** = Alexandru I. Gonţa, **Indicele numelor de locuri** (din **DIR. A**). Ediţie de I. Caproşu, Bucureşti, Ed. Academiei, 1990.

Gonţa, **Persoane** = Alexandru I. Gonţa, **Indicele numelor de persoane** (din **DIR. A**). Ediţie de de I. Caproşu, Bucureşti, Ed. Academiei, 1995.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Graur, **Nume de persoane** = Acad. Al. Graur, **Nume de persoane**, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1965.

Graur, A., **Fondul principal al limbii române**, Bucureşti, Ed. Academiei, 1957.

Grămadă, I-II = Nicolai Grămadă, **Toponimia minoră a Bucovinei**, I-II. Ediţie, studiu introductiv, bibliografie şi indice de cuvinte de Ion Popescu-Sireteanu. Introducere de D. Vatamaniuc, Bucureşti, Ed. Anima, 1996.

GS = „Grai şi suflet”, I (1923 – 1924) – VII (1937).

Hasdeu, **Et.** şi **Etymologicum** = B. P. Hasdeu, **Etymologicum Magnum Romaniae**. **Dicţionarul limbii istorice şi poporane a românilor**. Ediţie de Grigore Brâncuş, I, 1972; II, 1974; III, 1976, Bucureşti, Ed. Minerva.

Ionescu, I. D., **Glosar din jud. Gorj**, în B. PH. , VI, 1939.

Ionescu, **Dicţ**. **Suceava** = Serafim Ionescu, **Dicţionar geografic al judeţului Suceava**, Bucureşti, 1894.

Ioniţă, Vasile, **Glosar toponimic Caraş – Severin**, Reşiţa, 1972.

Ioniţă, **Metafore** = Vasile Ioniţă, **Metafore ale graiurilor din Banat**, Timişoara, Ed. Facla, 1985.

Ioniţă, **Nume** = Vasile Ioniţă, **Nume de locuri din Banat**, Timişoara, Ed. Facla, 1982.

Iordan, **Dicţionar** = Iorgu Iordan, **Dicţionar al numelor de familie româneşti**, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983.

Iordan, Iorgu, **Toponimia românească**, Bucureşti, Ed. Academiei, 1963.

Lambrior = A. Lambrior, **Studii de lingvistică şi folcloristică**. Ediţie de Ion Nuţă, Iaşi, Ed. Junimea, 1976.

Lexic reg. = **Lexic regional**, vol. 1, Bucureşti, Ed. Academiei, 1960; vol. 2, Ed. Ştiinţifică, 1967.

Lobiuc**, Contactele** = Lobiuc, Ioan, **Contactele dintre limbi,** vol. I, Iaşi, Ed. Universităţii „AL. I. Cuza”, 1988.

Lucrările Simpozionului de Toponimie, 1975.

Mătasă, Preot C., **Câmpul lui Dragoş. Toponimie veche şi actuală din judeţul Neamţ**, Bucureşti, 1943.

Mândrescu, S. C., **Elemente ungureşti în limba română**, Bucureşti, 1892.

MDA = **Micul dicţionar academic**, I, A – C, Bucureşti, Ed. Academiei, 2001.

MDGR, V = **Marele dicţionar geografic al României**, vol. V, Bucureşti, 1902.

Mihăilă, **Studii** = G. Mihăilă, **Studii de lexicologie şi istorie a lingvisticii româneşti,** Bucureşti, Ed. Didactică şi Pedagogică, 1973.

Mihăilă, **Împrumuturi** = G. Mihăilă, **Împrumuturi vechi slave în limba română**, Bucureşti, Ed. Academiei, 1960.

Moldovanu, **Chestionar** = [Dragoş Moldovanu], **Chestionar toponimic şi entopic general cu un glosar de entopice onomasiologic**, Iaşi, 1978.

NALR. Olt. = **Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia.** Sub conducerea lui Boris Cazacu, de Teofil Teaha, Ion Ionică, Valeriu Rusu, I, 1967; II, 1970; III, 1974, Bucureşti, Ed. Academiei.

Obreja = Al. Obreja, **Dicţionar geografic al judeţului Iaşi,** Iaşi, Ed. Junimea, 1979.

Pamfile**, Duşmanii** = Pamfile, Tudor, **Duşmanii şi prieteni ai omului**, Bucureşti, 1916.

Pamfile, **Jocuri**, I, II = Tudor Pamfile, **Jocuri de copii** (I) adunate din satul Ţepu, jud. Tecuci. Extras din **AAR**, seria II, tom. XXVIII, **MSL**, Bucureşti, 1906 şi **Jocuri de copii** (II) adunate din satul Ţepu, jud. Tecuci. Extras din **AAR. MSL**, seria II, tom. XXIX, p. 329–423.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Panţu = Zach. C. Panţu, **Plantele cunoscute de poporul român**, Bucureşti, ed. 2-a, 1929.
Paşca, **Glosar** = Ştefan Paşca, **Glosar dialectal alcătuit după materialul lexical cules de corespondenţi din diferite regiuni**, Bucureşti, 1928.
Paţa, **Graiul** = Gheorghe C. Paţa, **Istoricul şi graiul comunei Şarul Dornei**, Bucureşti, Editura Christiana, 2002 .
Petrovici, Emil**, Note de folclor de la românii din Valea Mlavei (Serbia),** în **AAF**, VI.
Popa, Radu, **Cetatea Neamţului**, 1963.
Popescu- Sireteanu, Ion, **Termeni păstoreşti în limba română**, Iaşi, Ed. Princeps, 2005.
Popescu – Sireteanu, **Toponimia comunei Suceviţa,** în „Analele Bucovinei", an VIII, 1/2001.
Răuţ, **Studii** = Octavian Răuţ şi Vasile Ioniţă, Studii şi cercetări de istorie şi toponimie, Reşiţa, 1976.
Rezuş, **Dochiţa** = Petru Rezuş**, Dochiţa împărătiţa. Basme şi poezii populare din Ţara de Sus**, Bucureşti, Ed. Minerva, 1972.
Rosetti, **Limba descântecelor** = Al. Rosetti, **Limba descântecelor**, Bucureşti, Ed. Minerva, 1975.
Sbiera, **Poveşti** = I. G. Sbiera, **Poveşti şi poezii populare româneşti**. Ediţie îngrijită şi prefaţată de Pavel Ţugui, Bucureşti, Ed. Minerva, 1971.
Scriban **=** August Scriban, **Dicţionaru limbii româneşti**, Iaşi, 1939.
SDE = **Scurt dicţionar etimologic al limbii moldoveneşti**. Redactori: I. Raievschi şi M. Gabinschi, Chişinău, 1978.
Stoica de Haţeg = Nicolae Stoica de Haţeg, **Cronica Banatului**. Ediţie de Damaschin Mioc, Bucureşti, Ed. Academiei, 1969.
Suciu, I, II = Coriolan Suciu, **Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania**, I – II, Bucureşti, Ed. Academiei, 1967, 1968.
Şăineanu, **Influenţa** = Lazăr Şăineanu, **Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române**, Bucureşti, 1900.
Şăineanu (1995) = Lazăr Şăineanu, **Dicţionar universal al limbii române. Vocabular general**. Ediţie revăzută şi adăugită de Alexandru Dobrescu, Ioan Oprea, Carmen – Gabriela Pamfil, Rodica Radu şi Victoria Zăstroiu, vol. II, III, IV, V, Iaşi, Mydo Center, 1995, 1996.
Teaha, **Graiul** = Teofil Teaha, **Graiul din Valea Crişului Negru**, Bucureşti, Ed. Academiei, 1961.
Tiktin, I, II, III = H. Tiktin, **Rumänisch – deutsches Wörterbuch**, I, 1903; II, 1911; III, 1925, Bucureşti.
Turcu, Constantin, **Autohtonimia toponimiei locale**, în vol. **Războieni, Valea Albă şi împrejurimile**, 1977.
Udrescu, D., **Glosar regional Argeş**, Bucureşti, Ed. Academiei, 1967.
Varone = G. T. Niculescu – Varone, Elena Costache Găinaru – Varone, **Dicţionarul jocurilor populare româneşti**, Bucureşti, Ed. Litera, 1979.
Voronca = Elena Niculiţă Voronca, **Datinele şi credinţele poporului român**, adunate şi aşezate în ordine mitologică de …, I, Cernăuţi, 1903.
Vuia, II = Romulus Vuia, **Studii de etnografie şi folclor**. Ediţie de Mihai Pop şi Ioan Şerb, vol. II, Bucureşti, Ed. Minerva, 1980.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

CONDICI DE CERCETARE PRENUPȚIALĂ ÎN COLECȚIILE MUZEULUI NAȚIONAL DE ETNOGRAFIE ŞI ISTORIE NATURALĂ DIN CHIŞINĂU*

Raisa TABUICĂ, Alexandru MAGOLA

În gândirea tradițională a te căsători însemna a intra în rând cu oamenii, a avea dreptul de participare plenară la viața colectivității botezând, cununând, ctitorind. Secole la rând căsătoria, la fel ca naşterea şi decesul, se înregistrau la biserică.

În viața satului tradițional căsătoria fără cununie, adică căsătoria fără ritualul religios, nu era acceptată. Era considerată unul din cele mai mari păcate şi ca să evite acest fenomen, moralitatea populară invoca cele mai mari pedepse. În conformitate cu credințele populare, dacă în sat trăiau împreună doi soți necununați, ei erau învinuiți de toate nenorocirile care se abăteau asupra satului.

Taina cununiei este una dintre cele şapte taine ale Bisericii creştine, prin care, în urma binecuvântării preotului, se pogoară peste miri harul dumnezeiesc necesar pentru întemeierea unei familii creştine[1]. Constituirea familiei prin căsătorie este un eveniment care afectează pentru totdeauna nu numai destinul a două persoane, dar şi cel al comunității, şi cel al instituției Bisericii, adică „trupul lui Hristos". După botez, cununia vine să confirme apartenența la lumea creştinătății a celor doi. Cununia trebuia să valideze schimbarea statutului social de celibatari sau văduvi, pe cel al căsătoriților. În timpul cununiei, mirii sunt încoronați cu „cununiile", semnul martirilor şi întâmpinați cu imnul mucenicilor, ceea ce înseamnă că ei sunt chemați să depăşească egoismul şi individualismul omenesc, prin asociere la valorile vieții de comuniune şi de solidaritate. Prin harul Tainei cununiei, cei doi miri sunt încorporați ca familie în trupul Bisericii.

---

* Acest studiu a fost publicat în „Buletinul ştiințific" al Muzeului Național de Etnografie şi Istorie Naturală din Chişinău", vol 1 (14), serie nouă, Chişinău, 2004, p. 113-128. Apare şi în **A.M.E.M. î**n urma încheierii unui protocol de colaborare cu Muzeul Național de Etnografie şi Istorie Naturală din Chişinău, protocol care prevede publicarea simultană în revistele de specialitate ale celor două muzee a unor studii sau materiale demne de interesul specialiştilor de pe ambele maluri ale Prutului.

[1] Preot Ion M. Stoian, *Dicționar religios*, Bucureşti, Editura Garamond, 1994, p. 74.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Căsătoria constituie un act ce afectează toate categoriile sociale, toate structurile societății, având implicații juridice, economice, spirituale, estetice şi psihice. În această lucrare nu ne vom referi la cununie ca la un act ritual religios, încetățenit în practica socială cu multe puncte comune şi particularități. Diferențierile zonale sau particularitățile locale, pe care le relevă obiceiul în complexitatea sa, nu estompează nucleul comun al semanticii ceremonialului marital, la care ne vom referi în esență.

Marea importanță a cununiei în viața celor căsătoriți şi lipsa cu desăvârşire a studiilor privind acest obicei, ne-au servit ca imbold pentru realizarea acestei lucrări.

În viața satului tradițional, până la sfârşitul secolului al XIX-lea, înainte de a se săvârşi căsătoria, se efectuau cercetări prealabile, pentru a asigura corectitudinea evenimentului. În muzeul nostru se păstrează şase condici de cercetare prenupțială care atestă seriozitatea atitudinii Bisericii şi a statului față de cununie – căsătorie. Am considerat util să prezentăm aceste documente, care oferă foarte multe informații istorice şi pot servi ca sursă pentru alte cercetări. Pentru a urmări o evoluție a practicii, le vom prezenta în ordine cronologică. Primele două condici sunt completate manual în totalitate, celelalte patru au deja întrebările tipărite, cei care le-au completat au scris numai răspunsul la ele.

I. Книга данная на основании указа Кишиневской Духовной Консистории от 17-го декабря 1834 года, ведомства моего Ясскаго уезда селения Патрушен в Архангело – Михайловскую церковь для вписыванния в оную предбрачных обысков. Генваря 30 дня 1835 года. Ясского уезда Скулянский Старший Благочинный Протоиерей Михаил Синячевский (Condica dată în baza ucazului Consistoriului Duhovnicesc din Chişinău din 17 decembrie 1834 bisericii „Sf. Arhanghel Mihail” din satul Petruşeni, din ocârmuirea mea pentru a înscrie cercetările la cununii. 30 ianuarie 1835. Blagocinul principal din Sculeni, județul Iaşi, Protoiereu Mihail Sineacevschi). Fiecare filă a condicii este numerotată, are inscripții, la mijlocul foii, pe câmpul din dreapta foii, formate din silabe: „Яс-ско-го уе-зда Ску-лян-ский Стар-ший Бла-го-чин-ный Про-то-иерей Ми-ха-ил Синячевский”, scrise cu cerneală neagră. Numai instrucțiunile referitoare la completarea condicii sunt tipărite în două colonițe, în două limbi: rusă şi română, cu caractere chirilice, instrucțiuni care serveau pentru certificarea autenticității registrului.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Condica a fost începută la 24 iunie 1835 şi terminată la 25 ianuarie 1845; numără 65 foi cu anchete prenupțiale scrise cu cerneală neagră, care s-a decolorat şi pot fi cu greu citite. Au fost înregistrate 88 cercetări la cununii.

Pe ultima foaie (66), pe față, s-a făcut următoarea inscripție de verificare a registrului în limba rusă: „Сия книга в Кишиневской Духовной Консистории свидетельствована и оказалось, что в ней шнур, печать и листы в целости, брачные обыскины исправно; почему возвращается для хранения в Михайловской церкви села Петрушен, с выдачею вместо сей книги новой таковой от сего числа июня 28 дня 1846 года. Кличер Протоиерей Никифор Петров, (semnătură indescifrabilă), Столоначаль[ник]” („Această condică a fost verificată la Consistoriul Duhovnicesc din Chişinău şi s-a constatat că are toate foile, acestea sunt cusute şi sigilate, cercetările la cununii s-au făcut corect, de aceea se restituie pentru păstrare în biserica „Sf. Arhanghel Mihail” din satul Petruşeni, eliberând în locul ei o nouă condică, identică cu aceasta, din data de azi, iunie 28 zile, anul 1846. Clicer Protoiereul Nichifor Petrov, (semnătură indescifrabilă), şef de birou”). Pe verso ultimei file apare inscripția de certificare: „В сей книге переномерованных, скрепленных и шнуроприпечатанных шестьдесят шесть листов. Старший Благочинный Михаил Синячевский.” („În această condică sunt numerotate, cusute şi sigilate cincizeci şi şase file. Blagocinul principal Mihail Sineacevschi”). Mai jos, în dreapta, este un sigiliu rotund, având în câmp, într-o cunună din două ramuri de măslin, monograma alcătuită din literele ПМС (reprezentând majusculele numelui Protoiereului Mihail Sineacevschi) în centru, iar deasupra triunghiul cu ochiul atotvăzător; pe marginea sigiliului găsim un cerc linear. Inv. 10312/2.

II. Картя датэ ла Бисерика «Сфынтулуй Архистратиг Михаил» дин сатул Мэлэештий 1 парте а цэнутулулуй Яшулуй спре а скри ынтрынса черчетэриле че сэ фаче ынаинтя кунунией. Анул 1838, май 17 зиле. Протоиерей Аврамий Антоновский (Condica bisericii „Sfântului Arhistratig Mihail” din satul Mălăieşti, 1 circumscripție a ținutului Iaşi, spre a scrie într-însa cercetările ce se fac înaintea cununiei. Anul 1838, mai 17 zile. Protoiereu Avramii Antonovschi). Foile condicii sunt numerotate, au şi inscripții marginale pe câmp, în dreapta, din silabe sau o literă, scrise cu cerneală neagră: „Ясс-ка-го уез-да 1-й части Стар-ший Бла-го-чи-н-ный Про-то-иерей Авра-мий Ан-то-но-в-с-кий”. („Blagocinul principal al I părți a

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

judeţului Iaşi, Avramii Antonovschi”). La început sunt date instrucţiunile referitoare la completarea condicii, tipărite în două limbi. Prima filă este intitulată „Forma cercetării la cununii”, pe verso „Însemnare”. În limba rusă sunt întitulate: „Форма обыска брачнаго” şi „Примечание”. La fiecare anchetă este câte o filă, în care trebuie să se conţină răspunsul mirilor, rudelor şi chezeşilor la cele zece întrebări şi mărturiile chezeşilor. Condica a fost scrisă în limba română, cu caractere chirilice. Lipseşte fila nr. 4. Condica este fără copertă, slab conservată, scrisă cu cerneală neagră. De la 29 septembrie 1838 până la 28 ianuarie 1847 au fost înregistrate 92 cununii. Pe verso ultimei file este inscripţia de certificare: „В сей книге переномерованных и скрепленных девяносто пять листов. 1838 года, май 17 дня. Протоиерей Аврамий Антоновский” („În această condică sunt numerotate şi cusute nouăzeci şi cinci foi, 17 mai 1838. Protoiereu Avramii Antonovschi”). Jos, în dreapta, se află un sigiliu rotund, aplicat în ceară roşie, având în câmp acvila bicefală dublu încoronată cu coroană princiară cu şarpe şi în gheare, pe piept – scut heraldic. Dedesubtul lui, în cerc liniar, este textul: „Старшего Бла / гочин. 1 части / Ясс. Уезда”. Inv. 10312/74.

Mai târziu, pentru a uşura lucrul, au fost introduse condici cu întrebări tipărite. Fiecare foaie cuprindea o anchetă cu zece întrebări, în care răspunsurile se scriau cu mâna. Condicile din colecţia muzeului datează începând cu anul 1850.

III. Condica dată bisericii Adormirea Maicii Domnului din satul Butuceni.. S-a păstrat numai o jumătate de copertă, lipseşte foaia de titlu şi prima pagină, cerneala violetă este parţial decolorată. Pe fiecare filă sunt inscripţii marginale pe cîmp, iar în dreapta, cu cerneală neagră, note de certificare pe silabe: „Стар-ший Бла-го-чин-ный Ор-ге-ев-ска-го уез-да Про-то-ие-рей Си-ми-он Бал-та-га” („Blagocinul principal al judeţului Orhei, Protoiereu Simion Baltaga”). La fila 50 apare o excepţie, când, pentru a termina cuvântul, este scris „–гочинный”. Anchetele prenupţiale din satul Butuceni, judeţul Orhei cuprind perioada 27 ianuarie 1850 – 23 mai 1860, deci 9 ani şi 5 luni, timp în care au fost înregistrate 32 cununii.

În această condică lipsesc mărturiile scrise ale preotului şi slujitorilor bisericeşti din satele de unde este originară mireasa, deşi la fila 8, la litera B, se precizează că mărturia de la preot şi slujitorii bisericeşti se anexează. Numai prima anchetă este completată în limba rusă, celelalte sunt în limba română. Probabil aceasta este foaia model.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Pe verso ultimei foi este scris textul: „В сей книге переномерованных, скрепленных и шнурозапечатанных пятьдесять листов. Протоиерей Симион Балтага” („În această condică sunt numerotate, cusute şi sigilate cincizeci foi. Protoiereu Simion Baltaga”). Jos, în dreapta, peste şnur este aplicat sigiliul de formă rotundă, având sus – stema Rusiei cu acvila bicefală încoronată cu coroana princiară, iar dedesubt textul: „Печ. Старшего / Благочиннаго / Оргеевскаго / Уезда” („Ştampila Blagocinului principal al județului Orhei”). Inv. 4372/24.

IV. Книга для записки в ней брачных обысков выданная 1-й части Ясскаго уезда, села Поченбоуцы Михайловскую церковь. 1850 года Генваря 1 дня. Старший Благочинный, Протоиерей Аврамий Антоновский (Condică dată bisericii „Sfântului Mihail” din satul Pocimbăuți, prima circumscripție a județului Iaşi, pentru a înscrie cercetările prenupțiale. 1 ianuarie 1850. Blagocinul principal, Protoiereu Avramii Antonovschi). Fiecare filă este numerotată, are şi inscripții la mijlocul foii, pe câmp, în dreapta, din una sau două silabe: „Стар-ший Благо-чин-ный 1-й ча-сти Ясс-каго Уез-да Про-то-иерей Авра-мий Анто-нов-ский”, text repetat de trei ori („Blagocinul principal al părții I a județului Iaşi. Protoiereu Avramii Antonovschi”). Conține 48 anchete prenupțiale, scrise pe hârtie cu filigran, care cuprind perioada 20 ianuarie 1852 – 31 ianuarie 1860. Din cele 48 de anchete sunt completate 42. Din 1852 şi până în 1860, în 9 ani, au fost înregistrate 42 cununii. Foile sunt numerotate, au şi inscripții marginale pe câmp din silabe cu cerneală neagră: în limba rusă sunt scrise numai inscripțiile marginale, celelalte texte sunt în limba română. Acest fapt ne sugerează că nu toți preoții şi dascălii din țară cunoşteau atunci limba rusă. Condica este fără copertă, slab conservată, cerneala violetă utilizată s-a decolorat, unele foi sunt deteriorate de insecte. Pe verso ultimei file este un sigiliu aplicat în ceară cărămizie: rotund, sus – acvila bicefală încoronată cu coroana princiară, pe piept – scut heraldic, dedesubt textul: „ПЕЧ. Старш. Бл. / 1 Час. Ясск. У. / Пр. Авр. Анто / новскаг” („Ştampila Blagocinului principal al I părți a județului Iaşi. Protoiereu Avramii Antonovschi”). Pe margine un cerc liniar. Parțial, marginea este lipsă. Inv. 10312-54.

V. Обыскная книга. Выданная из Кишиневской Духовной Консистории в Св. Вознесенскую церковь селения Речи 1-го Округа Ясскаго Уезда для записывания в оную предбрачных

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

обысков. Октября 31 дня 1860 года. Василий Бурниковский. Секретаря помошник Байда, Столонач[альник] Миневич (Condica dată de către Consistoriul Duhovnicesc din Chişinău bisericii „Înălțarea Domnului” din satul Recea, prima circumscripție a județului Iaşi, pentru a înscrie într-însa cercetările la cununie. 31 octombrie 1860. Vasilie Burnicovschi. Secretar-adjunct Baida, şef de birou – Minevici). Această condică cuprinde perioada de la 13 februarie 1861 pînă la 7 noiembrie 1871, având 96 foi. Sunt completate toate anchetele prenupțiale. Lipsesc filele 4-9. În afară de numerotare, filele au inscripția marginală de certificare: „Сто-ло-на-чаль-ни-ка Гулиян… Ми-не-вич Ки-ши-нёв-ской Ду-хов-ной Кон-си-сто-рии” („Şef de birou Gulian... Minevici la Consistoriul Duhovnicesc din Chişinău”). Condica este sigilată, are textul: „В сей книге переномерованных и крепленных шнуром пропечатанных девяносто семь (97) листов. Секретаря Помощник (подпись)” („În această condică sunt numerotate, cusute şi sigilate nouăzeci şi şapte (97) foi. Şef de birou. Semnătura”). Mai jos – sigiliul rotund peste şnur. În câmp – stema Rusiei: acvila bicefală încoronată cu coroană princiară cu sceptrul şi globul cruciger în gheare, pe piept – scut heraldic. În exergă textul: „КИШИНЕВ: ДУХОВНОЙ КОНСИСТОРИИ”. Dedesubt: „И: з : Столоначальник Миневич”.

Pe copertă se poate citi o notiță: „1871 года июня 3 дня я приехаль в Речу и застал В порядке полном всё. Пр. Н.St. Село Речя**.** (...)” („La 3 iulie 1871 am venit la Recea şi am găsit totul în ordine. Pr(otoiereu) H. St. Satul Recea”). Inv. 10312/55.

VI. Книга выданная из Кишиневской Духовной Консистории в Свято-Михайловскую церковь селения Патрушан 4 округа Ясскаго уезда, для вписывания в оную предбрачных обысков. Мая 3 дня 1862 года. Член Консистории Протоиерей Василий Бурниковский. Помошник секретаря Байда. Столоначальник (semnătură indiscifrabilă) (Condica dată bisericii „Sfântul Arhanghel Mihail” din satul Petruşeni, circumscripția 4 a județului Iaşi, pentru a înscrie cercetările la cununie. 3 mai 1862. Membrul Consistoriului Protoiereu Vasile Burnicovschi. Secretar-adjunct Baida. Şef de birou). Această condică cuprinde perioada 8 iulie 1862 – 31 ianuarie 1868, numărând 50 foi, din care sunt completate 46. Anchetele sunt tipărite în limba rusă şi completate în limba română cu caractere chirilice. Fiecare filă este numerotată, are inscripții marginale pe câmp, în dreapta, din silabe: „Сто-ло-на-чаль-ник Ки-ши-нев-ской Ду-хов-ной Кон-си-сто-рии

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Ти-ту-лярный Со-вет-ник Ми-ха-ил Ива-нов сын Гань-не-вич” („Şef de birou la Consistoriul Duhovnicesc din Chişinău, consilier titular Mihail Ivanov, fiul Ganevici”), scrise cu cerneală neagră.

Pe verso ultimei anchete este scris: «В сей книге переномерованных, скрепленных и шнуром припечатанных (50) пятьдесят листов. Помощник секретаря Байда. Ганевич». Jos, în colțul drept, sigiliu aplicat în ceară cărămizie: acvila bicefală cu sceptrul şi globul cruciger în gheare, pe piept – scut heraldic, în exergă – textul: „КИШИНЕВ: ДУХОВНОЙ КОНСИСТОРИИ”. Inv. 10312/38.

*

* *

În legătură cu aceste anchete trebuie să precizăm că cercetările se efectuau înaintea cununiei de trei ori pentru fiecare pereche. Repetarea lor de trei ori trebuia să asigure corectitudinea informațiilor obținute şi să înscrie actul sub incidența sacrului. În primul rând, erau întrebați chezeşii (trăitori în localitatea respectivă sau vecină, oameni buni şi bătrâni) dacă nu există careva interdicții pentru căsătoria candidaților. Despre viitoarea cununie preotul anunța de trei ori în biserică după săvârşirea *Liturghiei*, înainte de *Otpust* şi îi ruga pe cei prezenți să spună dacă cineva cunoaşte vreun motiv care nu ar permite săvârşirea acestei cununii. Piedici pentru căsătorie apăreau în cazul:

- relațiilor de rudenie trupească sau duhovnicească;
- dacă cineva din ei au în viață soț sau soție;
- dacă ei vor să se cunune cu a patra cununie;
- dacă n-au ajuns la majorat: mirele la 18 ani, mireasa la 16 ani;
- dacă cineva din ei a fost impus să se cunune[2].

Răspunsurile la întrebările preoților şi mărturiile chezeşilor erau scrise în condicile de cercetare. Analizând condicile existente în muzeu, trebuie să constatăm că aceste condici se scriau după formele tip. În mărturia chezeşilor se arăta categoria socială a candidaților la cununie:

[2] Книга данная на основании указа Кишиневской Духовной Консистории от 17-го декабря 1834 года, ведомства моего Ясскаго уезда селения Патрушен в Архангело – Михайловскую церковь для вписыванния в онную предбрачных обысков. – Генваря 30 дня 1835 года. Ясского уезда Скулянский Старший Благочинный Протоиерей Михаил Синячевский. Inv. 10312-2, fila de titlu.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

ţăran, mazil, boiernaş, dvoreanin (nobil), meşceanin (burghez), din ce localitate este sau a cărui pomeşcic (moşier) crestianin (ţăran) este, sau cinovnic, sau otstavnoi (demobilizat), trecându-se şi numele acestora.

În condică se scria numele mirilor şi părinţilor, porecla, starea civilă (holtei, fată mare, văduv, văduvă) şi categoria socială din care fac parte. În cazul văduviei trebuia de indicat numele răposatului, data decesului, unde, când şi de care preot a fost înmormântat. În cazul în care mireasa era divorţată, se arăta data divorţului şi numele primului soţ, patronimicul şi porecla lui. De asemenea, se arăta credinţa mirilor, de obicei, ortodoxă, dar se întâmpla ca unul dintr-înşii să fie papistaş (catolic), luteran (protestant) sau de altă lege creştinească.

În afară de mărturiile orale, preoţii şi slujitorii bisericeşti trebuiau să verifice condicile de spovedanie şi metricile (actele de naştere şi botez).

Mirii, chezeşii şi rudele îşi asumau responsabilitatea civilă şi duhovnicească pentru cele mărturisite. Din partea mirilor puteau să semneze tatăl, maica, bunul, moşul, fratele şi chezăşii, indicându-se categoria socială, numele, porecla, funcţia şi localitatea. Fiecare dintre miri era reprezentat de doi-trei chezeşi (trăitori) cunoscuţi în localitatea respectivă şi vrednici de credinţă. Dacă chezeşul era analfabet, pentru el iscălea altcineva dintre cei prezenţi. În cazul când unul dintre miri era din altă localitate, trebuia să prezinte mărturie în scris de la preotul său, cu iscălitură şi ştampilă. În acest caz mărturia se anexa la textul cercetării. Aceste „Mărturii”, intitulate şi: „Forma cercetării la cununie”, „Încredinţare”, „Adeverinţe”, „Свидетельство”[3] (în versiunea rusă), sunt semnate de preot, dascăl şi paracliser (ponomar) şi parafate cu sigiliul personal al preotului sau cu ştampila parohială. Sigiliile personale şi sigiliile parohiilor prezintă un interes deosebit şi merită o cercetare aparte. Documentele cercetate prezintă sigilii din următoarele localităţi: satul Mălăeşti, târgul Edineţ, satul Brăneşti, satul Vrăneşti, satul Buteşti şi satul Bârnova. Toate aceste sigilii sunt de formă rotundă, având în mijloc imaginea unei biserici cu trei turle, iar în exergă legenda în limba rusă care cuprinde eparhia, satul şi hramul bisericii. Condica din satul Petruşeni şi mărturiile anexate sunt scrise de diferiţi autori în limba română cu caractere chirilice. Excepţie fac inscripţiile de la f. 1 şi 66 şi Svidetelistvo de la f. 64.

[3] *Ibidem*, f. 29, 31, 33, 37, 38, 43, 44, 45, 47, 49, 51, 53, 59, 60, 61, 64.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Condicile conțin foarte multe informații care ar putea fi analizate tematic. Dar din lipsă de spațiu, ne-am gândit să generalizăm o singură categorie de informație – vârsta celor cununați.

	Vârsta la prima cununie	**Vârsta când unul din miri este văduv**	**Vârsta când ambii miri sunt văduvi**
În condica din satul Petruşeni (1835-1845)			
Mirii	19 – 36	28 – 40	31 – 50
Miresele	16 – 25	20 – 31	28 – 38
Total cununii	78	6	4
În condica din satul Mălăieşti (1838-1847)			
Mirii	18 – 34	21 – 44	29 – 61
Miresele	16 – 28	17 – 28	25 – 69
Total cununii	71	12	11
În condica din satul Butuceni (1851-1860)			
Mirii	19 – 30	25 – 36	33 – 56
Miresele	16 – 45	19 – 34	28 – 55
Total cununii	25	4	3
În condica din satul Pocimbăuți (1852-1860)			
Mirii	20 – 37	22 – 41	25 – 55
Miresele	16 – 26	20 – 31	22 – 58
Total cununii	32	4	6
În condica din satul Recea (1861-1871)			
Mirii	19 – 50	25 – 36	33 – 56
Miresele	16 – 45	19 – 34	28 – 55
Total cununii	77	7	6
În condica din satul Petruşeni (1862-1868)			
Mirii	19 – 31	31 – 48	32 – 51
Miresele	17 – 25	20	21 – 51
Total cununii	35	2	9

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Prezentăm câteva texte din diferite condici, pentru a demonstra diversitatea informației cuprinse în ele.

„Mărturie. 1841 anul. După ucazul Împărăteştii Sali Măriri, târgul Edinița a bisăricii „Mai Marilor Voivozi" preutul şi slujătorii bisăricii au făcut cercetari pintru cii ci voescă a să cununa şi i-au aflat următorili: întăi mirili esti holtei Florea Gavrilov Zaharia şi au ani legiuiți şi fiindcă ari di la naştiri 22 ani şi cu voi di la frații lui şi pintru această (...) chezăşii şi cu pecetea bisăricească alăturată 1841 anul mai 16 zili. Deputat preotul Ioan Daniloveci, dascalul Ştefan Ioan Danilovici, chezăş pintru miri Pavel Vasăliev Zai (...), Ştefan Afanasăev Bejenariul"[4]. În colțul drept de jos al actului este aplicat în fum un sigiliu rotund pe care este reprezentată o biserică cu trei turle, cu legenda aproape indescifrabilă în exergă.

O altă mărturie este din satul Pocimbăuți: *„Mărturie. Anul 1852 maiu 19 zile. Spravca ci sau făcut pentru lăcuitorea țărancă văduvă din satul Purciuleanca, Maria Cozmova Popovici, soția răposatului Luchian Matăfeev Beliniuş, ci în anul 1851 iunie în 26 zili di mine sau îngropat. Vrăsta anilor ei ari 22. Împedecare di a să cununa nu esti. Pentru cari cu pecetia me încredințăz şi cu iscălitura. Preutul Grigorie Ioannov Danilovici. Chezăşă pentru mireasă lăcuitorii țărani din satul Purciuleanca Florea Vasălie. Vlahu Zahari(ea), Theodorov Stăncă şi tatăl ei Cozma Ioannov Popovici"*[5]. În partea stângă, lângă semnătura preotului Grigorie, este aplicată în tuş negru o ştampilă rotundă cu inscripția în limba rusă: „С(вященник) Григорий Данилович".

Mai târziu apar adeverințele-mărturii cu textul tipărit. Acestea se eliberau la cerere. Exemplarul din colecția muzeală datează din 15 octombrie 1905. Din cele şase condici studiate, numai două au mărturii: din satul Petruşeni (1835-1845) şi din satul Pocimbăuți. În condica din satul Butuceni lipsesc mărturiile scrise de preot şi slujitorii bisericeşti, deşi la fila 8, litera B, se precizează că mărturia de la preot şi slujitorii bisericeşti se anexează.

Pentru exemplificare, prezentăm două anchete prenupțiale a mirilor:

Cercetare la cununie:

„Anul 1852, ghenarie în 20 zile, după ucazul Împărăteştii Sale Măriri, (…) *atul Pocinbăuții „Sfinților Mai Marilor Voevozi"* bisericii

[4] *Ibidem*, f. 38.

[5] Книга для записки в ней брачных обысков выданная 1-й части Ясскаго уезда, села Почембоуцы Св. Михайловскую церковь. 1850 года Генваря 1 дня. Старший Благочинный, Протоиерей Аврамий Антоновский. Inv. 10312-54, f. 4.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Preuții, Diaconii şi slujitorii bisericeştii au făcut cercetare pentru cei ce voesc a să cununa şi s-au aflat următoarele: 1) Mirele *țăran Ioan Lucov Borşi de credința pravoslavnică* lăcueşte *în satul Pocinbăuții în poporul „Sfinților mai marilor Voevozi”*; 2) Mireasa *țărancă Agafia Vasilieva de credința pravoslavnică* au viețuit până acuma *în satul Pocinbăuții* în poporul bisericii *„Sfinților Voevozi”*; 3) Vîrsta anilor spre însoțire au desăvîrşită, şi anume: mirele *de 29* ani mireasa *de 26 ani* şi amîndoi se află cu minte întreagă; 4) Rudenie între dînşii duhovnicească sau trupească şi cuscrie, care opresc după aşezămîntul Sf. Biserici de a să cununa, nici cum nu este; 5) mirele *esti văduv* iar mireasa *fată mare;* 6) Cătră cununie vin ei după a lor amîndurora unire şi dorință, iar nu cu sila, şi pentru aceea au voia de la: *mireasa de la tatăl ei Vasilii Hănăşescu;* 7) După ce s-au făcut în trii rînduri întrebări în numita biserică *luna lui ghenarie* 13, 19, 20 înpedecare cătră această cununie de niminea nu s-au arătat; 8) Spre încredințare cum că cătră această cununie nu este nici o înpedecare, să înfățoşază în scris documenturi: A. Slobozire spre a se însura, dată mirilui, *fiind din poporul satului Pocinbăuții de mărturie trebuinți n-au avut.* Supt cutare numer, ce să alăturează aice în orighinal; B. Înştiințare pentru mireasă de la Duhovnicescul ei Părinte, ce să alăturează aice în orighinal *mireasa fiind din poporul satului Pocinbăuții de mărturie trebuinți n-au avut*; 9) Drept aceea, cununia însemnatelor fețe este hotărît a să săvîrşi la mai sus numita „Sfinților Voevozi” biserică astăzi *ghenarie, 20 zile în vreme legiuită*, în ființa marturilor streini; 10) Cum că toate cele arătate aicea pentru mire şi mireasă, sînt adevărate, întru aceea adeverez cu iscălitura lor, precum ei singuri, asăminea şi pentru fieşte care din cei ce au să se cunune, doi chezaşi cu aceea că dacă ceva să va afla ne adevărat, apoi cei ce au iscălit se vor da pentru aceea supt judecată, după pravilile Bisericeşti şi după zacoanile Politiceşti. *Mirele Ioan Lucov Borşi, mireasa Agafia Vasilieva*, *chizeşi pentru mire şi pentru mireasă*, *lăcuitorii țărani din satul Pocinbăuții Grigorii Lucov Borşi, Ştefan Zahariev Cevcă, pentru mireasă Theodor Ioanov Hănăşescul, Condrat Ioanov Boghi. Cercetarea au făcut a acesti biserici preotul Ioan Muşcul*, *dascalul Vasilie Isaiev Mahu, ponomari Ivan Mihailov Popovici*”[6].

„1851 года *Генваря 27го* дня, По Указу Его Императорскаго Величества *селения Бутучен Оргеевскаго уезда Рождество-Богородичной* Церкви Священно–и–церковно служители производили обыск о желающих вступить в брак, и оказалось

[6] *Ibidem*, f. 1.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

следующее: 1-е Жених *поселянин Георгий Никитов Морян православнаго вероисповедания. Оргеевскаго уезда селения Бутучен* жительствует *в приходе Рождество-Богородичной церкви селения Бутучен;* 2-е Невеста *дочь поселянина Андрея Павлова Чалныка, Агафия Андреевна, Оргеевскаго уезда селения Мора де Сус православнаго вероисповедания* жительствует до ныне *Оргеескаго уезда селения; Мора де сус* в приходе церкви *Свято – Михайловской;* 3-е Возраст к супружеству имеют совершенный, и именно: жених *ди 23* а невеста *ди 22* [лет] и оба находятся в здравом уме; 4-е Родства между ими духовнаго, или плотскаго родства и свойства, возбраняющаго по установлению Св. Церкви брак никакого нет; 5-е, Жених *холост первым браком* а невеста *девица первым бракам*; 6-е, К бракосочетанию приступают они по своему взаимному согласию и желанию, а не по принуждению, и на то имеют от *родителей своих: Андрей Павлов Чалнык;* 7-е, По троекратному оглашению сделанному в означенной церкви *Генваря в 22, 24, 27* препятствия к сему браку никакого ни кем не обявлено; 8-е, для удостоверения воспрепятственности сего брака представляются письменные документы: А, дозволение жениху вступления в брак прилагаемое при сем в подлиннике; Б. Сведение о невесте от ея Духовнаго отца, прилагается при сем в подлиннике; 9-е, Посему бракосочетание означенных лиц предположено совершить в вышеупомянутой *Михайловской* церкви сего *27го* числа *Генваря* месяца в узаконенное время при посторонних свидетелях; 10-е, Что все показанное здесь о женихе и невесте справедливо, в том удостоверяют своею подписью, как они сами так и по каждом поручителя, с тем, что если что окажется ложным, то подписавшиеся повинны за то суду по правилам церковным и по законам гражданским *Жених Георгий Никитов Морян, Невеста Агафия Андреевна Чалника, Поручители по женихе: Лион Портэреску, Фиодор Гиленский. Поручители по невесте: Сава Парфениев Сирбул, Лука Иванов Котеля. За неграмотных лично рук едино расписался Никита Попов*”[7].

În condică sunt menționate un rând de localități din care provin mirii: Mora di Sus[8], satul Viprova[9], satul Puțunteii[10], Morovaia[11], satul

[7] Condica dată bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din satul Butuceni, județul Orhei pentru a scrie într-însa cercetările la cununii. Inv. 4372-24, f. 2.
[8] *Ibidem*, f. 2.
[9] *Ibidem*, f. 3.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Marcăuții[12], satul Brăneşti[13], satul Trebujeni[14], satul Oxintea[15], satul Moşcăuții[16], satul Orhincea[17], satul Cruhlecul[18], satul Suslenii di Jos[19], satul Beeşti[20], satul Molovata[21], satul Holercanii[22], satul Hîrtopu Mari[23], satul Cobălca[24], satul Javrenii[25] – toate din județul Orhei, orașele Orhei[26], Chişinău[27], Dubăsari[28] şi satul Pogrebov[29] județul Tiraspol, gubernia Hersonului. Împreună cu localitățile se indică şi hramurile bisericilor din satele de proveniență a mirilor.

Este interesant să menționăm aici reprezentanții diferitelor grupuri sociale, care locuiau în satul Butuceni şi cei proveniți din alte localități, dar care se cununau aici ca: mişcianini – Ioanna Vasilievna Hodorogea din sloboziea Morovaia, Dimitrie Mihailov Roşca din oraşul Chişinău, Maria Grigorievna Popuşoi din satul Ohrincea, Ioan Stefanov Crețu din oraşul Chişinău, locuieşte în slobozia Morovaia, Paraschiva Danilovna Mirca (Mircă) din oraşul Chişinău, trăitoare în satul Maşcăuți, Marfta Adamovna Mititel din oraşul Dubăsari; mazili – Vasile Iacovlev Crețu din satul Butuceni, Varvara Danilovna Floreasca din satul Maşcăuți, Iacov Ioanov Crețu din satul Butuceni, Feodor Ioanov Bălețel şi Theodor Stepanov Portărescu din satul Cruglic, Theodor Condratov Portărescu din slobozia Morovaia, Simioan Theodorov Călugăru şi Leon Theodorov Călugăru din satul Bieşti, Alexandru Ioanov Arsăni din satul Cobălca, Vasile Anastasiev Albu şi Constantin Danilov Florescu din satul Maşcăuți; demobilizații – Necolai Ierimiev Portărescu din satul Butuceni, Constantin

[10] *Ibidem*, f. 4.
[11] *Ibidem*, f. 5, 7.
[12] *Ibidem*, f. 6, 21, 22.
[13] *Ibidem*, f. 9, 13.
[14] *Ibidem*, f. 10, 11.
[15] *Ibidem*, f. 12.
[16] *Ibidem*, f. 14, 15, 17, 18, 20, 26.
[17] *Ibidem*, f. 16.
[18] *Ibidem*, f. 19.
[19] *Ibidem*, f. 25.
[20] *Ibidem*, f. 27.
[21] *Ibidem*, f. 28.
[22] *Ibidem*, f. 30.
[23] *Ibidem*, f. 31.
[24] *Ibidem*, foaie nemarcată, între filele 31 şi 32.
[25] *Ibidem*, f. 32.
[26] *Ibidem*, f. 29.
[27] *Ibidem*, f. 23.
[28] *Ibidem*, f. 24.
[29] *Ibidem*, f. 8.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Zahariev Bejan; ruptaşi – Ileana Theodorovna Portăreasca din satul Cruglic; răzeşa – Irina Theodorovna Călugăra din satul Bieşti.

Din însemnările acestei condici se vede foarte clar că tinerii se căsătoreau fără a ţine cont de grupurile sociale din care făceau parte: mazili cu ţărani, clerici cu meşcianini etc. Printre aceştia sunt pomeniţi şi un rând de clerici: stiharnâi ponomari Theodor Portărescu din satul Roşcani, judeţul Chişinău; fiica răposatului preot Vasile Doncila, Maria Doncilova din satul Trebujeni; ponomariul Zaharia Bejan din satul Butuceni; stiharnâi dascalul Simion Zahariev Bejan din satul Molovata; preotul Constantin Ananiev Portărescu din satul Molovata etc. La o examinare atentă a scrierii numelor de familie (sau a poreclelor), observăm că ele se schimbau după genuri: dacă tatăl era Portărescul, atunci fiica (sau soţia) se numea Portărița; Rotariul – Rotărița; Călugărul – Călugăra; Florescu – Floreasca; Petcu – Petca; Creţu – Creaţa; Horodeşteanu – Horodeşteana; Cazacu – Cazaca; Popuşoi – Popuşoaia.

Din toţi cei căsătoriţi în satul Butuceni am atestat un singur caz când ţăranul Ioan Portărescu s-a căsătorit cu „*ţăranca Maria ce este născută cu nelegiuire, cu familia Gorcova din împăratescul sat Pogrebov, uezdul Teraspolii, gubernia Hersonului*”[30].

Un caz extraordinar este cununia din satul Mălăieşti a mirelui mazilul Ioann Gavril Mocanul, „văduv după ci întîi a lui însoţire, mireasa ţăranca Evtimiea Nechitovna Vasăliea esti ramăsă vaduvă de bărbatu ei Theodor Cozmulici ci esti dat la Săbir cii posălenie (care se află în surghiun în Siberia)”[31].

Din categoria dvorenilor menţionăm cununia din satul Petruşeni: „mirile dvoreanin Theodor Iacobovici care lăcuieşte în satul Branişte, uezdul Eşii cu mireasa maziliţa Sofia Stefanovna Soroceanu, văduvă”[32].

Condica din satul Recea este scrisă de doi preoţi: în limba română cu caractere chirilice până la pagina 50, şi în limba rusă de la 51-96. Majoritatea mirilor erau ţărani din sat sau localităţile vecine, dar se cununau la Recea: ţăranul Alexandr Vasiliev Pleşca (satul Recea) –

---

[30] *Ibidem*.

[31] Картя датэ ла Бисерика «Сфынтулуй Архистратиг Михаил» дин сатул Мэлэештий 1 парте а цэнутулулуй Яшулуй спре а скри ынтрынса черчетэриле че сэ фаче ынаинтя (...) кунунией. Анул 1838 май 17 зиле. Протоиерей Аврамий Антоновский, f. 42.

[32] Книга данная на основании указа Кишиневской Духовной Консистории от 17-го декабря 1834 года, ведомства моего Ясскаго уезда селения Патрушен в Архангело – Михайловскую церковь для вписыванния в онную предбрачных обысков. Генваря 30 дня 1835 года. Ясского уезда Скулянский Старший Благочинный Протоиерей Михаил Синячевский, f. 27.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

țăranca Maria Andreevna Dobrea (satul Recea)[33]; țăranul Constantin Vasiliev Russu (satul Mihaileni) – țăranca Parascovia Hudoba (satul Strâmba, jud. Iaşi)[34]; țăranul Calinic Nicolai Curca (satul Recea) – țăranca Domnichia Gheorghieva Scrântoc (sloboziea Sturzeni)[35].

Sau: demobilizatul Grigori Grigoriev Meşunca (slobozia Racaria, tîrgul Rîşcanovca) – țăranca Ioanna Afanasieva Padirencova (slobozia Egorovca)[36].

Din alte localități în condică sunt menționate localitățile: Aluniş[37], Cupcini[38], Pârliți[39], Iablona[40], Nicoreni[41], Ochiul Alb[42], slobozia Țarigradului, uezdul Sorocii[43], Hiliuți[44], Strîmba[45], Brătuşeni[46], gorod Akkerman[47]. Sunt mai multe cazuri când unul din miri a viețuit în Alunişul, iar mireasa în altă localitate: țăranul Ioan Grigoriev Teotgonar (satul Aluniş) – țăranca Maria Afanasieva Iarmamocova (satul Mihăileni)[48]; țăranul Spiridon Gavriilov Tatar (satul Bratuşan) – țăranca Sofia Dimitrieva Roşca (satul Aluniş)[49]; țăranul Timofei Petrov Velnicioi (satul Aluniş) – țăranca cu cetățenie austriacă Domnica Caduc (regiunea Bucovina, satul Raranci)[50]. În acest ultim caz, slobozire spre a se cununa dată mirelui este de la maică-sa, iar pentru mireasă de la consulul Austriei în Biliț (Bălți) cu numărul 21.

În condica satului Recea atestăm de asemenea reprezentanți ai diferitor grupuri sociale: răzeş Dimitri Alexandrov Şciuca (satul Recea), demobilizatul Grigori Grigoriev Meşunc (satul Racaria), fiica unter-

---

[33] Обыскная книга. Выданная из Кишиневской Духовной Консистории в Св. Вознесенскую церковь селения Речи 1ro–Округа Ясскаго Уезда для записывания в онную предбрачных обысков. Октября 31 дня 1860 года. Василий Бурниковский, f. 73.
[34] *Ibidem*, f. 75.
[35] *Ibidem*, f. 76.
[36] *Ibidem*, f. 78.
[37] *Ibidem*, f. 39, 43, 49, 50, 55, 59, 60, 63, 66, 70, 72, 77, 79, 82.
[38] *Ibidem*, f. 82.
[39] *Ibidem*, f. 83.
[40] *Ibidem*, f. 84.
[41] *Ibidem*, f. 86, 88, 89, 91, 92, 93, 94.
[42] *Ibidem*, f. 87.
[43] *Ibidem*, f. 28, 54.
[44] *Ibidem*, f. 89.
[45] *Ibidem*, f. 90.
[46] *Ibidem*, f. 96.
[47] *Ibidem*, f. 85.
[48] *Ibidem*, f. 80.
[49] *Ibidem*, f. 82.
[50] *Ibidem*, f. 81.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

ofițerului Irina Iacovleva Soloviova (oraşul Akkerman).

În condică nr. 2 din satul Petruşeni nu este nici o mărturie, cu toate că este scris despre documentele respective. Probabil mărturiile în această biserică se păstrau în alt registru. Este scris despre mărturia pentru mireasă sub numărul 12, eliberată de preotul Vasili Chițicovschi, din satul Văratic[51]. Un alt exemplu este mărturia prezentată de mire pentru a se căsători de la 18 iunie 1865 sub nr. 3801 de Duhovnicească Consistorie a Chişinăului[52].

În satul Petruşeni marea majoritate a celor ce se căsătoreau, de asemenea, o alcătuiau țăranii din acest sat, cât şi din alte localități: țăran Ioan Theodorovici Matei, din slobozia Dămăşcani – țăranca Alexandra Agapievna[53]; țăran Alexandru Ioanovici Antonovici – țăranca Parascevia Grigorievna Donoae, din satul Văraticu, uezdul Iaşi[54]; țăran Antonie Grigorievici Leancă – țăranca Vasilisa Stepanovna, din satul Danu, județul Iaşi[55]. Pe lângă cele trei semnături tradiționale ale preotului, dascălului şi ponomariului din sat, această căsătorie a fost confirmată şi de blagocinul preotul Theodor Malanețchi. Pe parcursul anilor acest preot a mai confirmat căsătorii (vezi foile 6, 9, 17, 21, 24, 33, 35, 40, 46).

De asemenea, am atestat şi căsătorii al tinerilor din diferite categorii sociale ca: mazilul Gheorghie Lupov Năformiță – țăranca Xenia Chiriacovna Varzari, din satul Calizica[56]; mazilul Ioan Gheorghiev Şălariu – țăranca Magdalina Nicolaevna Ternovschii[57]. Chezeşi pentru mire fiind tot mazili din slobozia Dămăşcani, Gheorghie Lupov Năformiță şi Simeon Gheorghiev Şălariu. Chezeşi pentru mireasă au fost tot mazili din slobozia Dămăşcani Alexandr Ioanov Codrescu şi Mihail Florov Stratan[58].

La 14 iulie 1865 a fost cercetată şi înregistrată căsătoria absolventului Seminarului Duhovnicesc din Chişinău, Mihail Timofeevici, fiul răposatului dascăl Timofei Stratonov, din satul

---

[51] Книга выданная из Кишиневской Духовной Консистории в Свято-Михайловскую церковь селения Патрушан 4 округа Ясскаго уезда, для вписывания в оную предбрачных обысков. Мая 3 дня 1862 года. Член Консистории Протоиерей Василий Бурниковский. Помошник секретаря Байда. Столоначальник, f. 8.

[52] *Ibidem*, f. 21.

[53] *Ibidem*, f. 4.

[54] *Ibidem*, f. 8.

[55] *Ibidem*, f. 2.

[56] *Ibidem*, f. 28.

[57] *Ibidem*, f. 32.

[58] *Ibidem*, f. 25.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Bădiceni, uezdul Soroca, cu Maria Vasilievna, fiica răposatului preot Vasile Ternovschi, din satul Petruşeni. Deoarece mireasa era analfabetă, pentru ea a semnat mirele Mihail, dar deja în limba rusă.

Numai în aceasta condică, în anul 1864, fiecărui formular-anchetă i se atribuie un număr de ordine. În total au fost numerotate opt anchete prenupțiale. În biserică, cercetări prenupțiale au făcut preoții: Vasilie Ternovschi (8 iulie 1862 – 13 octombrie 1863); Hristofor Alexandrovici (13 noiembrie 1863 – 14 iulie 1865); Mihail Stratonov (16 ianuarie 1866 – 31 ianuarie 1868). În aceşti ani dascăl a lucrat Nicolae Şălariu, ponomari Gheorghi Şalariu.

*

* *

Pentru a înlesni înțelegerea acestor documente, trebuie să privim cununia în contextul culturii tradiționale. Ea se înscrie în ansamblul riturilor practicate de colectivitate pentru a legaliza sub toate aspectele, inclusiv sub aspect religios, unirea celor doi. Obiceiurile în cadrul cărora se valida căsătoria celor doi aveau ca finalitate şi socializarea lor. Cununia avea loc indiferent dacă cei ce doreau să se căsătorească făceau sau nu nuntă, ceea ce demonstrează caracterul ei obligatoriu pentru societatea tradițională, prin ea asigurându-se durabilitate cuplului şi o mai mare responsabilitate pentru viața de familie.

După ce, în urma anchetei prenupțiale, cei doi obțineau aprobarea părintelui, avea loc şi cununia lor la biserică. Cununiile erau oficiate, ca şi acum, după slujbă. Când se făcea nuntă, mirele şi mireasa însoțiți de naşi, rude şi lăutari, veneau la biserică. Înaintea tuturor era purtată icoana de cununie, două prosoape, covorul de nuntă, care se aşternea sub picioarele tinerilor la biserică, colacii care se dăruiau preotului cu această ocazie.

Petre Ştefănucă se referă la acest episod al nunții din județul Lăpuşna şi din Valea Nistrului de Jos[59]. La sud, alaiurile mirelui şi al miresei se duceau separat la cununie: duminecă dimineața, „nirli s duşi cu nănaşîi ş cu nuntaşîi lui la bisăricî. Mireasa se duce din urmă cu nuntaşîi ei”. Vorniceii miresei iau de acasă un țol ori un războiu „s’aştern supt chişioare”. Cînd e mireasa din acelaşi sat cu mirele, „duminicî dimineațî şî duşi la mireasî s’o ie şî sî cununi” (Tudora, Palanca)[60].

Drumul către cununie şi de aici spre casa mirelui se identifică pe

[59] Petre V. Ştefănucă, *Folclor şi tradiții populare*, vol. I, Chişinău, Editura Ştiința, p. 72.
[60] *Ibidem*, p. 203.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

plan simbolic cu întreaga viață ce se deschide în fața noii familii. „Mirii au grijă să meargă unul aproape de altul, adesea ținându-se de mână („să nu se lase de mână de când a luat-o de acasă şi până vine la socrii” – Şindrilari, Vrancea) pentru a fi uniți toată viața. Obiceiul îl găsim atestat şi în zonele de munte ale Moldovei: „Spre scopul acesta, adeseori se leagă calul miresei de cel al mirelui şi aşa se întorc, fiind siguri că făcând astfel, nimeni nu va putea trece printre dânşii”[61]. De la cununie, mirii ies cu mâinile drepte legate, în semn de unire veşnică.

Astăzi, cununia se oficiază înaintea nunții, în cadrul nunții sau după, în zilele de luni, miercuri, vineri şi duminică. Iar nunțile, de regulă, se desfăşoară vineri, sâmbătă sau duminică.

Datina strămoşească a cununiei are un rol important în consolidarea familiei, neamului, poporului, rămânând pentru noi toți un grăitor semn distinctiv în consolidarea conştiinței de neam şi, pe această bază, a conştiinței etnice.

Condicile analizate prezintă un mare interes pentru etnografi, dar şi pentru alți specialişti şi cercetători: filologi, istorici, sociologi, arhivişti, care se ocupă de studierea culturii populare, istoriei satelor, de sigilografie, genealogie etc.

Résumé

Cette étude est réalisée à partir de six registres de recherches prénuptiales écrits pendant les années 1835–1871 en cinq villages de Bessérabie. Deux des registres en question sont des manuscrits (1835–1847), seules les instructions étant imprimées en deux langues. Les quatre autres registres contiennent 10 demandes imprimées et les réponses manuscrites des jeunes mariés, des parents, des témoins. Ces derniers étaient en effet les responsables. Deux ou trois témoins signaient de la part de chaque paire de jeunes mariés. Ils assumaient tous la responsabilité civile et religieuse pour ce qu'ils avaient confessé. Si l'un des jeunes mariés provenait d'une autre localité, il devait donc déposer son « Témoignage », signé par le prêtre, le diacre et le sacristain de son église, parafé avec le sceau personnel du prêtre ou avec l'estampille de la paroisse. L'étude des registres a démontré que l'église officiait jusqu'à trois mariages, les jeunes filles se mariaient aux environs de 16 ans, et les jeunes hommes à l'âge de plus ou moins 18 ans, sans trop respecter les états sociaux auxquels ils appartenaient.

[61] Silvia Ciubotaru, *Nunta în Moldova*, Iaşi, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2000, p. 92.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

SISTEME MANUALE DE PRODUCERE A FĂINII EXISTENTE ÎN COLECȚIILE MUZEULUI ETNOGRAFIC AL MOLDOVEI DIN IAŞI

Rodica ROPOT
Marcel LUTIC

„Două pietre tari nu pot măcina (râşni) bine”

În acest material ne-am propus să prezentăm sisteme manuale de producere a făinii existente în patrimoniul Muzeului Etnografic al Moldovei din Iaşi. Aceste piese nu au făcut până în prezent obiectul unui studiu aparte, punerea lor în circuitul ştiinţific fiind o necesitate. Totodată, aceste obiecte nu s-au bucurat de mare interes nici din partea arheologilor şi a muzeografilor (etnografi) din Moldova. Materialul îşi propune, de asemenea, să atragă atenția nu numai asupra tipurilor propriu-zise, ci şi asupra relației intrinseci dintre unelte, alimentație şi viața socială. Mai precizăm că accentul cercetărilor unor etnografi, etnologi sau arheologi nu s-a axat pe această etapă evolutivă, fiind studiate mai mult moara hidraulică şi cea eoliană[1]. De asemenea, o altă

[1] Marius Bizerea, *Morile țărăneşti cu turbină în România*, în „Lucrările Institutului de Geografie din Cluj”, vol. VIII, Cluj, 1948, p. 14-85; Valer Butură, *Contribuții la studiul instalațiilor tehnice țărăneşti din Munții Apuseni*, în **R.E.F.**, nr. 6, 1964, p. 597-613; Virginia Arbore, *Cu privire la morile vrâncene*, în **S.C.Ş.M.E.A.P.**, 1964, p. 243-250; P. H. Stahl, *La force motrice des moulins traditionnels en Roumaine à la fin du XIX-e siècle et au début du XX-e siècle*, în „Études d'ethonographie et de folklore”, Bucureşti, 1964, p. 88-106; Herbert Hoffman, *O etapă interesantă în dezvoltarea mecanismelor de măcinat – moara plutitoare*, în **S.C.Ş.M.E.A.P.**, 1964, p. 251-268; Edwiga Ruşdea, *Morile de vânt din nordul Dobrogei*, în „Cibinium”, Sibiu, 1966, p. 79-96; Valer Butură, *Morile cu roată orizontală din sud-estul* Europei, în **S.C.Ş.M.E.A.P.**, 1966, p. 280-285; Cornel Irimie, *Anchetă statistică în legătură cu rețeaua de instalații tehnice populare acționate de apă pe teritoriul României*, în Cibinium”, Sibiu, 1967-1968, p. 413-488; Ion Popescu-Argeşel, *Asupra morilor şi altor instalații de apă din zona munților Trascăului*, în Cibinium”, Sibiu, 1969-1973, p. 135-157; Jean Pavel, *Considerații istorico-etnografice asupra instalațiilor hidraulice de pe teritoriul județului Vrancea*, în „Studii şi comunicări”, I, Focşani, 1978, p. 199-214; Ion Gugiuman, *Mori de vânt în județul Vaslui la sfârşitul secolului al XIX-lea*, în **A.M.M.**, III-IV, 1981-1982, p. 229-232.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

motivaţie a cercetării de faţă a constituit-o faptul că prin astfel de demersuri poate fi urmărită „întreaga istorie a evoluţiei maşinilor”[2].

Analizând piesele ce compun colecţiile Muzeului Etnografic al Moldovei am stabilit existenţa, în funcţie de modul de producere a făinii, a două tipuri de sisteme:

a) prin batere şi

b) prin apăsare şi frecare.

Primul tip, bine reprezentat în colecţii (circa 20 de piese), este cunoscut sub denumirea de *piuă* sau *chiuă*. Sistemul are o serie de variante, de mici dimensiuni, care nu au însă ca scop producerea făinii (scafe pentru usturoi, scăcişe sau chipernişe pentru piper).

În compunerea pivei intră două elemente, dintre care unul este principal şi anume chilugul[3]. Acesta poate fi (şi) o bucată de lemn oarecare, dar şi o bucată de piatră. Recipientele în care se pun boabele la pisat, având diferite forme, au un găvan mai mult sau mai puţin adâncit.

Fig. 1. Chiuă cu chilug; Comarna – Iaşi

Faptul că elementul principal al pivei – chilugul, bătălăul sau molohonul – este un element ce nu necesită prelucrări speciale ne îndreptăţeşte să-l considerăm a fi într-o legătură directă cu un arhetip primar. Credem că acest tip ar fi putut evolua dintr-un gest banal pe care îl mai fac şi astăzi ţăranii, veritabil sistem de comparaţie pentru oamenii timpurilor preistorice: zdrobirea boabelor de grâu crude între dinţi, operaţie care are loc instinctiv. De exemplu, la seceriş de multe ori se caută astfel spicele care nu au ajuns la maturitate – aşa zisele boabe în „ţinte”. În aceeaşi idee, amintim şi zdrobirea între dinţi a boabelor preparate (ex.: porumb în lapte copt pe cărbuni sau porumb în „ţinte”, ambele cu boabele pe cocean) sau mâncatul pur şi simplu a boabelor fierte sau coapte (amintim aici consumarea grâului fiert în posturi şi a grăunţelor de porumb într-un cadru semiritual). În fapt, menţinerea acestui gen de alimentaţie cu boabe

[2] Eugen Pavelescu, *Meşteşug şi negoţ la românii din sudul Transilvaniei (sec. XVII-XIX)*, Bucureşti, 1970, p. 237.

[3] Corneliu Bucur, *Moara de mână în istoria civilizaţiei tehnice a poporului român*, în „Cibinium”, Sibiu, 1979-1983, p. 68.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

nu înseamnă altceva decât moştenirea unor modele alimentare arhetipale, care datează din epoci în care nici una dintre tehnicile de producere a făinii nu era practicată. Ele rezistă în continuare datorită simplităţii lor.

Chilugul pieselor existente în colecţiile Muzeului Etnografic poate fi acţionat cu mâna sau cu piciorul. Cu mâna este pus în acţiune chilugul la piua clasică, pe când cu piciorul este acţionată aşa numita „chiuă cu căluţ”[4], folosită pentru zdrobirea seminţelor în vederea obţinerii uleiului, dar şi a pisării grâului. Chilugul are, aşadar, forme ce facilitează apucarea, exploatând la maximum energia umană, dar şi forme estetice, cum ar fi cea antropomorfă sau cea zoomorfă. În acest context, amintim şi faptul că chilugul este uneori despicat în două, tocmai pentru a putea fi acţionat cât mai eficient, dar şi mai comod (din poziţia şezând).

Fig. 2. Chiuă cu chilug; zona Mureş

După cum precizam şi mai sus, pivele au forme volumetrice estetice variate, care se subordonează funcţiei utilitare. Forma cea mai răspândită este aceea a cupei cu picior, cu două mânere laterale şi o talpă foarte solidă, care îi conferă stabilitate în timpul lucrului. Cele două mânere ajută fie la transportat piua dintr-un loc în altul, fie la fixat unealta mai bine, cu ajutorul picioarelor, atunci când se lucrează. O altă formă, mai puţin evoluată, este aceea scobită într-un singur trunchi de copac – cu scaun – în care corpul alveolat şi scaunul sunt solidare. Această formă îi conferă mult mai mare stabilitate prin propria-i greutate.

Materialele din care sunt confecţionate ne arată că se foloseau toate esenţele de lemn, preferându-se totuşi esenţele mai dure (printre acestea tisa), care puteau rezista mai bine la lovituri puternice şi repetate. Confecţionarea pivelor nu necesita meşteri specializaţi.

Inventarierea localităţilor de proveniență arată că tehnica de obţinere a făinii prin batere a fost răspândită pe tot cuprinsul Moldovei, indiferent de relief şi de condiţiile pedoclimatice.

[4] *Ibidem*, p. 69.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Începând cu a doua jumătate a secolului XIX şi până astăzi, funcţiile pivei se diminuează evident. Procesul acesta, cu mult mai vechi, început încă de la apariţia râşniţelor şi a morilor, a dus la reducerea funcţiilor iniţiale[5]. Astfel, în secolul al XX-lea şi poate chiar în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, piua era utilizată la sfărâmarea boabelor, obţinând-se păsatul sau crupele, fie pentru pui, fie pentru prepararea unor mâncăruri tradiţionale, cum ar fi borşul cu crupe sau zamfirele, găluşte sau găluci, sărbuşcă, caltaboşi etc.

Fig. 3. Chiuă cu chilug; zona Suceava

Totodată, trebuie subliniat locul şi rolul important, semnificaţia şi funcţia ceremonială şi de aici vechimea pe care o are grâul pisat, utilizat la preparat coliva, mâncare cu profund caracter ritual funerar. Deşi astăzi pivele sau oricare alt sistem tradiţional de zdrobit grâul nu se mai găsesc decât rarisim în gospodăriile ţărăneşti, coliva se prepară tot din grâu, de astă dată nepisat, sfărâmarea boabelor făcându-se după fierbere, cu ajutorul ...maşinii de tocat carne!

Consemnăm în sensul vechimii, paralelismului şi schimbării sau restrângerii de funcţie un alt sistem de măcinare prin batere şi frecare: ţuşul, macorteţul sau marcoteţul, vas din ceramică utilizat astăzi doar pentru frecat macul. Unele din aceste vase nu aveau interiorul cu suprafaţa netedă, ci cu striuri, fie lăsate de mâna olarului, fie făcute cu o unealtă, striuri care ajutau la sfărâmarea boabelor. Acest vas aminteşte de mortaria romană[6].

Pivele s-au întrebuinţat şi pentru zdrobirea seminţelor aflate într-un anumit grad de preparare, cum ar fi pregătirea laptelui de bou (buhai) sau a julfei.

Dată fiind arhaicitatea sistemului de funcţionare, energia utilizată, cât şi prepararea cu ajutorul acesteia a câtorva mâncăruri arhaice, considerăm că piua este o piesă care supravieţuieşte datorită unor funcţii parţiale.

---

[5] *Ibidem*, p. 64-69.
[6] *Ibidem*, p. 68.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Un alt sistem manual de producere a făinii este *râşniţa*. Cercetările arheologice arată folosirea de-a lungul mileniilor în Moldova a râşniţelor cu spaţiul de frecare în plan curb, înălţat central, la care piatra alergătoare avea o formă concavă, utilizată de greci şi de geto-daci[7], dar şi a unei alte variante, cu spaţiul de frecare plat, folosită de romani, daco-romani şi mai târziu de către români[8]. Oricum, „nu se poate vorbi de tipuri diferite de râşniţă la români, întrucât principiul de funcţionare şi de construcţie este identic la toate variantele”[9].

În colecţiile Muzeului Etnografic al Moldovei sunt numai râşniţe cu spaţiul de frecare plat, variantă superioară, de origine romană[10], care s-a generalizat şi pe teritoriul viitoarei Moldove încă din secolele II-III d.H., „determinând, în civilizaţia carpilor şi a costobocilor, înlocuirea tipului dacic cu cel provincial roman, fapt demonstrat de pietrele de moară de mână descoperite la Poiana Dulceşti şi Butnăreşti, dar, mai ales, de acelea de la Poiana”[11].

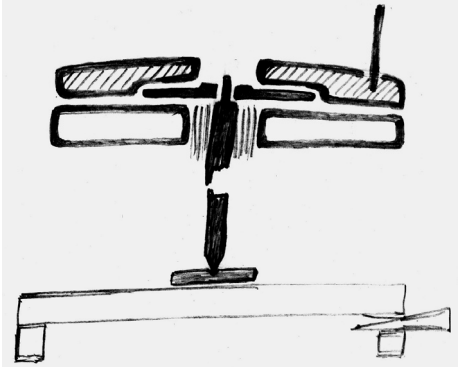

Fig. 4. Schiţa unei mori de mână cu pârpâriţă (cf. C. Bucur, *op. cit.*, p. 94)

Piesele studiate ne-au arătat existenţa unei categorii de râşniţe cu piatra stătătoare îngropată în lemn, piatra alergătoare fiind şi ea uşor îngropată, supraînălţarea acesteia din urmă ajutând la menţinerea centrării ambelor pietre şi a suprapunerii lor perfecte, deşi sistemul de centrare este cel clasic, prin pârpâriţă[12]. O altă categorie de râşniţe sunt realizate cu meta (piatra inferioară, fixă, stătătoare, zăcătoare, şezătoare[13]) tăiată în rocă masivă, de formă pătrată sau circulară, catilusul (piatra superioară, mobilă, alergătoare[14], râşniţa

[7] *Ibidem*, p. 72-76 şi 79-84.
[8] *Ibidem*, p. 84-95.
[9] Ion Vlăduţiu, *Etnografie românească*, Bucureşti, Editura Bucureşti, 1973, p. 227.
[10] Valeriu Butură, *Etnografia poporului român*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, p. 328.
[11] C. Bucur, *op. cit.*, p. 87.
[12] Tudor Pamfile, *Industria casnică*, Bucureşti, Tipografia „Cooperativa”, 1910, p. 176; Vasile Palade, *Cercetările arheologice din aşezarea autohtonă de la Bârlad – Valea Seacă (campania 1985). Unele consideraţii privind cronologia aşezării*, în **A.M.M.**, VII-VIII, 1985-1986, p. 108; C. Bucur, *op. cit.*, p. 95.
[13] T. Pamfile, *Industria casnică*, p. 177.
[14] *Ibidem*.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

propriu-zisă) mişcând-se într-un spaţiu săpat circular (destul de bine adâncit); în acest caz, roca masivă cumulează două funcţii: cea de fixare, dar şi pe aceea de piatră stătătoare.

Aproape toate râşniţele din colecţia noastră au pietrele alergătoare puse în mişcare circulară – manual – cu ajutorul hadaragului[15], prăjinii sau băţului. Introdus liber în orificiul unei bare transversale râşniţei, amplasată la cca 1,20 m înălţime, având „cuiul" fixat superior spre circumferinţa catilusului, hadaragul acţionat de mână descrie un con a cărui bază este râşniţa. Acţionarea manuală impune ca, pentru a avea randament maxim, diametrul râşniţei să nu depăşească lungimea braţului. Astfel, râşniţele din colecţia Muzeului Etnografic au diametre cuprinse între 42 şi 50 cm, acesta nedepăşind, aşadar, lungimea braţului unui om de statură medie.

Fig. 5. Râşniţă; Comarna – Iaşi

Grosimea pietrelor superioare diferă în limite mici, între 7 şi 10 cm în cazul unei gresii silicioase, fiind cu cca 2 cm mai înalte în cazul unor pietre poroase, greutatea lor situând-se la limita superioară a forţei omului şi la limita inferioară a greutăţii de zdrobire.

Centrarea pietrei a fost şi este problema de care depinde eficienţa râşniţei, un consum mic de energie umană şi o cantitate mare de făină obţinută într-un timp scurt.

Râşniţele din colecţia muzeului ieşean au sistemul de centrare şi suprapunere rezolvat în felul următor:

1. a) piatra alergătoare este prevăzută în orificiul central cu o lamelă de lemn (pârpârița) uşor îngroşată la mijloc[16]; aceasta se potriveşte diametral în două săpături de pe faţa internă a pietrei; meta este penetrată central de un fus care, cu

[15] *Ibidem*.
[16] C. Bucur, *op. cit.*, p. 94-96.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

ştiftul de la capătul superior, se introduce parţial în orificiul central al pârpâriţei;

b) orificiul central al catilusului este săpat elipsoidal, pârpârița ocupând diametrul mare al elipsei, axul fiind angrenat ca mai sus.

2. angrenajul pârpâriță – ax este ajutat în centrare de supraînălțarea suportului de lemn sau piatră în care este fixată meta. Acest angrenaj permite distanțarea sau micşorarea spațiului dintre suprafețele de frecare, determinând finețea făinii; cu cât axul ridică catilusul mai sus, cu atât spațiul se măreşte, boabele râşnindu-se în bucăți mai mari, iar energia consumată este mai mică şi invers. Acest sistem cu pârpâriță şi ax mobil poate să macine boabe de porumb sau grâu de calități diferite, putând fi reglată imediat după necesități.

Menționăm că o singură râşniță are o pârpâriță metalică, cruciformă, fixată în catilus prin turnarea de porumb. Informația de la deținător este: „prepelițe de oțel şi fus de fier”. Piesa este masivă, grea, cu meta cioplită supraînălțată.

Randamentul râşnițelor manuale implică relația energie umană consumată – timp efectiv de lucru – cantitatea şi calitatea produselor obținute. La ergonomizarea muncii la râşniță un rol important îl are „ferecătura”. Majoritatea pietrelor alergătoare studiate au caneluri radiale complete sau fragmentare, râşnița cu două pârpârițe având alături de rugozitatea naturală, o ferecătură neregulată greu sesizabilă, care contrastează prin primitivism cu forma perfecționată a pârpâriței. În Poiana, com. Deleni (Iaşi), s-a practicat şi ferecătura unghiulară într-o organizare liniar-radială, considerându-se a fi „ferecătura” cea mai eficientă. De altfel, exprimarea informatorului este aparte: „nu ferec piatra, ci o pun pe făină”[17].

În continuare vom analiza o piesă numită tot râşniță, dar care, la data achiziționării, măcina doar semințe de cânepă din care se obținea ulei. Piatra alergătoare are urme ale acționării ei anterior utilizării în noul angrenaj, cu hadaragul tradițional şi nu cu sistemul de roți dințate. Acest tip de râşniță, numit în literatura de specialitate „moară de mână cu angrenaj”, este acționat manual, bilateral, roata dințată verticală cu 24 de dinți acționând fusul printr-un crâng cu opt şiştori. Piesa are fusul nituit într-un corp comun cu pârpârița, iar aceasta este fixată cu un cerc metalic cu două şuruburi ce prind şi corpul pietrei alergătoare. Mişcarea de rotație a catilusului macină semințele şi, în acest timp, prin

[17] Registrul de inventar al Muzeului Etnografic al Moldovei, nr. inv. 3684.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

intermediul celor două şuruburi proeminente acţionează ritmic teica coşului, reglând debitul şuvoiului de seminţe. Spre deosebire de râşniţele analizate până acum, aceasta are o reglare fixă a distanţei dintre pietre, apropiindu-se prin aceasta de morile propriu-zise specializate pe anumite calităţi de făină sau pe anumite cereale.

Amplasamentul râşniţei în cadrul gospodăriei ţărăneşti era iniţial în tinda casei, într-unul din colţurile din fundul acesteia. Mai târziu, ea este mutată într-o dependinţă în care se păstrau alimente sau unelte[18]. Mutarea râşniţei s-a făcut atunci când moara de apă sau aburi a preluat măcinatul cotidian, râşniţa devenind o piesă utilizată tot mai rar, de mai multe familii, uneori străine de neam, şi care nu aveau acces în casa de locuit. Scoaterea râşniţei din casa de locuit[19] reprezintă un serios pas spre disoluţie a practicii şi necesităţii râşnitului, în totală contradicţie cu obiceiul din evul mediu, când, în timpul năvălirilor duşmane, unul din primele obiecte puse în car era râşniţa[20].

Asistăm la un moment dat în viaţa economico-socială la modificări care au repercusiuni asupra evoluţiei obiectelor de folosinţă cotidiană. Desigur, toate sistemele normale de producere a făinii se supun acestui proces. Disoluţia meşteşugului pietrăritului şi mai ales a prelucrării pietrelor de râşniţă conduce la diminuarea râşnitului. Ne întrebăm care au fost factorii favorizanţi ce, într-un moment de disoluţie, au frânat la un moment dat acest proces sau, mai bine zis, au determinat reluarea practicii măcinatului în gospodărie.

Perioadele de secetă îl sileau pe ţăran să-şi macine puţina recoltă la râşniţă, evitând astfel pierderea unei cantităţi de cereale prin darea uiumului. În acelaşi context, se ajungea ca subprodusele obţinute din boabele cerealiere să fie remăcinate şi folosite în alimentaţie. De exemplu, pe Valea Jijiei prin remăcinarea tărâţei se obţinea „zâtea”. În situaţia în care unii membrii ai C.A.P.-urilor şi mai ales bătrânii primeau o cantitate mică de cereale, râşniţa era mai eficientă.

Un alt element favorizant al rezistenţei lor până astăzi, ca şi la pive, este practica gătirii unor mâncăruri tradiţionale, cu caracter ritual funerar sau calendaristic, în care zdrobirea cerealelor într-un anume mod se face în mediul rural doar la râşniţă. Adăugăm la acestea faptul

[18] T. Pamfile, *op. cit.*, p. 177; Ghenuţă Coman, *Contribuţii la cunoaşterea satului din teritoriul est-carpatic în perioada secolelor V-XI*, în **A.M.M.**, II, 1980, p. 86.
[19] T. Pamfile, *op. cit.*, p. 177.
[20] „Graiul nostru”, vol. I, Bucureşti, Atelierele Grafice Socec, 1906-1907, p. 229.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

că la sate se mai face păsatul pentru pui[21]. Desigur, supraviețuirea râşniței până în veacul al XX-lea şi „coexistența ei cu tipuri mult avansate ca eficiență poate fi explicată [şi] prin mobilitatea sa, dublată de dimensiunile sale redutabile, însoțite de independență față de surse de energie”[22].

Sistemele arhaice care au făcut obiectul studiului de față constituie doar o secvență evolutivă în viața acestor piese, ele restrângându-şi funcțiile treptat până la dispariție. Apreciem că dacă râşnitul se va relua, motive de ordin social şi economic vor face ca populația rurală să revină la practici comportamentale arhaice.

[21] Pentru informații mai ample şi legături cauzale interesante trimitem la studiul lui Ion Chelcea, *Cu privire la hrana de bază a poporului român*, în „Muzeul Satului. Studii şi cercetări”, I, Bucureşti, 1981, p. 401-428.

[22] Herbert Hofmann, *Surse documentare nevalorificate privind mijloacele de măcinat de pe cursul inferior al Dunării*, în „Ialomița”, Slobozia, 1983, p. 199.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

CORESPONDENȚĂ CU TEODOR BĂLĂŞEL ŞI GHEORGHE N. DUMITRESCU-BISTRIȚA*

Volumul impresionant al corespondenței primite de Artur Gorovei se explică, fireşte, prin notorietatea pe care revista „Şezătoarea" şi-a căpătat-o încă de la apariția primului ei număr, la 1 martie 1892. Din păcate, proiectul folcloristului fălticinean de a publica în 10 tomuri scrisorile care i-au fost adresate de-a lungul îndelungatei sale activități, nu s-a materializat. Avem însă măcar o selecție din cele circa 4000 de epistole păstrate (Scrisori către Artur Gorovei, ediție îngrijită de Maria Luiza Ungureanu, Bucureşti, Editura Minerva, 1970).

Mai anevoie, şi poate cu neputință de întregit, este corespondența pe care Artur Gorovei a expediat-o mediilor academice şi ştiințifice, personalităților din țară şi străinătate şi mai cu seamă pleiadei de intelectuali ai satelor, învățători, diaconi, preoți, neobosiți culegători de folclor şi colaboratori statornici ai „Şezătoarei". În numărul trecut al Anuarului, am avut privilegiul de a publica scrisorile lui Artur Gorovei către Ion Chelcea, documente care fac referire la excepționala donație de carte făcută Muzeului Etnografic al Moldovei, gest exemplar, care-l aşază pe Artur Gorovei printre ctitorii instituției noastre.

De data aceasta, tot prin intermediul şi amabilitatea istoricului Ştefan Sorin Gorovei, oferim tiparului scrisorile către Teodor Bălăşel şi Gheorghe N. Dumitrescu-Bistrița, învățători mai apoi hirotonisiți, deopotrivă folclorişti de seamă.

(Vasile MUNTEANU)

---

* Corespondența de față este păstrată la Arhivele Naționale Drobeta Turnu-Severin, fond personal Gheorghe N. Dumitrescu-Bistrița.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

1.

Fălticeni, 8 oct. 1894

Stimate Domnule Bălăşel,

Am primit prea importantul Dv. manuscris, „Legende populare” şi vă mulțumesc mult. În nr. 2, î-l voiu scoate în curând, voiu pune 16 pagini din manuscrisul Dvs., aşa ca să aveți mai curând broşura. Saidman, însă, nu a primit nimic de la Dvs. mai scrieți-i odată. Vă rog să-mi răspundeți dacă mai aveți mult material din *legende*, ca să ştiu cum aranjez materia pe numerile viitoare.

Vă salut cu stimă,

Artur Gorovei

2.

Fălticeni, 14 noembre 94

Domnule Bălăşel,

Am imprimat nr. 2 şi 3 din „Şezătoarea” în care am pus 15 pagini numai din articolul D-tale. După cum ai exprimat dorința am dispus să se tragă şi 100 broşuri pentru D-ta, articolul D-tale separat. Pentru această primă coală, datoreşti tipografului – 10 lei, şi prin mine te roagă – să-i trimeți banii ori lui direct, ori mie, tot aşa vei face pentru fiecare coală din viitor – Trimite urmarea.

Salutare,

Artur Gorovei

3.

Iubite Domnule Bălăşel,

Iartă-mă te rog, că răspund aşa târziu la bine-voitoarea D-tale scrisoare din 5 decembre 1894, am pus-o la o parte şi abia azi am dat

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

peste ea. Dacă ai primit răspuns de la Academie că s-a aprobat spre tipărire colecția D-tale de balade, desigur că se va tipări. Aibi deci răbdare. Mitologia lui Marian se poate căpăta prin librăria *Socea* din Bucureşti.

Primeşte, te rog, salutările mele.

Artur Gorovei
27 ianuar 1895

4.

6 februar 1895

Iubite Domnule Bălăşel,

Nişte domni cari n-au altceva de lucru, au luat la bătaie pe tipograful unde tipăresc „Șezătoarea”, i-au distrus maşinile şi între altele şi zațul întreg a nr. 5 din revistă, care era gata, numai să-l pue în maşină. Din asta pricină sunt silit să întârzii cu nr. 5. Vei scuza şi dumneata ca toți ceilalți.

Am să-ți fac o rugăminte.

În anul I al revistei, am publicat nişte cântece culese de D-ta, în care figurează numele unor plante: *aglaş* şi *madem*. Te rog să fii atât de bun şi să-mi descrii cu amănunte cât mai multe posibil, aceste plante, arătând la ce şi cum le întrebuințează poporul. Dacă mai cunoşti şi alte cântece în care se întâlneşte numele lor, fii bun şi mi le trimite.

Mă tem că abuzez de D-ta, rugându-te să-mi comunici numele tuturor plantelor pe cari le cunoşti şi descrierea lor exactă, cu legendele lor şi cu cântecele relative la ele. Pentru o lucrare ce o prepar, am nevoie de asemenea relații şi dacă ai fi bun să mă ajuți, ți-aş fi foarte recunoscător.

Dacă însă nu dispui de timp, trimite-mi măcar relațiile pentru *aglaş* şi *madem.*

Odată cu mulțumiri anticipate, primeşte şi salutările mele prieteneşti.

Artur Gorovei
Fălticeni

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

5.

Fălticeni, 25 iunie 1895

Revista „Şezătoarea”

Stimate Domnule Bălăşel,

Tipograful nostru, conform angajamentului ce şi-a fost luat, s-a hotărât să tipărească din nou coala I. pentru celelalte coli am făcut un preț cu el, care cred să vă convie. Dacă voiți a scoate 500 (cinci sute) exemplare, vă costă 20 lei coala; pentru 100 exemplare, 25 lei coal.

După cum vedeți e mult mai avantajos a scoate 500 exemplare, cu relațiunile întinse cari le aveți, le veți putea desface cu multă înlesnire, şi puteți câştiga o sumă bunicică. Cinci sute exemplare are să vă coste în total 500 lei, socotind 20 de coli; vânzând volumul numai cu 2,50, ceea ce nu-i scump pentru un volum de 320 pagini vă vine un câştig de 750 lei, ori vânzând numai cu 2 lei volumul, câştigați la sigur 500 lei, curați de orice cheltuială.

Tipărind numai 100 exemplare, are să vă coste 400 lei, şi ar trebui să vindeți cu 4 lei volumul, ca să scoateți macar cheltuielile tipografului.

De aceia eu vă sfătuiesc să scoateți 500 exemplare, un număr potrivit, care cu înlesnire se desface la noi. Numai la Plasa Dvs se pot desface atâtea exemplare pentru premii la şcoală. Cred că această propunere vă va conveni.

Cu această lucrare ați putea concura pentru un premiu la Academie şi ați avea multă şansă de reuşită, față cu fleacuri ca de al de Păcală lui Dulfu.

Tipograful poate tipări 2 coli pe săptămână, la nevoe ar putea da gata întreaga lucrare până pe la 20-25 august, ca să puteți trimite la Academie cele 12 exemplare, înainte de 1 septembrie.

Zău, Domnule Bălăşel, nu lăsați baltă o aşa bună desfacere.

Aştept urgent răspunsul Dvs, ca să ştie tipograful câte exemplare să scoată din coala I.

Primiți salutările mele,

Artur Gorovei

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

6.

Stimate Domnule Bălăşel,

Au uitat-ai „Şezătoarea”? de când frumusețile D-tale tradiții şi-au istovit isvorul?

Mai gândeşte-te la noi.

Sincere salutări

A. Gorovei
7 noembre 95

7.

Stimate Domnule Bălăşel,

Îți mulțumesc din inimă pentru darul ce vrei să-mi faci: vinul de Drăgăşani şi strugurii, ar fi bine veniți la casa mea.

Dar iată o dificultate: unde să-ți trimet damigeana şi coşul? Este vr-o gară în Ştefăneşti? Le-aş putea trimite prin poştă?

Te rog scoate-mă mai curând din nedumerire.

Dacă ai vrea să-mi faci un dar complet, uite ce aş propune eu: cumpără de acolo damigeana şi coşul şi pune în ele ce ai de pus şi expediază-le pe adresa mea, şi eu mă leg pe cinste să-ți trimet imediat, prin mandat poştal, tot ce vei cheltui; sau, dacă-ți convine mai bine, trimite-mi-le cu ramburs, calculând cheltuiala ce vei face.

Zeu aşa, cum se apropie Crăciunul, aş avea şi eu cu ce mă fuduli în casa mea, ca orice creştin. Un vin de Drăgăşani pe la noi nu se găseşte.

Lăsând gluma la o parte, fă ceva cu mine, căci nu am clipă liniştită de când m-ai ameninţat cu nectarul Drăgăşenesc.

Dacă trebuie să trimet numai decât damigeana şi coşul, răspunde-mi unde să le adresez.

Oare un vas mic de rom n-ar fi bun? În orice caz, te rog să pecetluieşti bine vasul ce-mi vei trimite, căci şi la tren şi la poştă se fură asemenea lucruri prețioase.

Tot materialul ce mi-ai trimes l-am pus în numărul din *Şezătoarea* care trebuie să apară peste câteva zile.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Aştept un răspuns, te rog să primeşti sincerele mele salutări.

Artur Gorovei
30 noembre 1895 Fălticeni

8.

Fălticeni, 20 decembre 1895

Stimate Domnule Bălăşel,

Am scos vinul de la gară, după ce am făcut o cheltuială de vr-o 46 lei. Cred că nu-mi va părea rău, ținând în seamă calitatea vinului, care trebuie să fie aşa precum o spui.

Încă n-am dat cep butoiaşului, fiindcă vinul e înghețat şi aştept să se aşeze drojdia.

Îți mulțumesc de binele ce mi-ai făcut.

Dacă vrei să mă ajuți la bibliografii, comunică-mi ziarele şi revistele în care ai publicat D-ta şi alții, material de literatură populară, indicând anul, numărul şi pagina (dacă e o revistă). Aş dori să-mi dai cât mai multe indicații de acestea.

Comunică-mi titlul complet de pe *Eraldica* lui Ghenadie.

Da, sunt căsătorit şi am un voinic de băiat care la 11 ianuar 1896 va împlini doi ani, – mulți înainte.

Dacă vrei să citeşti ceva de seamă, procură-ți *Proverbele românilor* de *Zanne*. E o lucrare admirabilă, în care autorul a pus la contribuție mult din materialul publicat de D-ta în Şezătoarea.

Aştept urmarea legendelor.

Cu astă ocazie te felicitez de sărbători, dorindu-ți fericire şi belşug.

Artur Gorovei

9.

Fălticeni, 29 ianuar 1896

Stimate Domnule Bălăşel,

Am primit mult prețuitul D-tale manuscris, pentru care-ți mulțumesc şi te asigur că Patria îți va rămânea recunoscătoare (nu

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

confunda *Patria* cu Societatea de asigurare). Voiu utiliza cât mai mult material în nr. care e deja sub tipar. Nu voiu pune însă mult, din cauză că vr-o 14 pagini sunt prinse cu sfârşitul primei părți din bibliografia ce am început a publica.

Vinul ce mi-ai trimes a făcut admirația a o sumedenie de oameni şi pot să spun că erau şi unii cunoscători. Îți mărturisesc în cuget curat, că aşa vin negru, încă n-am mai băut. Mi-a părut bine că l-am avut pe timpul serbătorilor; îți spun însă drept că dacă ar fi sosit după serbători, aş fi fost mai mulțumit, pentru că nu l-aş fi părăduit atâta cu musafirii. Ce vrei, ajunge omul o vrâstă când începe a fi egoist; se vede că eu, deşi numai cu 6 ani mai mare decât D-ta, am început a fi cam aşa.

Dacă ai de gând să mă bombardezi cu vreo sticlă de tămâios, vei fi binecuvântat de gâtlejul meu, care tânjeşte bietul, după ceva băuturică aleasă. Nu ştiu ce capacitate are sticla ce-ai ochit-o pentru mine, dar oricum ar fi, îți dau eu planul cum să mi-o trimeți: pune-o într-o cutie de carton înfăşurată bine în bucăți de hârtie tăiate, ca să nu se mişte, pune-o la poştă şi lasă-mă să plătesc eu aici portul.

Când vrei să-l expediezi, te priveşte; la mine e bine venit ori şi când.

Din revistele şi ziarele indicate, am numai „Gazeta săteanului”. Deci, dacă eşti bun şi vrai să mă ajuți în lucrarea ce am întreprins, adună bibliografia folklorului, în sensul cum am început eu, pentru a fi o unitate în lucrare. Pune numele autorului şi alături stilul articolului scris cu indicarea revistei, anului, paginei şi a locului apariției. Cu aceasta mă vei obliga prea mult.

Am să trimet Episcopului Ghenadie toată colecția „Şezătoarea”, spuindu-i că fac aceasta după îndemnul D-tale. Aştept numai să tipăresc nişte coperte, mai cumsecade pentru a le putea broşa. Ce numere îți lipsesc din colecție? N-am publicat *legenda urzicelor* fiindcă am pus-o în manuscrisul ce am trimes Academiei pentru concursul de Botanică poporană şi voind să am şi ceva material inedit, necunoscut încă, n-am vrut să utilizeze şi altul această legendă, cum s-ar fi întâmplat dacă o publicam. Are să-i vie însă rândul mai târziu.

Când n-ai ce face, mai scrie-mi câte ceva; nu-ți poți închipui cât de mult îmi place să-ți citesc slova.

Dorescu-ți sănătate şi noroc la copii.

Al D-tale devotat

Artur Gorovei

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

10.

Stimate Domnule Bălăşel,

În descântecele ce mi-ai trimes, şi pe cari le voiu publica în nr. viitor, găsesc expresia *cuţit cununat*. Te rog răspunde-mi cât se poate de urgent, ce însemnează aceasta.

Primeşte, te rog, salutările mele şi mai trimite-mi ceva.

A. Gorovei

Fălticeni, 31 mart. 1896

11.

Fălticeni, 22 noembre 1896

Stimate Domnule Bălăşel,

Ai mare dreptate să mă judeci cât de rău; dar ce vrai? om sunt, şi supus greşalelor. Iartă şi D-ta pana asta, am mai fost pe la feredee şi am deprins meşteşugul velocipedului, care mi-a mâncat toată vremea; în toamnă m-am mutat în altă casă, şi nici acum nu-s cum se cade aşezat. Iaca de ce nu ți-am mai scris. Asta însă nu însemnează că te-am uitat.

La Academie m-am prezentat. Tot ce ştiu este că lucrarea mea a rămas zadarnică; pentru ce? Asta e treaba nemuritorilor; n-am putut ceti încă raportul comisiunei. Trimite pornografiile; voiu scoate broşura.

Pentru cartea lui Zanne să-ți dau un sfat; scrie autorului o scrisoare, spune-i că te-am îndemnat eu să-i dai ajutor la lucrarea lui, trimite-i ceva proverbe dacă ai, şi cere-i cartea în schimbul colaborării. Sunt sigur că o vei căpăta. Cu aceasta te vei pune în relație cu un om de seamă, vei lucra la o operă admirabilă, şi vei fi scutit de a cheltui 70-80, cât vor costa cele 7 sau 8 volume câte vor urma încă. Să-mi scrii ce răspuns vei căpăta, ca să ştiu dacă să-ți capăt un volum prin alt mijloc.

Vrai să-mi trimeți struguri? Ce bun eşti!; nu-i vorba de plata transportului – dar vor îngheța pe drum şi se vor strica. Am să-ți trimet însă butoiaşul. Spune-mi, te rog, cui şi cum să mă adresez.

Lucrez la „bibliografia folklorului”. Trimite-mi numaidecât lista făgăduită şi cât de grabnic.

Episcopul de care vorbeşti nu e Ghenadie de la Râmnicul Vâlcii? Trimite-mi adresa exactă, că nu ştiu care e formula care trebuie să o

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

întrebuințez față cu un înalt Prelat, şi cred că nu-i pot zice: Domnule Ghenadie…

Aştept răspunsul şi ți-oiu scrie mai multe.

Cu noroc şi voie bună,

devotat prieten

A. Gorovei

P.S. Ce-ai zice dacă m-ai vedea într-o zi la Ştefăneşti?

12.

Fălticeni, 25 Ianuar 97

Iubite amice,

Nu ştiu ce vei fi gândind despre mine. Ai tot dreptul să mă judeci aspru de tot, după cum şi merit. Un lucru însă pot să te asigur: nu-s om rău, şi dacă de atâta vreme greşesc față de D-ta, nu fac de răutate.

Prin o carte poştală te-am fost anunțat că sunt foarte ocupat. Am fost şi sunt încă. Afară de asta, am avut unele supărări familiale; mi-a fost băiatul bolnav, iar acum nevasta îmi stă în pat de câteva zile. Sper însă că toate vor fi bine şi-mi voiu recăpăta liniştea la care țin aşa de mult şi pe care n-o mai întâlnesc în cale. Eu însă tot sper.

Nu ți-am trimes butoiaşul. Am oare vreme să-l mai trimet de acum înainte?

Primit-ai telegrama mea în ziua de anul nou?

Fotografia am să ți-o trimet; ai să vezi că nu-s aşa de urâcios precum mi-i purtarea față cu amicul pe care-l iubesc şi pe care-l rog să nu mă pue în rândul răilor.

Las, poate că te-oiu împăca eu odată.

Cu „Şezătoarea” am întârziat din pricină că n-am avut bani. Acum am, dar tipografia e ocupată cu o carte a unui preot din Roman. La 1 februarie voiu începe şi eu a tipări nr. 3.

Îmi scrie Zanne că s-a pus în relație cu D-ta. I-ai trimes ceva? Cum îți pare lucrarea asta? Ai uitat de bibliografia pentru care te rugasem. Ori vrei să te răzbuni contra mea? Să nu faci treaba asta, că zău, nu-s un om aşa de răutăcios precum ai dreptul să mă vezi. Vezi cât de mult țin eu să nu-ți faci idei rele despre mine!

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

De aici nu-ți pot da noutăți, fiindcă nu cunoşti lumea. Noutățile din țară, le ştii ca şi mine.

Deocamdată, te rog să primeşti o amicală strângere de mână, de la un bun amic,

A. Gorovei

13.

Fălticeni, 29 Iunie 97

Iubite amice,

E adevărat că de la o vreme am tăcut amândoi; cred însă că aceasta nu e un semn că ne-am dat uitărei unul pe latul, ci că amândoi mai avem şi alte ocupații care ni consumă timpul.

Mă întrebi ce lucrez. Pentru moment, şi când am vreme, pregătesc manuscrisul Cimiliturilor, pe care Academia Română a binevoit să le publice pe socoteala ei, şi fiindcă de la publicarea lor în Şezătoarea le-am mai înmulțit prin adunări noi, am fost nevoit să prefac din nou tot manuscrisul, ceea ce îmi dă multă muncă, mai ales că nu-mi prea place să copiez ceea ce am scris odată.

Din revistă mai am de scos un număr pentru a completa anul IV. Abonați neavând şi fonduri nici atâta, fiindcă în budgetul Ministerului Instrucțiunei nu s-a mai prevăzut suma de 1.000 lei, ca până acum, revista va înceta. Dar, pentru că lucrarea aceasta e bine apreciată de lumea cunoscătoare, voiu scoate volumul al V-lea nu în formă de revistă, ci ca volum separat. Pentru aceasta va trebui să pun numai material ales, şi te rog să pregăteşti ceva de soiu, precum ar fi continuarea la legendele ce ai publicat anul trecut. Ar fi bine ca până pe la 15 septembre să avem tot materialul adunat. Cred că pot pune temeiu pe prețioasa D-tale colaborare, ca şi până acum.

Mă întrebi ce însemnează cuvântul *Gorovei*. Nu ştiu şi te rog cu stăruință să-mi spui cât se poate de grabnic ce însemnează. Am dat într-o carte peste un Gorovei, în plaiul *Cloşani*. Dacă ai vreun prieten pe acolo, adresează-te lui cu întrebarea dacă mai există această familie.

Ai început casa care ai de gând s-o faci? Să ştii că dacă mă voiu duce în toamna asta pe la Bucureşti, am să fac pe dracu-n zece să dau o fugă şi pe la Ştefăneşti, să te surprind ca să-mi satisfac astfel dorința, ce

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

mă arde de a te vedea şi a goli câte un pahar din vinul cel teribil care mi l-ai trimes acum doi ani. Vezi, n-am mai ascultat să trimet balercuța pe adresa ce mi-ai indicat. Oare pe toamnă aş putea să-mi fac un vas cu vin bun şi ieftin, care să poată călători singur până aici, fără să fie însoțit de un păzitor? Eşti expert, spune-mi.

În vara asta aştept pe al doilea moştenitor al meu; de aceea voiu sta acasă (nu mai spun că şi calicia mă ține pe loc).

Nu te mai da lenei pradă, şi scrie unui prieten care te doreşte din celălalt capăt al țării.

Artur Gorovei

14.

Fălticeni, 9 Sept. 1897

Dragă Dle Bălăşel,

Dacă nu întârzii, ai vreme să trimeți manuscrisul, pentru a-l publica chiar în numărul pus sub tipar.

Cu bine,

Artur Gorovei

15.

Fălticeni, 11 Iunie 1899

Iubite amice,

Propunerea D-tale de a face o societate pentru culegerea şi publicarea tradițiunilor şi a literaturei populare, m-a ispitit şi pe mine, într-o vreme, dar am fost nevoit să renunț la dânsa.

În adevăr, pentru ca să existe, cu folos o societate, trebuie să fie condusă de un comitet cu vederi comune.

Să admitem că se pot asocia un număr suficient de membri, dar cine vor fi membrii comitetului diriguitor, şi unde va fi sediul comitetului, când acei care ar lucra ceva, sunt aşa de răsleți. D-ta la Ştefăneşti, Lupescu la Zorleni, I. Teodorescu la Botoşani etc…?

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Asta e dificultatea şi e cea mai grea.

Cu toate acestea, dacă D-ta crezi că se poate face ceva, şi vrai să începi, încearcă; eu îți doresc toată reuşita, şi mă pun la dispoziția D-tale pentru tot ce crezi că aş putea să-ți fiu folositor. La Paris există o aşa societate, care numără multe sute de membri, din care fac şi eu parte; membrii sunt din toate părțile lumii, dar în Paris chiar au un comitet alcătuit din oameni destoinici, şi societatea are ca secretar pe neobositul Sébillst. Dacă te-ai abona la revista acelei societăți n-ai face rău; ți-ar servi mult la comparații. Pentru lucrarea D-tale. Abonamentul nu e scump: 16 lei pe an, dacă nu mă înşel, dar fiecare an formează un volum mare. Sunt lucruri de mare importanță. În fine, dacă m-ai ținea în curent cu ceea ce vei face, îmi vei da o dovadă mai mult de prietenia ce mi-o arăți.

Primeşte sincerele mele salutări,

A. Gorovei

16.

Stimate amice,

În privința ghicitorilor te-am fost rugat să mi le trimeți pentru a face, ele şi altele cari le mai am, un adaos la cartea mea. Dacă vrai trimite-mi-le.

Bun prieten,

A. Gorovei
1 Iulie 99
Fălticeni

17.

Mănăstirea Agapia 24 Iulie 1899

Iubite amice,

De la 4 Iulie mă aflu aici în mănăstirea Agapia. Mă înştiințează

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

de acasă că mi-a sosit o scrisoare de la D-ta şi ghicitori. Îți mulțumesc, şi dacă mi-ai scris ceva la care trebuie să răspund, te rog mai aşteaptă până pe la finele săptămânii viitoare, când mă voi duce acasă.

Sincere salutări,

A. Gorovei

18.

Iubite prietene,

De atâta timp nu mai ştim nimic unul de altul, şi-mi pare rău că întrerupând tăcerea, am să ating o afacere de bani. Am tipărit deja cinci coli din volumul VI al „Şezăt." şi am mare nevoie de bani. Te rog să-mi trimeți ce bruma vei fi adunat pe lista (nr. 18) ce ți-am trimes-o şi eu, şi dacă-ți este prin putință şi ceva din făgăduința veche.

Aşteptându-ți răspunsul, te salut cu drag,

A. Gorovei
22/5/900

19.

8/10/900

Iubite amice, a venit vremea – nevoia mă îndeamnă – să fac un nou apel la vechii şi bunii prieteni ai „Şezătoarei", pe care am uitat-o şi părăsit-o. Te rog să-mi restitui lista nr. 18 de abonament la vol. VI, cu rezultatul ce vei fi obținut. În caz când nu ai avut nici-un succes, fii mărinimos şi trimite măcar abonamentul D-tale, singura jertfă cu care aş putea să scot la capăt şi acest volum, fiind pungile noastre goale. Aştept un răspuns satisfăcător şi te rog să primeşti prieteneştile mele salutări,

A. Gorovei

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

20.

Fălticeni, 26 noembre 900

Stimate amice,

Precum ai fost totdeauna îndatoritor, sper că şi de astă dată vei fi acelaşi pentru prietenul D-tale. Trimet un chestionar asupra credințelor despre animale, şi te rog mult să-mi comunici răspunsurile.

Ştii multe, foarte multe, ai cel mai prețios material pe care-l ții ascuns ca un avar; pentru un prieten vei fi mai darnic.

Mulțumindu-ți anticipat, te rog să primeşti sincerele mele salutări,

A. Gorovei

* * *

1.

Dosar nr. 6352 Folticeni, 30 ianuar 1924

Stimate Domnule Dumitrescu,

Vă rog să mă scuzați că abia acum vă satisfac dorința de a avea colecția „Şezătorii" şi-mi pare rău că nu am toate volumele. Vă trimet tot ceea ce am găsit, între care vol. II, extrem de rar; am găsit numere răzlețe, mulțămită unui fost abonat care mi le-a dăruit, şi vorba ceea: dar din dar se face raiu.

Aş dori şi eu să-mi completez colecția prețiosului Dv. „Izvoraş. Dacă sunteți aşa de bun şi să-mi trimeteți ceea ce-mi lipseşte.

Iată ce am:

Anul III 9-12

Anul IV 1, 2, 3-4, 7-8, 9-10, 11-12

Anul IV îmi lipseşte nr. 5-6

Anul V nr. 1, pe septembrie, este ultimul număr ce l-am primit.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

În privința unui congres al folcloriştilor, mi se pare că i-am comunicat D-lui Tuțescu părerea mea: întâi o societate, şi apoi congres.

Pe cine să inviți la Congres?

Pe folcloriști?

Şi cine este „folclorist”?

Acel care şi-ar tipări o carte de vizită cu acest titlu?

Un elev de gimnaziu, care într-o vacanță a adunat câteva cântece şi le-a tipărit într-o revistă, este folclorist?

După care criteriu vei asemui, pe un asemenea copil, cu d-l Densuseanu, de pildă?

Iată atâtea chestiuni care sunt tot atâtea dificultăți de rezolvat, în privința aceasta, şi pentru care se cere multă chibzuință.

Încercările de a alcătui o societate de folcloriști, nu au izbutit, şi vă mărturisesc că am ajuns pesimist, şi nu cred că se va izbuti vreodată. Noi, românii, nu suntem sociabili, ca alte popoare, pentru afaceri care nu „rentează”. Bănci, cooperative, asociații, care să producă dividende şi <…>[1], pot reuşi; de ale noastre, nu.

În 1922, trecând spre Banat, am ocolit T.-Severin, cu trenul; în anul acesta, dacă voiu mai avea putința să fac ceva călătorii, aş dori să cunosc şi colțişorul de unde izvorăşte „Izvoraşul”. De va fi să fie, vă voiu da de ştire, ca să mă îndrumați unde să mă opresc şi cum să vă pot descoperi.

Al Dv. devotat

(ss)(Artur Gorovei.

Pentru conf. Gh. N. Dumitrescu-Bistrița

Îmi permiteți să vă ofer gratuit volumele ce vă trimet. La Dv. vor sta bine.

2.

Dosar nr. 6352 Folticeni, 15 August 1925

Stimate Domnule Dumitrescu,

Solicitat de către mai mulți culegători şi iubitori de folklor, de a

[1] Indescifrabil.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

propune celora pe cari i-ar interesa, să se întrunească într-un congres, pentru a pune temelia unei asociații a tuturor folkloriştilor din țară, vă rog să bine-voiți a-mi răspunde dacă sunteți de părere că s-ar putea atinge acest scop, şi dacă sunteți dispus a lua parte la acest congres, sau dacă primiți să faceți parte din această societate.

Scopul acestei societăți ar fi ca, după normele date de specialişti, oameni învățați, cu pregătirea ştiințifică necesară, să se culeagă materialul de folklor, de către acei cari, stând în contact imediat cu poporul, sunt în măsură de a îndeplini această însărcinare, material care apoi să fie sistematizat şi pus la îndemâna cercetătorilor.

Dacă numărul persoanelor care vor adera la această propunere, va ajunge la un minimum cu care să se poată înjgheba o societate, vă voiu face cunoscut data şi localitatea congresului.

În aşteptarea răspunsului Dv., vă rog să binevoiți a primi încredințarea osebitei mele considerații.

ARTUR GOROVEI
Director al revistei de folklor „Şezătoarea”

3.

Dosar nr. 6352 Folticeni, 8 septembrie 1926

Stimate Domnule Dumitrescu,

Conform deciziunii luată de Institutul Internațional de Cooperație Intelectuală din Paris, se va ține în anul 1927, la Paris sau unde se va hotărî, un congres al folcloriştilor şi se va organiza o expoziție de Artă populară, la care vor lua parte toate popoarele din lume. În vederea participării României la această manifestare intelectuală, urmează a se alcătui un comitet, care sa facă pregătirile necesare pentru organizarea congresului şi a expoziției, şi vă rog să bine voiți a-mi răspunde dacă primiți să faceți parte din acest comitet.

Primiți, vă rog, încredințarea osebitei mele stime,

(ss) (Artur Gorovei.
Pentru conf. Gh. N. Dumitrescu-Bistrița

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

4.

Dosar nr. 6352 Folticeni, 22 Dec. 1931

Stimate Domnule Dumitrescu,

Îmi fac o plăcere deosebită să vă trimit ultima mea lucrare, „Descântecele Românilor”, editată de Academia Română şi va rog să o primiți ca un omagiu pentru roditoarea Dv. activitate în câmpul folklorului.

Din prețioasa Dv. revistă „Izvoraşul” îmi lipsesc multe numere, şi dorind să o am complectă, vă rog să-mi spuneți ce sumă de bani trebuie să vă trimit, pentru a căpăta numerele, care, sunt încredințat că mi le-ați trimes, în schimb cu „Șezătoarea”, dar s-au pierdut, din cauza serviciului nostru poştal defectuos.

Vă alătur lista numerelor pe care le am.

Sper că în curând va apărea Șezătoarea. Vă doresc petrecere frumoasă de sfintele sărbători, şi vă rog să primiți salutările mele cele mai distinse.

(ss) Artur Gorovei.
Pentru Conf. Gh. N. Dumitrescu-Bistrița

Ceea ce am din *Izvoraşul*

Anul I	Nr. 1, 7-8, 9-12, 13-15
Anul II	nimic
Anul III	9-12
Anul IV	1, 2, 3-4, 7-8, 9-10, 11-12
Anul V	Nr. 1, 2-3, 4-6
Anul VI	Nr. 1-2, 5-8
Anul VII	Nr. 5-6, 7-8, 9-10
Anul VIII	Nr. 1-2, 3-4, 5. 6-7-8, 9-10, 11-12
Anul IX	nimic nu am primit
Anul X	Nr. 1, 2, 3-4, 5-6, 7-8, 9, 10

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

5.

Dosar nr. 6352 Folticeni, 4 ianuar 1932

Stimate Domnule Dumitrescu,

După cererea Dv., vă trimit o mică schiță biografică. Nu cred că ar fi necesare mai multe informații deoarece în lucrările menționate în schiță, se găsesc informațiile care ar interesa pe cine ştie care dintre cetitorii Dv.

Vă trimit şi o fotografie.

Nu mi-ați răspuns la scrisoarea cu privire la completarea revistei D.V. „Izvoraşul”, aş dori tare mult să-mi pot complecta lipsurile.

Primiți, vă rog, salutările mele cele mai distinse,

(ss) Artur Gorovei
Pentru conformitate, Gh. N. Dumitrescu-Bistrița

6.

Nr. 18.142 Folticeni, 5 mart 1932
8. III. 932
Dosar nr6352

Stimate Părinte,

Din ultimul număr al Izvoraşului primit astăzi, văd că ar fi apărut Calendarul. Dacă mi l-ați trimes şi mie, vă înştiințez că nu l-am primit.

La Bucureşti m-am întâlnit cu prietenul meu, Prof. Ion Simionescu, care mi-a vorbit cu drag despre Dv.

Cu cele mai distinse salutări,

(ss) Artur Gorovei
Pentru conf. Gh. N. Dumitrescu-Bistrița

(carte poştală)

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

7.

III.1935 Folticeni, 26 Fevr. 1935
Dosar nr. 6352

Prea Stimate Părinte,

Vă mulțumesc călduros pentru bunăvoința ce a-ți avut de a-mi trimite numerele ce-mi lipseau din prețiosul Dv. „Izvoraş”, şi vă rog să mă scuzați că răspund cam târziu, nevoile vieții m-au mai purtat pe alte meleaguri.

Cu plăcere am să vă trimet ceva pentru revistă, singura care a putut să reziste vitregiei vremurilor, şi asta datorită numai sacrificiilor ce faceți personal – lucruri pe care sunt cel întâiu în stare să le apreciez.

Am, în adevăr, un foarte mare număr de scrisori de la colaboratorii „Şezătorii”, şi de la multe alte persoane care s-au interesat de dânsa. Am de la savanți străini; multe de la bătrânul Jarnik, şi de la alții. Era vorba ca d-l Toronțiu să întrebuințeze un volum din monumentala sa colecție, pentru a publica această corespondență, dar n-a mai fost chip.

Publicate răzleț, scrisorile acestea ar pierde o părticică din valoarea lor. Dacă ar fi cu putință să le publicați pe toate, în vederea adunării lor într-un volum, s-ar înlesni lucrarea, dacă ați publica, în fiecare număr, de pildă patru pagini întregi, numai cu ele, păstrând zațul până la numărul viitor, când cu alte patru pagini ați avea o jumătate de coală, ca să puteți trage un număr de exemplare separate (separatabdruck, cum zice neamțul ca să scoateți un volum, destinat să fie vândut în folosul revistei Dv.

O mare parte din aceste scrisori de am deja scrise la maşină, aranjate după alfabet.

Acesta, însă, este un simplu proiect, asupra căruia rămâne să gândiți dacă vă convine.

Vă felicitez pentru tăria ce aveți de a persista în hotărârea de a continua această folositoare publicațiune, şi vă rog să primiți salutările mele cele mai distinse

(ss) Artur Gorovei.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

8.

Folticeni, 21 mai 1935

30.VII.1935
Dosar nr6352

Hristos a înviat!

Stimate Părinte,

De credeți că micul meu articol alăturat poate să aibă loc în „Izvoraşul” Dv., dații drumul, de nu, vă rog să mi-l restituiți.

Dacă îl puneți, dați de grijă zețarului ca compunerea cuvântului *Porpišil*, să combine un *s* – literă care nu poate să fie în tipografia Dv – punând deasupra lui *s* un *v* nonpareil, şi în lipsă un *v* petit; străinii țin mult la ortografia lor, şi o literă schimbată, îi schimbă pronunțarea, şi uneori chiar sensul cuvântului.

Şi încă o rugăminte: dacă tipăriți articolul, să-mi trimiteți din numărul respectiv, patru exemplare, din care trei să le trimit şi eu mai departe, autorului, după cum este obiceiul în țări străine, şi după cum i-am făgăduit.

Primiți, vă rog, distinsele mele salutari.

(ss) Artur Gorovei.
Pentru conf. Gh. N. Dumitrescu-Bistrița.

9.

Folticeni, 8 august 1935

Stimate Părinte,

Am primit prețiosul „Izvoraş”, numărul în care a-ți publicat micul meu articol şi vă mulțămesc. Vă rog faceți sacrificiul şi-mi mai trimiteți 3 exemplare, ca să le trimit şi eu mai departe, D-lui Pospisil, la Brno, după cum se cuvine.

Am primit şi Nr. I din 1934, dacă aveți nevoie de el, pot să vi-l restitui, că eu am colecția întreagă pe 1934.

Cu toată stima,

(ss) Artur Gorovei.
Pentru conf. Gh, N. Dumitrescu-Bistrița.

(cartă poştală)

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

10.

Folticeni, 21 august 1936

Mult stimate Părinte,

În „Adevărul literar”, Nr. 820, cu data 23 August, pe prima pagină, este un articol al meu: „Intru apărarea folklorui nostru”, în care vorbesc despre ceva ce s-a publicat în „Izvoraşul”.

Desigur, trebuie să vă intereseze; de aceea îmi permit să vă atrag atenția asupra acestui articol.

Cu cele mai distinse salutări.

(ss)Artur Gorovei

Pentru conf. Gh. N. Dumitrescu-Bistrița,

11.

Folticeni, 6 Sept. 1936

Stimate Părinte,

În chestia cu d-l Imbrescu, faceți cum găsiți de cuviință; de veți reproduce articolul meu, se va impune să faceți acelaşi lucru cu răspunsurile D-sale din „Porunca Vremii”.

În ceea ce priveşte congresul, doresc din tot sufletul să reuşiți. Am încercat şi eu aceasta, în vremuri mai puțin neprielnice ca astăzi, şi a rămas baltă strădania mea.

Se înțelege, trebuie să invitați pe toți acei care se îndeletnicesc cu „folclorul”: profesori universitari şi simpli culegători fără pretenții, afară numai dacă sugestiile d-lui Imbrescu ar fi de altă natură, în care caz nici eu nu aş avea ce să caut la congres, întrucât nu sunt un *profesionist*, ceea ce însemnează *profesor*, cel puțin la o şcoală secundară.

Înainte de a porni pe drumul organizării Congresului, ar trebui să stabiliți la ce anume rezultat voiți să ajungeți. Pentru asta s-ar cuveni să schițați un program, să vă sfătuiți şi cu alții care ar putea să fie folositori, aşa ca la Congres să veniți cu o înfăptuire definitivă, care să capete aprobarea congresiştilor. Cred că alcătuirea unei asociații ar fi rezultatul Congresului.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Ca să colindați țara, pentru a vă sfătui, ar fi şi greu şi costisitor. La Iaşi, de pildă, eu n-aşi putea să vă spun cui să vă adresați. Mai bine studiați singur un program, tipăriți proiectul, trimiteți-l tuturor, cerându-le părerea, şi când veți avea un număr de răspunsuri suficient, cu observări judicioase şi propuneri serioase, fixați localitatea şi data unui congres şi convocați-i pe toți.

Nu aşi fi de părere să alegeți Bucureştiul pentru Congres; trebuie un cadru mai potrivit. Poate în liniştea unei mănăstiri, ori vreo localitate pe la munte, pe unde să fie înlesniri de comunicare şi de găzduire; grijă multă să nu aveți, căci de veți reuşi să convocați Congresul, vă asigur că nu vă vor îmbulzi congresiştii.

Dacă mai simțiți nevoia să vă răspund la unele întrebări, sunt la dispoziția Dv., cu dragă inimă.

Dorindu-vă izbândă, vă rog să primiți salutările mele cele mai distinse

(ss) Artur Gorovei

12.

Folticeni, 31 Oct. 936

2.XI.1936
Dosar 6352

Stimate Părinte,

Vă rog să-mi răspundeți dacă Dv. ați fost şi învățător şi dacă mai sunteți şi astăzi.

Am nevoie de această informație, pentru un articol ce mi s-a cerut, cu privire la folkloriştii învățători.

Cu cele mai distinse salutări.

(ss) Artur Gorovei

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

13.

Folticeni, 9 Noembrie 1936

12 Noe. 1936
Dosar 6352

Stimate Părinte,

Am primit scrisoarea, şi vă mulțumesc. Nu citesc „Porunca Vremii”; un prieten mi-a spus, însă, în răspunsul său, D-l Imbrescu se învârte asupra chestiunii că sunt bătrân, adică ramolit. Asta e tema pe care o seamănă. Nu am avut răspunsul, aşa că mai mult nu vă pot spune.

Mai am o rugăminte la D-v: trimiteți-mi o bibliografie, cât mai complectă, a lucrărilor Dv., şi cât s-ar putea mai curând.

Primiți, vă, rog, cele mai distinse salutări

(ss) Artur Gorovei.

Pentru conform. Gh. N. Dumitrescu-Bistrița

14.

Folticeni, 29 mart 1938

Stimate Domnule Dumitrescu,

V-am trimis, prin colet poştal, trei lucrări de ale mele:

Ouăle de Paşti,
Folticenii
Dr. Ioan Urban Iarnic

pe adresa Dv.: Bistrița – Severin. Astăzi mi se comunică faptul că sunteți necunoscut în ocolul Bistra, şi s-au restituit.

Vă rog reclamați şi cereți-le să vi se predea; eu nu am scris Bistra, ci Bistrița, şi dacă era şi Severin, cred că era destul de precisă adresa.

Cu distinse salutări,

(ss) Artur Gorovei

p. conf. Gh. N. Dumitrescu-Bistrița

(carte poştală)

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

15.

Folticeni, 31 Ianuar 1939

3.02.1939
Dosar nr. 2750

Stimate Domnule Dumitrescu

Gentila Dv. invitație este prea ademenitoare, ca s-o pot refuza. Cu toate că sunt hotărât să nu mai fac nici o manifestație, în chestiuni de folclor, totuşi voiu veni la Congres. Sunt astăzi atâția folclorişti tineri, între cari nu s-ar simți bine, un bătrân ca mine.

Asupra programului, nu am nimic de spus. Cred că-i bine alcătuit. De va fi de schimbat ceva, ai să faci D-ta ce vei crede.

Desigur, ar fi bine să se pomenească numele tuturor culegătorilor de folclor morți; treaba aceasta ar trebui s-o faci D-ta.

Cred că data de 23 şi 24 Februar ar trebui schimbată. Are să fie frig, apoi fiind Joi şi Vineri, mulți n-au să poată veni, vor trebui să ceară concediu, şi învățătorii l-ar obține cu greu. Părerea mea este să fixați Congresul în vacanța Paştelui, de pildă la 3 şi 4 Aprilie, când toată lumea este liberă, şi fiecare şi-ar face plăcere să vie în Bucureşti.

Nu credeți că ar fi mai bine să se ție Congresul în altă parte, nu la Bucureşti? *Folclor* şi *Bucureşti* nu se împrietenesc. Poate ar fi mai bine un oraş liniştit, cu un caracter mai arhaic. Multă lume nu cred că are să vie, aşa că nu-i de îngrijit de locuință

Şi încă un lucru: trebuie să obțineți – şi aceasta o puteți face – o reducere simțitoare pe Căile ferate. Ar trebui măcar 75%, fiindcă 50% are fiecare. Trenul costă prea scump, aproape 2.000 lei dus şi întors, clasa II, de la noi la Bucureşti, osebit hotelul şi masa două zile, fac o sumă pe care nu o poate cheltui orişicine.

Trebuie să vă gândiți serios la aceasta, altfel nu veți avea lume la Congres.

Aşi putea să vorbesc, precum scrieți, numai dacă nu sunt alții mai destoinici decât mine.

Primiți, vă rog, cele mai distinse salutări.

(ss) Artur Gorovei

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

16.

Folticeni, 7 Iulie 1939

Dosar nr. 6352

Mult stimate Părinte,

Te rog să mă ierți că am întârziat, aşa de mult, să trimit ceea ce mi-ai cerut, pentru slăvirea „Izvoraşului”, şi te rog, să primeşti aceste câteva rânduri, de vei crede că merită să fie publicate.

Ce se mai aude cu congresul nostru? Era, parcă, vorba să se ție în Maiu.

Salutările mele cele mai distinse.

(ss) Artur Gorovei

Pentru conf. Gh. N. Dumitrescu-Bistrița

17.

25.VII.1939

Dosar nr. 6352

Izvoraşul a împlinit 20 de ani, de viață trudnică şi folositoare, spre cinstirea întemeietorilor şi diriguitorilor lui neîntrerupți, şi a colaboratorilor vrednici, care culeg şi dau la iveală un material ce ar fi pierdut, fără sârguința lor.

Ar fi zadarnic să vorbim despre importanța folclorului, şi despre ajutorul pe care, ştiința aceasta desconsiderată de multă lume, îl dă pentru dezlegarea multor chestiuni, precum zădarnic ar fi să încercăm a arăta folosul adus de materialul publicat de „Izvoraşul”.

Celor cari s-au dedicat „Izvoraşului”, făcând toate sacrificiile, de orice fel, pentru a face să apară, timp de 20 de ani, această publicație, urmaşilor lui S. Fl. Marian, al lui Lupescu, Tudor Pamfile şi altora dintre cei morți, Doamnei Olimpia Dumitrescu-Bistrița, şi D-lui Prof. G. N. Dumitrescu-Bistrița, li se cuvine toată lauda, şi le urez mulți ani sănătoşi, ca să ne învioreze mereu cu „Izvoraşul” lor.

(ss) Artur Gorovei

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

18.

Folticeni, 14 Aprilie 1951

Prea Cucernice Părinte,

Cu sufletul îndurerat vă anunț pierderea tatălui meu Artur Gorovei decedat la Bucureşti, la locuința fratelui meu Mircea, srt. Prof. Ion Bogdan nr. 13, raionul Stalin, în dimineața de 19 Martie în urma unei congestii cerebrale de natură

S-a stins după o agonie de 36 de ore, fără suferință, fiind în completă stare de inconştiență. A murit aşa cum a dorit el, în deplină linişte.

L-am îngropat la Cimitirul Bellu civil, parcela scriitorilor, figura 11Sc, aşa cum au dorit scriitorii care l-au admirat.

Ca colaborator al neuitatului meu tată vă rog să faceți o rugăciune pentru el.

Cu cele mai distinse sentimente

Sorin Gorovei

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

IZVOADE FUNERARE (II)

Lucian-Valeriu LEFTER

În prima parte a acestui studiu, am scris despre două înmormântări din secolul al XIX-lea, ale Catrinei Caracaş, de la Buhăeşti-Vaslui, şi duducăi Catinca Negruţi, la Iaşi[1]. În paginile de faţă continuăm prezentarea obiceiurilor de înmormântare prin intermediul surselor istorice, relevând alte exemple, tot din veacul al XIX-lea, folosind unele liste de cheltuieli funerare aflate la **D.J.A.N.I.**[2], în contextul în care, astăzi, n-ar trebui să mai concepem cercetarea etnologică fără apelul la cercetarea documentară.

***

III. Testamentul lui Tuduri Stavru din Vaslui

La 15 aprilie 1806[3], Tuduri Stavru din Vaslui îşi întocmea testamentul, lăsând cu limbă de moarte, ca pentru grijile sufletului său să se cheltuiască 2.900 de lei, repartizaţi în funcţie de necesităţi: 500 de lei „să s(e) cheltuiască la îngropare mea”, împreună cu 20 de sărindare. Apoi, restul de 2.400 de lei „să s(e) cheltuiască la doâsprezăci griji ce las să s(e) facă după moarte mea, adică la trei şi noâ şi doâzăci şi patruzăci de zile şi la giumătate de an şi la un an şi fiişticare an păr la şapte ani, şi la şapte ani să mă şi dezgroape aducând şi arhierei”.

Tuduri Stavru venise în Vaslui în urmă cu 35 de ani, pe la 1771, după cum mărturiseşte el însuşi, neprecizând de unde anume: „eu mă aflu de 35 de ani venit aice în Moldova, şi la patria mea am avut numai doî sorori, anumi Catrina şi Aniţa”, drept pentru care lăsa anumite sume de bani nepoţilor săi. Moştenitorul principal avea obligaţia, ne spune Tuduri Stavru, ca „după săvârşire mea, din avere mea să aibă a face o bisărică de piatră sau aice în târgul Vasluiului sau pe moşiia sa”. Însă, cum personajul nostru n-a trecut aşa de curând la cele veşnice, avea să

---

[1] Lucian-Valeriu Lefter, *Izvoade funerare (I)*, în **A.M.E.M**, IV, Iaşi, 2004, p. 306-322.
[2] **D.J.A.N.I.,** Colecţia Documente, CDXXXIV/44, CDV/95, CDXIV/278, CVIII/91, CDXXIV/206.
[3] Ibidem, CDXXXIV/44.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

completeze testamentul abia la 6 martie 1824, menționând: „eu decum am făcut după putere me o bisărică di lemnu în târgul Vasluiului, unde să cinsteşti hramul Adormirii Maicii Domnului [...] nefiind dator clironomul meu a mai faci altă bisărică di piiatră”. Nu cunoaştem cuantumul cheltuielilor celor 12 griji de după moartea serdarului Tuduri Stavru, însă putem sesiza, în cazul de față, conotațiile simbolice ale celor 12 griji.

***

Această diată a mai gios iscălitu, di Tuduri Stavru, aducându-mi-să de cătră un ipochimenu ca să o întărim şi încredințându-ne că toate cele cuprinsă într-însa sânt cu însuşi învățătura numitului scrisă spre adeverirea, s-au întărit şi cu a noastră iscălitură.

Veniamin mitropolit Moldaviei, 1807 av(gu)st 13

Di vremi ci moarte iasti fără de vrâstă şi ca un fur necunoscut vine, precum zice Sfânta Scriptură: privigheț că nu ştiț(i) ceasul întru carile va veni moarte, mai vârtos la cei ce să află în vrâsta bătrâneților, pentru care şi eu, robul lui Dumnezău, Tuduri Stavru, văzându-mi neputința şi slăbiciune trupului după datoriia creştinească, avându-mi şi toată minte mea întreagă.

Întăi, iert pe toț(i) şi milostivul Dumnezău să s(e) milostivască ca să iertă şi sufletul meu.

Al doile, socotit-am ca să-mi fac aşăzare şi punire la cale tuturor lucrurilor şi acareturilor mele mişcătoare şi nemişcătoare câte cu strădania mea din tinerețile mele am câşlegat, căci eu de la părinții mei nimică nu am luat şi toată avere ce am rămas de la părinți au luatu surorile mele fără a mă înpărtăşi eu cu nimică, cum şi căsătorindu-mă zăstri cu soțul meu nu am luat. Care întâmplându-se acum de au murit înainte mea fără a faci vreun copil, socotit-am întăi pentru grijile sufletului meu, după moarte mea cincisute lei să s(e) cheltuiască la îngropare mea cu doâzăci de sărindare, doâ mii şi patrusute lei să s(e) cheltuiască la doâsprezăci griji ci las să s(e) facă după moarte mea, adică la trei şi noâ şi doâzăci şi patruzăci de zile şi la giumătate de an şi la un an şi la fiişticare an păr la şapte ani, şi la şapte ani să mă şi dezgroape aducând şi arhierei; doă mii de lei iarăşi las la patru sfinti locuri, adică cinci sute de lei să s(e) dei la Sfântul Mormânt şi Zugrava[4] la Sfânta Gură[5], şi cinci sute de lei să s(e) dei la Sfânta Mănăstire

[4] Mănăstirea Zografu de la Muntele Athos.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Neamțului, şi cincisute de lei să s(e) dei la Sfânta Mitropolie. Două mii de lei iarăş(i) las să s(e) dei, adică una mii de lei să s(e) dei lui Hagi Chiriiac din târgul Vasluiului, şi cinci sute de lei să s(e) dei la casa răposatului sulger Mihalachi Racoviță şi cinci sute de lei să s(e) dei la alte locuri scăpătate, unde să va mai socoti. Şi fiindcă eu mă aflu de 35 de ani venit aice, în Moldova, şi la patria mea am avut numai doâ sorori, anumi Catrina şi Anița, iar amândoâ aud că au murit, şi Catrina sora mea ce mai mari ari trei ficiori, anumi Alecsandru, Vasile şi Anghelin, al patrule nume nu-l ştiu, iar soră-me Anița aud că i-au rămas un ficior căruia nume iarăşi nu-l ştiu, şi măcar că în viiață trăind i-em dat nepotului meu Alecsandru patru sute de lei prin mâna lui Stan Rănier, şi l-am plătit şi de una sută trizăci de lei de la Ioniță Bou cupeț ot Botoşani. Şi i-am mai dat şi un cal, care aceste toate vin socotit şasi suti optzăci lei, iar lui Vasile, nepotului meu, i-am dat doi cai, cinci iepe şi cinci vaci şi cinzăci oi şi patruzaci stupi, cari aceste ii s-au dat prin mâna lui Grigori Armanu i a Radului Ciure. Dar pentru ca să nu le mai rămâie nepoților mei cuvânt la facire aceştii dieți, mai las nepotului meu Alecsandru trei sute doâzăci lei şi nepotului meu Vasile una sută lei, iar la cei doi nepoți a mei, care nu le ştiu numile le las una mii lei ca să li să dei câte cinci sute lei de numi.

Deci, dar după cum orânduiesc eu prin această a mea diiată să s(e) dei la locurile arătate toate deplin, iar ceia ce a mai prisosi din avere mea, atât mişcătoare, cât şi nemişcătoare, afară din ceia ce orânduiesc să s(e) dei prin diiata aceasta bani, robii mei celor ce le voi da eu răvaşile mele de slobozănii, iar celalți ci nu vor ave răvaşile mele vor rămâne înpreună cu ceelaltă averi a mea la mâna la cari voi da diiata acesta la săvârşire mea, acel obraz va urma şi toate cele rânduite prin diiata aceasta, cum şi grijile sufletului meu după moarte mea, după cum să arată, şi fiindcă eu mă aflu şi dator cu o somă de bani după izvod ce am lăsat cu slova şi iscălitura mea, îndatoresc pă acel obraz ce va ave diiata aceasta ca să plătiasc(ă) toată datoriia şi iarăş(i) de unde vo ave eu a lua volnicesc tot pă acel obraz ca să aibă a scoati cu diiată aceasta şi după zapisâle ci îmi voi lăsa.

Pentru aceea dar oricarile din nepoțâi mei va pretendarisâ mai mult decât ceea ce să arată prin diiata aceasta, zic să fii neiertat de Sfântul Dumnezău şi Precurata Sa Maică, şi rog atât pre giudecata bisăriceasc(ă) şi politiceasc(ă) ca unul acela să nu fii ascultat, şi după ci am iscălit însumi această de pe urmă a mea diiată rugat-am însumi eu şi pe alte obraze ci stăte de au iscălit. Deosăbit îndatoresc pe obrazul acela

[5] Sfântul Munte, în pronunția defectuoasă a numelui slavonesc „Sveataa Gora”.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

pe care îl fac clironomul meu prin diiata aceasta ca după săvârşire mea din avere mea să aibă a face o bisărică de piiatră sau aice în târgul Vasluiului sau pe moşiia sa.

1806 apr(ilie) 15

Costandin logofăt Ghica, martur
Ioan Costan, martur
Vasile preut, duhovnic
Costachi Sturza logofăt, martur
Şi eu am scris cu zâsa lui Tudori,
Ioan Costan [?], martur

Întru numile Tatului şi a Fiului şi a Sfântului Duh. Amin.

După această a me dăiată, las în locul meu diplin muştinitor pi toati ali meli mişcătoari şi nimişcătoari, pe soțâia me, Mărioara, fiica [lui] Costacaloda[?], întru a căruie mână catăre[?] a me deplină moştian(ă), i-am dat şi i-am lăsat această diiată a me ca să urmez tocma. Însă măcar că pren diiată să cuprindi că muştenitorul meu din avere me să zâdiască şi o bisărică di piiatră, ori în Vasluiu sau la moşâi sa, dar fiindcă în urma dieții după încungiurările pricinilor ş-a vremilor, socotind că stare me nu va fi îndăstulă ca să să poată faci bisărică di piatră, eu decum am făcut după putere me o bisărică di lemnu în târgul Vasluiului, unde să cinsteşti hramul Adromirii Maicii Domnului, dar ace bisărică făcută di mini rămâi spre pominire me, nifiind dator clironomul meu a mai faci altă bisărică di piatră, după cum spre daiată să cuprindi, atâta numai clironomul îndatoresc ca la bisărica aceasta făcută di mini să mai de din avere me dou mii lei ca să să poată faci toati celi ci s-au stricat în vreme răzvrătirii ş(i) orici altă a mai trebui să mai facă. Diosăbit fiind, că din bani ci să mai cuprindu în diată i să să dei pi la unile locuri, am plătit eu însumi dintru <...> mai înainti după adiverințăle ci sânt la mini de pi la locurile ci au priimit bani. Clironomul meu nu rămâni dator a mai plăti acei bani ci sânt dați(i) di mini. Iar întru celelanti să va urma întocma, după cuprindire dieții aciştâie rămâni însăvârşit şi întru toată putere dreptăților moştinirii nistrămutat şi nisupărat având dăiata aceasta pravilă, iar ca puteri di-a purure şi în toată vreme cari pi lângă aceasta îi las ş(i) a me blagoslovenii. Amin.

1824 martii 6, în Vasluiu
[urmează două iscălituri indescifrabile]
<…> Milescu spat(ar), martor
N. Hagiolu, martor
Erei <…>

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Grigori Anghelic păh(a)r(nic), martor

Grigori Carp sărdar, martor, cari am şi scris mai gios cu zâsa d(umi)s(ale) sardar Tuduri Stavru, prin viu grai că lasă muştian pe cucoana d(umi)s(ale) Mărioara.

Isprăvnicia ţinutului Vasluiu

Întâmplându-ne şi noi în casa d(umi)s(ale) sardar faţă când întru toată întregime prin viu grai şi învăţătură a d(umi)s(ale) s-au scris acesta în dos cuprinsă, s-au încredinţat. 1824 mart(ie) 6

Ioan Grecu, comis

***

IV. Praznicele Paraschivei Vangheli din Iaşi

S-au păstrat câteva confirmări prin care se adevereşte faptul că s-au efectuat pomenirile ciclice după săvârşirea din viaţă a Paraschivei Voicu (născută Vangheli), înmormântată în cimitirul Mitropoliei din Iaşi[6]. La 5 decembrie 1842, fiul acesteia, serdarul Gheorghe Vangheli, întocmea lista cheltuielilor „la moartea maică-mi", iar la 9 decembrie lista pentru „cheltuiala di trii zile". Deosebit de interesant este faptul că, după îndeplinirea fiecărei obligaţii funerare, Gheorghe Vangheli întocmea un act, contrasemnat de mai mulţi clerici (Veniamin arhimandrit, Ilarion arhimandrit, Mardarie arhimandrit, Neofit ieromonah, Meletie Stavropoleos, Vasile iconom „ot Barnovschi" etc.). Aceste „adeverinţe" confirmau îndeplinirea obligaţiilor funerare: la 16 ianuarie 1843 pentru pomenirile de 3, 9, 20 şi 40 de zile; la 19 ianuarie pentru slujbele şi sărindarele timp de 40 de zile la Mitropolie; la 15 iunie pentru pomenirile de 3 şi 6 luni, reamintindu-se faptul că s-au dus la îndeplinire toate obligaţiile „de la îngropare până la patruzăci zile"; „tot cu asăminea bună şi plăcută orânduială au săvârşit şi datoriile pentru trei luni şi pentru giumătate de an". La 10 decembrie 1843 se reconfirma îndeplinirea îndatoririlor „în numele răposatii stolnicesei Paraschiva Voicu, născută Vangheli, ci s-au înmormântat în ţintirimul Sfintii Bisărici a Mitropolii". Astfel, „după înplinire celorlanti pominiri, s-au săvârşit şi aceste, adică de noâ luni şi di un an". La 25 iulie, în acelaşi an, se amintea şi de pomenirea de 7 ani, dezgroparea. În cele din urmă, „înfiatul şi clironomul dumneaei stolnicesăi", Gheorghe Vangheli, şi-a îndeplinit cu prisosinţă obligaţiile funerare faţă de mama sa.

[6] **D.J.A.N.I.**, Col. cit., CDV/95.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

***

1842 deche(m)vri(e) 5 zili

Cheltuiala la moartea maică-mi

Lei	*Par(ale)*	
19	-	una ocă lumânări de ceară
4	-	smirnă şi tămâi
12	-	dohovnicului la spăvadanâi
52	-	la Sfintele Maslu preuţilor
32	-	peşti pentru preuţi
6	20	pâine
975	-	pi 130 testemeluri câte 7 lei <…>
300	-	pi 60 testemeluri câte 4 lei
15	-	pi 2 brâi
720	-	pi ştofă
47	20	plesă[?] roşii
32	-	şârot
9	-	cui
48	-	pi raclă
20	-	pi 4 coţi crop
48	-	pi 8 coţi crop la legătură la cap
136	-	pi gazi
90	-	pi 2 cevrele
45	-	tij una cevre
28	-	pi 14 coţi hasa
206	-	pâini
1775	-	banii ci s-au înpărţit
850	-	tij la înpărţală
612	-	pi 34 ocă lumânări
375	-	pi 15 ocă lumânări de ceară albă
80	-	pomenile
75	-	coliva
32	-	pânza pi obraz
11	-	o părechi buşmani cu colţuni
289	-	la 2 arherei câte 4 galbeni
29	-	la clopotele de la Mitropolie
56	-	la clopoti pi la bisărici
100	-	la bresle cu steaguri

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

80	-	la căzaci slujitori
167	-	cheltuiala mesăi la mortu
39	-	mărunțușuri la pomeni şi polială
260	-	sărândariu cu coliva [la] 40 zile
645	-	înpărțala la Crăciun pi la vă/
230	-	duvi neputincioasă şi soma la ostinitori de ostinială
160	-	vinu ci s-au dat
8695		

1842 deche(m)vri(e) 9

Cheltuiala di trii zile

Lei	*Par(ale)*	
106	20	vlădicăi
270	-	la arhimandrit, pisalți cu soboru tot
790	-	înpărțala la preuți şi la săraci
150	-	lumânări albe
190	-	10 ocă lumânări galbini
50	-	coliva şi colacu
1556	**20**	

***

Îndatoririle pusă asupra unui fiiu muştenitoriu s-au săvârşit toati di către dumnelui sardar Gheorghi Vangheli cu deplinătati şi încă şi cu îndestulă prisosinți pisti celi ci ceri şi esti aşăzat prin canoanili bisărici a sf(intei) noastre pravoslavnicii credinți a răsăritului, în privire grătuirilor, în numele răposatii stolnicesăi Paraschiva Voicu, născută Vanghelii, ci s-au înmormântat în țintirimul sf(intei) bisărici a Mitropolii. Atât îngropare, cât şi di trii zili, di noâ zili, di doâzăci zili şi di patruzăci zili s-au săvârşit aceste cu slujire noastră di arhierei şi arhimadriț(i) cu sobor mari, pentru care încredințăm cu a noastri iscălituri.

1843 ghen(a)r 16 zile

Filaret Agamian, Visarion arhimandrit, Iachint arhimandrit, Gheorghi iconom Gafincu, Antim Ion, Meletie Stavropoleos, Mardarie arhimandrit, Ghermano arhimandrit, Ilarion arhimandrit, Neofit ieromonah, protoiereul oraşului Eşii, Gheorghi iconom, Vasili iconom ot Barnovschi.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

***

Di cătră dumnealui sărdar Gheorghi Vanghelii, fiiul şi clironomul dumisale răposatii stolnicesăi Paraschiva Voicu, născută Vanghelii, îndatorițț(i) fiind noi gios iscăliții a sluji patruzăci di zile sărindari la bisărica Sf. Gheorghi a Sf. Mitropolii, undi s-au şi înmormântat, pi cari s-au şi săvârşit di cătră noi cu toată cheltuiala dum(nea)l(u)i sărdar Gheorghi Vanghelii după canoanili bisăriceşti di celi ci au cerut trebuința, toati cu îndestulare au fost, pentru cari priimind cu a noastri iscălituri.

1843 ghen(a)r(ie) 19 zâli

Visarion arhimandrit care şi o ştofă s-au primit la mână la îngroparea stolnicesăi Paraschiva Evangheli, Visarion arh(imandrit), Iachint[?] ieromonah, Neofit ieromonah, Costachi preot.

La bisărica Barnovschi s-au primit un sărindar pentru numili răposatii Parschivii Voicu, născută Vangheli, cu toată cheltuiala d(u)m(nea)lui fiiului clironom, Gheorghi Vangheli şi pentru că s-au săvârşit cu toată rânduiala bisăricească 40 zili adiverim.

Vasili iconom

La beserica de mir din sat Socola s-au priimit un sărindari pentru numele răposatei stolnicesei Parascheva Voicu, născută Vanghelii, cu toată cheltuiala dumisale sardariului Gheorghie Vanghelea, fiiul dum(i)s(a)l(e) răposatei stolnicesei şi pentru slujirea de 40 zile cu toată rânduiala. Am iscălit, Ioan preot.

La bis(erica) schitulu Tărâți cu hramul Adormirii Maicei Domnului s-au priimit un sărindar pentru numile răposatei stol(ni)cesei Paraschiva Voicu, născută Vangheli, de la fiiul şi clironomul răp(o)s(atei) dum(nea)l(u)i sărdar Gheorghi Vangheli şi s-au săvârşit slujire de 40 zile după rânduială, pentru care să adevereşte cu a noastre iscălituri la bisărica Sfântului Er(ar)h Necolai din satu <…>, ținut(ul) Tutovii s-au primit cinci sarindari.

1845 febr(uarie) 15

***

Îndatoririle ci atârnă asupra unui fiiu moştenitoriu s-au săvârşit toati di cătră dumnealui sardar Gheorghi Vanghelii cu deplinătati şi încă şi cu îndestulă prisosință pisti celi ci ceri şi esti aşăzat prin canoanili bisăricii a Sv. noastre pravoslavnice credinți a răsăritului, în privire

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

grătuirilor, în numele răposatei stol(ni)ce(sei) Paraschiva Voicu, născută Vanghelie, ci s-au înmormântat în ţintirimul Sv. bisărici a Mitropoliei. Şi dar pi lângă celelante ci au întrebuinţat de la îngropare pără la patruzeci zile, tot cu asăminea bună şi plăcută orânduială au săvârşit şi datoriile pentru trei luni şi pentru giumătate de an cu slujirea noastră de arhierei şi arhimadriţi cu sobor mare, pentru care încredinţăm cu a noastri iscălituri.

1843 luna iuni(e) 5 zile

Filaret Agam(ian), Veniamin arhimandrit, Ilarion arhimandrit, Manulie Zavastiias, Mardarie arhimandrit, Ghermano arhimandrit, Costandin Vasiliu iconom, Neofit ieromonah, Iachint arhimandrit.

***

Îndatoririle pusă asupra unui fiiu muştenitoriu şi care priive pi dumneii stolniceasa Paraschiva Voicu, născută Vanghelii, în privire grătuirii a răposaţilor dum(isa)li părinţi Vanghelii şi soţia sa Mariia şi stolnicu Voicu, soţul dum(isa)li stolnicesăi. Din aceeli îndatoriri fiind una după canoanili bisăriceşti di îngropari şi di şapti ani. Aceasta cu inime şi deplinătati ş încă cu prisosinţi s-au săvârşit di cătră înfiiatul şi clironomul dum(isa)li sardar Gheorghi Vanghelii cu slujiri şi sobor mari îm Sf. bisărică a Mitropolii, pentru care încredinţăm cu a noastri iscălituri.

1834 [?][7] luna iulii 25

Filaret Agamian, Visarion arhimandrit, Iachint arhimandrit, Gheorghi iconom Gafincu, Antim Ion, Meletie Stavropoleos, Mardarie arhimandrit, Ghermano arhimandrit, Ilarion arhimandrit, Neofit ieromonah, protoiereul oraşului Eşi, Gheorghi iconom, Vasili iconom ot Barnovschi.

***

Îndatoririle pusă asupra unui fiiu muştenitoriu s-au săvârşit toati di cătră dumnealui sardar Gheorghi Vanghelii cu deplinătati şi încă şi cu îndestulă prisosinţă pisti celi ci ceri şi esti aşezat prin canoanili bisăricii a sfintii noastri pravoslavnicii bisărici a răsăritului, în privire grătuirilor, în numele răposatei stolnicesii Paraschiva Voicu, născută Vangheli, ci s-au mormântat în ţintirimul Sfintii bisărici a Mitropoliei. După înplinire celoralanti pominiri s-au săvârşit şi aceste, adică de noâ luni şi di un an

[7] De fapt, 1843.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

şi slujire noastră de arhierei şi arhimadrit(i) şi soboru mari, pentru care încredinţăm şi a noastre iscălituri.

1843 dechemv(rie) 10 zile

Filaret Agam(ian) arhimadrit, Mardarie arhimandrit, Iachint[?] ieromonah, Manolie Zavastiias, Veniamin arhimandrit, Neofit ieromonah, Iachint arhimandrit, Meletie Stavropoleos.

***

V. Izvoade „pentru părinţi”

La 23 august 1827 cineva – nu-i este menţionat numele – întocmea lista de cheltuieli funerare pentru „tata”, pentru cât s-a cheltuit la înmormântare şi praznicele de trei şi nouă zile[8]. La 2 septembrie făcea praznicul de 20 de zile, iar la 6 octombrie cel de 40 de zile. La 25 august, anul următor, a avut loc praznicul de un an. Peste câţiva ani avea să fie înmormântată şi „mama”, drept pentru care la 29 iunie 1830, se întocmea lista de cheltuieli de la înmormântare (şi, probabil, şi pentru praznicul de trei zile). Pentru praznicele de nouă şi 20 de zile izvodul de cheltuieli era întocmit la 30 iulie. Nu ştiu dacă s-a amânat praznicul pentru 40 de zile, e puţin probabil, însă s-au făcut în acelaşi timp două pomeniri: pentru „mama” de 40 de zile, iar pentru „tata” de trei ani; lista cheltuielilor este datată la 1 noiembrie 1830. E greu de spus cine va fi fost persoana care a întocmit izvodul funerar pentru pomenirile părinţilor săi; nu mi-am propus ca în paginile de faţă să fac o investigare genealogică (cum am procedat în prima parte a acestui studiu). Era, probabil, din Iaşi, întrucât a întocmit şi o listă de cheltuieli pentru slujbele la două biserici: Sf. Ştefan şi Sf. Haralambie.

***

Izvod de cheltuieli ci s-au cheltuit pentru îngropările şi pentru altili

1827 avgost 23

Pentru părinţi

Bani ci am a tragi cu dobânzi de la anul 1830 octombrie 1 de la casa părinţască pi şapte suti cinci lei şi 10 par(ale).

[8] Ibidem, CDXIV/278.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Izvod de câţi bani am priimit de la casa părinţască de la moarte tatii încoace, anumi 1827 avgost 23

Lei	*Par(ale)*	
105	-	bani ci s-au găsit la moarte tatii
200	-	o cruce ci s-au vândut
70	-	on benişti[?] ci s-au vândut
60	-	un cal ci s-au vândut
39	-	un cuţit de argint ci l-au vândut maica noastră
148	-	din sinetul ce am priimit de la Pomir[?]
31	20	ce am priimit de la mama
6	24	în trii sorocoveţi di la mama
31	20	de la Mărioara din chirie casii
45	-	ci am priimit din chirie casii câte 15 lei pe lună pi 3 luni de la Calarian [?]
125	-	ci am priimit pe chirie casii pi giumătati de an de la sulgeru Tudurali, anul 1830 octomvrii 1, după moarte mamii
51	-	ci am priimit la moarte mamii de la […] datorie casii ci ari a da
21	10	în dou garhovniţă [?] ci am priimit de la mama pentru lemni
933	34	priimiţi

Izvod de cheltuieli ci s-au cheltuit la îngropare şi la alte pomeniri pentru tata

1827 avgost 23

Lei	*Par(ale)*	
6	3	pentru clopoti la 2 bisarici
26	10	pentru pomenile de pâne
46	-	lumânările la îngropare de ceară
4	8	racla de lucru bez scânduri
7	30	2 brâi
16	34	pomeni şi alte cheltuieli ale colivii bez grâu
251	-	pentru înpărţala din mână la preuţi şi la dascali şi alte cheltuieli şi la sărăcimi
37	-	ci s-au cheltuit pentru pomenire de trii zili

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

6	30	boitul st(r)ailor pentru mama
2	10	blănitul malotelii[?] pentru mama
31	25	pentru pomenire de a nou(a) zi cu toate cheltuielile
435	**30**	

Izvod de cheltuială ci s-au făcut la pomenire de douzăci de zile pentru tata; anul 1827 săpt(embrie) 12

Lei	*Par(ale)*	
12	-	una ocă ceară lumânări
2	20	5 litri de neri
4	10	45 pâni
2	10	10 ocă carni
1	20	rachiu pentru masă
1	8	rachiu la temniță
7	6	dou vedri vin la masă
-	20	chiperi
-	18	posmagi
-	20	curechi
-	10	morcovi
-	8	patlageli
-	16	pol ocă grăsimi
-	25	25 dramuri undelemn
-	10	zeamă alămâi
-	20	cartofi
-	10	o slujbă prescuri
-	5	tămâi
-	12	meri
-	14	ona ocă păsat
-	8	o garafă de vin la colivă
2	10	colacul la colivă
13	32	la preuți şi la dascali şi la alții
-	24	3 ocă ceară
-	8	grâu
-	16	4 colăcei
-	20	5 ocă sare
53	**30**	

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Izvod pentru pomenire de 40 zile ci s-au cheltuit anume pentru tata

1827 octom(brie) 6

Lei	*Par(ale)*	
36	-	pi dou(ă) ocă şi trii litri lumânări ceară
10	30	pi 55 ocă făină de grâu
2	4	pi 14 ocă făină grâu
-	4	o pâne
-	13	o litră rachiu
1	20	ocă orez
1	-	strafidi
-	20	smochini
-	34	pol ocă posmag
-	16	chiperi
-	10	tămâi
1	30	rachiu
1	-	4 ocă ceară
-	15	ţălină
-	10	50 raci
-	26	cartofi
-	12	ocă vin
-	25	25 dramuri ontdelemn
-	20	zeamă alămâi
-	20	păsat
-	20	meri şi peri
-	10	preji
-	20	morcovi
1	-	pi 15 d(r)amuri boeli pentru colivă
-	12	ocă vin
-	6	pol ocă vin
2	10	pi 9 ocă carni
-	16	pol ocă grăsimi
-	20	neri
-	10	o slujbă prescuri
-	12	ocă vin la fimei
2	12	pi 23 pâni
7	35	pi 3 vedri şi jumătati vin
2	6	la bucătăriţă ce au făcut bucate

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

2	6	tij la o fimei ci au făcut pomenile
1	-	la un om ci înbiat la mini în târg
-	20	lui Vasili
-	13	la formă pentru frip(t) fripturile
10	30	la 5 preuți ci au slujit
3	10	la 2 preuți ci au slujit
1	25	la un diacon
-	20	clisiarhului
1	3	la un pisal
15	-	înpărțala la preuți şi alții
114	27	
7	-	care lemne octovrii 18
121	**27**	

Izvod de cheltuială ce am făcut la pomenire de un an pentru tata

1828 avgost 25

Lei	*Par(ale)*	
15	10	5 litri lumânări de ceară
4	5	pi 5 ocă colac 33 par(ale) oca
-	20	neri
1	16	4 ocă grâu
-	26	posmag
-	10	tămâi
-	16	polială
-	35	strafidi
-	10	prescuri
2	8	părintelui Iacov
2	8	p(ărintelui) Parfeni
4	35	la 3 preuți
-	20	la un dascal
-	10	lui Neculai
1	20	la băieți
-	10	fetii Marii
1	4	pelin
-	26	pol ocă rachiu

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

-	18	vin la colivă
-	12	vin la nişte oameni
-	15	carni
42	**24**	fac

Cheltuiala ci am făcut pentru maică-me şi pentru mâncare şi pentru ale casii mărunţuşuri de la moarte tatii pân la ci au murit mama

Lei	*Par(ale)*	
17	-	la facire casii la lipit
1	15	cui una sută[?]
1	15	pol ocă cui şindilă
5	5	25 scânduri la casă
12	20	geamurile la casă
7	10	hereli la casă, balamali, rătezi şi alte
19	5	pi opt coţi şi jumătati, câte un sorocoveţ cotul[?] dracului
3	-	lucrul la croitor
9	-	un tulban topit
2	30	un fes alb
23	-	chetrarilor pentru făcut soba şi o hornul şi ogeagul afară la casa ci nou
4	10	un car lemni
1	5	rachiu
3	35	un tulban[?]
7	10	pi 450 cărămizi la sobă
4	20	pentru var
1	-	un car de lut
2	10	un car năsip
-	32	carni
-	8	pâne
2	35	5 litri de unt
1	35	4 ocă brânză de vaci
-	35	cânipă la temenit soba
-	20	cui
2	30	un car lemni
1	24	var nestins la casa ci nou
1	20	cărămizi

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

1	20	rachiu şi pâne
-	30	peşti
-	36	carni
-	16	pelin
1	4	am dat fetii
2	10	am dat mamii
-	30	ceară
1	10	150 căpățâ(ni) osturoi
3	20	un sac făină păpuşoi
2	10	15 ocă fasoli
2	10	am dat mamii
3	20	un car lemni
-	20	nuci
1	32	una ocă de neri
2	20	3 litri rachiu
1	4	grâu
-	10	prescuri
-	20	ibrişin[?]
-	10	şirot
2	-	o litră undelemn
1	24	grâu
1	20	un sac cartofi
-	25	carni
-	16	pâni
1	36	un ocă săpon
1	32	una ocă lumânări
1	5	am dat mamii
4	20	un car lemni
1	4	peşti
-	12	pâne
-	32	sari
-	28	carni
2	10	un sorocoveț fetii Aniții
4	30	un parastas ci s-au făcut la zio(a) Sf. Necolai
1	5	rachiu
2	20	nişti lemni
-	10	chiperi
-	16	o garafă pelin
-	26	maziri

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

-	32	bob
1	-	undelemn
4	20	la 3 ţigani ci au scos băpântul[?] din pivniţă
24	30	7 tumurugi la pivniţă
1	30	rachiu pâne
12	20	pi dou care lemni
1	12	carni şi pâne, curechi
-	20	pe ocă vin
2	10	fetii Aniţii
16	-	dou care lemne
21	-	2 care lemni
8	10	1 cal[?] lemni
11	10	în cinci sorocoveţ ci am dat mamii şi i-au luat Toader
9	-	pentru 2 care schini
3	20	lumânările la Masli
-	36	un <…>
1	26	carne
1	-	ce am dat la oameni ci au rădicat gardul
319	**28**	

Izvod de cheltuiala ci am cheltuit la îngropare mamii, anume:

1830 iunie 29

Lei	*Par(ale)*	
72	-	pi 6 ocă lumânări de ceară
32	20	pi 25 ocă pomeni de pâne
19	20	pi 10 basmali, 6 câte un sorocoveţ şi 4 câte 60 par(ale)
6	30	6 coţa hasa[?]
-	20	tâmâi
1	25	smochini
1	20	strafidi
2	34	grâu
5	20	brâile
3	15	scarpile[?]
6	10	la bisărici, la clopoti
1	10	zahar la colivă

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

1	30	neri
1	10	rachiu
-	35	la un om cari au dus ciocli
1	-	vin la masă
-	20	vin la osti(ni)tori
-	22	făină la colivă
-	16	vin la cio(c)li
-	32	vin la masă
5	-	lipsa zaraflâcului
3	-	lipsa a 6 galbini[?]
15	-	racla
-	35	unu băet anumi ci au alergat
1	35	rachiu
-	13	lui Gheorghi portar
3	-	pi ceară pentru toiag şi pentru cruce de mână
91	4	pentru înpărţala la preoţi şi la dascali şi la norod şi la stâlpi şi la pisaltiri ci au cetit, la ciocli şi la ostinitor
280	**26**	

Izvod de cheltuială ci au cheltuit de 9 zi şi de 20 zili pentru po(mi)nire mamii

1830 iulii 30

Lei	*Par(ale)*	
27	32	cheltuiala de a nou zi
13	35	ocă 75 dramuri lumânări de ceară
2	24	4 ocă grâu
-	34	poliială
1	5	neri
4	20	colacul
-	20	pol ocă vin la colivă
-	20	o slujbă prescuri
11	10	la 8 preuţi ci au slujit
18	26	din mană[?] la preuţi, la diiaconi şi la săraci
-	10	la un om ce au fost cu mini în târg
81	**36**	

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Izvod de cheltuială ci s-au făcut pentru pomenire de 3 ani pentru tata şi pentru mama de 40 zili tot într-o zi la dou biserici

1830 noemvrii 1

Lei	*Par(ale)*	
41	20	pi 83 ocă făină grâu, 20 par(ale) oca
58	20	pi 4 ocă pol lumânări ceară
3	20	un curcan
5	-	4 găini, 50 par(ale) una
2	20	2 răți, 50 una
2	25	una gâscă
4	20	4 cucoş pol sorocoveț unul
-	30	drojdii la plămădele
3	-	2 ocă orez
1	20	6 păpuşi smochini
3	20	pol ocă zahar
-	10	frunză de dafin
1	5	zeamă alămâi
-	30	chiper
1	26	ona ocă nohat[?]
1	10	strafidi
1	5	pol ocă strafidi la bucati
-	20	lămâi
3	8	2 ocă neri
-	15	rachiu la fimei
-	32	una ocă vin la fimei
-	24	tij
-	20	sari
7	8	12 ocă carni de vacă
5	-	2 ocă rachiu
-	20	maslini la fimei
1	20	3 litri grăsimi
3	32	la formă pentru făcutul pomenilor şi coptu
-	30	ceapă
1	10	poliială la pomeni
1	5	la muştar
-	10	oțăt
1	-	undelemn
2	20	9 alămâi
1	38	3 ocă perji

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

2	10	cofeturi
7	20	30 dramuri boeli
1	-	2 slujbi prescuri
2	20	una ocă rachiu
1	24	2 ocă meri
-	10	pintrijăl
-	32	pol lumânări său

Banii ci s-au înpărțit la preuți slujitori la 2 bisărici: la Sf. Ştefan, la Sf. Haralampie

3	15	Iacob
3	15	Parfeni
3	15	protosinghelului
3	15	Ioan de la botez
2	10	ermonah Afanasie
2	10	p. Vasili
2	10	p. Ştefan
2	10	p. Maftei
2	10	p. Gheorghi
4	20	la 2 diiaconi
2	-	la un pisal
36	30	la preuți, la diiaconi, dascali, la saraci
4	20	la o bucătăriță ci au copt colacii şi la bucati
1	20	la o fimei
1	5	la o Adostălamir[?]
1	5	fetei de la Iline
31	8	pi 3 vedri şi 9 ocă vin
3	-	pi 3 ocă pelin
1	8	6 ocă făină păpuşoi
1	10	pol ocă rachiu
1	38	13 căpățini curechi
1	5	cartofi
5	10	un car de schini pentru casă
6	30	la 3 oameni
3	30	pi 25 pari la gard
1	30	zaraflâc la 2 galbini
311	**37**	

***

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

VI. Grijile pentru „soacra Catrina”

Listele de cheltuieli pentru praznicele unei soacre[9], anume Catrina, nu puteau să aparţină decât ginerelui ei. Nu ne este indicat numele acestuia, probabil era din Iaşi, însă soacra trebuie să fi fost înmormântată în satul Trestiana din ţinutul Vaslui, aşa cum arată numele martorilor care adeveresc actul, preoţii Gheorghe Petre şi Ioan Bogdaprosti din Trestiana, aceştia aplicând şi sigiliul bisericii din satul respectiv. Izvodul este datat 10 decembrie 1844, când a avut loc înmormântarea, însă este întocmit mai târziu, fiind cuprinse şi praznicele de trei, nouă, 20 şi 40 de zile. Tot de sufletul răposatei soacre, între timp a fost construit un pod şi o fântână în satul Hilița din ţinutul Fălciu. Peste un an de la moartea acesteia, ginerele îi va face pomenirea cuvenită, la 10 decembrie 1845, la biserica Sf. Nicolae din Iaşi, numită Ciurchi.

***

Izvod ci am cheltuit la îngropare socră-mi Catrina, grijâli până la patruzeci zâli după izvodul ci arată mai gios, anumi la anul 1844 dechemvri 10

Lei	*Par(ale)*	
50	-	pi 100 ocă făină di grâu
6	-	pi una ocă undilemn
6	-	pi 2 ocă oloi
10	-	pi 4 ocă orezu
1	20	pi pol ocă strafidi
1	32	pi 16 păpuş smochini pentru pomeni
3	-	pi 12 alămâi
12	-	pi 4 ocă maslini
1	20	una ocă oţăt
1	10	pi chiper
1	20	zmirnă
14	-	pi 4 ocă moron
10	-	pi 4 ocă somnu
4	32	pi 3 ocă căros prospăt
4	32	pi 6 ocă păsat

[9] Ibidem, CVIII/91.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

6	-	pi 6 ocă bob
4	32	pi 6 ocă mazări
1	24	pi grâu
-	20	neri
60	-	pi 20 vedri vin, câte trii lei vadra
12	-	pi 4 ocă rachiu
1	20	pi 5 ocăsari chisată
3	-	pi 6 ocă ceapă
48	-	la preuți la îngropari
50	-	la înpărțâre pi la omini
24	-	pi un sărindaru
7	-	pi 2 dimirlii di făină di popuşoi
16	-	pi 80 pâni din în târgu
3	20	pi una ocă lumânări di său
3	-	pi curechi
11	-	la ciocli
11	10	pi 5 scânduri di făcut racla şi chinăvor

Izvod ci s-au cheltuit la grija di trii zâli

Lei	*Par(ale)*	
20	-	pi una ocă lumânări di ceară
7	-	pi 60 ocă făină di grâu
3	-	pol ocă undilemn
3	30	pi una ocă oloiu
5	-	pi 2 ocă orezu
6	-	pi 2 ocă maslini
-	30	pi pol ocă oțăt
10	-	pi 4 ocă somnu
3	8	pi 2 ocă peşti prospăt
2	16	pi 4 ocă păsat
2	-	pi 4 ocă ceapă
30	-	pi 10 vedri vin
9	-	pi 3 ocă rachiu
2	-	pi curechi
4	-	pi 4 ocă bobu
3	8	pi 4 ocă mazări
1	24	pi 2 ocă grâu
-	20	neri
3	20	la preuți

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Izvod ci s-au [ci s-au] cheltuit la grija di noo zâli

Lei	*Par(ale)*	
30	-	pi pol ocă lumânări di ceară
40	-	pi 80 ocă făină di grâu
6	-	pi 2 dimirlii di făină di păpuşoi
3	-	pi pol ocă undilemn
3	20	pi una ocă oloi
5	-	pi 2 ocă orezu
3	8	pi 4 ocă păsat
10	-	pi 4 ocă peşti somnu sărat
3	8	peşti prospăt
4	-	pi 4 ocă bobu
3	8	pi 4 ocă mazări
6	-	pi 2 ocă maslini
-	30	pol ocă oțăt
30	-	pi 10 vedri vin
9	-	pi 3 ocă rachiu
1	10	una ocă chipăr
2	-	pi 4 ocă ceapă
1	8	pi 4 ocă sari chisat(ă)
1	24	pi 2 ocă grâu
-	30	neri
3	-	la preuț(i) la masă
16	-	pi 180 pâni din în târgu

Izvod ci s-au cheltuit la grija di doozăci di zâli

Lei	*Par(ale)*	
20	-	pi una ocă lumânări di ceară
25	-	pi 50 ocă făină di grâu
7	-	pi 2 dimirlii făină di păpuşoi
7	20	pi 3 ocă orezu
26	-	pi 20 ocă di carni di mascur
4	20	pi 6 ocă păsat
2	-	pi curechi murat
-	25	chiper
2	-	pi 4 ocă ceapă

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

12	-	pi 60 pâni din în târgu
24	-	pi 8 vidri vin
6	-	pi 2 ocă rachiu
1	24	pi 2 ocă grâu
-	20	neri
2	20	la preuți

Izvod ci s-au cheltuit la grija di patruzăci di zâli

Lei	*Par(ale)*	
40	-	pi 2 ocă lumânări di ceară
50	-	pi 100 ocă făină di grâu
30	-	pi o cățaveică ci s-au dat di pomană
15	-	una rochii tij di pomană
12	-	pi una cămeşă tij
4	-	o părechi papuci tot di pomană
1	20	pi colțuni
4	20	pi un tulpan
5	-	un brâu tot di pomană
10	-	pi 4 ocă orezu
4	20	pi 4 ocă păsat
26	-	pi 20 ocă di carni di mascur
15	-	pi 10 găini
1	32	pi 6 păpuşi smochini di celi mari
1	30	pol ocă strafidi
-	25	chiper
1	-	zmirnă
-	20	tămâi
1	24	pi 2 ocă di grâu
-	20	neri
3	-	curechi
3	-	pi 6 ocă ceapă
16	-	pi 8 coț(i) ci s-a dat di pomană di țolu
7	-	pi 2 dimirlii făină di păpuşoi
30	-	pi 10 vedri vin
12	-	pi 4 ocă rachiu
135	-	pi o vacă cu vițăl
7	-	părăstasămii[?]
3	20	la preuțî

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

16	-	pi 80 pâni din în târgu
3	20	pi una ocă lumânări di său
3	-	pi 10 alămâi
1	8	pi 4 ocă sari chisată

Acest izvod făcându-se prin a nostră fiinţă şi ştiinţă, adică la îngropare, la grija di trii zâli, la grija di noâ zâli, la doâzăci zâli şi la patruzăci zâli, precum mai sus arată, şi fiind adivărat, în frica lui Dumnezeu am iscălit adiverindu-l şi <c>u pecetea besericii satului nostru.

L. S[10]. Iconom Gheorghie Petre[?] ot Trestiiana
Preutu Ioan Bogdaprosti ot Trestiena

***

Ci s-au cheltuit pi un pod şi fântână ci s-au făcut în satul Hilița

Lei	*Par(ale)*	
60	-	pi un pod ci s-au făcut în sat Hilița
50	-	pi o fântână tij în Hilița
12	-	pi 60 pâni la sfințitul fântânii
20	-	pi una ocă lumânări di ceară tot la fântână
8	-	pi 5 ocă peşti sărat crap
9	-	pi 3 ocă rachiu din în târgu
7	-	pi vin
-	20	tămâi
1	-	cofă
-	6	una ulcică
5	-	la preuți
1	-	la das(că)lu

Acest izvodu este adevărat precum să arată banii ce s<-a>u cheltuit ot Hilița, pi fântână şi podul ci sânt.

Ireu Vasâli [?] în sat Hilița L. S.[11].

***

[10] Sigiliul: P. BS. ST. TRĂSTIIANA ȚN. VASLUIU H. S. TĂERE CAP. S. IO. BOTEZ. 1843.
[11] Sigiliul: P. BS. ST. HILIȚA ȚN. FĂLCIIU H. S. NECOLAI. 1843.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Izvod ci am cheltuit la grija di un an pentru socră-me, anu 1845 dechemvr(ie) 10

Lei	*Par(ale)*	
20	-	pi una ocă lumânări di ceară
20	-	pi 100 pâni din în târgu
7	-	pi 2 ocă morun
3	8	pi 2 ocă crap sărat
3	8	pi 2 ocă peşti prospăt
3	-	pol ocă undilemn
3	20	pi una ocă oloiu
7	20	pi 3 ocă orezî
3	-	pi 4 ocă păsat
1	20	curechi
2	-	pi 4 ocă ceapă
-	25	chiper
-	24	pi sari chisată
1	24	pi 2 ocă grâu
-	20	neri
30	-	pi 10 vedri vin
5	-	pi 2 ocă rachiu
3	-	la preuți

Ştefan Ivanov preot
Ioan Costachi preot
L. S[12].

***

VIII. Izvod pentru înmormântarea unei soții

S-a păstrat un mic izvod[13] de cheltuieli de înmormântare al unei femei numită Catinca, întocmit de către soțul acesteia. Se menționează faptul că actul a fost întocmit la 3 august 1843, în Iaşi, de către soț, însă la 10 august de adăuga confirmarea de către tatăl răposatei, că într-adevăr s-au cheltuit pentru înmormântare 681 de lei şi 10 parale, şi că îngroparea „fiicii meli Catinca” a avut loc în satul Şoldăneşti.

[12] Sigiliul: ORAŞ IAŞII BS. CIURCHI H. S. IERARH NICOLAI. 1843.
[13] **D.J.A.N.I.,** Col. cit., CDXXIV/206.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

***

Izvod de cheltuiala ci s-au făcut la îngropare răposatei soții mele Catinca

1843 avgust 3 zili

		Lei	*Par(ale)*
6 ocă grâu câte 20 par(ale)		3	-
2 ocă miere		6	10
1 ocă cafe		5	-
4 ocă zahar	6	-	
- ocă cofeturi mari		4	-
10 alămâi		1	30
1 ocă strafidi roşii		1	30
16 păpuşi smochini		1	24
12 hârtii polială		1	32
6 lumânări de ceară		-	18
14 covrigi		-	14
- tămâi		-	20
3 pol ocă boi(a)		1	30
- pol ocă rachiu		1	10
6 cozi hasa		6	-
1 tetemiu schrin[?]		7	-
20 testemeluri proaste câti 2 lei 10 par(ale) unul		45	-
21 testemeluri bătute câti 3 lei 30 par(ale)		78	30
9 ocă lumânări ceară		153	10
1 litră ceară la toiag		4	10
6 scânduri brad pentru racla		3	24
8 (…) termasit de Lipsca		8	15
3 bucăți şirăt verdi la raclă		4	20
5 coți 5 rupi şiret galbăn şi albu tij		2	32
250 cue galbeni tij		3	20
1 părechi scorpi[?]		5	-
1 părechi colțuni		2	20
40 cue de fer la raclă		1	-
1 ocă malai		2	-
2 ocă rachiu cu şipu		6	7
1 ocă maslini		1	39
25 pâini marți şi miercuri		4	15
10 pâini tij		3	10
- lucru pentru raclă		3	30

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

- la 4 bisărici pentru clopoti	8	30
- pânza deasupra raclei cu zugravitu	20	-
10 pâini noi	1	30
4 pâini tij	1	12
1 pol ocă undilemnu	6	30
- pomenili	28	-
- lui Năstasă Irimasului la Săliştianu	12	-
- zmirnă	1	10
1 ocă orez	2	4
- la preoți, alți dascali şi săraci	150	-
6 preoți cari au cetit stâlpi <…>	6	-
2 sărindari la dou bisărici	24	-
- la trei preoți	7	20
	681	**29**

Adică şasi sute optzeci şi unu lei, douzăci şi nou parale au cuprins cheltuiala îngropămintii. Priimire iscălitul (ss. indescifrabil) (1)843 av(gu)st 3 zile, în Eşi.

Am cheltuit cu îngropare fiicii meli Catinca în satul Şoldeneşti, 1843 avgust 10 zili.

Abstract

Within the present paper, we continued the presentation of burial traditions by means of historic sources - lists with funeral expenses, found in the National Archive in Iasi. We have considered a will of Tuduri Stavru, Greek merchant from Vaslui, dated 1806, and some funeral old manuscripts from 1827-1830, 1842-1843 and 1844-1845, belonging either to some townsmen of Iasi, or to their relatives in the Moldavian villages, who were land owners. In all these documents the main concern is for the time when they would pass away, so to make easier the soul's trip to the netherworld. Therefore cyclic funeral feasts are carried out, so to assure the welfare of the missing person, at 3, 9, 20 and 40 days since the death, as well as at 3, 6, 9 and 12 months and annually since the death for a period of 7 years, when the exhumation takes place. These lists of funeral expenses may represent real documentary sources for the history of mentalities of a certain community.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

ATLASUL ETNOGRAFIC ROMÂN
Volumele 1 şi 2

În anul 2003 a început să vadă lumina tiparului, concretizat în primul volum, rezultatul unui proiect național la care au participat „câteva generații de cercetători”, după cum afirmă acad. Eugen Simion (p. 11). Evident, în Occident s-au publicat deja asemenea lucrări de amploare, însă în România „cântecul de lebădă care anunțase în Occident criza culturilor populare şi necesitatea de a le salva prin publicarea atlaselor etnografice a fost auzit mult mai târziu”, ne avertizează coordonatorul lucrării, Ion Ghinoiu (p. 15).

Încă din anii 1960-1963, Romulus Vuia a avut inițiativa realizării unei asemenea lucrări, urmat de Romulus Vulcănescu, Paul Petrescu şi Ion Ghinoiu; în 1967 s-a introdus proiectul atlasului etnografic în planul de cercetare de la Institutul de Etnografie şi Folclor. Practic, cercetarea de teren s-a efectuat timp de un deceniu, între anii 1972 şi 1982. Pentru început, în 1972, s-au publicat 20 de chestionare care s-au aplicat în 70 de sate din Oltenia şi Muntenia de vest. În 1976 s-au concretizat în formă definitivă chestionarele etnografice, având 1.200 de întrebări şi 3.000 de subîntrebări, grupate pe opt volume: *Aşezare-Gospodărie, Locuință-Interior, Ocupații*, *Meşteşuguri-Instalații tehnice populare*, *Port popular*, *Artă populară*, *Obiceiuri calendaristice* şi *Obiceiuri familiale*. Au fost intervievați 18.000 de subiecți, fiind completate 6000 de chestionare care însumează peste patru milioane de file; au fost făcute 150.000 de fotografii. Localitățile cercetate, în număr de 536 pe tot cuprinsul României, au fost considerate reprezentative, un sat din 20, având pondere cele din zonele colinare (mai rar la câmpie şi foarte rar la munte). Prelucrarea materialului şi cartografierea s-a făcut între anii 1982-1989, şi sporadic până 2003. Au rezultat 600 de hărți în cele cinci volume ale *Atlasului Etnografic Român*: 1. *Habitatul,* 2. *Ocupațiile,* 3. *Tehnica populară,* 4. *Arta populară* şi 5. *Obiceiuri. Mitologie*.

Textele au fost redactate în patru limbi: română, engleză, franceză şi germană.

Volumul de față, după partea introductivă (hărți introductive, indexul localităților anchetate etc.), ne introduce în lumea *Satului*, de unde reținem, printre altele, scenariul ritual de întemeiere al aşezării,

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

prezentat în trei secvențe: acte rituale pentru alegerea locului, întemeierea propriu-zisă şi actul de fixare şi recunoaştere. Bătutul parului şi ocolirea hotarului satului cu brazda de plug era parte integrantă a ritualului. Însă ceea ce se consideră „cheia supraviețuirii românilor, popor descendent din două importante rădăcini ale antichității, dacii şi romanii" (p. 36), datorită retragerii repetate în munți sau păduri din fața diverselor populații migratoare cred că trebuia puțin nuanțat. Problema este arătată din perspectiva istoriografiei unei perioade nu de mult apuse, astăzi depăşită din punct de vedere al cercetării ştiințifice. De altfel, nu văd nici un merit în faptul că un popor trece prin istorie ascunzându-se mereu din calea tuturor celor care l-au „vizitat" mai mult sau mai puțin paşnic. Valurile de migratori nu erau interesate de aşezările risipite printre păduri, ci de târguri şi spații deschise pentru păşunat. Tributare unei mai vechi viziuni istoriografice, cu tendințe protocroniste, mi se par şi unele explicații, precum cea de sub fotografia de la pagina 50: „Țăran din Maramureş, un posibil urmaş al lui Dragoş vodă", din 1921, sau o alta, de la pagina 60, unde se arată un „răzeş" din jud. Neamț, ca şi cum răzeşii ar fi țăranii liberi ai obştilor egalitare, potrivit teoriei lui H. H. Stahl, cu tentă marxistă; nicidecum. Răzeşii sunt urmaşii decăzuți ai marilor boieri întăriți stăpâni de sate la întemeierea țării, ei fiind numeroşii moştenitori ai acestora.

Gospodăria constituie subiectul următoarei secțiuni. Reținem că „stâlpii cioplиți ai porților (…) au adesea siluete umane, care apără simbolic (…) întreaga gospodărie" (p. 106). Fotografia de la pagina 124 ne arată „paznici la poartă", la Târpeşti, jud. Neamț, în 1974. Un lucru ce trebuie menționat este acela că, în perioada regimului comunist, când s-a efectuat ancheta, bisericile nu au făcut parte din tematica chestionarelor, însă au putut fi cercetate şi fotografiate în exterior, drept pentru care le regăsim în atlasul de față.

Ultima secțiune e dedicată *Locuinței şi amenajării interiorului*. Ne este prezentată evoluția casei, în trei etape: îngropată pe jumătate, cu un singur nivel şi cu două niveluri (p. 174). Planul monocelular al locuinței străvechi, cu o singură încăpere, s-a multiplicat prin adăugarea unei camere de trecere (tindă), apoi a uneia mari, casa sau odaia curată, unde se păstra lada de zestre, se organizau ospețele etc. Din planul cu trei încăperi s-a dezvoltat cel cu patru camere, prin apariția spațiului de depozitare a alimentelor, țesăturilor etc. De asemenea, de la casele țărăneşti nu lipseşte prispa de la intrare, sub poala casei, spațiul intermediar între lumea de afară şi interior.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Nu putem decât să salutăm apariția acestui indispensabil instrument de lucru, *Atlasul Etnografic Român*. Un proiect la care au lucrat, într-adevăr, generații de cercetători, căruia, în final, i-a fost dat să vadă, treptat, lumina tiparului.

*

Cel de-al doilea volum al *Atlasului Etnografic Român* este consacrat *Ocupațiilor* românilor. Volumul este structurat pe patru părți, în care sunt ilustrate: cultivarea pământului, creşterea animalelor, albinăritul, sericicultura, pescuitul, vânătoarea, transportul şi schimbul. Peisajul etnografic românesc (forestier, piscicol, pastoral şi agrar) este cercetat pe baza a 1.200 de întrebări la care au răspuns 1.800 de țărani din 536 de sate; prin urmare, ne asigură Ion Ghinoiu, cele peste 700 de hărți etnografice dovedesc faptul că „cultura populară a românilor (…) este expresia unei civilizații a lemnului şi a lutului, nu a unei civilizații exprimate în piatră şi legată de mare" (p. 11).

În partea dedicată *Cultivării pământului* ne sunt prezentate plantele de consum: grâu, mei, orz, secară, porumb, precum şi cele textile: cânepa şi inul. Regăsim metodele arhaice de cultivare a solului: pârloaga, pentru fertilizare, curătura, prin defrişarea pădurii şi deșelenirea solului sălbatic. Inventarul agricol folosit pentru cultivarea plantelor este trecut în revistă: străvechiul aratru, plugul de lemn, care spre sfârşitul secolului al XIX-lea este înlocuit, treptat, cu cel de fier, grapa etc., precum şi diversele tipuri de unelte (sapa, hârlețul etc.). Operațiunile necesare cultivării erau: aratul, grăpatul, semănatul, plivitul, prăşitul, recoltatul şi treieratul. Toate, evident, sunt ilustrate în mod elocvent în acest atlas.

Creşterea animalelor este, de asemenea, documentată etnografic. La noi în țară a fost preponderent „sistemul creşterii animalelor domestice pe teritoriul satului" (p. 162), animalele fiind supravegheate de persoane anume: cioban sau păcurar (oi şi capre), văcar sau ciurdar (boi şi vaci), herghelegiu (cai) şi porcar. Unele sate montane (din Maramureş, Mărginimea Sibiului etc.) s-au specializat în păstoritul oilor, iar acolo unde erau puține resurse de hrană se practica transhumanța, care, totuşi, nu a avut o pondere chiar aşa de ridicată în peisajul românesc. Tipurile de stâne, vasele de prelucrare a laptelui şi brânzei sunt, de asemenea, ilustrate în această lucrare.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Albinăritul, sericicultura, pescuitul şi vânătoarea sunt subiectele celui de-al treilea capitol al atlasului. Aici întâlnim ilustrată vânătoarea de albine sălbatice, tipuri de stupi, creşterea viermilor de mătase, locuri, unelte şi procedee de pescuit, specii de animale vânate, procedee de prindere a acestora şi a păsărilor.

În ultima secţiune, despre *transport şi schimb*, ne sunt prezentate greutăţile purtate de om, cele purtate de animale, diverse mijloace de transport sau cărăuşia.

Sperăm în apariţia cât mai degrabnică a următoarelor volume, întrucât, deşi este un instrument de lucru util, totuşi atlasul a apărut aşa de târziu!

Lucian-Valeriu LEFTER

Eugen D. NECULAU, *Sate pe Jijia de Sus*, vol. I, *Aşezările*; *Cuvânt înainte* de Ştefan S. Gorovei, ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Marcel Lutic, Iaşi, 2003, XLII + 104 p.; vol. II, *Boierii*. Ediţie îngrijită şi introducere de Marcel Lutic, Iaşi, 2005, XII + 264 p. Volume apărute sub egida Institutului Român de Genealogie şi Heraldică „Sever Zotta".

Eugen D. Neculau (1900-1974) a fost un om al locului natal, trăitor între oamenii de la Ungureni, unul dintre satele de pe valea Jijiei de Sus, în judeţul Botoşani, pentru cercetarea cărora şi-a dedicat o viaţă întreagă. Însă, neputându-şi îndeplini visul de a-şi vedea publicată opera, „cartea închinată celor 12 sate de pe valea Jijiei de Sus depune mărturie pentru ceea ce a fost, ca şi pentru ceea ce ar fi putut să fie", mărturiseşte profesorul Ştefan S. Gorovei.

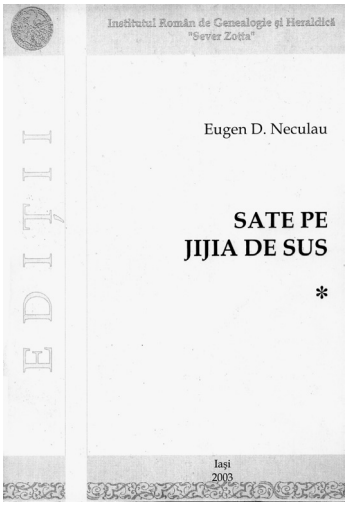

Încă din 1924, fiind student, Eugen D. Neculau încercase să pună bazele unui Cămin Cultural la Ungureni. Nu reuşeşte atunci, ci abia în iarna anului 1927, când îl aşează sub egida Fundaţiei Culturale condusă de Dimitrie Gusti. În 1936

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Căminul Cultural este transformat în Universitate Populară; prin urmare, aria de cercetare era extinsă asupra a celor 12 sate situate în trei comune de pe valea Jijiei de Sus (Ungureni, Borzeşti şi Călugăreni). Între marile realizări ale Universității Populare de la Ungureni sunt cele peste 4000 de întruniri culturale (şezători, conferințe, teatru şcolar şi sătesc etc.), întruniri ce aveau menirea să trezească „omul din om, cu toate datoriile lui de părinte, cetățean şi gospodar", întrucât, aşa cum spunea însuşi Eugen D. Neculau, „singură teoria nu e suficientă; ea trebuie verificată în vâltoarea acțiunii", căci „e foarte comod să fii «savant» (...) şi să te ocupi numai cu teoretizarea problemelor; să acumulezi cât mai multe citate şi bibliografie (...); să despici firul în patru, plăsmuind definiții şi clasificări interminabile, (...) să faci generalizări pripite şi să elaborezi aprioric teorii şi soluții «originale» şi mai ales să inventezi o «terminologie» prezumțioasă ca să paralizezi pe cei neinițiați".

Universitatea Populară de la Ungureni a funcționat, aşadar, 21 de ani (1927 – 1948), timp în care Eugen D. Neculau cercetează oamenii şi locurile de pe valea Jijiei de Sus într-o adevărată muncă de salvare a istoriei şi tradițiilor satului românesc. El considera că genealogia este cea care poate servi cel mai bine la scrierea istoriei unei comunități rurale. Ba chiar insistă să ne spună, că pentru istoria românilor *genealogia este esențială*, cu ajutorul acesteia putând fi eludate aspecte de istorie economică, socială şi culturală, care altfel ar rămâne necunoscute. S-ar putea trage concluzia, că „prin studiul de față, microregiunea Ungureni (...) îşi are trecutul limpezit, ca şi localitățile Nereju, Clopotiva şi Drăguş", însă, nicidecum aceasta „nu este o monografie sociologică în sensul Şcolii de la Bucureşti", aşa cum ține să precizeze Eugen D. Neculau: „*am plecat de la convingerea că la baza activității umane stau factori de ordin spiritual* şi că – în linii mari – evoluția societății se îndreaptă spre un scop – încă îndepărtat – care este perfecționarea omului şi, deci, fericirea lui. Lectura scrierilor ce se referă la trecut lasă un sentiment amar, de decepție față de zvârcolirile – oarecum vane – ale omului în cursul nesfârşit al vremii. La fiecare pas întâlneşti laolaltă ambiții şi resentimente, ignonimii şi acte generoase, ascensiuni şi declinuri, izbânzi şi înfrângeri. *Tempora mutantur.* Toate trec, idealurile şi realizările omului se prăbuşesc în neant. Ce mai înseamnă azi acele alcătuiri de hrisoave şi zapise (…) din neam în neam, pentru vecie! Acest sentiment îl va avea şi cititorul care va parcurge paginile acestei lucrări. Va cunoaşte zbuciumul neostoit ce l-au

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

avut stăpânii pământului ca să-şi păstreze şi să-şi mărească averea şi puterea politică; va cunoaşte suferinţa şi resemnarea în care au trăit, veacuri de-a rândul, oamenii locului. Şi totuşi, în această uriaşă şi continuă schimbare, se desluşeşte un sens. Cu toate aparentele stagnări şi reculuri, evoluţia spiritului şi cea a stării materiale a omului de sat se găsesc în ascensiunea continuă" (vol. I, p. 3).

Vastul manuscris despre satele de pe Jijia de Sus, aflat la Arhivele Naţionale Iaşi, însumează 5.561 de pagini, format A_5, la care autorul a trudit în anii 1950-1970. Prima parte: *Introducere* şi *Contribuţii istorice la geografia microregiunii*; partea II-a: *Istoria socială a (micro)regiunii*, cu subcapitole: *Evoluţia proprietăţii funciare*, *Aşezământul social*, *Activitatea economică*, *Instituţii culturale* şi *Organizarea juridic-administrativă*; partea a III-a: *Omul din regiune*, cu subcapitole: *Civilizaţia ţărănească, Cultura ţărănească, Viaţa socială, Viaţa morală, Viaţa religioasă, Viaţa estetică* şi *Viaţa intelectuală*. Anexele sunt mai voluminoase decât lucrarea propriu-zisă, prima având 2.527 de file (*Stăpânii pământului*), celelalte anexe cuprinzând catagrafiile satelor şi documentele importante, *Vecinătăţile microregiunii Ungureni*, precum şi un *Glosar de regionalisme.*

În seria *B. Ediţii*, Institutul Român de Genealogie şi Heraldică „Sever Zotta" redă tiparului, sub numele *Sate pe Jijia de Sus*, anumite părţi din vastul manuscris: *Introducerea* şi *Evoluţia stăpânirii funciare*, în volumul I, apărut în 2003, iar în volumul al II-lea, apărut în 2005, fragmente consistente din anexa *Stăpânii pământului*, care interesează în cea mai mare măsură fiind dedicate genealogiilor neamurilor boiereşti.

Volumul I al *Satelor de pe Jijia de Sus* are în vedere evoluţia istorică a celor 12 aşezări botoşănene: Borzeşti, Călugăreni (cu Mândreşti), Durneşti, Epureni, Plopeni (cu Dumeni), Tăuteşti (cu Podul lui Stamati), Ungureni şi Vicolenii (Mari şi Mici).

Volumul al II-lea selectează dintre *Stăpânii pământului* cea mai mare parte a familiilor boiereşti care aveau moşii aici: Abaza, Arbore, Balş, Brae (Braevici, Brăescu), Cananău, Ciolac, Dimachi, Gane, Greceanu, Herescu, Holban, Romano (Tăuteşti), Silion, Tăutu, Vascan şi Vârnav.

Editorul lui Eugen D. Neculau, Marcel Lutic, ne anunţă că în volumul al III-lea vor fi incluse familiile de răzeşi şi destinul lor istoric, iar în cel de-al IV-lea documentele. De remarcat, că volumele includ în text fotografii ale vechilor proprietari, acolo unde acestea s-au păstrat.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Aşa cum bine observă editorul, în *Introducerea* la cel de-al doilea volum, în lucrarea lui Eugen D. Neculau „există multe, foarte multe pagini memorabile, savuroase chiar, scrise cu mult nerv şi dragoste pentru personajele prezentate; parcurgând paginile consacrate Sofiei Tăutu, precum şi unele dintre cele scrise despre neamurile Ciolac, Herescu, Romano ş.a., stai şi te gândeşti dacă nu cumva citeşti un palpitant roman de acțiune, nu o lucrare de genealogie!" Iar ceea ce constituie „miezul tuturor acestor pagini" – ne spune editorul - sunt disputele interminabile pentru ceea ce „a stăpânit mintea şi inima înaintaşilor noştri veacuri de-a rândul: *pământul*".

Opera lui Eugen D. Neculau este unică. A întreprins o uriaşă muncă de cercetare a satului românesc şi a scris o operă într-o vreme când aceasta nu avea nici un sorț de izbândă spre a fi publicată. A fost „un misionar aproape uitat" care a militat pentru luminarea întru cultură a satului românesc. Din păcate, elanul i-a fost retezat în 1948, când cei care se vroiau „luminătorii" țăranilor români nu au făcut decât să le întunece mințile şi să decapiteze adevăratele elite care au încercat să contribuie realmente la ridicarea morală şi culturală a acestora. Universitatea Populară de la Ungureni este unul dintre cele mai elocvente exemple. Cuvintele lui Mihail Sadoveanu adresate lui Eugen D. Neculau, în 1936, sunt foarte grăitoare: „Cum îndrăzneşti d-ta, Eugen Neculau, să strici rânduielile? Patriotismul curent nu e ce faci d-ta. Patriotismul curent înseamnă cântece şi urale, discursuri înflăcărate, România Mare, românul e născut poet şi are şapte vieți în pieptu-i de aramă; patriotismul înseamnă toate declarațiile sentimentale de tot soiul, numai muncă şi disciplină nu înseamnă. Mai ales ceea ce faci d-ta nu-i patriotism, căci d-ta dai un scop vieții, prestezi o jertfă lângă jertfa generațiilor şi adaogi un bun efectiv pentru neamul de mâine. (...) Nu eşti deci patriot român. (...) D-ta propovăduieşti muncă şi iubire (...) Iată necunoaşterile d-tale grave. Am auzit că totuşi stăruieşti. Te salut ca pe un frate adevărat".

Institutul Român de Genealogie şi Heraldică „Sever Zotta", cu sediul în Iaşi, şi-a îndeplinit o datorie morală prin munca de editare a operei lui Eugen D. Neculau, un om care a depus mărturie scriind cu cinste şi responsabilitate despre alți oameni.

Lucian-Valeriu LEFTER

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Xenia COSTAFORU, *Cercetarea monografică a familiei.* Contribuție metodologică. Ediție îngrijită şi studiu introductiv de Maria Voinea, Bucureşti, Editura Tritonic, 2004, 381 p.

Reeditarea uneia dintre cele mai valoroase lucrări din bogata constelație a Şcolii Sociologice de la Bucureşti se constituie într-un adevărat eveniment cultural. Chiar şi acum, după o atât de mare întârziere, monografia va deschide căi rodnice. Devenită raritate bibliografică, cartea Xeniei Costaforu[1] a putut fi cercetată până acum doar de câțiva „inițiați". În ciuda atâtor decenii de claustrare informatică, acest studiu aprofundat asupra celulei de bază a societății îşi păstrează importanța ştiințifică. Nu putem decât să regretăm că nu a fost tradus la vreme în limbi de largă circulație, pentru a ocupa locul pe care îl merită alături de cele mai importante contribuții ştiințifice în acest domeniu.

Materialul de bază al cercetării a fost furnizat de anchetele echipelor Şcolii Sociologice efectuate în satele Nerej, Fundu Moldovei, Drăguş, Runcu şi Cornova. Cea pe care Marcela Focşa o considera a fi „seriozitatea întruchipată" a condus în timpul acestor investigații echipa de cercetări monografice asupra familiei. Alături de Ştefania Cristescu-Golopenția, Xenia Costaforu rămâne, incontestabil, cea mai marcantă personalitate feminină a mişcării sociologice româneşti inițiate de Dimitrie Gusti. Cunoaşterii aprofundate a terenului i se adaugă o bună pregătire teoretică, bazată atât pe studii în țară cât şi pe specializări în *social work* făcute în Germania şi S.U.A.

Redactată în 1932, ca teză de doctorat, *Cercetarea monografică a familiei* a fost publicată în 1945, autoarea fiind convinsă că va contribui prin intermediul expunerii detaliate a metodelor de cercetare sociologică la impulsionarea altor investigații în acest domeniu. La acea dată, Xenia Costaforu efectua o muncă de pionierat, chiar dacă, pe plan european, fuseseră făcuți unii paşi de către şcoala monografică a lui Ferdinand Le Play şi de unitățile Asistenței Sociale. Realitățile româneşti prezentau însă particularități distincte. În plus, familia ca element al vieții sociale, în permanentă schimbare, nu este un fenomen static şi deci „ca orice altă unitate socială, ni se va prezenta veşnic sub forme noi şi monografia sociologică va fi totdeauna binevenită" (p. 23).

[1] Folosim grafia propusă de autoarea acestei ediții.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Conceptul de familie prezintă două planuri: „unul constant, cu caracter biologic şi altul funcțional, dependent de condițiile sociale" (p. 34). Primul, bazat pe consangvinitate, conferă o stabilitate naturală. Dimpotrivă, cel de al doilea, prin adaptarea la varii societăți, aduce inovații celulei familiale.

După două capitole introductive asupra necesității cercetării familiei şi a metodei de cercetare sociologică, urmează analiza propriu-zisă a materialului selectat. Prima parte, intitulată *Cercetarea sociologică pe teren a vieții de familie*, urmăreşte pas cu pas implicațiile cuplului căsătorit în sânul colectivității săteşti, cooperarea dintre indivizii de acelaşi sânge, care împart o rezidență comună, în creşterea şi educarea descendenților ori în lupta pentru supraviețuire economică. Rudenia şi studiul tipurilor de familie circumscrise, analiza ipostazelor relaționale dintre soți, dintre ascendenți şi descendenți (socri, gineri şi nurori, între părinți şi copii ori între bunici şi nepoți) dintre celula consangvină şi colaterali (vecini, consăteni, străini, funcționari ş.a.) alcătuiesc un tablou amplu al satului românesc interbelic.

Tiparul raporturilor interfamiliale era atât de puternic, încât acționa şi în cadrul altor forme de drept natural. Astfel, accesul la hotarul satului era condiționat de introducerea persoanei respective într-un grup băştinaş, prin înrudire reală, fie pe calea fictivă a *înfrățirii rituale (de cruce, de moşie)* cu un neam din acea localitate. În aceste zone conservatoare, familia „ajunge a fi o schemă de organizare totală a însăşi unității săteşti, satul întreg fiind considerat ca o *familie devălmaşă mare*, compusă din adunarea tuturor *familiilor devălmaşe mici*" (p. 39).

Partea a doua a lucrării prezintă *Studiul monografic al câtorva tipuri de familie reprezentative*. După stabilirea datelor particulare, care duc la individualizarea unor familii cu pământ mult şi copii puțini, cu copii mulți şi pământ puțin – integrate într-un neam, patriarhale, de tineri căsătoriți trăind sub oblăduirea părinților, conjugale propriu-zise, armonioase ori, dimpotrivă, minate de conflicte ş.a. – autoarea acordă atenție cadrelor condiționante. Problema cadrului cosmic nu se limitează la aşezarea spațială a unei familii (cum ar fi gospodăria Popa din satul Cornova, pe care o ia ca exemplu Xenia Costaforu) ci şi la modul în care grupul de rude foloseşte virtualitățile existente în natura înconjurătoare.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Cadrul biologic este dedus din studierea vitalității neamului (natalitate, mortalitate, căsătorii, longevitate, boli, tare ereditare), a stării medico-sociale şi a igienei casnice. Acestora li se adaugă calitatea alimentației. Pentru cadrul psihologic, ancheta socială va fi îmbogățită cu metodele întrebuințate în medicină. Profilul psihologic al grupului social este compus din fişele individuale ale fiecărui membru în parte. Suma caracteristicilor psihice personale cuprinde părerile despre individ ale ascendenților, colateralilor ori persoanelor pe care le întâlneşte în societate, dar mai ales felul său de a reacționa în fața unor întâmplări, atitudinea pe care o are în lume şi acasă, subiectele preferate în convorbirile sale. Cadrul istoric surprinde desfăşurarea în timp a evenimentelor zilnice, săptămânale, lunare ori anuale, care acționează asupra destinului familial, modelând trupuri şi conştiințe.

Cartea Xeniei Costaforu este concepută nu numai ca o tipologie ci şi ca un manual perfect utilizabil în anchetele de teren. Scheme grafice, tablouri sintetizând informații sunt tot atâtea modele viabile şi astăzi. Autoarea povățuieşte în amănunt cititorul care ar opta pentru o cercetare monografică similară, îi arată cum să se apropie de informatorii rurali, cum să evite anumite greşeli în abordarea tipurilor de familii specifice anumitor zone folclorice. În anexă găsim un plan desfăşurat al cercetării sociologice a vieții de familie.

Cu un altruism necondiționat, Xenia Costaforu îşi oferă întreaga sa experiență generațiilor viitoare de sociologi. „Am vrut deci numai să facem mai uşoară pătrunderea în drumul cel greu al culegerii materialului necesar monografiei sociologice, care înseamnă înțelegerea oamenilor şi a vieții lor prin faptele lor, relațiile existente, pentru ca prin ştiință să le poți fi de folos” (p. 352). Aflăm aici un fir călăuzitor pe care merită să-l reînnodăm după hiatusul survenit din cauza vicisitudinilor veacului. Pentru că, aşa cum subliniază îngrijitoarea ediției, Maria Voinea – ea însăşi specialistă în sociologia familiei – lucrarea Xeniei Costaforu „apare ca un necesar ghid metodologic de studiu ce trebuie actualizat cu date, fapte şi evenimente noi”.

Silvia CIUBOTARU

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Paul Henri Stahl, Marin Constantin, *Meşterii ţărani români*,
Bucureşti, Editura Tritonic, 2004, 214 p.

Format de foarte devreme în spiritul intransigenţei ştiinţifice a Şcolii sociologice condusă de Dimitrie Gusti, Paul H. Stahl reprezintă de decenii însemnate un punct de referinţă pentru cercetarea sociologică şi etnologică europeană. Direcţia de interpretare holistică, ce pune în relaţie contextul social, economic şi politic cu cel al credinţelor arhaice, reprezintă polul de gravitaţie al oricărei analize ce ţine de antropologia culturală. Studiul din 1968 al profesorului român de la École des Hautes Études din Paris, precum şi cele patru interviuri cu acesta, oferă un model preţios într-un timp al publicării nestăvilite de materiale eterogene ca valoare şi abordare.

Alături de aceste două secţiuni, cartea *Meşterii ţărani români*, apărută la editura Tritonic în colecţia *Sociologie*, mai cuprinde rezultatele cercetării conduse în cadrul unui grant de către Marin Constantin, absolvent al Facultăţii de Istorie din Bucureşti.

Patru segmente ale culturii populare sunt analizate de Paul H. Stahl în deschiderea lucrării: construcţia caselor, olăritul, percepţia morţii şi a divinităţii, ţesutul. Privite diacronic, de la relatări din secolul al XVIII-lea ale călătorilor străini şi până astăzi, meşteşugurile apar marcate inevitabil de aspectul economic.

Titlurile metaforice pregătesc cititorul pentru inserarea elementelor de mentalitate şi spiritualitate românească în miezul descrierilor etnografice. *Meşterul Manole* urmăreşte arta arhitecturală, plecând de la timpurile istorice când tinerii se ocupau singuri de ridicarea casei, până la specializarea meşterilor chemaţi să construiască în diferite regiuni ale ţării şi ducând cu ei astfel stiluri proprii zonei de origine. Alegerea locului de casă, jertfa pentru construcţie, motivele sculptate şi simbolistica lor sunt tot atâtea ocazii pentru tânărul pe atunci Paul H. Stahl de a elabora o imagine în relief a vieţii arhaice româneşti. Credinţele populare, basmele citate în sprijinul percepţiei dendrolatrice a românului, dau viaţă unei fotografii care altfel ar risca să rămână alb-negru.

Cele două materiale de construcţie specifice spaţiului românesc, lemnul şi lutul, sunt urmărite în procesul transformării lor până la definirea microcosmosului familial. Tehnicile de construcţie sunt descrise limpede, dar, cu toate acestea, un suport vizual asigurat de către editură ar fi desăvârşit dezideratul accesibilităţii pe care Paul H. Stahl

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

l-a menționat în *Introducere*. Bisericile românești, porțile monumentale și instrumentele sculptate de țărani încheie zugrăvirea lui Manole din fiecare meșter.

Legende românești însuflețesc și capitolul *Lutul prinde viață*, axat pe valoarea spirituală a meșteșugului propriu bărbaților. Se lansează, de asemenea, ipoteza că superstiția a eliminat forța de muncă feminină de la olărit, la fel ca în stâne. Materiile prime, tehnica de lucru, de decorare și de ardere sunt analizate treptat și se revelează cititorului cu truda și înzestrarea pe care le implică. Lumea tradițională se mișcă liber sub puterea evocării când etnologul recompune modalitatea de comercializare a vaselor de lut și trocul al căror subiect acestea erau (p. 53). Lipsesc din tabloul ceramicii românești oalele de Kuty, prezență fără echivalent în prelucrarea lutului de la noi.

În capitolul *A căzut o stea*, profesorul Paul H. Stahl abordează tema morții – nuntă, continuând apoi cu analiza stâlpilor funerari, a troițelor și a icoanelor. Simbolurile care se regăsesc pe acestea sunt familiare și de pe mobilierul țărănesc, din motivele decorative de pe strămoșini, ceea ce oferă imaginea unei culturi populare organice. Cele două tipuri de icoane românești, pe lemn și pe sticlă, sunt analizate cu minuțiozitate în finalul capitolului.

Țesătoarele încheie studiul despre creațiile meșterilor țărani și tratează specializarea pe anumite elemente de port popular și unicitatea lor. Meșteșug exclusiv feminin și condiție pentru măritiș, țesutul se dezvăluie cititorului în diversitatea sa structurală, dar motivele ornamentale de pe țesături rămân, din păcate, fără interpretare. Această parte se încheie cu prelucrarea țesăturilor groase din lână și cu prezentarea meșterilor cojocari.

Cea de a doua parte a cărții, *Meșteșugarii țărani din România, între tradiție și economia de piață (2002-2003)*, s-a născut în urma unei anchete la care Marin Constantin a luat parte. Aspectele economice și alura de reportaj pot fi utile unui demers de aducere în prim plan a meșteșugurilor populare, plecând de la problemele lor cele mai acute. Relatările creatorilor Petru Godja din Maramureș și Maria Dănulețiu din Mărginimea Sibiului sunt impresionante pentru adâncimea trăirii și capacitatea expresivă de recompunere a perioadei marcate de comunism. Modalitatea de transcriere a numeroaselor fragmente din vorbirea țăranilor ridică totuși o întrebare: nu există diferențe subdialectale de pronunție între cele cinci zone investigate?

Amintirile meșterilor populari din Năruja și Nereju, Vrancea,

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

despre Şcoala sociologică a lui Dimitrie Gusti fac trecerea spre educativele interviuri cu sociologul şi etnologul Paul H. Stahl. În cel dintâi dintre ele, contactele timpurii cu ancheta sociologică a Şcolii de la Bucureşti şi portretul etnomuzicologului Constantin Brăiloiu, emoţionează cititorul. Plecând de la modalitatea de alegere a satelor pentru monografiere şi urmărind problemele sociale şi economice rurale din 1927 şi până în actualitate, relatarea lui Paul H. Stahl creează sistemul de cauzalitate istorică. Destinul marilor intelectuali români este citat cu amărăciune în acest sens. Fundamental pentru înţelegerea lumii satului se arată enunţul de la pagina 150: „rudenia de sânge este o noţiune gândită, aranjat special ca să structureze sistemul social".

Suferinţa etnologilor în timpul regimului comunist şi figura tutelară a lui Dimitrie Gusti cu drama sa intelectuală, definesc cel de-al doilea interviu. Răspunsurile lui Paul H. Stahl au ascuţimea unei observaţii profunde a realităţii, atât în definirea domeniilor antropologiei, sociologiei, etnografiei, acuzarea formalismului titulaturilor opresive, cât şi în denunţarea fenomenului de falsificare a folclorului, care din păcate continuă.

Aflăm mai departe că la baza formării Muzeului Satului, iniţiativă care i-a aparţinut lui Dimitrie Gusti, a stat o viziune ce punea în contextul lor natural elementele de cultură tradiţională, creându-se astfel un „muzeu social". Alte probleme actuale sunt diagnosticate acum: absenţa unui muzeu comparativist, care să includă etniile ce convieţuiesc în România, cercetarea din cadrul Institutului de Studii Sud-Est Europene, nesocotirea aspectului arhitectural al zonei în momentul ridicării de construcţii. Numeroase exemple europene de conservare a aspectului istoric pot fi sursă de inspiraţie a unor iniţiative de gen, foarte necesare altminteri.

Finalul cărţii trage o linie sub intruziunile de dinainte şi de după 1989 în creaţia populară ce nu trebuie perturbată în nici un mod, preţul care se plăteşte în acest caz fiind autenticul. Schimbarea afectează şi lumea meşteşugurilor şi cea a vieţii tradiţionale şi o obligă să se retragă în zone puţin accesibile. Paul H. Stahl discută, de asemenea, despre gravitatea situaţiei în care se află românii din afara graniţelor ţării, abandonaţi politic. Soluţii viabile pentru turismul cu specific etnic sunt date la sfârşitul acestor valoroase discuţii cu un reprezentant model al cercetării ştiinţifice riguroase, condusă de o simţire cu adevărat românească.

Adina HULUBAŞ

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Rodica ZANE, *Codul poetic al colindelor. Principii de codificare*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, 2004, 200 p.

Concepută ca teză de doctorat, cartea lectorului Rodica Zane de la Catedra de Etnografie şi Folclor a Universității din Bucureşti are o natură apofantică declarată şi pe coperta patru. Dorind să deschidă o nouă direcție în analiza textului folcloric literar, lucrarea neagă modalitățile de interpretare tradiționale şi urmăreşte să „«descifreze» ceea ce este altfel în raport cu obişnuințele noastre culturale, ceea ce este specific şi «identitar» în crearea şi funcționarea acestui tip de texte”.

Prima negație prin care se defineşte punctul de vedere al autoarei se găseşte şi ea pe coperta patru: folclorul literar nu este „ruda săracă” a literaturii culte. Sintagma o reîntâlnim ca titlu de subcapitol: *O rudă săracă îşi cere drepturile*. Problema, argumentată abundent cu citate din Adrian Marino, Mihai Pop şi Pavel Ruxăndoiu, Ovidiu Bîrlea, Benedetto Croce şi alți filologi rămâne totuşi în planul diagnosticării, fără a se oferi vreun exemplu grăitor despre cum trebuie condusă analiza poetică. Ni se propune comunicarea mai largă cu spațiul cultural în care actul de cultură populară se produce, dar nici un exemplu din cercetarea actuală nu se dovedeşte suficient de bun pentru a fi citat ca model. Cartea în discuție ar fi putut deveni o piatră de hotar pentru stilistica folclorică dacă aceste potriviri de opinii consemnate ar fi fost susținute printr-o aplicație corespunzătoare pe un text folcloric. Să fie autoarea un teoretician fără abilități practice?

Soluția care se oferă cititorului îi aparține lui Silviu Angelescu: „«lectura ideală»: pe de o parte, disocierea lecturilor, pe de alta, complementaritatea lor”. Sintagma *lectură ideală* lămureşte orice întrebare ce s-ar putea ridica. Îmbinarea analizei mentalităților arhaice cu etnografia, sociologia, poetica textului folcloric, simbolistica şi implicațiile mitice, toate prin cuvântul-cod, nu pot constitui decât un punct de referință abstract, a cărui încercare de realizare riscă să sfârşească în lucrări stufoase, eterogene şi fără rezultate. Specializarea demersului ştiințific, aşa cum s-a clădit cercetarea folclorică până acum, are ca finalitate amplă demonstrarea multitudinii de înțelesuri pe care creațiile populare o poate ascunde. Este câştigul cititorului avizat să le cuprindă pe toate şi datoria etnologului să ajungă cât mai adânc pe firul interpretării sale.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

Colajul de opinii citate direct sau prezentate (uneori şi pe câte opt pagini din volum) este metoda de construcție a lucrării. Referințele aparțin unor filosofi (Georg Friedrich Hegel, Benedetto Croce, Hans Robert Jauss), teoreticieni ai literaturii, poeticieni şi lingvişti (Umberto Eco, Charles Peirce, Paul Zumthor, Roman Jakobson, Roland Barthes) şi folclorişti (Ovidiu Bîrlea, Petru Caraman, Gheorghe Vrabie, Monica Brătulescu, Mihai Pop, Nicolae Constantinescu, Sabina Ispas). Dintre toți, Monica Brătulescu întruneşte cele mai multe aderări la opinia personală din partea autoarei, nu puține subcapitole constând în prezentarea cercetărilor sistematizate în *Colinda românească*. Cartea Rodicăi Zane se va dovedi fără îndoială utilă oricărui cercetător aflat în prima fază de documentare asupra colindelor, pentru că va găsi în cele 200 de pagini punctele de vedere ştiințifice, acelea mai importante, gata sintetizate.

În capitolul al doilea al cărții se declară intenția demersului: „depistarea unor principii de organizare poetică, de «literaritate» sau «literaturizare» care pot fi descoperite în țesătura atât de densă a colindelor”. Nerăbdători să aflăm „codul” rămas secret până acum, întoarcem pagini în care ni se prezintă concepțiile lui Ovidiu Bîrlea şi Gheorghe Vrabie, dăm de o sinteză din Roland Barthes şi Claude Lévi-Strauss despre funcția lingvistică de cod pe care limbajul o poate juca, dar nu găsim principiile de codificare anunțate. Codul „permite o depăşire a separației text /context şi găsirea unui spațiu de «intrare» a contextului în text”. Cum se întâmplă acest lucru, rămâne în continuare încriptat. Toate avantajele principiului de operare sunt din nou enunțate într-un subcapitol ce decretează utilitatea codului pentru folclor; cititorul este gata să creadă, dar este privat de demonstrația necesară.

Cel de-al treilea capitol conține lungi excursuri bibliografice pentru tema colindelor, grupate după clasificările, studiile etnografice şi folcloristice pe care această specie le-a cunoscut de-a lungul ultimului secol. Lista bibliografică pe care a folosit-o Monica Brătulescu pentru *Colinda românească* este de asemenea aşezată pe o pagină din carte. O absență greu de înțeles pentru capitolul bibliografic este cea a cărții Luciei Cireş, *Colindele din Moldova*, care valorifică un material inedit din Arhiva de Folclor a Moldovei şi Bucovinei. Fără această regiune folclorică, orice studiu nu poate fi decât incomplet.

Nelămurirea noutății pe care intenționează să o aducă această carte continuă în secțiunile de poetică a colindelor şi în cel despre codul poetic al acestora. În cel din urmă capitol citat se semnalează

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

problemele de interpretare a simbolului în textul folcloric. În urma frazelor ce vin să îl contrazică pe Gheorghe Vrabie, „codul simbolic” rămâne nedefinit, o dată în plus.

Speranța cu care ne îndreptăm spre finalul cărții e pusă în concluziile pe care autoarea le va prezenta. Din nou, aşteptarea este frustrată: lucrarea se încheie cu câteva întrebări retorice… Aparatul bibliografic are şi el o scăpare nejustificată. Volumele savantului Petru Caraman sunt citate fără numele îngrijitorilor de ediție. Asta i-ar putea încurca pe cei care se vor folosi de cartea Rodicăi Zane ca suport în aflarea unei bibliografii riguroase despre colindele româneşti.

Adina HULUBAŞ

Vasile ADĂSCĂLIȚEI, *Un pol de contribuții etnografico-folcloristice privind realitățile vasluiene*, Vaslui, 2005, 222 p.

În luna septembrie a anului 2005, Centrul Județean pentru Conservarea şi Promovarea Culturii Tradiționale din Vaslui a susținut financiar apariția unei lucrări reprezentative pentru zona etnografică respectivă – *Un pol de contribuții etnografico-folcloristice privind realitățile vasluiene*, al cărei autor este prof. univ. dr. Vasile Adăscăliței, cu o *Postfață (sentimentală)* semnată Dan Ravaru.

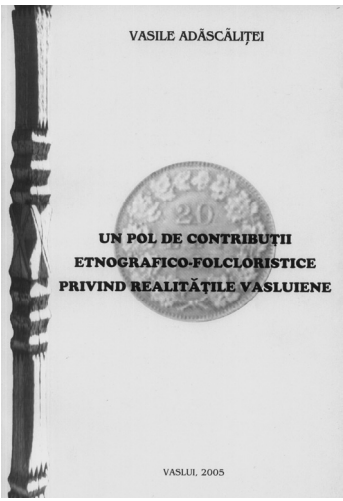

Titular al cursului de folclor de la Facultatea de Litere, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iaşi, vreme de mai bine de 40 de ani, prof. univ. Vasile Adăscăliței este autorul a numeroase studii şi cărți de specialitate, dar şi inițiatorul unei valoroase arhive de folclor, pe care a realizat-o atât prin culegeri directe, cât şi prin intermediul studenților şi profesorilor care au răspuns la chestionare.

Aşa cum precizează de la început, acest volum a apărut ca

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

urmare a dorinței domniei sale de a-şi aduna studiile şi de a publica culegeri reprezentative pe zone, prima culegere fiind publicată la Rădăuți, în 2004: *Românitatea de sus. Repere etnologice*.

Culegerea cuprinde 22 de studii, apărute în publicații de specialitate din Iaşi, Vaslui, Craiova, Sibiu, Galați, Bacău, Bucureşti.

Autorul evidențiază de la început particularitățile etnologice ale Vasluiului (*Despre zona etnologică vasluiană*) – frecvența manifestărilor de natură dramatică (vălăretul, teatrul popular), prezența jocurilor de priveghi, dar şi frecvența redusă a epicii în versuri, lipsa datelor despre ocupațiile tradiționale. Vasile Adăscăliței subliniază prezența spectacolelor de tip compozit, alcătuite din manifestări care în alte părți au o desfăşurare independentă, cum este vălăretul, denumit de domnia sa „alai de alaiuri", scoțând în evidență faptul că acest sistem de organizare – reunirea într-un spectacol unitar, cu o putere de impresionare sporită – este specific zonei Vaslui.

Accentul cade pe obiceiurile de iarnă, în majoritatea studiilor fiind prezentate şi analizate colindele, pluguşoarele, jocurile cu măşti, teatrul popular - manifestări specifice şi reprezentative pentru Vaslui: *Un străvechi joc dramatic cu mască zoomorfă: Capra; Jocul ursului, de Anul Nou, în Moldova; Anul Nou şi Anul Vechi, spectacol şi prolog în teatrul folcloric propriu-zis; Teatrul popular de Anul Nou în județul Vaslui* ş.a. Bazându-se pe variantele existente în arhiva de folclor, autorul prezintă amănunțit jocurile cu măşti, analizând originile, funcționalitățile, descriind construcția măştii, scenariile, prezentând jocurile cu măşti în complexitatea lor. De o prezentare generoasă beneficiază şi teatrul folcloric, acestuia fiindu-i destinate mai multe articole. Plecând de la aceeaşi arhivă de folclor, profesorul Vasile Adăscăliței analizează toate tipurile de teatru folcloric – teatrul haiducesc, teatrul cu subiecte de război sau în general istorice, *Nunta* sau *Nunta țărănească*, *Arnăuții*, subliniindu-le trăsăturile specifice, prezentând vechimea şi problemele genezei, specificând locul teatrului în folclorul românesc, valoarea artistică şi tehnica reprezentațiilor, variantele cunoscute. Trebuie menționat interesul constant pe care profesorul Vasile Adăscăliței l-a avut pentru teatrul popular, de care se ocupă şi în cartea publicată în 1971 – *Teatrul popular de Anul Nou din județul Vaslui*, Casa Creației Populare Vaslui, 240 p.

Un articol de o importanță deosebită, având în vedere prezentarea exhaustivă şi analiza amănunțită, este cel intitulat *Jocul şi cântecul de priveghi în județul Vaslui*. Autorul analizează transformările

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

înregistrate de-a lungul timpului, modul în care este realizat priveghiul şi, pe baza a aproximativ 50 de jocuri înregistrate în judeţ, realizează o clasificare a acestora în: jocuri de iniţiere şi virtuozitate, jocuri cu măşti zoomorfe, jocuri cu măşti şi reprezentări antropomorfe, jocuri cu un pronunţat caracter realist, jocuri asemănătoare cu cele de copii şi jocuri cu o configuraţie incertă.

Profesorul Vasile Adăscăliţei percepe folclorul ca pe un organism viu, întrucât speciile folclorice trebuie să răspundă necesităţilor spirituale ale consumatorilor de folclor, în funcţie de preferinţele momentane şi de posibilităţile de creaţie şi de circulaţie, care pot să se modifice. Conform acestei convingeri, autorul justifică prezenţa speciilor răvaşul versificat, amintirea, romanţa, apărute la sfârşitul secolului al XIX-lea, prin înmulţirea căilor de vehiculaţie a folclorului, prin folosirea pe lângă oralitate a scrisului, a discului, a radioului.

Volumul cuprinde şi un studiu al alterităţii – *Tipul antropologic negroid în folclorul nostru tradiţional*. Prezentând sursele imaginii acestui tip rasial, autorul consideră că apariţia frecventă a reprezentărilor tipului negroid s-a resimţit mai ales la începutul secolului al XIV-lea. Impresia deosebită pe care au lăsat-o reprezentanţii altei rase asupra localnicilor a determinat apariţia harapilor printre măştile şi reprezentările etnice. Personajul harapului este plin de vigoare, are atribute înfricoşătoare, inspiră groază, interpretează dansuri cu un ritm alert.

Îşi fac loc în volumul de faţă şi articole care prezintă reviste de folclor (*Ion Creangă – o revistă de folclor închinată marelui povestitor, Reviste de folclor din prima jumătate a secolului al XX-lea*), imaginea unor conducători în percepţia populară (*Un portret folcloric neobişnuit: Cuza Vodă*), elemente de etnologie în opera lui Dimitrie Cantemir (*Prefigurarea unor preocupări etnologice la Dimitrie Cantemir şi semnificaţia câtorva din ele*) sau personalităţi ce au contribuit la studierea limbii şi culturii române (*Date referitoare la Jan Urban Yarnik*).

Constituindu-se într-o imagine de ansamblu asupra fenomenului etnografico-folcloristic din judeţ, această culegere de studii şi articole reprezintă un eveniment editorial de un deosebit interes pentru cei care cercetează zona Vasluiului.

Ana-Maria CAŞCAVAL

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

PETRU CARAMAN ŞI UMBRELE CĂRTURĂREŞTI

Opera de limpezire, făcută cu tact şi susţinută de un vast inventar de cunoştinţe, se dovedeşte a fi operă de desăvârşire. De fapt, aşa cum spunea un critic francez, opera nu există în sine, ci rezultă din lectura care i se face. Când această lectură beneficiază de toate atributele unei autentice vieţi a scrisului, când cititorul este el însuşi un savant care operează cu precizie şi ţinută academică un corpus care, trecând prin alte şi alte lecturi şi înţelegeri, a suferit inclusiv de pe urma unui destin mai puţin meritat, atunci opera va primi în fine al său *spiritus loci*.

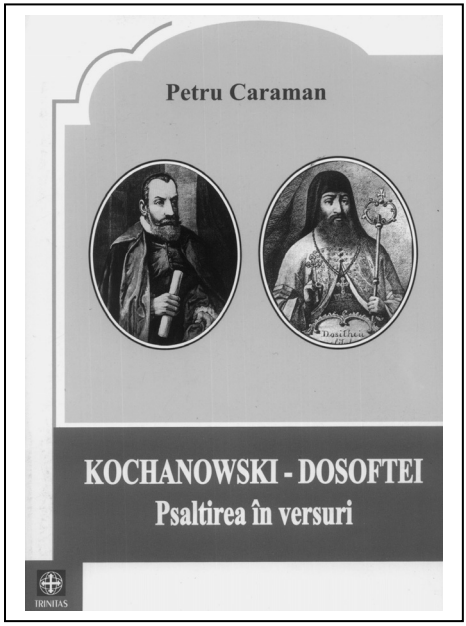

Lucrarea profesorului Petru Caraman, *Kochanowski – Dosoftei. Psaltirea în versuri*, ediţie îngrijită şi tabel cronologic de Ion H. Ciubotaru, prefaţă de Al. Andriescu, aduce o astfel de limpezire – necesară unui capitol important al literaturii române vechi – şi, concomitent, redeschide şi precizează identitatea unui text, care se dovedeşte a fi una dintre zonele de confluenţă esenţiale pentru valoarea europeană şi autohtonă a unei culturi. Lecţia de istorie culturală a lui Petru Caraman ne aminteşte că omitem din scrupulozitate şi operăm cu jumătăţi de măsură, că filtrăm datele cercetării noastre cu maximum de rigoare, dar atunci când rigoarea întrece circumspecţia şi acuitatea cercetătorului, ne asumăm riscul pierderii din vedere a esenţei.

Kochanowski – Dosoftei. Psaltirea în versuri este şi un amplu studiu comparativ. Comparaţiile se desfăşoară cu promptitudine pe vaste domenii, stăpânite din perspectiva specialistului: slavistică, prefolcloristică, etnografie, istorie, filologie, poetică, teosofie, prozodie şi versificaţie, imagologie. Aceste spectre ale gândirii sunt făcute de cercetător să colaboreze, fiind puse în slujba demonstraţiei. Funcţionând

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

ca puncte de vedere şi ipoteze ale specialistului, perspectivele sunt transformate pe parcursul cercetării în adevărate criterii, principii axiologice ale tezei. Şi, ca în orice studiu lămuritor, lucrarea impune necesare critici ale criticii. Petru Caraman ştie să descâlcească, fără atenuante ascunderi, adevărul critic de exagerări şi degenerări, fără să ierte greşelile istorice, care, tocmai din prisma prestanței necredinciosului provocator, au prelungit lanțul tezelor false. De fapt, unul dintre imboldurile cercetării autorului pare să fie exact acesta: dorința de a redeschide un „proces" filologico-istoric, ce nu a beneficiat, de-a lungul timpului, de probe corecte, căci „*păcatul mai tuturor publicațiilor care privesc geneza* Psaltirii în versuri *a lui Dosoftei este că ele nu se bazează pe o riguroasă studiere paralelă a textelor, pe linia prototip-derivat, prin colaționarea lor*"[1].

Autorul este de fapt un specialist al studiilor comparative, care, de fiecare dată, îmbină avizatul proces de comparare a variantelor cu un inventar poetico-stilistic şi etnografic, după cum putem observa în excelentul său studiu dedicat legănatului, *Legănatul – ca muncă şi ritual – reflectat în folclorul artistic, mai ales la popoarele din orientul şi sud-estul Europei*[2] sau în lucrarea despre Mihai Eminescu[3], care cultivă relaționarea între poetica eminesciană şi un punct de vedere antropologic, rezultând o pertinentă integrare a poetului nostru în spațiul cultural al unei comunicări preistorice, a unui limbaj mitic.

Încă din a sa „predoslovie", care atenționează cititorul improbabil specialist, Petru Caraman subliniază originalitatea opțiunilor sale. Jovial şi ironic, în stil de cronicar care ştie cu ce public are de-a face, autorul îşi pregăteşte lectorul aproape în spirit didacticist, demonstrând o înaltă conştiință anticipatoare. Portretul „blândului" mitropolit se construieşte din tuşe clare, impresionismul antecesorilor

---

[1] Petru Caraman, *Kochanowski – Dosoftei. Psaltirea în versuri. Influența lui Kochanowski asupra lui Dosoftei şi considerații critico-axiologice*, Ediție îngrijită şi tabel cronologic de Ion H. Ciubotaru. Prefață de Al. Andriescu. Cuvânt introductiv de Cristina Godun, Iaşi, Editura Trinitas, 2005, p. 61.

[2] Petru Caraman, *Studii de etnografie şi folclor*, Ediție îngrijită de Ovidiu Bârlea şi Ion H. Ciubotaru. Postfață, note şi bibliografie de Ion H. Ciubotaru, Iaşi, Editura Junimea, 1997.

[3] Petru Caraman, *Pământ şi apă. Contribuție etnologică la studiul simbolicei eminesciene*. Ediție, prefață, note şi indice de Gheorghe Drăgan, Iaşi, Editura Junimea, 1984.

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

este deconstruit cu instrumente ce detronează şi instituie, accentuându-se de fiecare dată meritele demonstrabile ale lui Dosoftei. De aceeaşi caracterizare, prevalată de creionarea unei atmosfere istorice a cadrului de manifestare şi până la uimitoare precizii biografice, avem parte şi în cazul poetului polon Jan Kochanowski. Lucrarea beneficiază de o arhitectură clară, ce porneşte de la alternarea figurilor celor doi cărturari, pentru a contura un consens, desprins organic din ipoteze.

În stilul său maieutic revigorant, care reaprinde tensionante praguri hermeneutice, Petru Caraman porneşte concentric de la sfera cea mai largă a rolului psalmilor ca tipare cantabile. El aduce în sprijinul afirmațiilor pe care le formulează argumentul prolificității semantice a termenului-specie. Se identifică astfel o altă motivație care i-a determinat pe cei doi poeți să „readucă psalmii la legile metricii şi ale ritmului". Acest imbold versificator, care tinde să refacă legătura originară dintre muzică, poezie şi un întreg context ritual este – ni se va demonstra amănunțit în partea a doua a cărții – nu doar urmare a prozelitismului religios sau o strategie estetico-mnemică, ci mai ales o întâlnire cu simbioza folclorică, în spiritul sincretismului arhaic.

Încercând să identifice nu numai relațiile *Psaltirii* lui Dosoftei şi implicit a traducerii poetice a lui Kochanowski cu celelalte traduceri preexistente, dar şi măsura acestor influențe, Petru Caraman dirijează un vast excurs pe tema variantelor. Sunt stabilite astfel raporturile celor două texte investigate cu originalele la care traducătorul român şi cel polon ar fi putut avea acces (*Vulgata*, *Septuaginta* ş.a.) şi întreaga constelație a traducerilor. În privința cărturarului polon, Caraman conchide asupra a două influențe importante: sursa cultă antică şi folclorul autohton (p. 133). Mitropolitul Dosoftei va fi atras de efectele realizării artistice a acestei surse culte, însă cercetarea merge în profunzimile activității sale cultuale şi literare, spre a întrezări alte surse decât cele la îndemână. Criteriile folosite de specialist vizează exhaustivitatea. Unele vin spre conturarea a ceea ce reprezintă „un mediu lingvistic"; Dosoftei nu numai că avea acces la formele originare ale *Psaltirii* sau la vechile *Psaltiri româneşti*, dar şi la alte versiuni, chiar polone – în afara celei kochanowskiene – căci, observă Caraman, „pentru Dosoftei, limba polonă era ca a doua limbă maternă" (p. 59), de aceea el a putut cunoaşte şi alte versiuni polone. Criteriul auto-traducerii (raportul cu propria traducere în proză – *Psaltirea slavo-polonă*) este un

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

alt nou unghi de reconsiderare a laboratorului poetic al lui Dosoftei.

Dar, aşa cum Kochanowski nu este doar un mare poet, ci şi un nobil apropiat de spiritul folcloric al satelor pe care le administrează, nici Dosoftei nu ni se arată doar ca un lider religios sau un poliglot cuprins de fiorul estetic, ci un strateg care ştie să împace principiul politic cu cel confesional, principiul didactic cu cel expresiv, principiul poetic cu literalitatea, ca exigenţă a textului sacru. În plus, esenţa comparaţiei dintre cei doi poeţi, unul consacrat, altul debutant este că operele lor devin, privite de aproape, breviare de spiritualitate populară, discursuri de autoimagine şi imagologie, frecvente imixtiuni ale unei conştiinţe colective, identificată de Petru Caraman în context inter şi intra-cultural.

Partea lucrării dedicată unei amănunţite analize a prozodiei şi versificaţiei are drept premise proclamarea meritelor textului lui Dosoftei şi de asemenea amendarea, printr-o reexaminare, a opiniei depreciative a lui Bianu, cercetător care nedreptăţeşte nefericit opera mitropolitului. Operând cu un bogat arsenal de texte, în diferite limbi, Petru Caraman indică travaliul poetic, căutarea obstinată a euplasticităţii traducătorilor, care sunt, deopotrivă, când versificatori conştienţi de instrumentele lingvistice de care dispun, când cedează involuntar unor tendinţe formative care vin din folclor sau unei seducţii stilistice din partea armoniilor textului kochanowskian, căruia Dosoftei nu i se putea opune. Veritabil „tratat despre tropi”, cercetarea reuneşte în textul emblematic studiat sursele populare cu poezia cultă, interpretată prin ceea ce ea păstrează din izvoarele folclorice, uneori mediată această provenienţă de gradul doi chiar de textul psaltic în cauză. Este vorba de raportul stabilit între poezia lui Eminescu şi *Psaltirea* lui Dosoftei, acesta fiind doar una din probele circulaţiei intense a textului religios care, ieşind din strictul cadru ritual, vehiculează esenţele populare ale cântecului, popularizând motive şi structuri prozodice.

Opera lui Dosoftei nu este doar „cartea cea plină de rugă”, ci, în acelaşi timp „cuvântul cel dulce, scos din inima mea”, încât producţia traducătorului teolog vine să satisfacă propriile exigenţe estetice. Petru Caraman îi recunoaşte mitropolitului rolul de a fi exploatat modelele primite de la Kochanowski, ajungând să-şi pună amprenta originalităţii. Autorul cercetează ritmul trohaic în cele două Psaltiri, schemele prozodice de respiraţie folclorică, rimele ideale doar în relaţie cu cele

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

reale, toate rezultatele analizei operând pe trei paliere: preluări directe din versurile lui Kochanowski, influențări şi preluări parțiale şi creații originale ale lui Dosoftei. Cercetarea prilejuieşte inclusiv o mare surpriză hermeneutică; Dosoftei este „creatorul catrenului în limba română" (p. 95), fapt trecut cu vederea de editori printr-o necorespunzătoare împărțire a versurilor.

În concluzie, aşa cum ne-a obişnuit, Petru Caraman, ştie să valorifice analizele prin sinteze temeinice. Versurile lui Dosoftei sunt „folclorice prin excelență, reprezintă cele mai tipice forme de versuri în poezia populară română" (p. 156), iar mitropolitul este „creatorul rimei în poezia cultă românească" (p. 186), textul său fiind terenul „marii bătălii pentru cucerirea versului"(p. 238).

Studiul lexico-semantic, complementar celui morfo-prozodic, merge dincolo de clişeul excursului despre românizarea ca marcă a traducătorului, prezent în discursurile filologilor de la Hasdeu încoace. Românitatea textului lui Dosoftei este urmărită dincolo de metamorfozele mărcilor stilistice şi depăşind un tipic imaginar care introduce într-o atmosferă familiară a rugăciunii. Psalmodierea naşte şi permanentizează „un grai cât mai curat românesc"(p. 208), aportul fondului şi al formelor stimulează creația lingvistică, bogăția lexicală, încât „scrierile marelui ierarh sunt o contribuție în slujba idealului de a se forma o limbă comună a românilor de pretutindeni" (p. 225).

Petru Caraman va stabili în final dreapta dependență de la Kochanowski la Dosoftei, iar libertățile asumate sunt fixate cu grija arhivarului atent cu zestrea pe care o primeşte. Între constrângerile traducătorului şi bucuria experimentelor estetice ale „primului poet al românilor" (p. 238), figura mitropolitului, „mare discipol român al unui mare maestru polon" (p. 234) beneficiază în sfârşit de aportul unei opere de îndreptare.

Învățându-ne credința în evaluarea textului din aproape în aproape, ca producere, Petru Caraman se dovedeşte a fi ceea ce Cicero numea un „arhitect". Spre deosebire de „profan", cel care ia textul ca operă finită, arhitectul ştie să înțeleagă obiectul cercetării în etapele săvârşirii lui. Desăvârşirea cercetării stă mărturie a scrutării operei deschise.

Ioana REPCIUC

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

DIN NOU, PETRU CARAMAN

Fiecare carte apărută sub semnătura lui Petru Caraman sporeşte recunoştinţa şi uimirea în faţa unui fenomen de cultură ce se întregeşte exemplar prin noi şi noi faţete, încredinţându-ne că, prin Profesor, ne întâlnim cu o personalitate de dimensiuni pe care cultura română rareori şi le-a putut permite. Este impresia pe care ne-o provoacă şi ultima carte a savantului ieşean, *Vechiul cântec popular ucrainean despre Ştefan Voievod*, publicată în anul 2005 de Editura Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi, sub îngrijirea lui Ion H. Ciubotaru.

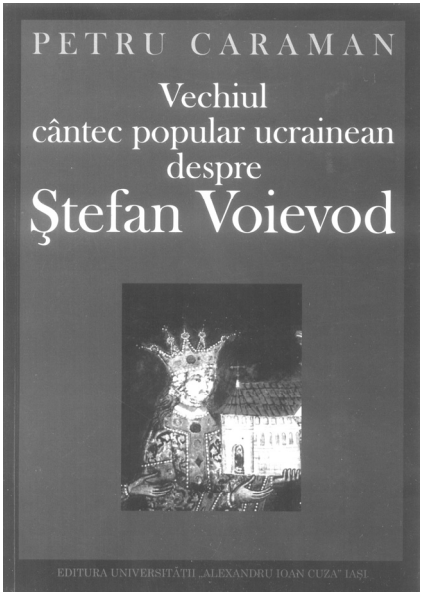

Oferit cititorului la opt ani distanţă de cartea *Descolindatul în orientul şi sud-estul Europei*, volumul amintit impune prin aceeaşi rigoare în cuprinderea obiectului, precum şi prin bogăţia unui material de teren şi bibliografic care-i permit autorului să avanseze ipoteze noi şi să le argumenteze apelând la metodele comparativă şi istorică, dar şi la analiza de text. Dacă în cazul *Descolindatului* profesorul Caraman construia o lucrare monumentală, mişcându-se pe orizontala geografică a prezenţei colindelor şi descolindelor, în cartea de faţă, un studiu de aceeaşi amploare, se structurează în jurul unui cântec de douăzeci şi unu de versuri, avându-l ca erou pe marele domn al Moldovei.

Prezenţa cântecului respectiv în tot spaţiul slav a fost prilej pentru analistul său să ne propună, aşa cum singur o mărturiseşte într-o scrisoare din anul 1958 adresată lui G. T. Kirileanu, „un studiu amplu de slavistică, în sensul cel mai complex şi mai cuprinzător al termenului: deopotrivă de folclor slav pe plan comparativ slav, dar şi de lingvistică, în special de dialectologie slavă". Iar darul acesta, de copleşitoare ştiinţă de carte şi de rigoare analitică, îl face Profesorul (îndepărtat de la Catedra de slavistică a Universităţii din Iaşi şi supus la tot felul de umilinţe existenţiale) „vremii viitoare", când spune el,

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

„oamenii se vor trezi, în sfârşit, din nebunia furibundă, distrugătoare de valori, care-i bântuie de atâția ani de zile”. Nu s-ar putea spune că oamenii de acum chiar s-au trezit, aşa cum nădăjduia profesorul Caraman. Altfel cum să-ți explici lentoarea cu care i se publică scrierile, multe şi însemnate pentru cultura română, unele dintre ele rămase în manuscris chiar şi acum, în anul de grație 2006? E adevărat că a-i restitui opera culturii române şi universale înseamnă a te putea mişca practic prin întreaga cultură universală, înseamnă să stăpâneşti impresionantul număr de limbi şi de dialecte pe care le ştia Caraman, să te simți la tine acasă în domenii pe care el le-a abordat, cu perfectă stăpânire a obiectului şi a instrumentelor, între care: folclorul, etnografia, etnologia, lingvistica indo-europeană şi lingvistica românească, istoria limbii şi literaturii române, literaturile slave, culturologie şi antropologie, istorie etc. Dacă adăugăm la toate aceste daruri ale lui Caraman, ce pot deveni tot atâtea complexe pentru editorii lui, spectacolul intelectual eclatant, la care ne face martori cu fiecare lucrare, claritatea şi disciplina adecvării la obiect pe care greu le mai poți întâlni astăzi, când se cultivă improvizația chiar şi în lucrările declarat ştiințifice, înțelegi zăbava cu care îi sunt publicate scrierile, dar te simți şi obligat să te înclini în fața eforturilor de restituire pe care le face, de ani buni la Iaşi, Ion H. Ciubotaru, unul dintre cei mai avizați editori ai profesorului. Că-i datorăm recunoştința o dovedeşte şi publicarea, sub îngrijirea sa, a amplului studiu *Vechiul cântec popular ucrainean despre Ştefan Voievod*, ediție însoțită de un bogat corp de note şi comentarii ale editorului, volum impecabil acordat cu noile norme ortografice ale limbii române. Lucrarea este controlată cu maximă atenție în multele secvențe de text provenind din limbi, dialecte şi literaturi slave, plasate într-un spațiu vast, având la extremitatea estică limba rusă şi la extremitatea vestică idiomul de vest al limbii slovene.

Inițiind studiul cântecului ucrainean despre Ştefan Voievod, Petru Caraman îşi propune să evite erorile editorilor şi comentatorilor acestuia, respectând trei principii metodologice esențiale: a. Să ofere textul cântecului fără nici o intervenție, adică să ni-l transmită şi să-l analizeze în forma în care se află el atestat în *Gramatica Cehă* a lui Blahoslav, din 1571; b. Să se refere la acest text ca la un complex de fenomene de limbă şi de cultură ce se cer studiate; c. Să facă o distincție clară între locul în care a fost cules cântecul şi locul unde a fost el creat.

Ipoteza de lucru inițială este aceea că forma în care ne-a parvenit cântecul, după *Gramatica* lui Blahoslav este una din multiplele lui

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

variante regionale, singura care a avut şansa să fie consemnată în scris. Ipoteza respectivă a impus autorului studiului cel puţin două direcţii demonstrative: aflarea altor variante pe teritorii slave diferite şi, respectiv, căutarea, în varianta atestată în scris, a „urmelor" fonetice, morfologice, sintactice şi prozodice pe care le-a lăsat călătoria orală a cântecului în spaţiul limbilor şi culturilor slave într-un interval de timp ce numără câteva secole.

După o *Scurtă privire introductivă asupra liricii populare ucrainene*, în care a identificat cele mai vechi manuscrise şi tipărituri care conţin înregistrări de folclor ucrainean sau referinţe la acesta, Petru Caraman ne prezintă istoria, deloc simplă, a editării *Gramaticii cehe* alcătuite de călugărul Blahoslav în secolul al XVI-lea şi tipărită abia în 1857, după un manuscris neautograf aflat la Biblioteca Tereziană din Viena. Interesul filologic pe care l-a suscitat această *Gramatică* explică, în mare parte, discuţiile de natură lingvistică ce s-au purtat în jurul ei, cântecul popular în discuţie părând a atrage mai puţin atenţia, deşi editorul *Gramaticii*, Hradil, îl publică, separat, în 1855, iar cercetătorul galiţian Vasyl Kovalśkyj îl reproduce într-o publicaţie ucraineană, un an mai târziu. Dar ecourile produse de publicarea *cântecului* nu au lipsit, şi Petru Caraman le consacră un examen prob într-o *Privire critico-istorică asupra cercetărilor despre cântecul lui Ştefan Voievod* (p. 49-80). Respingând, argumentat, unele erori de natură filologică sau de atribuţie, şi avansând propriile soluţii pentru anumite chestiuni, Petru Caraman ne previne că pune „pentru prima oară câteva interesante probleme folclorice, între care unele îi privesc pe români" (p. 47).

Printre altele, este respinsă ideea, aparţinând şi lui B. P. Hasdeu, că textul *cântecului* a fost cules în Veneţia italiană, în locul acesteia fiind propusă ipoteza că Veneţia invocată de *Gramatica* lui Blahoslav este una dintre Veneţiile slave din zona sud-vestică locuită de cehi şi horvaţi. Cu un ton casant, susţinut însă de o argumentare logică şi clară, amendează Petru Caraman şi părerea unui alt cercetător al *cântecului*, Anton Balotă care, în 1958, avansase ideea că respectiva creaţie folclorică îşi datorează existenţa unei culturi slavo-române din secolele XV-XVI. Din multiplele argumente aduse de profesor pentru a-şi susţine părerea, contrarie celei a lui Anton Balotă, reţin atenţia întinsele studii de etimologie şi de semantică asupra unor cuvinte cuprinse în *cântec*, adevărate dizertaţii despre *Limba cancelariilor domneşti din Moldova secolelor XV-XVI*, despre relaţiile lingvistice româno-ucrainene în aceeaşi epocă sau despre semnificaţiile grafiei chirilice şi

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

latine pentru identificarea limbilor din documentele epocii ştefaniene. Acestora li se adaugă referiri la semnificaţia etnografică şi geografico-istorică a toponimului „Moldova” sau a etnonimelor „rusin”, „rusniak”, „rusnak” şi „huţul”, precum şi discuţia, foarte importantă pentru filologia română, asupra modificării funcţiei limbii slavone dinspre funcţia cultuală spre funcţia culturală (p. 73). Secvenţele privitoare la problemele enunţate sunt nişte micromonografii, valoroase în sine, care atestă nu numai competenţa autorului lor dar pun în evidenţă şi modul cu totul original de a construi o demonstraţie şi o carte după principiul unităţii de profunzime.

Analiza elementelor neucrainene din limba cântecului lui Ştefan Voievod şi corespondenţele lor în domeniul dialectal slav contemporan prilejuieşte un spectacol intelectual de o mare strălucire şi rigoare, în care Petru Caraman ni se relevă nu doar ca un mare slavist, dar şi ca un important lingvist şi etnolog. Urmărind transformarea *cântecului*, după ce acesta a trecut peste „graniţa etnografică natală”, autorul radiografiază, mai ales, zona de maximă interferenţă ucraino-slovacă, caracterizată de un întreg proces lingvistic transformator care explică anumite aspecte lingvistice şi semantice ale *cântecului* şi care, la rândul lor, sunt atestate de textul acestuia.

E acest pasaj, ca şi întreaga carte, o ilustrare vie pentru profunda şi frumoasa zisa helmsleviană că „limba îşi aminteşte şi veghează”.

La graniţa etnografică ucraino-slovacă de la poalele Carpaţilor de nord-vest identifică profesorul Caraman şi „târgul Veneţia”, locul unde a fost cules *cântecul*, asociindu-se astfel părerii predecesorului său Tomašivśkyj, dar adăugând argumentelor acestuia un corp impresionant de dovezi venind din examinarea folclorului zonei respective.

Propunându-şi să răspundă la întrebarea dacă există în *cântec* vestigii de sârbo-croată, care să susţină ipoteza lui Balotă că acest cântec a fost creat şi răspândit de guslarii sârbi, Petru Caraman întreprinde o amplă şi convingătoare *Analiză (a) elementelor neucrainene din limba cântecului ... şi corespondenţele lor în domeniul dialectal slav contemporan* (p. 80-190). Autorul foloseşte aici, ca şi în alte secvenţe ale lucrării de altfel, fişe personale, alcătuite în urma contactului direct cu acest teren dialectal, precum şi date oferite de colecţii de texte unanim apreciate. Fonetismele slovace, morfologia slovacă, sintaxa dialectală slovaco-polonă sunt convocate pentru a demonstra în ce măsură şi cum s-a putut produce influenţa slovacă asupra textului folcloric ucrainean şi pentru a explica cum a avut loc transformarea *cântecului* pe terenul slav

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

de apus. Reține atenția, în acest context, valoarea micromonografiilor dedicate cuvintelor „wyjwoda”, „woloska”, precum şi optativului prezent cu auxiliarul la aoristul compus (p. 117-139) la slovaci, vest-ucraineni şi polonii silezieni. Adăugând la aceste elemente şi analiza fondului ucrainean lexical al *cântecului* (p. 191-253), Petru Caraman ne pune în fața unei chestiuni de principiu, şi anume că nu totdeauna ceea ce este evident într-un text poate explica proveniența lui adevărată. În consecință, concluzia la ampla şi copleşitor de erudita demonstrație anterioară este că „în ciuda aspectului lingvistic atât de pregnant slovac (…) este incontestabil că limba – şi mai ales limba lui (a *cântecului*) de bază – e cea ucraineană” (p. 192).

Ceea ce surprinde ca o noutate în ansamblul de argumente caramaniene este studiul versificației *cântecului*, studiu care ni-l relevă pe profesor în postura inedită de specialist în domeniul ritmologiei şi al versificației. Astfel, pentru a convinge cititorul că textul *cântecului* aparține folclorului ucrainean, autorul cărții abordează probleme de domeniul metricii şi ritmicii istorice şi comparative în subcapitole ca: *Veneția italică şi slovacii*, *Versificația cântecului ucrainean despre Ştefan Voievod şi reconstrucțiile lui metrice, Metrul cântecului lui Ştefan Voievod şi gradul lui de răspândire în folclorul ucrainean*, *Originea şi geneza metrului fundamental din cântecul lui Ştefan Voievod, la ucraineni şi la ceilalți slavi* (p. 264-324).

Pornind de la ideea, foarte modernă, că versul este un complex ritmico-sintactic şi prozodic, adică o formațiune ce se mişcă într-o relativă libertate față de exigența metrică, Petru Caraman comentează situația metrico-prozodică din *cântec* prin aportul unor influențe complementare – întâlnirea dintre versificația occidentală cu cea bizantină şi influența acestei incidențe asupra sistemului metrico-prozodic slav din Peninsula Balcanică. Astfel, de exemplu, prezența în *cântec* a dodecasilabului cu rimă interioară tip 6+6 îi prilejuieşte profesorului un sensibil şi documentat excurs în domeniul formelor metrice atestate în latina populară din secolul al X-lea, cu consemnarea transformărilor pe care le-au suferit aceste forme pe solul unor culturi şi literaturi diferite: italiană, franceză, idiomurile din Peninsula Balcanică, slavii de apus, de sud şi de răsărit. Se remarcă, în acest context, vechimea apreciabilă a acestei forme ritmice şi în folclorul poetico-muzical al românilor, „înainte ca ei să se fi separat în grupe dialectale distincte” (p. 312), dar şi în folclorul ucrainean, în special în dumele din perioada căzăcească. Investigarea comparativă a unui material folcloric

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

bogat din zona Galiției, Pocuției, precum şi din zonele învecinate îl îndreptățeşte pe autorul lucrării să stabilească zona aceasta ca fiind locul de naştere al *cântecului* şi să amendeze ca neştiințifice şi, uneori, fanteziste, reconstrucțiile lui propuse de Kovalśkyj, Potebnja şi Franko.

Ca întotdeauna, examenul analitic-descriptiv al unui fenomen îi prilejuieşte lui Petru Caraman enunțarea unei chestiuni de principiu şi de metodă. Aşa se întâmplă şi în cazul analizei stilistice, gramaticale şi fonetice, a reconstrucțiilor *cântecului* (p. 336-367), când studiul pune următoarea problemă a reconstrucției textelor folclorice în general: un text folcloric nu poate fi judecat doar după varianta în care a fost cules, el trăieşte prin variante, şi orice reconstrucție, în acest caz, nu poate genera decât „o creație hibridă şi artificială" (p. 358).

În sfârşit, referitor la eroul acestui *cântec*, profesorul Caraman aduce suficiente şi convingătoare argumente că este vorba chiar de domnul moldovean. Un viitor cercetător poate glosa pe tabloul celor trei oşti, cu foarte fugarele, dar semnificativele atribute care le diferențiază, tabloul deschizând, în cazul oştii „vlahe", câmp unui epic liricizat care ar putea fi urmărit şi în alte texte folclorice de la noi sau din altă parte. Cu alte cuvinte, *cântecul* ar putea prilejui şi studii de mentalitate şi de antropologie culturală, mai ales că profesorul Caraman oferă însemnate sugestii în această privință, dar şi pentru că primul lui cercetător român, savantul B. P. Hasdeu, solicita, la rândul lui, acest punct de vedere.

O carte atât de complexă ca *Vechiul cântec popular ucrainean despre Ştefan Voievod* nu poate fi prezentată decât în câteva aspecte ale ei, şi acelea, probabil, selectate subiectiv. Ceea ce se poate afirma cu obiectivitate certă este că studiul lui Petru Caraman înscrie o pagină esențială în cercetarea folclorică, etnografică, lingvistică şi etnologică de la noi, că el este un important moment al slavisticii, şi nu numai din România, că publicându-l, Ion H. Ciubotaru a oferit ştiințelor umaniste din țara noastră un model de probitate ştiințifică în care se înscrie şi el însuşi. Şi mai suntem convinşi că, atunci când a publicat această carte, Editura Universității „Al. I. Cuza" din Iaşi (redactor Mariana Codruț), şi-a oferit sieşi, dar şi culturii române, o carte de vizită care-i atestă o valoare ce merită luată în seamă.

Livia COTORCEA

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

ÉTUDES ROUMAINES ET AROUMAINES.

Studii româneşti şi aromâneşti, IX, sous la rédaction de Paul H. Stahl, Paris-Bucarest, 2005, 98 p.

Volumul reuneşte un număr de opt studii axate pe problematica etnoculturală a românilor din interiorul şi din afara fruntariilor. Privitor la *Transhumance et migration au vingtième siècle*, Marin Constantin evidenţiază mobilitatea demografică din România, în special cea antrenată de lumea pastorală. Autorul utilizează rezultatele anchetelor de teren efectuate de Aurel Boia (1940) şi D. Şandru (1946) asupra emigraţiei transilvane în Dobrogea, de Vasile V. Caramelea (1960), legate de căsătoriile exogame din aşezările oiereşti sibiene (mai cu seamă din Tilişca) şi de Constantinescu-Mirceşti şi Ion Donat în regiunile extra-carpatice, coroborându-le cu propriile sale cercetări, din 1999.

Procentul ridicat al familiilor de mocani stabilite în Dobrogea (mai mult de 5%), numărul mare de sate de *ungureni* din Moldova şi Muntenia (în 1966 erau 293) se revendică din vechea transhumanţă. Sub influenţa noilor conjuncturi socio-economice s-a produs o deplasare rezidenţială şi transhumantă către regiunile bănăţene. Rezultatele anchetei întreprinse de Marin Constantin sunt edificatoare în acest sens. Banatul poate fi considerat un debuşeu contemporan pentru fluxul sezonier şi migrator al grupurilor de ţărani din sudul Transilvaniei.

După ce trece în revistă cercetările anterioare privind descântatul la românii de la răsărit de Nistru, Ana Graur prezintă rezultatul propriilor sale investigaţii în această problemă. Între anii 1988-1991, autoarea a înregistrat texte magice din Transnistria. Cunoştinţele acumulate îi permit să prezinte, în articolul intitulat *Tradiţia descântatului la românii de la est de Nistru*, o analiză atentă a tipurilor de agenţi magici, a zilelor potrivite pentru descântat, a principalelor leacuri, a practicilor divinatorii, a simbolisticii obiectelor utilizate în acest context precum şi a semnificaţiei gesturilor ori formulelor vrăjitoreşti.

La rândul ei, Ana Marin întreprinde un experiment sociologic asupra conceptului de *corp*, aşa cum este perceput în mediul feminin dintr-o localitate basarabeană. Sub titlul de *Reprezentări şi practici ale corpului la femeile din satul Grozeşti (Republica Moldova)*, autoarea grupează răspunsurile persoanelor chestionate, începând din decembrie 2003 şi până în ianuarie 2004, în compartimentările: *Relaţii dintre fete şi băieţi, femei şi bărbaţi*, *Căsătoria*, *Femeia. Femeia ideală* şi *Procrearea*. Informatoarele cu care a lucrat aparţin tuturor categoriilor de vârstă. În

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

unele cazuri, stereotipia chestionarului este îmbunătățită cu interviuri ample (adevărate *memorate*) ce reconstituie povestea unor vieți.

Un grup de cercetători de la Centrul „Francisc I. Rainer" al Academiei Române (Radu Răutu, V. Mihăilescu, N. Nicolau, M. Gheorghiu şi V. Toma) prezintă studiul *La mémoire médiatique: un cas de nouvelle ritualisation «La mort à l'écran» ou «l'enterrement vivant»*. Dacă *pomana de viu* este justificată pentru situațiile în care este vorba de persoane fără urmaşi direcți sau care au copii plecați în străinătate, simularea unor rituri de înmormântare ridică multe semne de întrebare. Care este explicația dorinței lui Alexandru Niță – protagonistul ceremonialului funerar fictiv amintit în articol – de a îndeplini toate secvențele îndătinate? Solicitarea participării televiziunii, dorința de a se bucura de spectacolul propriei înmormântări depăşeşte cu mult cadrul vechilor datini. Autorii subliniază paradoxul situației, dat fiind că *nu* oficiantul este agentul uman implicat, ci *mediatizarea*, căreia i se conferă o funcție preponderentă ca *vehicul sacralizant*. Acest crâmpei de *inter-activitate mediatizată* constituie, până în momentul de față, o bizarerie, un *hibris*. Greu de crezut că va avea un viitor în contextul comunității rurale, fie şi numai ca o modă trecătoare.

Sub redactarea lui Paul H. Stahl, este prezentată *Vizita profesorului Dimitrie Gusti la Chişinău (Basarabia) – 1936*. La baza articolului stau o serie de documente păstrate din acel an, care cuprind discursul de bun sosit, răspunsul lui Dimitrie Gusti şi raportul de activitate al Institutului Social din Chişinău (citit, probabil, de Pan Halippa). Discursul de recepție, ținut de Cezar Stoika, nu este lipsit de virtuți oratorice. Dincolo de abundența elogiilor, reprezentantul autorităților din capitala Basarabiei surprinde esența contribuției aduse de profesorul Gusti în cultura românească: „În adevăr, de la ursitoarele ce veghează deasupra leagănului nostru şi până când preotul ne psalmodiază rugăciunile pentru expierea sufletului – materialul omenesc, ca şi orice urmă de civilizație cu care ne-a înzestrat natura, a fost studiat şi catalogat în laboratorul Dvs. (...) ați izbutit să formați o şcoală a cunoaşterii aspectelor, înrâuririlor şi interdependențelor culturale şi etnice, deschizând o eră nouă pentru viitorime" (p. 44).

În discursul său, *Doctrină şi acțiune politică*, Dimitrie Gusti pune accentul pe activitatea de luminare a satelor, privită nu ca un act de filantropie, ci ca o întărire a capacității de autoadministrare a acestora. Mai mult, extinderea cercetărilor sociologice ar fi trebuit să contribuie la instruirea învățătorilor, medicilor şi agronomilor aflați la început de

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

carieră pentru „completarea exercițiului profesional” (p. 49).

Raportul de activitate al Institutului Social Român al Basarabiei de la 18 Noiembrie 1934 până la 22 Martie a.c. (1936) detaliază toate tipurile de acțiuni culturale specifice acestui aşezământ. Un interes aparte îl prezintă ancheta monografică organizată în satul Iurceni, ca şi cele şapte comunicări rezultate în urma acesteia: *O aşezare străveche răzeşească: Iurceni* de Aurel Sava, *Literatura populară a Iurcenilor* de Petre V. Ştefănucă, *Viața economică a satului Iurceni* de Th. Ştirbu, *Cadrul geografic la Iurceni* de Th. Porucic, *Industria casnică, olăritul şi covoarele la Iurceni* de S. Gonța, V. Adiasevici şi *Agricultura la Iurceni* de Al. Romanovici.

Gheorghe Şişterean şi Solica Şişterean semnează studiul *Românii din Hajdu-Bihar (Ungaria). Strategii maritale şi reconstrucții identitare*. Pornind de la registrele parohiei ortodoxe din Apateu şi de la unele investigații personale de teren, autorii efectuează o analiză statistică asupra situației comunității româneşti din Ungaria. Concluziile care se desprind din aceste inventarieri nu sunt deloc încurajatoare: „Vechea identitate etnică, românească şi religioasă, ortodoxă, este în disoluție, în locul ei apărând, tot mai puternic, o nouă construcție identitară, de tip maghiar” (p. 53). Lipsa unui sistem educațional în limba română, marele exod urban al generației tinere, prăbuşirea sistemelor cutumiare româneşti şi, mai cu seamă, faptul că biserica ortodoxă locală nu mai funcționează ca un semn identitar, sunt principalele cauze ale acestei stări de lucruri.

Antropologul american James Patterson, care a efectuat, în perioada 1989-1990, o cercetare privind minoritatea românească din Ungaria, include printre motivele distrugerii sistemului identitar al acesteia sentimentul izolării de România, după Tratatul de la Trianon, şi desprinderea comunităților româneşti de Episcopia Aradului şi Oradei, de care aparțineau inițial. Lungi perioade de timp (ajungând până la 15 ani), românii din Ungaria n-au avut nici preoți, nici învățători, şcolile confesionale fiind închise. În aceste circumstanțe, în care nici biserica, nici şcoala nu acționează ca instrumente de conservare etnică, „s-a produs o erodare a statutului valoric al limbii române, care, este desconsiderată şi din ce în ce mai slab cunoscută de generațiile mai tinere...” (p. 70).

Următorul studiu, *Tradiție, modernitate şi continuitate în obştile vrâncene*, este realizat de doctorandele Facultății de Sociologie şi Asistență Socială de la universitatea bucureşteană, Monica Vasile şi Monica Şişeştean, şi se sprijină pe o cercetare recentă (vara anului

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

2004) în satele Păuleşti şi Hăulişca de pe Valea Putnei. De la desfiinţarea formală a obştilor – în 1948 – şi până în perioada contemporană, după retrocedarea pădurilor prin legea 1/2000, în comunităţile rurale vrâncene s-au produs mutaţii importante de mentalităţi şi atitudini. Se observă în prezent un fenomen de *secularizare*, de întărire a intruziunii statului în dezavantajul instituţiilor tradiţionale. „Obiceiul pământului este substituit de normele juridice, moderne, fapt care constituie declinul acestei instituţii" (p. 79).

Volumul se încheie cu articolul *Acţiunea statului român de sprijinire a comunităţilor româneşti din Bulgaria şi Jugoslavia (1918-1924)*. Interpelat în Parlament asupra problemei românilor din Valea Timocului şi Moravei, Take Ionescu arăta că, a ridica şi alte revendicări în 1919, însemna „să compromită întreaga operă naţională datorată războiului de întregire" (p. 90). La rândul său, Ion C. Brătianu afirmase, în aprilie 1919, că „pentru a realiza frontiere naturale puternice, românii s-au abţinut de la a pretinde aproximativ un milion de compatrioţi de-ai lor" (p. 90).

Totuşi, Ministerul Instrucţiunii Publice din România a preluat sarcina întreţinerii unor tineri din regiunea Timocului şi Moravei în şcoli şi facultăţi nord-dunărene.

Pentru românii din Bulgaria (districtul Vidin), guvernul condus de Alexander Stambuliiski a adus o rază de speranţă. Din păcate, regimul de dictatură militară instaurat la Sofia după lovitura de stat din 9 iunie 1923 a spulberat posibilitatea unor reglementări democratice. În perioada interbelică, serviciul religios în limba română s-a mai putut desfăşura doar în trei biserici, la Sofia, Dzumaja şi Bregova (în primele două localităţi, lăcaşele de cult fiind proprietatea statului român). Autorităţile bulgare confiscau până şi cărţile de rugăciuni în limba română din bisericile şi casele minoritarilor valahi. „S-au citat cazuri când ţărani din sate româneşti au fost arestaţi pentru că îşi copiaseră şi păstraseră în manuscris poezii populare româneşti" (p. 95).

Dens şi echilibrat, în pofida diversităţii problemelor abordate, cel de al IX-lea volum din seria *Études roumaines et aroumaines* îmbogăţeşte bibliografia de specialitate cu noi lucrări de certă valoare ştiinţifică. Remarcăm, de asemenea, aportul considerabil al coordonatorului seriei – profesorul Paul H. Stahl – preocupat constant de o cât mai bună promovare a realităţilor etnoculturale româneşti în spaţiul european.

Silvia CIUBOTARU

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

„ION CREANGĂ”. Revistă de limbă, literatură şi artă populară. Vol. III (1911). Ediție anastatică,Vaslui, 2005, 410 p.

Inițiativa Centrului Județean pentru Conservarea şi Promovarea Culturii Tradiționale Vaslui de a aniversa în anul 2008 un secol de la apariția revistei „Ion Creangă”, de „limbă, literatură şi artă populară”, continuă prin editarea anastatică a celui de-al treilea volum. La sfârşitul anului 2004, au apărut două volume, care cuprind numerele pe anii 1908, 1909 şi 1910. În cel de-al treilea volum, apărut în 2005, sunt cuprinse numerele celui de-al patrulea an al revistei „Ion Creangă”, 1911. Evident, prin editarea anastatică a acestei reviste, apărută la Bârlad, cea mai importantă publicație de folclor alături de „Șezătoarea” din Fălticeni a cunoscutului folclorist Artur Gorovei, se aduce un omagiu fondatorului revistei, Tudor Pamfile. De altfel, s-a utilizat colecția revistei aflată în biblioteca „Artur Gorovei” a Muzeului Etnografic al Moldovei din Iaşi, care a aparținut însuşi folcloristului Artur Gorovei (după cum se poate vedea pe unele pagini ale publicației, fiind trimisă prin poştă „D-lui Artur Gorovei, Fălticeni”), păstrată aici în mai bune condiții decât în orice altă instituție publică.

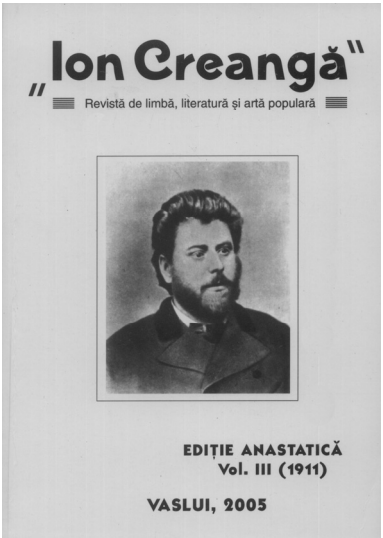

Răsfoind paginile volumului de față aflăm informații despre „întâia adunare anuală a societății «Ion Creangă»”, din 3 şi 4 ianuarie 1911 (an. IV, nr. 2, februarie 1911); totodată, găsim publicate „Statutele societății «Ion Creangă»” (p. 36-38), unde se stipulează faptul că „ținta” societății este „de a aduna şi publica orice material cu privire la limba, literatura şi arta populară”. Fără îndoială, revista este dedicată publicării poveştilor, snoavelor, legendelor, cântecelor, datinilor şi credințelor, vorbelor „adânci”, informațiilor de „botanică populară” etc. Însă, ne-au atras atenția paginile referitoare la unele personalități ale culturii şi istoriei româneşti. Astfel, în primul număr (ianuarie) găsim câte ceva scris despre Alecu (Alexandru) Russo, informații încadrate de portretul acestuia. Nr. 9 (septembrie) este dedicat, în mare parte, lui Cuza Vodă

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

(p. 258-290), de aici aflând amintiri, povestiri şi legende despre domnul Unirii, însoţite de diverse portrete ale acestuia. În nr. 11 (noiembrie) este publicat toastul lui Jan Urban Iarnik de la Universitatea din Praga, membru fondator al societăţii „Ion Creangă”, toast ţinut cu prilejul jubileului Universităţii din Iaşi, la 26 septembrie 1911; găsim, de asemenea, şi un portret al acestuia (p. 345). Ultimul număr al celui de-al patrulea an de apariţie al revistei, din decembrie 1911, este dedicat patronului spiritual al revistei, Ion Creangă; aici găsim câteva pagini despre „Bujdeuca lui moş Ion Creangă” (p. 373-376). Este reprodus şi un portret al marelui povestitor, cumpărat de M. Lupescu şi dăruit Academiei Române.

Revista se încheie cu un foarte util cuprins al materiilor întregului an IV, grupate tematic, cuprins ce poate ţine loc de indice.

Lucian-Valeriu LEFTER

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro

ABREVIERI

A.A.F. – Anuarul Arhivei de Folclor, Cluj-Napoca

A.F.A.R. – Arhiva de Folclor a Academiei Române, Cluj-Napoca

A.F.M.B. – Arhiva de Folclor a Moldovei şi Bucovinei, Iaşi

A.M.E.M. – Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei, Iaşi

A.M.E.T. – Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, Cluj-Napoca

A.M.M. – Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui

A.N.R.M. – Arhiva Naţională a Republicii Moldova

A.S.I. – Arhivele Statului Iaşi

B.A.R. – Biblioteca Academiei Române

B.R.V. – Bibliografia Românească Veche

C.A.F. – Caietele Arhivei de Folclor, Iaşi

C.D.M. – Catalogul documentelor moldoveneşti din Arhiva istorică centrală a statului

C.D.T. – Catalogul documentelor turceşti din Arhiva istorică centrală a statului

D.I.R. – Documente privind istoria României

D.J.A.N. – Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale

D.J.A.N.I. – Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale Iaşi

D.R.H. – Documenta Romaniae Historica

M.E.F. – Moldova în epoca feudalismului. Documente slavo-moldoveneşti

R.E.F. – Revista de Etnografie şi Folclor

R.F. – Revista de folclor

R.M. – Revista muzeelor

R.M.M. – Revista muzeelor şi monumentelor

S.C.E. – Studii şi comunicări de etnologie, Sibiu

S.C.I.A. – Studii şi comunicări de istoria artei

S.C.Ş.M.E.A.P. – Sesiunea de comunicări ştiinţifice a muzeelor de etnografie şi artă populară

http://palatulculturii.ro / http://biblioteca-digitala.ro